

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

N. F. S. Grundtvig

Dag- og Udtogsbøger

Ved GUSTAV ALBECK

II

Kommentar

Udgivet af

DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB

KØBENHAVN
C. A. REITZELS BOGHANDEL
1979

Tilsyn: Henning Høirup, Peter Skautrup og Erik Dal

Denne bog er sat med Intertype Aldus
og trykt i Krohns Bogtrykkeri på 85 gram tonet offset 202
Indbindingen er udført af Harry Fløistrups Bogbinderi

ISBN 87-87504-9-87
ISBN 87-87504-99-5 komplet

Indhold

Forkortelser	6
Indledning	9
Principper for tekstbehandlingen	51
Manuskriptbeskrivelse	53
Kommentar	63
Personregister	237

Forkortelser

- Breve I-II Breve til og fra N. F. S. Grundtvig, udg. af Georg Christensen og Stener Grundtvig. I-II, 1924-26.
- EtH N. F. S. Grundtvigs Breve til hans Hustru under Englandsrejserne. Udg. af deres Børnebørn, 1920.
- Gr.-A. Grundtvig-Arkivet. Kgl. Bibl., Håndskriftsamlingen.
- Gr.-St. Grundtvig-Studier. 1948 ff.
- HEE F. J. Billeskov Jansen: Holberg som Epigrammatiker og Essayist. I-II, 1938-39.
- Mau E. Mau: Dansk Ordsprogsskat. I-II, 1879.
- ODS Ordbog over det Danske Sprog, 1918-56.
- PS N. F. S. Grundtvig: Poetiske Skrifter. I-IX, 1880-1930.
- Regstr. Registrant over N. F. S. Grundtvigs Papirer. 1957-1964.
- Rönning Fr. Rönning: N. F. S. Grundtvig. I-IV, 1907-14.
- SkL K. E. Bugge: Skolen for Livet. 1965.
- SRD Scriptorum Rerum Danicarum, ed. J. Langebek & alii. I-IX, 1772 ff.
- St. J. Steen Johansen: Bibliografi over N. F. S. Grundtvigs Skrifter. I-IV, 1948-54.
- US N. F. S. Grundtvig: Udvalgte Skrifter v. H. Begtrup. I-X, 1904-09.
- VK 1812 N. F. S. Grundtvig: Kort Begreb af Verdens-Krønike. 1812.
- VU N. F. S. Grundtvig: Værker i Udvalg v. Georg Christensen og Hal Koch. I-X, 1940 ff.

Indledning etc.

Indledning

N. F. S. Grundtvig var ikke nogen passioneret, endsige udholdende dagbogsskribent. Hvad der foreligger af dagbøger og dagbogslignende fragmenter fra hans hånd omfatter kun kortere perioder og enkelte markante episoder i hans liv. Egentlig dagbogsskriver var han kun i sin ungdom, specielt i årene 1802–07, men også inden for denne periode frembyder materialet lakuner som følge af momentan ulyst til at skrive dagbog.

Udover dagbogsmaterialet fra de unge år efterlod Gr. sig spredte dagbogsnotitser fra 1810, 1813 og 1815 og en række korte dagbogsoptegnelser fra de første 2 Englandsrejser 1829 og 1830. Herudover findes enkelte notater fra hans senere år, det sidste fra 1855.

Der synes ikke at være bevaret et egentligt dagbogsmateriale fra Gr.s hånd fra skoletiden eller de første 2 studieår. Fra hans skoletid har vi dog enkelte daterede notitser i lånerprotokollen fra katedralskolens bibliotek. (Statsbibl. hdskrsm.).

Heraf fremgår det, at Gr. den 21. januar 1799 har lånt „Suhms samlede Skrifter 6te Deel“, som han tilbageleverer den 5. juni. Samme dag låner han „Suhms smaa Skrifter 1ste Deel“. Han udskifter denne bog den 24. juni med 4. del af Suhms samlede Skrifter, som han afleverer igen den 21. juli. På denne dag låner han 7. og 10. del. De afleveres den 10. september. Den 12. september låner han „Den lille Voltaire“,¹ som afleveres 6. oktober, hvor han låner Mallings „Store og gode

1. J. G. Schummels roman: Der kleine Voltaire, 1782. Den danske overs. (v. Niels Prah) udkom 1794.

Handler", og „Zimmerm:² Fragmenter af Frid: den Stores Levnet"; begge bøger afleveres 10. maj 1800. Samme dag låner han Ovids „Metamorphoser", som ikke ses at være blevet afleveret. Endelig låner han den 20. maj s.å. „Hofmann om danske Adelsmænd 2 og 3die Deel",³ som han afleverer 15. juli og 18. juli, og 19. august låner han „Frid. 2 efterladte Værker 1, 2, 3 Deel" + „Ditto" 4, 5 og 6 del.⁴ De afleveres henholdsvis 18. august og 14. september 1800.

Gennem disse datoer får vi et lille indblik i Grundtvigs selvstændige læsning i gymnasietiden.

Herudover har vi i en protokol (dateret 1799) med talrige, specielt latinske, stiløvelser fra elevtiden i Århus, en af Gr. af-fattet liste over samtlige skolekammerater (fasc. 498.1, p. 119–111 (teksten skrevet bagfra)). Listen har overskriften „Da jeg N. F. S. Grundtvig kom i Aarhusskole vare Følgende derinde i Octbr 1798".

2. Johan Georg Ritter von Zimmermann (1728–1795), svejtsisk læge og filosof, kgl. engelsk livlæge og hofråd i Hannover. Har bl. a. skrevet: Über Friedrich der Grosse und meine Unterredung mit ihm kurz vor seinem Tode (1788), og det her omtalte værk: Fragmente über Friedrich der Grosse, I–III (1790). Den danske titel er: Fragmenter, hørende til Frederik den Stores Levnets Historie, Regiering og Karakter. (Kbhvn. 1794). Den ukendte oversætter har udeladt store dele af originalen, „da det har aldeles ingen Sammenhæng med Kongens Historie".

3. Tycho de Hofman (1714–1754): Historiske Efterretninger om vel-fortiente Danske Adelsmænd, med deres Stamme-Tavler og Portraiter. Ved Tycho de Hofman, Kongl. Majestæts Iustitzraad etc. Oversatte, forøgede og forbedrede. I–III, Kiøbenhavn 1777–79. Oversættelsen, som er i prægtigt udstyr med flotte kobber, indeholder for II og IIIs vedk. slægtsoplysninger. Værket er en revideret overs. af Hofmans Portraits historiques des hommes illustres de Dannemarc, ved C. Liunge og B. C. Sandvig.

4. Frid. 2 efterladte Værker 1, 2, 3 Deel og Ditto 4, 5 og 6 del: Bøgerne har ikke kunnet findes i Statsbibliotekets katalog, uagtet størstedelen af katedralskolens gamle bibliotek indgik i Statsbiblioteket, men findes på Det kgl. Bibliotek.

Som prøve kan anføres fortegnelsen over disciple i mesterlektiens mellemste part, der rummer hans eget navn:

- 12 *Petrus Bøgild* en Kiøbmands Søn i *Aarhus*
- 13 *Tomas True* en Vævers søn *ibidem*
- 14 *Sigvard Hoff* en Hyrekudsk Søn fra *Schan*(derborg?)
- 15 *Johannes Biødstrup* en Bødker-Søn i *Arh.*
- 16 *Nicolaus Fridericus Severinus Grundtvig* en Præste-Søn fra *Udbye* ved *Vordingborg* i *Siælland*

I fortsættelse heraf giver han på latin en omtale af den skæbne, der overgik kammeraterne fra de andre klasser i skolen ved deres eksaminer. (Jf. Fr. Rønning: Den grundtvigske slægt, Kbh. 1904, p. 93 ff.).

Af en senere optegnelse sandsynligvis fra oktober 1802 fremgår det, at 3 fra Gr.s klasse, nemlig han selv, Bøgild og True, gik i gang med et akademisk studium. De fulgtes alle i april 1801, da de tog filosofikum, Bøgild og Gr. med førstekarakter, True med anden. I oktober 1801 tager True og Gr. eksamen philologicum begge med andenkarakter, og i oktober 1802 rider Grundtvig alene, idet han bliver teologisk kandidat med førstekarakter.

Nærmere ved begrebet dagbogsnotitser er en række daterede regnskabsoptegnelser (fasc. 498.1, p. 64-79), der virker som et slags tilløb til Gr.s ældste dagbogsoptegnelser fra 1802. De gør med anført datobetegnelse rede for hans indkøb og andre udgifter (husleje, fragt, urreparation, brevporto, „til en Dreng for at bære noget Tøj“, „for en Frakke at sye“, etc.) og spænder over en lang række dage i tiden 14. oktober 1800 (den dag Gr. kom til København) til den 17. april 1801, da optegnelserne brat slutter med en opsummering af udgifterne, i alt 105 rigsdaler.

Gr.s kommentar lyder således: „Hvoraf flyder, at jeg har i det halve Aar bortødslet 13 Rgd. som jeg ingen Rede kan gjøre for“.

Det er uvist, om han har genoptaget sin private regnskabsaflæggelse, førend han i efteråret 1802 begyndte sit egentlige

dagbogsskriveri. Det var den 28. november 1802, en for ham betydningsfuld dato. Det var den dag, da han indsendte sit første dramatiske arbejde, komedien „Skoleholderne“, til Det kgl. Teater. Med andre ord den dag, da han træder ind på arenaen som professionel skribent.

Det er karakteristisk, at Gr. har benyttet dagen til at kaste et blik tilbage på sit tidligere liv lige fra barndommen i Udby og til studietiden i København. Han yndede sit ganske liv sådanne retrospektive excuser. Dagbogsmaterialet som helhed frembyder flere eksempler herpå.

Det stemte lidet overens med hans natur dag for dag at gøre rede for døgnets begivenheder i stort som småt. Det er de indre begivenheder i hans liv, som inspirerer ham til dagbogsskriveri, og fremfor alt hans læsning og de tanker, der derigennem sættes i bevægelse hos ham. I lange perioder indeholder dagbogen refleksioner fremkaldt ved hans læsning, ligesom han meddeler talrige excerpter af de bøger, han har slugt. Først 11. juli 1805, da han sidder på Egeløkke, kommer han i tanke om, at det nok var bedst at indføre excerperterne i en særlig bog. (Se I, p. 234). Alligevel smuttede udprægede dagbogsnotitser ind i hans udtogsbøger (der er bevaret 2) – og vidnesbyrd om hans læsning ind i dagbøgerne.

Det her meddelte første bidrag til hans dagbogsskriveri (*Min Bekiendelse*) røber, at de første blade af det læg, hvorpå bekendelsen er skrevet, fra først af var bestemt til *excerpter*. Et fingerpeg om at udgangspunktet for hans dagbogsskriveri netop har været at gøre sig selv skriftlig rede for sin læsning. Selve bekendelsen, som er dateret 29. marts eller muligvis 29. maj 1802, er i sin retrospektive form en markant optakt til det dagbogsskriveri, Gr. påbegyndte i november s.å.

★

Af den oprindelige dagbog, der påbegyndtes i november 1802, og som kan spores til december 1803, er kun en række fragmenter bevaret (fasc. 496.2–7 incl.). Herudover nogle direkte ci-

tater i senere dagbogsnotitser, f. eks. den hastige reaktion Gr. nedskrev den 9. december 1802, da han modtog meddelelsen om, at Det kgl. Teater havde refuseret hans komedie „Skoleholderne“ (se I, p. 66–67), samt de korrektioner som Gr. i 1805 gjorde i sin første udtogsbog til sine bemærkninger om sin læsning i 1802–03 (se I, p. 235–260).

For året 1803s vedkommende dækker 1802–03-dagbogen tiden fra 1.–31. januar og fra 8.–28. september samt fra 8. november–3. december. Den store lakune, der omfatter månederne februar–august incl., skyldes formentlig, at der er bortkommet noget af dagbogsmaterialet. Derimod har vi en forklaring på, hvorfor Gr. i tiden 28. september–ca. 1. november ikke har ført dagbog. Inden for dette tidsrum var han oppe til embedseksamen og for dennes noget dramatiske forløb gjorde han rede så sent som den 14. maj 1804 i et retrospektivt kapitel med overskriften *Min Attestateses sandfærdige Historie*. Eksamen tog sin begyndelse d. 1. oktober 1803 og var først lykkelig afsluttet d. 25. oktober (se I, p. 35–42.).

De bevarede partier af dagbogen 1802–03 udgør en blanding af rene hverdagsnotitser (indkøb, udgifter og indtægter m.m.), excerpter af læsning og refleksioner derover, samt udtryk for de stemninger hans betagelse af provst *Blichers* døtre, herunder især *Marie*, hensatte ham i. Situationen fremkaldte en underlegenhedsfølelse, der blev forstærket ved læsningen af *Addisons* betragtninger over forudsætningerne for at gøre lykke hos kvindekønnet (se I, p. 245–246). Det ser ud til, at han i hine tider har søgt at skrive sig fri af en slags Weltschmerz, dels gennem udformningen af dramatiske dialoger (se I, p. 28–31), dels ved at give følelserne et, sandt nok ubehjælpsomt og lidet originalt, lyrisk udtryk, jvf. Selners poetiske udladelse: „Usalige Stund da dit tryllende Øie . . .“ (se I, p. 31–32).

Grundtvigs ungdommelige hjerteve kulminerer ved mødet med den nyforlovede *Marie Blicher* den 29. november 1803: „Vi reiste og til i Dag 3die December har Ieg ikke seet hende og stedse seet hende“.

I maj 1804 tager Grundtvig sin dagbog fra 1802 frem og nedskriver en litterært bearbejdet revision af dennes indledning, tilbageblikket på hans liv fra vuggen til december 1802 (afslaget fra Det kgl. Teater) (I, p. 43–71). En sammenligning mellem de få blade fra dette afsnit af den originale dagbog med udformningen i 1804 synes at tyde på, at Grundtvig har foretaget sin bearbejdelse med en offentliggørelse for øje. Herpå tyder ikke blot den lidt manierede stil, men også hans (ikke helt konsekvent gennemførte) ombytning af *Ieg* og *Mig* med *Frederik* og *han* (*ham*). Bevæggrunden til denne litterære omarbejdelse var muligvis, at Grundtvig i maj 1804 regnede med at få sin første nordiske fortælling, *Ulfhild*, offentliggjort, hvilket for øvrigt ikke lykkedes. Som rimeligt er, har han ført sin retrospektive fremstilling up to date (30. maj 1804). Vi får derigennem oplysning om, at Grundtvig havde fortsat sit komedieskriveri med en komedie kaldet *Brevet*, der var blevet spillet uden held på et privat teater, og at han har gjort sin *Ulfhild* færdig til udgivelse, ligesom han oplyser, at hans første trykte ting var et indlæg i *Politivennen*, „en Anmeldelse af en falstersk Skoles jammerlige Tilstand, da den i 10 Aar har manglet Lærer“. Grundtvig afskriver biskop *Birchs* misbilligende reaktion herpå, samt sit svar til bispen. Om han også har tænkt sig dette indslag i den omarbejdede dagbog offentliggjort, er dog nok tvivlsomt.

Grundtvig har i øvrigt ført en egentlig dagbog for året 1804 (I, p. 72–184), men vi har ikke de første partier, idet fasc. 497 begynder midt inde i et notat fra s.å. Her bemærker man sig især, at han d. 28. febr. røber sit kendskab til Sandvigs oversættelse af Sæmunds Edda, samt hans kritik af Suhm, som har hævdet, „at Arbejdsomheden ei led synderlig ved (den) Vrimmel af Feste-dage“, som var en følge af kristendommens eller, som Grundtvig siger: „– den saa kaldte – kristelige Religjons Indførsel i Norden“.

Dagbogsoptegnelsen fra 4. marts indeholder Grundtvigs første og meget jordbundne overvejelser vedrørende hans tilbøjelighed for Lise Blicher og slutter med bemærkningen om, at han sikkert vil „gøre alt – forsaavidt min Undseelse og Stolthed tillader det – for at indbilde hende Ieg er forelsket i hende“.

I det følgende er der lakuner f. eks. fra 6. marts og til engang i april, hvor Gr. nedfælder sine radikale og aristokrati-fjendtlige betragtninger over Enevoldsmagten, samtidig med at han giver udtryk for sin skepsis over for det moderne repræsentations-system. Han fabler om en monarkistisk regeringsform, der byggede på „en Odelsret lig den norske, eller en anden Indretning, hvis en kunde opfindes, der forbandt hines Fordele med Frihed for dens Mangler og skadelige Følger, skjønt disse vel tildels vilde ophæve sig selv naar Oplysningen steeg...“ (I, p. 93). Desværre mangler dette interessante afsnit både begyndelse og slutning. Uden begyndelse er også fortsættelsen, der formentlig kan dateres til den 11. maj 1804, og som kommenterer *Addisons* betragtninger i „*Spectator*“ nr. 160.

Fra 12. maj begynder indslagene af excerpter med kommentarer fra *Holbergs* levnedsbreve, og i det følgende dukker *Holbergs* epigrammer op. Disse excerpter (I, p. 96–105) er uden datering. Men 19. og 20. maj udtrykker han sin glæde over at have læst *Bøgelunds Historie*, der som han skriver, „vakte nyt Mod hos mig til engang i Tiden ogsaa at opbyde alt for Bønders Opklaring“ (I, p. 105). Den 21. maj begynder han sine excerpter og kommentarer til *Holbergs* breve (Epistler) og fra 23.–25. maj vender han tilbage til epigrammerne. (I, p. 105–125). Sidstnævnte dag har han skrevet et ark af sin historiske fortælling *Ragnhild*, hvilket giver ham anledning til en række betragtninger over den historiske fortælling og dens forhold til romangenren, betragtninger der fortsætter d. 26. maj, og som røber kendskab til både *Steffens*, *Goethe*, *Wieland* og *Voltaire* m. fl. Han mener til slut at have fastslået rigtigheden af sin tese: „Historiske Fortællinger bør skrives, da de ere den mest passende Læsning for alle dannede Læsere“. (I, p. 129).

Et par breve fra vennen *P. N. Skovgaard* (26. og 29. maj), der har indeholdt en række historiske oplysninger af interesse for Gr.s arbejde med historiske fortællinger, virker øjensynlig opmuntrende og skærper hans videbegærlighed (I, p. 129–130). Og d. 30. stikker pludselig teologen Gr. sit hovede frem i nogle betragtninger over „Dogmet om Christi – os tilregnede – Fortjeneste“ (I, p. 131). Dagen efter dukker han ned i *Ovids Metamorphoser*, medens han d. 1. juni gør sig sine tanker over *Bastholms* „Historisk-philosophiske Undersøgelser over de ældste Folkeslægters religiøse og filosofiske Meninger“, idet han især drøfter spørgsmålet om, hvem der var de gamle perseres øverste gud, uden med sikkerhed at kunne fastslå, at den persiske religion var monistisk. Men næppe har han forladt dette problem, før en nedsættende udtalelse i *Bastholms* bog (om „Den anden skandinaviske Kosmogoni“) fremkalder en barsk reaktion fra Grundtvigs side. (I, p. 133–135).

Dagbogen for 1. juni 1804 er i det hele velegnet til at illustrere Gr.s mangesidige interesser. Den røber således hans despekt for *Bonaparte* og bringer en kritisk kommentar til *Oeh-lenschlägers* subskriptionsindbydelse til en skriftrække: „Samlinger af den nordiske Middelalters skjønne Litteratur“. (I, p. 135).

Det følgende ark, i ms pag. 259–290 incl., er bortkommet, således at dagbogen først fortsættes 16. juni. Han er nu i fuld gang med at studere oldnordiske tekster med hjælp af *Finni Johannæi* „*Historia Ecclesiastica Islandiæ*“ og stærkt optaget af *Eysteinn Ásgrímssons* store religiøse digt „*Lillia*“, hvis strofe 61 kalder den kommende salmist i ham frem til udfoldelse. (I, p. 135–140) jf. Albeck: Gr.-St. 1976, p. 40.

Den 20. og 21. juni er Gr. tilbage i hverdagen og noterer med tilfredshed, at den føromtalte falsterske skolesag nu er bragt til en positiv løsning, hvorefter han fortsætter sin oversættelse af „*Lillia*“. (I, p. 140–143).

Den 23. har han afsluttet excerperingen af „*Lillia*“ og støder i *Finnur Jónssons* kirkehistorie på, hvad han kalder „en koste-

lig Bøn til Mutter Maria". Bønnen inspirerer ham til et voldsomt angreb på Treenighedslæren: „denne Dumhedens og Rigmens Udskæmmelse, Aritmetikens Karrikatur“. Angrebet på dogmet foranlediger imidlertid Gr. til at bekende, at han ikke tror, at Jesus var Gud . . . „snarere Idealet af det fuldkomne Menneske“. (I, p. 144–145).

Den 26. juni søger han at gøre sig sine tanker klare vedr. *Salomons* ordsprog: „Der gives intet Nyt under Solen“, og sparker ud efter „Erkeortodoxer der anse alle Sententserne i strængeste Forstand som himmelfaldne . . .“. Han kommer til det resultat: „Ingen Ide fremstaar uden den er foraarsaget, altsaa kan ingen være original“.

Hans følgende lange udredning om ideernes opkomst bevæger sig fra *Platon* til *Kant* og er det første stærke vidnesbyrd om hans trang og evne til filosofisk udredning og hans forkærlighed for brugen af Modsigelsens Grundsætning. (I, p. 145–147).

I tidsrummet 27. juni til 15. juli indeholder dagbogen fortrinsvis excerpter af hans læsning af oldnordiske og ældre danske tekster, herunder brudstykker af en fordanskning af „Guldrings Saga“. (I, p. 147–158).

Gr. synes ikke at have ført dagbog i tiden mellem 15. juli og 17. august, hvor han nedfælder sine tanker over partier af *Baggesens* „Labyrinten“, vel at mærke partier, der satiriserer over hofmandsvæsen og aristokratisme. (I, p. 158–159).

I notitsen fra samme dag har vi for en gangs skyld et lille øjebliksbillede, da Gr. spiser andesteg i *Eysens* restaurant og iagttager to personer, „som drak Vin oven paa Rødgrød og Melk der paa Spisesedlen var skjeldt ud for Fløde“. Han øjner da en tredje mand, en jøde, der stod op og „betalte for to Slags Steg han meget kristeligt havde nydt paa denne sin Sabbataften“.

Den kendsgerning, at jøden handler imod jødisk lov og skik, afføder hos Grundtvig nogle tanker om „vor Tids Oplysning“, der efter hans formodning kun har overvundet betydningsløse fordomme. Langt vigtigere er det, at „afryste den Fordom at La-

sten kan gjøre lykkelig". Han betegner i denne sammenhæng almindelig oplysning som en „Sjimære“, men vil ikke nægte den mulighed, „at Mennesker engang kunne vorde Mennesker . . .“ (I, p. 160). Her nærmer han sig det problem, som skulle blive det centrale i hans forfatterskab.

Den følgende morgen filosoferer han over problemet: „Naar misbrugte Mennesket mest sin Opfindelsesevne?“, og hans svar bliver: „Da Mennesket opfandt ubetydende Ord“, altså ved misbrug af det for mennesket særegne meddelelsesmiddel, sproget.

Han vender derefter tilbage til excerpter af „Labyrinten“ og fremsætter kommentarer hertil vedrørende tomme konversationsfraser i datidens gode selskab. (I, p. 160–161).

Den 19. rummer henvisning til et sted hos svenskeren Dalin, og den 21. får vi for en gangs skyld en situationsbeskrivelse vedrørende vejret, et emne, som ellers ofte optager dagbogsskribenter, fordi han om morgenen kl. 4 bliver vækket af „en voldsom Nedstyrtelse af Regn“. Aftenen før havde han læst Baggens skildring af oversvømmelsen i Mannheim, og det gør indtryk på ham pludselig at se den litterære beskrivelse omsat til virkelighed. (I, p. 161–162).

De følgende 3 dage skriver han intet, men den 25. har han en indre oplevelse, der har gjort et stort indtryk på ham. Han er flyttet fra sit tidligere bosted i Pilestræde til fætterens Trojel i Hyskenstræde. Han er fuld af mismod, da han sidder ene i mørkningstimen ved et vindue ud til en gård, der omgives af „indgjærdende Mure . . . , Tegn paa Menneskets Hovmod, eller Bevis for at Mennesket søger stedse at hæve sig blot ved fysisk Kraft“. I denne situation melder dødstanken og angsten for for-gængeligheden sig hos ham, frygten for livets totale ophør efter døden. Han øjner et svagt håb i tanken om, at „den Ophøede der frembragte os“, ligesom mennesker ville ønske at give sine frembringelser varighed, men mødes af en ny tvivl: „Kan ikke det frembragte i sig selv indeholde sin Tilværs Grændse, og Frembringeren kan dog være mægtig nok til atter at byde andre ligeartede fremstaa . . .“. Han bliver afbrudt af venners

komme, og finder, da de er gået, trøst i læsningen af en strofe af Horats, som han oversætter, og hvis pointe er: „Ieg maa skrive, eller ikke leve“. Det fører over i en ufuldendt overvejelse af, hvad han skal gøre ved sine manuskripter: brænde dem eller se at få dem trykt. Han synes at vælge den sidste løsning. (I, p. 162–164).

Der er herefter en lakune fra pag. 371–386 incl., dvs. fra 25. august til 4. oktober, hvor han excerpere Stephanii „Kristian den Tredies Historie“. Vel at mærke for at satirisere over denes lovprisning af kongens gode gerninger, der efter Gr.s mening „viste mere Omhyggelighed for Guds end for sin egen Ære“.

De følgende dage fortsætter han kritikken, som også udstrækker sig til „Hans Thomesens Ligtale over samme høystsalige Konge“. Ind imellem får vi den 9. oktober et par rigtige dagbogsnotitser. Han bliver „forstyrret“ i sit skriveri „ved det Ieg skulde i Kirke“, og man aner en holbergsk situation i mødet mellem den unge selvsikre teologiske kandidat og „den tykke Forvalter fra Beldringe med sin tynde Kone“, samt hovmesteren, der for Gr. synes at være en bror til Per Degn. (I, p. 165–169).

Den 9. oktober begynder Gr. sin gennemgang af vennen *P. N. Skougaards* „Bornholms Beskrivelse“. Han har en række kritiske indvendinger hovedsagelig baseret på almindelig bedrevinden. Man bemærker sig hans forsvar for amtmand Fjeldsted, „der almindelig er bekjendt for en brav og indsigtfuld Mand“. „Man bør ej give noget Vink om uædle Grunde – dem Ingen kan kjende – hos en ædel Mand“, en etisk leveregel, som den senere Gr. ikke altid efterlevede. (I, p. 169–176).

Mellem optegnelserne fra 11. oktober og 31. december 1804 har der været dagbogsoptegnelser på i alt 2 ark.

Den 31. december gør Gr. status over det forløbne år. Regnskabet viser et ringe resultat for tiden januar til april, da han opholdt sig i København, bortset fra at han mener, at hans „Manerer bleve den finere Verdens lidet mindre ulige, end de

forhen vare". Han indrømmer skamfuld, at han kede sig i hjemmet i Udby, da han i april rejste dertil, men 14 dage efter ankomsten tog han „glad fat paa alvorlige Sysler“ og gav sig til at studere historie. Hans første emne var Knud den Store, „denne feyge Usling der lagde Grunden til mit Fødelands Trældom, og besmittede sit daglige Liv ved nedrige Grusomheder“ (I, p. 177). Han vil vistnok skrive en disputats om ham med den tese, at han burde kaldes Knud den Lille. Snart indser Gr. imidlertid, at han ikke kan løse denne opgave uden at være i København. Han går derefter i gang med at skrive historiske fortællinger, og læse Holberg. (I, p. 177-178).

Det er i denne periode, at vennen *P. N. Skougaard* hjælper ham med at fremskaffe historiske oplysninger, hvilket bl. a. fører til, at „Ønsket om at lære Islandsk fyldte (hans) hele Sjel“. Ved et tilfælde gør han den vigtige opdagelse, at faderen ejer *Finni Johannæi* islandske Kirkehistorie, der indeholder oversættelser af de i værket citerede gammelislandske tekster. Selv om han hurtigt opdager, at sagasproget er et andet end „trettede og følgende Sekels eklesiastiske Islandsk“, åbner arbejdet med den islandske kirkehistorie ham en vej ind til kendskab til sagatidens Island. Gr. fortæller videre i dette dagbogsresumé, at han rejser til København for at disputere for doktorgraden om Knud den Store i håb om derved at få mulighed for at blive timelærer i hovedstaden, og for at kunne „studere videre i Oltids Krøniker, lære de levende Sprog, og faae Kjendskab til flere Nasjones Sjeniværker“.

Opholdet varede i 2 måneder. Disputatsplanen blev hurtigt opgivet. Til gengæld studerede han flittigt i den foreliggende sagalitteratur. Vendt tilbage til Udby kastede han sig over arbejdet med at skrive historiske fortællinger. (I, p. 178-180).

Han beretter derefter om, hvorledes han i oktober får en henvendelse om at blive huslærer på Falster. Det viste sig imidlertid, at det drejede sig om en kondition på herregården „Egeløkke“ på Langeland (I, p. 180-181).

Da der som nævnt er gået 2 ark tabt af dagbogens optegnel-

ser i tiden 11. oktober til 31. december, kan det ikke konstateres, om Gr. oprindelig har skildret sine forhandlinger dramatiske forløb i dagbogsform. Omtalen i resumeet af 31. december er imidlertid så udførlig og detaljerig, at man fristes til at formode, at skildringen bygger på samtidige optegnelser.

Inden afrejsen tilbringer Gr. 14 dage i København for at korrigere sine afskrifter af islandske håndskrifter. Han er derefter andre 14 dage i Udby og rejser derfra til Falster „for igjennem Lolland at tage Veyen til Langeland først i Desember“. Han hindres af vejrliget og bliver julen over i Udby. Han beretter om sit forhold til *Lise Blicher*, ved hvis side han kan tænke sig lykken „endog ved Armod naar den ey blev alt for trykkende“. (I, p. 182).

Disse overvejelser fører ham ud i endnu mere nøgterne betragtninger over det ufornuftige i at tænke på ægteskab, der dog afløses af mere følelsesbetonede udbrud, som konkluderer i bevidstheden om, at det er hans „Pligt ved allerførste Leylighed at bede om hendes Kjærlighed“. Han befinder sig næsten som en klassisk tragediefigur i kampen mellem pligt og tilbøjelighed og afslutter i øvrigt dagbogen for 1804 med et lille digtfragment, der er på vej til at blive et programdigt. (I, p. 183–184).

★

I fortsættelse af 1804-dagbogen foreligger der fragmenter af en dagbog for 1805, som Gr. begynder d. 2. januar i Torkilstrup Præstegård. De fragmentariske optegnelser fra januar omhandler hans læsning vedføjet kritiske kommentarer. I de første (fra 2. og 3. januar) finder man spiren til en æstetisk kritik, medens excerpten af Hamsforts skildring af sin tids adel giver et nyt vidnesbyrd om Gr.s antiaristokratiske holdning. (I, p. 185–187).

Der er i øvrigt en lakune fra pag. 69–128 omfattende tiden 18. januar til 9. februar, hvor han fremsætter nogle ortografiske og etymologiske betragtninger. Den 12. februar excerpterer og kommenterer han *Foersoms* „Nytaarsgave for Skuespilyndere

1805" samt *Rahbeks* oversættelse af *Florians* Fabler. Gr.s kommentar til *Florians* satire over tænkning, fører til en sammenligning med *Steffens*, „der i sin første Forelæsning ey ræddedes for at fremsætte Indvendingerne mod sin Videnskab i deres fulde Styrke“. Alligevel synes Gr., at „enhver Satire over Tænk-somhed – gjordes den end – med Hensyn paa nogle Individier med fuld Ret“ er „Dumhedens Lovtale“. (I, p. 187–194).

I optegnelsen 13. februar citerer Gr. strofer af *Baggesen*, hvis poesi senere skulle få stor betydning for ham. (I, p. 195–197).

Til slut dukker en ren dagbogsnotits op vedr. samværet med „Provstens (Blicher) Døttre“.

Den følgende dag citerer og kommenterer han fremdeles *Florian*, og den 15. mødes han på ny med provstens døtre uden at kunne få en samtale med Lise, men konstaterer at hun er noget hvas. „Dog Ieg bør og kan ikke træde tilbage, altsaa fremad“. (I, p. 198).

Den 18. meddeler han, at han dagen i forvejen har prædikeret for broderen, og er på ny i Gunslev. Samme dag gør han betragtninger over Københavns Universitets prisopgaver og fortsætter excerpterne af *Charis* 1805 med nye æstetisk-kritiske betragtninger. (I, p. 198–202).

Den 22. oplyser han, at han den 20. var i Gunslev, og hans tanker kredser om det frieri til Lise, som han anser som sin pligt. Samme dag nedskriver han bl. a. sine betragtninger over *Ewalds* dramatiske værker, som han lige har læst. Den 24. er det anden udgave af *Wessels* samlede værker, der interesserer ham, og han glædes over *Pavels* recension i „Lærde Efterretninger“ af *Charis* 1805. Han er uenig med *Pavels* i dennes dom over *Reins* digt „Religionen“, et digt, som efter Gr.s „kristelige opvækkelse“ får eksistentiel betydning for ham (jvf. *Albeck*: *Omkring Grundtvigs Digtsamlinger*, pag. 89–91). Ganske pudsig er det, at han i omtale af *Oehlenschlägers* digt til fru *Rahbek* tager fejl af, hvilken „Stanse“ *Pavels* kritiserer, men at han umiddelbart efter indrømmer, at han tog fejl. Han citerer nu den pågældende strofe og finder ikke alle dens verbale udtryk

passende. Han vedføjer en bemærkning, der røber hans skepsis over for romantisk genidyrkelse og de sjældne få, som „har dybere Naturanskuelse“. (I, p. 202–206).

Gr. har i det hele taget haft travlt den 24. februar, hvor han også studerer og excerpere Wolffs Journal for februar 1805. Det er for en gangs skyld stof vedrørende fransk åndsliv og historie, ikke mindst revolutionens problemer, der her optager ham. Excerpteringen afsluttes brat 3. marts, hvor han gør den mellemliggende tids hændelser op: samværet med Gerhardine 25.–27. februar (I, p. 209), et kort ophold i Gunslev 1. marts, nyt samvær med Gerhardine 2. marts, og et kort afskedsbesøg i Gunslev (inden afrejsen til „Egeløkke“) 3. marts. Den 4. marts er han i Torkilstrup hos broder Otto og sammen med Gerhardine og hendes mor, og den 5. marts skilles de, som det synes, for stedse, efterladende Gr. i tvivl om, hvem han skal vælge – Lise eller Gerhardine. (I, p. 210).

Den 7. marts kommer han til Udby, hvor hans søster ligger alvorligt syg. En dagbogsnotits, som han oprindelig har dateret til 15. marts, udtrykker frygt for, at både søsteren og moderen skal dø, og meddeler at han dagen efter – altså den 16. – skal rejse (til Langeland). Han frygter for at være smittet og for at blive syg på rejsen eller blandt fremmede.

Denne notits fra d. 15. marts synes bevidst at være skudt ind foran hans excerpter fra 8., 9. og 11. marts, hvilket også forklarer, at pag. CXCII er blank. Han har øjensynlig d. 7. marts holdt et par blade i beredskab for det tilfælde, at søsteren skulle dø, inden han rejste.

Optegnelserne fra 8.–11. marts er excerpter fra Wolffs Journal for juni 1804 omhandlende Dante og Tasso. Bemærkelsesværdig er henvisningen (11. marts) til Steffens' udtalelse om „En vis Sygelighed der saavel yttre sig i Poesiens Død som dens Fødsel, udgjorde det væsentlige hos Tasso“ (jvf. William Michelsen: Grundtvigs Historiesyn, 1954, pag. 259–261). (I, p. 211–216).

Excerpteringen ophører brat den 11. marts, idet der er en la-

kune i dagbogen fra pag. CCIX til CCC incl., hvilket betyder et spring fra 11. marts til 8. september. Vi mangler således hans dagbogsskildringer af ankomsten til Langeland, mødet med Constance og den lykkefølelse, som han i foråret og forsommeren 1805 har været grebet af. Kun takket være hans tilbøjelighed til retrospektive tilbageblik får vi senere nogle indtryk af hans oplevelser det første halve år på „Egeløkke“. Muligheden af, at han selv har destrueret de nævnte 92 sider, kan ikke afvises.

Den første bevarede optegnelse på Egeløkke er fra hans fødselsdag den 8. september, hvor han i et højstemt sprog, der bærer mærke af hans læsning af romantiske forfattere, skildrer den ulykkelige sjælelige konflikt, som hans håbløse forelskelse har hensat ham i, – konflikten mellem hans trang til liv og trangen til kærlighed. – Om tolkning af disse partier af dagbogen henvises til *Emil Frederiksen* „Den unge Grundtvig og andre essays“, 1948, p. 38–41, *William Michelsen* „Tilblivelsen af Grundtvigs historiesyn“, 1954, p. 260–265, samt *Sigurd Aa. Aarnes* „Historieskrivning og livssyn hos Grundtvig“, 1960, p. 37–41. (I, p. 217–218).

Den 9. og 10. september foretager Gr. en undersøgelse af, hvad det er, som konstituerer poesien og udgør dens væsen, en lang indre diskussion, hvis udgangspunkt er en kritisk holdning til Jenaromantikens syn på poesi, således som Gr. bl. a. kendte det gennem Steffens, hvis trykte indledningsforelæsninger han var i besiddelse af. Han kommer imidlertid til den konklusion, at han i hovedsagen må bekende sig til „de ny Poeters Tro“. Derimod kan han ikke følge Steffens og hans trosfæller i deres ubarmhjertige fordømmelse af en række klassiske digtere som Vergil og Horats, ligesom han stiller sig uhyre skeptisk over for det håb som „det Eviges Digtere“ nærer om „at kunne tilsidst fremtvinge en Existents lignende hin Grækernes som De paastaae var lutter Poesi“.

Udredningen fører ham over i betragtninger vedr. forholdet mellem Poesi og Eksistens, et for Gr. centralt problem, for så

vidt som tanken om en dobbeltverden er mærkbar hos den unge Gr. og afgørende for hans livsholdning gennem hele hans tilværelse. (I, p. 218–226).

I tiden 11. september til 13. oktober 1805 skriver Gr. ikke i sin dagbog, eftersom hans „store indvortes Kamp“ ikke har givet ham ro til „at gribe Pennen uden for at skrive tre Prækener, hvoraf de to (der desværre er tabt) indeholde Bidrag til min Følelses Historie“.

Det fremgår, at han har været ved at ville forlade „Egeløkke“, og at det ikke er første gang, han har haft den tanke. Det er ligeledes tydeligt, at når han igen opgiver tanken om at sige sin stilling op, er det først og fremmest frygten for, at hans efterfølger som huslærer skal opnå den gunst hos husfruen, som han selv attrår. Hensynet til den vanskæbne, der kunne ramme hans kære elev, Karl, synes i bedste fald at have været et sekundært argument. Derfor formentlig også den forcerede udmaling af de forfærdelige ulykker, der kan overgå drengen, dersom han svigter ham nu. (I, p. 226–228).

Der er på ny et spring i dagbogen til 20. november, hvor han har været med fru Leth og sin elev på Fyn i 8 dage. Han erkender nu, at han nyder store fortrin i sin stilling som huslærer og har en ikke ringe frihed „midt i (sit) Slaveri“. Han fortæller, at han har læst meget, bl. a. „Schillers og Fichtes interessante Skrifter . . . fortsat tydsk og fransk læsning og halv gennempløjet en engelsk Læsebog“. Han har tilmed taget initiativ til oprettelse af et læseselskab på øen. (I, p. 228–229).

Der er et spring fra d. 20. november til 5. december, hvor Gr. gør rede for, hvorfor han ikke skriver dagbog. Her røber han, at dagbogsskriveriet vækker hans smerte, „der aldrig sov, men kun slumrede under Sjelekræfternes Anstrængelse“. Han savner udefra kommende indtryk, „der behagelig kunde sysselsætte Mig“, og endelig er han ophørt med at indrykke „Udtog af og Domme over Bøger“ i sin dagbog. Han tilstår, at han hverken rimer eller skriver historiske fortællinger, velsagtens fordi han gennem sin læsning har fået et nyt syn på poesi, men også

fordi hans fortvivlede situation har opløst hans ungdoms „forvovne Tvivl om Kærligheds Realitet“. (I, p. 229–230).

Det følgende stykke er et af de mest bevægende i dagbogen, og har da også paralleller i digtninge, der synes konciperede på „Egeløkke“. Billedet af, hvorledes Gud har ladet ham tumle om på det stormende havs brusende bølger, genfindes i et udkast til digtet „Havet“, og erkendelsen af de forandringer, der er foregået med ham, har sit sidestykke i det centrale parti af det berømte digt „Strandbakken ved Egeløkke“ (se herom G. Albeck, Gr.-St. 1954, p. 22–39). Optegnelsen d. 5. december slutter med en henrevet skildring af den lyksalighedstilstand, som mødet med Constance Leth bibragte ham. Her har vi karakteristisk nok optakten til en retrospektiv skildring af hans stemning i de første måneder på „Egeløkke“. (I, p. 230–232).

Der mangler derefter nogle blade i dagbogen p. 343–352. Derpå følger slutningen af en dagbogsoptegnelse fra 31. december 1805, som underretter om søsterens død og ender med en from bøn til „Herren den almægtige og Algode“ om at få „Villie, Kraft og Mod til at kæmpe, Held til at sejre over alle de Fristelser mine egne Tilbøjeligheder, og Menneskene trindt Mig kunne lade fremtræde“. Samtidig ønsker han visdom og forstand til at opdrage og vejlede sin elev og „indgyde (ham) varm Kærlighed til Dig og hans Brødre Menneskene“. (I, p. 233).

Som Gr. nævnedes i dagbogsoptegnelsen fra 5. december 1805, var han ophørt med at indrykke udtog af og domme over bøger i sin dagbog, og som det fremgik af dagbogen fra 20. november s.å., har han læst i Schiller og Fichtes skrifter samt i franske bøger og en engelsk læsebog.

★

Det første excerperingshefte, eller, som Gr. kalder det, *Udtogs Bog*, er påbegyndt d. 11. juli 1805, hvorimod det ikke med sikkerhed kan siges, hvornår den er afsluttet. Han oplyser, at hans far i sin tid har rådet ham til at excerperere sin læsning i en egen bog, og nu indser han, at excerperinger og dagbogsoptegnelser

ikke kan forenes „uden begges ubodelige Skade“. De følgende optegnelser viser dog, at det undertiden kan være svært for ham at adskille de to slags optegnelser fra hinanden. Karakteristisk for forkærligheden til det retrospektive er det, at hans første excerperinger sker af hans dagbog fra 1802 (se I, p. 235 ff.), og at han kommenterer, hvad han tidligere har skrevet for at føre regnskab over sin egen åndelige udvikling.

Allerede i kommentaren til optegnelsen fra 5. april 1802 af Jüngers „Skinnet bedrager“ (I, p. 237) nærmer han sig dagbogs-optegnelser med nogle bemærkninger om sit syn på elskov. Af værdi for opfattelsen af hans udvikling er ligeledes hans bemærkninger til dagbogen for juni 1802 (I, p. 238), hvor han ytrer taknemlighed mod Steffens, især fordi hans forelæsninger lærte ham „i Æstetiken at gaae frem paa samme Maade som i Theologien. Aldrig nemlig at erkende nogen Autoritet, vel have Agt for Andres Meninger, men dog stedse tænke selv . . .“.

Et interessant vidnesbyrd om Constance Leths indflydelse på Grundtvig er hans kommentar til optegnelsen af 23. juni 1802, hvor han i 1805 indrømmer, at han har forandret sine tanker om musikken. Han tager stadig afstand fra bourgeoisiets „harmoniske og uharmoniske Konserter“ med deres „Overdøvelse, eller en forgudet Sangerindes rallende Triller“. Men nu har han læst „Kofods smukke Bog om Musikens Indflydelse paa Mennesket“ (I, p. 242), og deraf lært mange af musikkens „vældelige Virkninger“ at kende, de anelser om „en højere Væren“, som „Musiken i sin naturlige ædle Skikkelse“ kan vække, og dens evne til at tolke „Hjertets Længsler“ etc. Musikken får hos den unge nyskabte romantiker en lignende funktion som poesien, og erkendelsen af dens sjælelige magt gør hans sind modtageligt for „dens yndige Systre, de bildende Konster og skønne Videnskaber“. Også de kan bringe bud fra „en højere kun ahnet Existens“. Gennem sine betragtninger herover når Gr. frem til vished om, at det er „hin Glimt af Guddommen – Poesien, den rene Naturens Anskuelse“, der løsriver digteren „fra alt det Usle, alt det Hverdags der omringer ham, og hæver ham til

høyere Egne, hvorfra Han nedsender os sine tryllende Syner“.

Men sandheden tro må Grundtvig tilstå, at det er Palmine, dvs. Constance, der ved sin „rene ukonstlede Stemme“ har vakt ham af hans „glædløse Drøm“, og lært ham, „at Musikken forædler Livet, formindsker Sorgen, og gør selv Glæden glødere“. Han fuldender ikke denne udprægede dagbogsbetragtning, men standser op i et afsnit, hvor han er ved at fortabe sig i betragtninger over, at en umild skæbne byder ham „lukke Øret for“ . . . (I, p. 244).

I et nyt afsnit citerer han på ny dagbogen for 1802, hvor han kommenterer Addisons bitre ord om englændernes vaklende begreb om musik, der ytrer sig i, at den ikke må være engelsk for at vinde bifald. Gr. mener, at noget lignende gælder i Danmark, og det giver ham anledning til at håne dansk mindreværdsfølelse over for tyskere. I sin kommentar fra 1805 tilstår han, at han i 1802 var under påvirkning af „det brunheybergske Sindleug mod Germanerne“ og hævder, at han nu har „mere rensede Begreber om Nationalhad“. Alligevel må han indrømme, at vi stadig foretrækker det fremmede for det hjemlige og giver i denne sammenhæng en henvisning til de tabte blade i sin dagbog for 1805, hvor han håber at have gjort bemærkninger om en „hjemvendende Virtuos“, som han havde truffet på rejsen til Langeland. (I, p. 245).

Han citerer derpå 1802-dagbogen for 25. juni, hvor han kommenterer nogle bemærkninger af Addison gående ud på, at fruentimmerne „langt snarere støde sig over almindelige Beskyldninger frembragte mod Deres Køn, end Vi Mandfolk . . .“. Addison ved ikke, „om det kommer af, at de er mere ømme over deres Ære end Vi . . .“.

I 1802 slutter Gr. sig til Addison og henviser til, at han i Gynealogiens 12. del mener at have læst noget tilsvarende, som forfatteren mener skyldes „det smukke Køns grændseløse Forfængelighed“. Gr.s kommentar er, at mandfolkene er mere forfængelige end kvinderne, „thi Vi holde Os selv for Undtagelser, og denne Sjels Høyhed mangle De“.

I 1805 er Gr. i tvivl om, hvorvidt hans kommentar i 1802 var alvor eller ironi. Han indrømmer, at han i 1802 „fuskede paa Satiren“. Nu har han rådspurgt „flere fornuftige Kvinder“, der enstemmigt har erklæret hans kommentar fra 1802 for „ren og klar Sandhed“. Hvem de fornuftige kvinder er, oplyser han ikke. Man fristes til at rto, at det er Constance og hendes veninde, pastorinde Graae. (I, p. 246).

Fra Addisons satire over fruentimmerne går Grundtvig over til hans satire over de mange læger, som gør en stat „fattig paa Folk“. Gr. er ikke uenig med hans syn på lægerne, men han benytter i 1802 lejligheden til at sætte Addisons mening om Sokrates' forhold til Aristofanes op imod Steffens'. Der er formentlig også et hip til Steffens i en bemærkning om „en Italiener af en sygelig Natur ventelig en Saadan i hvem Poesien fødtes eller døde“ (I, p. 247). I sin kommentar fra 1805 dementerer han sin formodning om den poetiske sygelighed, eftersom den pågældende italiener iflg. Addison led af indbildt syge.

Det kan ikke med sikkerhed fastslås, om Gr.s gengivelse og oversættelse af et sted hos Horats (Spectator No. 26) stammer fra 1802-dagbogen. Det er uden kommentarer fra 1805.

Derimod har Gr. en fyldig 1805-kommentar til Addisons satire over epitafierne i Westminster Abbedi. Han mener i 1803, at det er en kraftigere satire, dersom epitafierne er indskriftløse og kun hædrer den afdøde ved afbildning af hans talrige aner. I 1805 gentager han sit forslag om indskriftløse epitafier (eller med indskrifter på hebraisk eller et andet uforståeligt sprog), for at ikke folk, „som har vigtigere Forretninger, skal spille sin Tid med at læse Sligt“. Hans radikale samfundssatiriske holdning har ikke ændret sig. (I, p. 248–249).

Det følgende afsnit – om Ensomhed – fra Addisons Spectator No. 27 meddeler kun Gr.s kommentar fra 1805, „fordi det har mere subjektiv Interesse for Mig end fordem“. Af samme grund bringer han et stort citat fra Addison, der, som Gr. selv føler det, træffende skildrer Gr.s situation under forelskelsen i Constance. Kommentaren bliver et stykke karakteristisk grundt-

vigsk dagbogsfragment, der i lyriske vendinger skildrer, hvorledes han føler sig som en bold for havets bølger, snart under „Stormens rædsomme Susen“ og snart rullende „sagte hen mod en smilende Strandbred, hvor mit Haabs skønneste Blomster spire med de mest vekslende Farver“ (jvf. digtet „Havet“, se ovf. p. 26).

I denne poetiske kommentar spørger dødstanken, men i et lille fragment, der fortsætter skildringen, aner man gennem et citat fra samme nummer af Addisons Spectator på een gang et forsvaret for Constance og et løfte om, at Gr. vil prøve på at frigøre sig fra sin uværdige situation (I, p. 249–250). Måske er det ikke tilfældigt, at de følgende blade i dagbogen er udrevne (jvf. n. t. p. 250).

Dagbogen fortsættes midt i et citat fra Goethes skildring af karnevallet i Rom, som Gr. i 1803 kommenterer med forceret jubel. I 1805 kan han ikke andet end le hjerteligt over sin lovtale både med hensyn til dens stil og indhold, men undskylder sig med, at han havde „hørt Steffens og halv forstaaet Ham, Ieg syntes det var Løjer at skrive Noget Man ej saa let skulde løbe med og troede at ligne ham naar Ieg var ligesaa utydelig. Altsaa en sand Abekattestreg . . .“ (I, p. 251–252).

Næste optegnelse i Udtogsbogen er dateret 1. august 1803. Den bærer vidnesbyrd om Gr.s begyndende læsning af oldnordiske tekster (Reenhjelms udgave af Olaf Tryggvasons Saga), ligesom den meddeler kritiske bemærkninger til Reenhjelms noter både fra 1803 og 1806. Gr. udelader „en hel Del, som kun vidner om Ieg, isteden for at passe min nødtørftige Theologi har læst Bogen, og end mere dens usle Noter med ufortjent Opmærksomhed . . .“.

Derimod indfører han i Udtogsbogen fra 1806 nogle eksempler på poetiske oversættelser, som han har foretaget i 1803, af skjaldekvad fra Olafssagaen og kommenterer dem uskånsomt (I, p. 253–255).

Han anfører fra 1803-dagbogen dispositionen til „Et Helte-digt udi 6 Sange“ om hunden Wig (fra Olafs Saga). Han til-

føjer i 1806 forslag til en 7. sang med titlen „Hans Opstandelse“.

I en kommentar til dagbogen for 1803 til planen findes en hentydning til Peder Paars. I Udtogsbogen er Gr. (i 1806) tilsyneladende tilfreds med sit notat fra 1803: „Her har Ieg, efter mine Tanker ræsonneret saare fornuftigen . . .“. Af sammenhængen synes det at fremgå, at dette udtryk for tilfredshed skal opfattes ironisk, og at de følgende afsnit: „Den som til Sæl-landsfar . . .“ og til „jam jam cædens“ er et fortsat citat fra dagbogen 1803, en lang svada der virker som en parodi på Steffens' stil og anskuelser, og en satire vendt mod romantikerne: „Nuttidens Største, Naturens reneste Anskuere“. (I, p. 256–257).

I 1805 og 1806 er hans syn på Steffens og romantikken et andet.

Næste dato i Udtogsbogen er 15. november 1803, hvor Gr. (via Addisons Spectator 2. del –171) citerer et sted af den engelske filosof Locke omhandlende „Ideeerne om Gejster eller Spøgelser“. Det giver Gr. anledning til at polemisere med Steffens, der har hævdet, at „denne Frygt ej kommer af Opdragelsen eller Ammestueventyrer, men af Ideen om det Evige“, hvorimod Gr. giver en rationel forklaring på sin og andres mørkerædsel. I 1806 er han „nær ved at tro Steffens i det ringeste for en stor Del“.

Når man ikke tror på spøgelser og lignende gestalter, bliver universet til en „Iettegestalt“, en „uhyre Kæmpe“. „Hvad Under at Vi i hvert Vindpust synes at høre hans Aande, i hvert Bulder hans Trin?“. Han mener, at fantasiens større eller mindre styrke forklarer, at nogle mennesker er mørkerædde, andre ikke. (I, p. 257–259).

Han holder op midt i sin udredning af emnet, fordi han har større interesse for det følgende notat i dagbogen fra Addisons 2. del 443 og 446, hvor Addison hævder, at han aldrig har kendt en mand af god sund forstand, som i almindelighed var yndet af kvindekønnet. Addison mener, at et almindeligt rygte for falskhed i elskovshandler er en rekommandation hos det

smukke køn. I 1803 mener Gr., at dette forhold ikke alene skal forklares ved kønnets forfængelighed, at kvinden ofte smigrer sig med det håb, at kunne „indslynge den hidtil Ubestandige i ubrydelige Baand“ og derigennem vinde „en evig Sejer over sit hele Køn“.

I 1806 har han gjort den bitre erfaring, at en mand „maa først frasige sig Sandruhed, Ærlighed, Kyskhed, og Agtelse for sig selv, før Han kan gøre hvad Man egentlig kalder Lykke“. (I, p. 259–260).

Uden datering roser han i Udtogsbogen Karl Philipp Moritz' „Götterlehre“, fordi fremstillingen er poetisk og „de gamle betydningsfulde Mythers Aand udtaler sig saavel gennem det Hele, som især gennem de Digtene Forfatteren saa passende lader fremtræde“, og afskriver i denne forbindelse med Moritz' bog som kilde Goethes digt „Gränzen der Menschheit“. Digtet berører et centralt problem i hele Gr.s virke, ligesom Moritz' bog synes at være en inspirationskilde til Gr.s mytologiske forskning. Optegnelsen er ikke dateret, men må være fra 1806. (I, p. 260–262).

Efter dette klare vidnesbyrd om Gr.s udvikling på Langeland følger en lang række excerpter af Brun Juuls „Geografisk Haand-Lexikon“ alt sammen med henblik på hans undervisning af Karl Steensen de Leth. (I, p. 262–271).

På Udtogsbogens sidste sider afskriver Gr. Friedrich Leopold Graf zu Stolbergs digt „Zueignung des Ossian an meinen Bruder“ og føjer en kort kommentar til, der røber, at læsningen af Schiller og Goethe har rejst kravet i ham om, at en højere betydning skal udtale sig for anelsen igennem versene. (I, p. 273).

Til første udtogshefte har formentlig hørt de excerpter af Schillers prosaiske skrifter, som nu foreligger i en særlig fasci-
kel i Grundtvig-arkivet.

Manuskriptet omfatter i alt væsentligt excerpter, som Gr. har oversat fra Schillers tiltrædelsesforelæsning i Jena 1790: „Was heisst, und zu welchem Ende studiert man Universalgeschichte?“. Gr.s kommentar indskrænker sig i hovedsagen til

de få bemærkninger vedrørende forskellen mellem den situation Schiller udmaler og de politiske forhold i 1806. Man bemærker sig Gr.s uhyggesvangre skildring af Napoleon „Mørkhedens mægtige Første“ og hans ønske om, at oplysningen skal trænge „med Kæmpeskridt ind blandt Folkenes Masse“. (I, p. 280).

★

Når „Leksjons og Karakterbog for Karl Frederik Stensen Leth“ er medtaget i nærværende udgave, hænger det sammen med, at den i realiteten er en dagbog, der naturligvis først og fremmest vedrører Gr.s undervisning, men som desuden indeholder dagbogsnotater af mere privat karakter, som er i stand til at supplere notitserne i den egentlige dagbog, Gr. samtidig fører.

Leksjons og Karakterbogen er påbegyndt d. 1. marts 1806 og er ført indtil d. 19. november s.å. Om tabte dele se noterne. Manuskriptet er tidligere offentliggjort i sin helhed af Knud Eyvin Bugge i „Grundtvigs skoleverden i tekster og udkast“ I, p. 44–124 og kommenteret i Bugges disputats „Skolen for Livet, studier over N. F. S. Grundtvigs pædagogiske tanker“, 1965, p. 88 ff.

Karakteristisk nok indleder Gr. Leksjons og Karakterbogen med et retrospektivt afsnit, hvori han indrømmer, at han er uden pædagogisk foruddannelse, men gør samtidig rede for visse pædagogiske principper, som han vil følge i sin undervisning.

Ikke desto mindre må man give Bugge ret, når han hævder, at bogen er at regne „for et hoveddokument“ blandt Gr.s pædagogiske arbejder. Se i øvrigt anf. skr. p. 92–107.

Leksjons og Karakterbogen røber, at Gr. har stillet nærmest urimeligt store krav til sin elevs hukommelse og fatteevne, og at hidsigheden nu og da er løbet af med ham. Men det fremgår også, at Gr. har interesseret sig for drengen, ikke blot fordi han var Constances forkælede søn, men først og fremmest af sympati for ikke at sige medfølelse med det menneske, hvis opdragelse var blevet ham betroet.

★

Samtidig med Leksjons og Karakterbogen har Gr. i 1806 ført en dagbog (I, p. 366–384), hvoraf er bevaret daterede optegnelser fra omkring 6. maj og med overspringelser til 10. september. Disse dagbogsoptegnelser kan imidlertid suppleres fra Leksjons og Karakterbogen.

Som det fremgår af noterne til I, p. 366, II, p. 171, synes de første 22 sider at være bevidst fjernet. Af dette tabte indledningsafsnit synes dog et brudstykke bevaret, fordi Gr. har indføjet det i et stykke ufuldendt selvbiografi, sandsynligvis stammende fra 1814. Brudstykket er her i udgaven sat som indledning til gengivelsen af de bevarede partier af dagbogen fra 1806. Indholdet er først og fremmest bemærkelsesværdigt ved at skildre Gr.s etiske kamp og den hjælp, han øjner i, hvad han kalder „Jesu skønne Lære“, og er et vidnesbyrd om den overgang fra rationalisme til almenreligiositet, som Gr. gennemgår under indtryk af sin læsning af romantikkens digtere og filosoffer. De bevarede dagbogsblade, hvis første dato er 6. maj, indledes på et overrevet blad, der bl. a. har indeholdt en moralsk fordømmelse af Constance, som efter Gr.s udsagn ikke kaster „et Blik paa Moralitetens evige Lov, eller Menneskets højere Værdighed“. Med udgangspunkt i denne påstand analyserer Gr. i romantiske vendinger sin situation. Han kommer til det resultat, at den elskede ikke er genstanden for hans anelse, men kun dens udtryk, og han øjner et håb om at kunne overføre sin anelse fra den elskede genstand til sig selv, men han tiltror sig ikke „den Svingkraft at kunne løfte (sig) saaledes over Alt, at (hans) Liv i den højere Ide blev uafbrudt, bestandigt . . .“. Nået såvidt i sin tænkning oplever han et flygtigt moment, hvor han synes, at han „hæves ved egen Kraft mod det vinkende Høje“.

Beruset af sine følelser giver han dem luft i strømme af romantiske ord og vendinger: „Anskuelsen skal ej længer være Erkendelsens Fjende, men den ahnede aldrig anskuede og aldrig erkendte Harmoni skal forene Dem og Mig med dem i den evige Fryds sig selv udfyldende Navnløse –“.

Ovenpå denne ekstatiske oplevelse må Gr. efter en pause fra d. 6. maj til d. 17. juli erkende, at han kun „øjebliklig“ kunne fremtræde for sig selv som „Genstanden for (sin) Ahnelse, Jeg hvis Ydre og Indre søndrer sig selv i fortvarende Disharmoni –“. Næste gang han griber pennen for at skrive i sin dagbog (d. 17. juli) er han unægtelig kommet ned på Jorden.

De bevarede blade begynder midt i en højdramatisk scene, et opgør mellem Constance og hendes tilbeder, hvori hun i forbitrede vendinger bebrejder ham hans syn på hende: „hvad maatte Jeg være, dersom Jeg . . . flagrede fra Ens i en Andens Favn? Hvad De tænker, men ej vil sige en Offenlig Hore“.

Her findes igen en lakune, indtil Gr.s fødselsdag d. 8. september, hvor hans tanker kredser omkring døden. Han gør sin situation op i det forløbne år og må erkende, at han endnu elsker „med samme Ild og Dybde“. Det fører ham ind i nøgterne overvejelser om, hvorvidt en pige, „Jeg, uden at elske dog kunde slutte Mig til med Velbehag“, kan dæmpe ilden i hans bryst. Han frygter dog, at Constance stadig vil udøve sin magt over ham, og at hans helbred vil tage skade, dersom situationen fortsætter. Hans tilbageblik på det forløbne år fylder ham med en vis glæde, først og fremmest fordi han har forøget sine kundskaber og „besteg“ „mange højere Standpunkter“, hvorfra han „med et friere og lysere Blik kan overskue Livet, dets Gaader, og Forhold“.

Sin status over det forløbne år afslutter han med en bøn til den Evige om velsignelse i sit arbejde og om fred i sit hjerte. „Men skal Jeg lide, o da lad mit Hjerte stedse være aabent for Trøst af din Søns Jesu hellige Lære . . .“.

Gr. er fremdeles på et almenreligiøst stade og hans Gudsforhold synes i første række etisk bestemt. Det er således symptomatisk, at han i dagbogen for 8. september efter den højstemte Gudsanråbelse søger at udrede, hvad han betegner som det vanskeligste af „alle de Problemer Forstanden kan fremsætte“, nemlig: „Hvilken Skebne forestaar de Mennesker der ej benyttede de Lejligheder Tilværelsen gav dem, til at blive gode

og fornuftige?". Han fastslår, at den kristelige religion, „der løser saamange andre Gaader ved hvis Mørke Menneskene maatte studse, synes mindst at tilfredsstille i denne Punkt“, fordi den „lærer evig Fordømmelse for de Onde“. Gr. diskuterer med sig selv de muligheder for evige straffe, som kristendommens lære indeholder, og de indvendinger af logisk art, der kan rettes derimod. Ved Kristi komme vist menneskene vej til „atter at naa det Evige. Ikke at ville gaa denne Vej . . . er Synd mod den Hellig Aand som ej kan forlades, fordi den er Frihedens Yttring om Erkendelse af det Endelige som højeste Maal“.

Han polemiserer (med underforstået brug af modsigelsens grundsætning) imod den nyere tids filosoffer, som har „set de evige Straffe i Tab af højere Lyksalighed“, og afviser muligheden af, at mennesket kan forbedre sig hinsides graven, og kommer sluttelig til det resultat, at fornuften ikke kan acceptere noget „Middel til at forbedre de Ulykkelige paa hin Side Graven, og den kristelige Religjon er enig baade med sig selv og Fornuften i at tillægge deres Ulykke Evighed –“. Men Gr. mener i øvrigt at kunne påstå, at gåden om de ondes skæbne i evigheden ikke kan fordres løst af religionen: „Religjonen skal vise Vej til det Evige, De som ikke ville gaa denne Vej frakender det Maal Religjonen viser hen til, Interesse for sig, . . . Alt hvad de af Religjonen kunne vente er at den kalder deres Maal det Modsatte af sit som Død af Liv.“

Gr.s endelige konklusion er præget af religiøs etos: „Fremsettelsen af Haabet om de Ondes Lyksalighed, er ikke menneskekærlig, men menneskefjendsk, da det bestyrker Menneskene i deres blinde Gang paa Lystens Vej, og hindrer deres Omvendelse –“. Vigtig er Gr.s efterfølgende tilståelse om sit personlige engagement i problematikken og den fremgangsmåde, han anvender, når han vil gøre sig sine tanker, udvikle sig „under Ideernes Drøftning“.

Hvad Gr. her skriver om sit syn på religionen og om de ondes skæbne i evigheden, peger hen på afhandlingen: Om Reli-

gion og Liturgie, som kom i Theologisk Maanedsskrift for Fædrelandets Religionslærere, februar 1807.⁵

Den følgende dag, 9. september 1806, tager han et nyt religiøst problem op til drøftelse ud fra den påstand, at „Intet Meneskes Liv er saa ubetydeligt at Han kan forklare sig det, uden Antagelsen af en højere Styrelse –“. Til brug for emnets drøftelse meddeler han et af sine kære tilbageblik på hændelser i sit eget liv. Han nævner en række tilfældigheder. For det første, at en medstuderende fik ham overtalt til at høre Steffens forelæsninger over Goethes poesier, – en af de få gange Gr. gik til sin manuduktør –, for det andet den „næsten vidunderlige Maade“ han fik sin eksamen på, endvidere hans aftale om at blive huslærer på Falster, som blev brudt på grund af en forpagters sendrægtighed, hans genoptagne studier i Nordens krøniker, og det på adskillige fejltagelser beroende tilbud om at blive huslærer på „Egeløkke“.

Kommet så langt i sine betragtninger, kan Gr. ikke lade være med at „ofre hin lykkelige Tid en Tanke“. Vi får derigennem en slags erstatning for de udrevne sider af dagbogen fra 1805 i et lille retrospektivt afsnit, som i et højstemt sprog skildrer hans første forår på Langeland, hvor han „inddrømte“ sig „i evig Nydelse –“.

Den 10. september lamenterer han i romantiske vendinger

5. Ingen af de bevarede dagbogsoptegninger røber noget direkte om Gr.s arbejde med denne afhandling, men både synspunkt og sprogføring i dagbogens her omhandlede religiøse overvejelser viser overensstemmelse med nævnte afhandlings tilblivelse og rammes derfor også af den selvkritik, man kan finde i et autobiografisk fragment fra 1814 (se n. t. I, p. 420, II, p. 194), hvor det bl. a. hedder: „Man kan af hin Tale lære, hvor lidet den storagtige Stil og de brammende Konstord hvormed jeg udsmykkede min første Afhandling stemmede med min Tankegang, at de var fremmede Fjere, hvormed Forfængeligheden brystede sig. Jeg blev af den ærlige Fallesen mindet om at det var en Gienlyd af Steffens. For stolt var jeg til at tilstaa Fejlen, og jeg trøstede mig ved den Bevidsthed, at jeg i Hovedsagen, om Moralitet, med Flid havde skilt mig fra al Pantheisme.“ (Fasc. 507, 2. stk.).

over sin tabte lykke. Ind imellem kalder han sig „tilbage paa Forstandens jevnere Vej“ og kalder det en lykke, at hans kærlighed var ulykkelig, fordi den gjorde ham virksom, hvorved han hentyder til sin læsning og sine studier, og bidrog til hans kundskabers forøgelse. Samtidig betegner han sin virksomhed som „Øjets Bortvendelse fra den klare straalende Himmel, til den mørke, urene Jord, med sin taagede Luft og sine giftige Dunster, Ørets Spærring for Alharmoniens dybtgribende Toner der løde gennem Ahnelsens sødt dirrende Strænge, og dets Aabning for Livets Dissonanser“.

Han kunne fristes til at ønske sig døv for de højere toner, men indrømmer at dette ønske er dårskab, eftersom deres efterklang nu udgør hans „eneste Værd“.

Han er derefter gået i gang med mere nøgterne betragtninger, hvoraf dog kun een sætning er bevaret: „Min ulykkelige Kærlighed indsluttede Mig til Mig selv, og gjorde Mig død for Selskab“.

Udtogsbogens andet hefte (I, p. 385–398) bærer på forsiden dateringen 17. juli 1806, den dag han skildrede sit store opgør med Constance, jvf. ovf. p. 35. Den indledes med betragtninger over citater fra Schillers „Die Braut von Messina“, og Gr. benyttede senere en stor del af sine formuleringer i Udtogsbogen, da han skrev sin afhandling: Om Schiller og Bruden fra Messina (Ny Minerva 1807). Om forholdet mellem „udtoget“ og trykket henvises i øvrigt til noterne nedenf. s. 174 ff.

Udtogsbogens andet stykke vedrører „Tvisten om de ossianske Digtes Ægthed“. (I, p. 391). Stykket bliver kun et fragment, som afsluttes med Gr.s selvdøm: „Ufuldendt som alt hvad jeg gör“. Han havde ellers lagt op til en vurdering af Ossian i opposition mod den dom, han havde hørt Steffens udsige.

Udtogsbogens tredje afsnit (I, p. 391–398) er et hidtil upåagtet vidnesbyrd om Gr.s optagethed af Schellings naturfilosofi, nemlig excerpter af en recension over Schellings „vorläufige Be-

zeichnung des Standpunctes der Medicin nach Grundsätzen der Naturphilosophie“, som han har optegnet „for engang hos en fordomsfri Læge at faa nøjere Kundskab om denne for enhver Tænkende interessante Videnskab“. Stykket er med få overspringelser en oversættelse af den nævnte artikel, men Gr.s få egne bemærkninger er ikke uden interesse, således hans uvilje mod hine læger „som endnu den Dag i Dag sætte Sygdommens Væsen enten i Astheni – direkte eller indirekte – eller Hyperstheni, og ikkedestomindre paastaa at en Sygdom af samme Art og Væsen, dog snart kan være af sthenisk og snart af asthenisk Natur? Den uhørte Anmodning om Tro paa denne Modsigelse giver Haab om at ogsaa denne Modsætning vil forsvinde“. (I, p. 392).

Uviljen er, som det klart fremgår af det sidste punktum, betinget af Gr.s brug af modsigelsens grundsætning, det axiom som han få år senere tog i anvendelse i kampen mod Schelling og naturfilosofien.

Interessante er også Gr.s slutbemærkninger til Schellings afhandling, hvis indhold fortjener „de videnskabelige Lægers hele Opmærksomhed og nøje Prøvelse; thi dersom det ved Erfaringen stadfæstedes, da vilde Alt i Lægekonsten hvile paa faste Prinsipper og den ulyksalige Vaklen tage en Ende. Kort da blev Lægekonsten ej mere en tvivlsom Anvendelse af modsigende Erfaringer men en reen Anvendelse af en fast Theori“. Dette sidste stykke fra den anden Udtogsbog er dateret 17. december 1807.

★

Fra 30. december 1806 stammer nogle dagbogsblade betitlet „Lokes Ondskab. Volsungerne“, som røber, at Grundtvig har planer om en dramatisk digtning om Volsungerne. (I, p. 399–402). Han tiltror sig endnu ikke kraft til at udføre digtet, men udkaster i det følgende plan til en fortsættelse af Volsungedigtningen med titlen „Gjukungerne eller Asernes Hevn“. Trods tvivlen om at være i besiddelse af den nødvendige kraft og evne

fabler Gr. om at blive *Nordens Digter* og takker skæbnen for, at den har sat ham på „en Punkt hvor det næsten er umuligt, og dog ladet Mig øjne, at gennem denne Punkt gik den eneste mulige Vej til Maalet“.

På ny følger der et tilbageblik, hvori Gr. fortæller om sine tidligere rimerier inden for det nordiske sagnområde og erkender sin gæld til Steffens, som genopvakte hans erindring om „disse skønne Sagn“. Han røber, at han inden han var begyndt „at se Poesi og gamle Norden fra en højere Synspunkt“ havde udkastet „en triviell forstandig Plan til et Sørgespil, som skulde hede Sigurd Fofnisbane“. Han omtaler også sin fortælleperiode, der var præget af hans „indskrænkede Tendents“. Først da han på Langeland begyndte sit „ny Liv“ og hans øje åbnedes for „Kærlighedens Helligdomme“, skærpedes hans evne „til at beskue Poesiens Underværker og Oldtiden, disses Urtype i Tiden“, men han tilstår også, at hans ulykkelige kærlighed stod hindrende i vejen for hans poetiske ambitioner. End ikke Oehenschlägers „Vaulundurs Saga“ kunne overvinde hans modløshed. Omsider kom han så vidt, at han turde se den sandhed i øjnene, at virkeligheden ingen glæde havde for ham. Da var det, at han ad boglig vej mødte romantikken og læste Fichte, Schiller og Schelling, som beredte ham for et nyt fremstød mod Nordens oldtid.

Anledningen til hans begyndende forfatterskab blev læsning af Jens Møllers „komiske“ behandling af Eddadigtet om „Skirners Rejse“. Han læste det i Minerva 1806 og skrev i harme et indlæg derimod udfra erkendelsen af, at have fået et nyt og klarere blik for „gamle Norden“. Han røber, at overvindelsen af hans litterære uvirksomhed havde sammenhæng med, at hans „Væsens Herskerinde“ just da var bortrejst, men mener, at virkeligheden ikke længere vil kunne gøre ham „til sin Slave, med mindre Jeg med Erkendelse af Uformuenhed til at blive i et Land hvorhen Jeg har vovet Mig uden Vished om at naa Borgerret, maa vende tilbage – Og da Ve Mig!!!“.

Sluttelig nævner han, at han vil anvende Gunlaugs Saga som

en slags prøveklud ved at bearbejde den og afvente dens modtagelse.

For året 1807 er der kun bevaret få spredte optegnelser af ren dagbogsagtig karakter. Den ældste er formentlig et blad i fasc. 499.2 (om dateringsmulighederne se n. t. I, p. 403). Indholdet synes at afspejle den kamp, der stod i Gr.s indre, inden han besluttede sig til at forlade Egeløkke, men vidner i øvrigt om, at det grundproblem som han senere kalder menneskets vilkår, beskæftiger hans tanker.

Fra fasc. 264.1c, der på en måde er en skreven monolog, hvori Grundtvig analyserer strofer af Vøluspá, er hentet 2 små stærkt personlige udsagn om Gr.s tro på sin nære død. De er taget med på grund af deres karakter af dagbogsnotits (med datering 12. juni 1807). Se n. t. I, p. 404.

Fra 24. juni s.å. stammer de i fasc. 499.6 meddelte dagbogs-optegnelser (I, p. 405-406), der på en måde fortsætter fasc. 499.5, som endte med Gr.s omtale af ønsket om at bearbejde Gunlaugs Saga, for så vidt som han nu fastslår, at bearbejdelsen „blev til Intet“. Han fortsætter også med at give oplysning om sin litterære syssel, bl. a. afhandlingen: Om Videnskabelighed og dens Fremme (trykt i „Ny Minerva for Marts Maaned 1807“), samt en ikke bevaret oversættelse af Goethes skrift „Winckelmann und sein Jahrhundert“.

I april får Gr. brev fra vennen P. N. Skougaard, og det sætter ham i gang med studiet af Nordens mytologi: „Dag og Nat kæmpede min Sjæl, og jeg levede mellem Aserne“. Han omskrev 4 gange sin lille afhandling „Om Asalæren“, der blev trykt i Minerva maj 1807. Han frygtede for, hvordan denne afhandling ville blive modtaget, men et fornyet studium af Sæmunds Edda specielt Vøluspá har beroliget ham: „thi hvad jeg nedskrev med usikker Haand, kan jeg nu bevise“. Optegnelsen giver også den oplysning, at han er ved at bryde op fra Egeløkke for at rejse til København og videreføre sine studier i Asalæren. Han er i

tvivl om, hvorvidt han nogen sinde gør sit digt om Aserne færdigt og synes at være tilfreds med, at han har gjort digtet muligt. Ikke desto mindre optrækker han linjerne for sit digts forløb. Det skal begynde „med den Punkt da Fred var mellem Jetter og Aser“ og slutte med Ragnarok.

★

Når fasc. 499.11 er medtaget (I, p. 407–411), skyldes det, at manuskriptet ikke kan siges at være et egentlig forarbejde til Nordens Mytologi 1808, selv om det i stilen har lighedstræk med det ovf. omtalte ms. fasc. 264.1c. Fuldt så meget minder det om de udredninger Gr. fremsætter i sin Udtogsbog, og det er ikke utænkeligt, at det har tilhørt en fortsættelse af Udtogsbogen. Man kan måske bedst karakterisere det som et overgangsfænomen i Gr.s udvikling, hvor frugterne af hans læsning er ved at modnes til selvstændige litterære frembringelser.

★

Vi skal helt frem til dec. 1810 for på ny at finde optegnelser fra Gr.s hånd af dagbogsagtig karakter. Det gælder de få gribende linjer, hvori han erkender, at han „troer fast og urokkelig paa den treenige Gud og paa Forløsningen ved Jesum . . .“.

På samme ark papir har Gr. hastigt nedkradset det følgende digt, der i sin dybt personlige form står ovennævnte dagbogsnotits nær. (I, p. 412).

★

Ved nytårstid 1813 lod Gr. et eksemplar af „Almanak for det Aar efter Christi Fødsel 1813“ forsyne med indskudte blade og benyttede det lille hefte som ms for en række dagbogsoptegnelser. (I, p. 413–419). Han stod over for et vendepunkt i sit liv – faderens død, opbruddet fra Udby og de usikre udsigter for hans egen fremtid. Manuskriptets vigtigste notater skildrer audiensen hos kongen på Gr.s fødselsdag d. 8. september, og hans udtalte ønske om at blive professor ved det nye universitet i Norge,

samt den mærkelige optegnelse, hvori han røber, at en dagbladsnotits om det ledige embede ved Aggers kirke ved Christiania af ham opfattes som et fingerpeg fra Gud. (jf. Albeck, anf. skr. p. 173 f.)

Bevægende er også skildringen af opbruddet fra Udby d. 27. oktober. Almanakken indeholder i øvrigt en række udprægede dagbogsnotater og slutter, som han havde for vane, med en bøn til den himmelske fader om at gøre ham til et villigt redskab i hans tjeneste.

I januar 1815 har Gr. øjensynligt tænkt på at genoptage dagbogsskriveriet og anset det for urigtigt, at han ikke – fra 1811 – optog sin forrige sædvane, „thi mangen ei uvigtig Forhandling, mangen enkelt Bemærkning vilde derved være opbevaret til Brug og Opbyggelse“.

Desværre synes han ikke at have fastholdt sit forsæt. Ms. giver kun et fragment af nogle retrospektive optegnelser vedrørende begivenheder i september 1814. (I, p. 420–423). Først det skuffende møde med Sverdrup (der var i København for at udvælge bøger blandt Universitetsbibliotekets dubletter til brug for det nye lærdomssted i Christiania). Dernæst en uafsluttet beretning om hans optræden på Landemodet i begyndelsen af oktober 1814.

Tilbageblikket indeholder 3 datoer: 12. og 27. september samt 4. oktober og kunne tyde på, at der til grund for fremstillingen lå nogle nu tabte dagbogsnotater. Om Gr. har skrevet stort mere end det her gengivne fragment er i øvrigt usikkert. Arkivet indeholder ikke flere dagbogslignende mss. førend en optegnelse fra 20. oktober 1815, vedrørende en audiens hos kancellipræsident F. J. Kaas. (I, p. 424–427). Årsagen til audiensen var, at Gr. søgte kapellaniet ved Garnisons Kirke. Det fremgår med al tydelighed, at Kaas havde en anden favorit til pladsen, og at han har bebrejdet Gr. hans stridbarhed og ment, at det var bedst for alle parter, om han ved lejlighed fik et embede uden for hovedstaden. Skildringen giver et levende indtryk af samtalens forløb.

I 1828 anskaffede Gr. sig en såkaldt „Skriv-Calender“, men brugte den ikke til dagbogsnotater, hvorimod han på dens blanke sider bagi indskrev engelske talesprogs vendinger, fraser, citater m.v., som ikke er medtaget i nærv. udg.

Derimod indeholder en tilsvarende Skriv-Calender fra 1829 en række korte dagbogsoptegnelser fra 3. maj til 4. oktober, dog med en del overspringelser. (I, p. 428–434). Sammenholdt med bevarede breve til hustruen og Chr. Molbech giver notaterne bidrag til vor viden om Gr.s første Englandsophold og ikke mindst til hans indkøb af bøger til sig selv og til Det kgl. Bibliotek. Det fulde udbytte af disse notater får man blot ved en sammenligning med hans bevarede breve, hvorfor noterne nedenfor i stort mål henviser til disse. Af særlig interesse er de få notitser fra hans hjemkomst til København og den korte notits om mødet med Oehlenschläger d. 28. september 1829.

Udover de i dagbogsnotitserne anførte bogtitler findes på skrivekalenderens hvide blade (bagest i bogen) 12 sider med titler på bøger, ofte med prisangivelse og med oplysning om, hos hvilke boghandlere han har fundet de pågældende bøger. (I, p. 435–440).

Den tilsvarende Skriv-Calender fra rejsen i 1830 indeholder kun dagbogsnotitser vedrørende indkøb af bøger i tidsrummet 23. maj–17. juli. (I, p. 441–442). Derimod har han på almanakkens blanke blade opført enkelte dagbogsnotitser samt engelske anbefalingsbreve til folk i Exeter og Oxford, som her er medtaget. (I, p. 442–446).

Skriv-Calenderen fra 1831 indeholder slet ingen egentlige dagbogsnotitser og kun nogle ganske få bogtitler. (I, p. 446–447). Derimod måske den første optegnelse fra hans hånd til en disposition for værket „Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog“ fra 1832 (se n. t. I, p. 453–454). Kalenderen indeholder også en periodedeling vedrørende Jordens historie, der efter Grundtvigs løselige skøn levner Jorden 600–700 år endnu at bestå i, hvilket er „Nok til en sidste Tids-Alder“. (I, p. 448–449).

På de blanke sider bag i bogen findes nogle øjebliksbilleder fra hans rejse til Cambridge, hvoraf det tredje, der skildrer mødet med 4 engelske gejstlige, er såre levende og ganske vittigt. (I, p. 450–452). Gr. geråder i en skarp debat med en yngre fellow, der syntes at være ret fortrolig „med den tydske Literatur, og temmelig rationalistisk sindet“. Diskussionen fortsætter ved en frokost den følgende dag, hvor en anden fellow, Mr. Webster, en tidligere landsbypræst, over for Grundtvig udtrykker sin glæde over „at høre den *Tone* hvori (han) omtalte Rationalisme og Rationalister“.

Endvidere er der en interessant grundtvigsk definition af begrebet *bogorm*, samt en slags aforistisk karakteristik af „Fruentimmer“, som sammenlignes med ilden, og hvori det hedder „saa godt Man end, under visse Omstændigheder kan have af at komme den nær, maa man dog ikke komme den for nær, hvis Man ikke vil brænde sig, og det des farligere, jo koldere Man er, thi da mærker Man enstund ikke Heden, men bliver lettelig brændt, før Man bliver varm –“.

Dette aforistiske udbrud er det eneste sted i hans kalenderoptegnelser, som muligvis røber noget om det indtryk, som samværet med mrs. Clara Bolton d. 24. juni 1830 har gjort på ham. Selve datoen i 1830-kalenderen står helt blank, men optegnelsen her i slutningen af 1831-kalenderen synes at bære vidne om, at Gr. befinder sig i et slags mellemstadium, hvor han endnu føler sig „brændt“, men på vej til at blive „varm“, dvs. åndelig inspireret af forelskelsen.

Som påvist af Kaj Thaning i hans store bog „Menneske først“, I, 1963, pag. 221–231 m.m., var det først året efter, 1832, at betagelsen af mrs. Bolton var blevet sublimeret til en mægtig åndelig inspiration, som forløste de tanker i ham, som er knyttet til ordene: Menneske først – og saa christen. Om Rönnings og I. P. Bangs tolkning af Gr.s aforistiske udbrud: se Thaning anf.skr. p. 223.

Kalenderen indeholder desuden nogle få aforismer, nogle engelske gloser, et citat af Carl Ritter, samt en tidlig disposition

for en kristelig forklaring til de nordiske myter i den påtænkte nye udgave af Nordens Mythologi. (I, p. 453-454).

★

Fra 1832 findes en ny audiensskildring dateret 11. februar 1832, denne gang hos geheimeråd Stemann. (Om anledningen og virkningen af samtalen se n. t. I, p. 455-456). Skildringen er måske knap så levende som skildringen af audiensen hos Kaas, men giver dog indirekte et indtryk af den gamle statsmands bureaukratiske vrissenhed og Gr.s uforfærdethed. Det er to stejle naturer, der støder sammen, ofte med dramatisk effekt, som da Gr. giver sit korte svar på Stemanns påstand om, at der „ingensteds var saa megen Tolerance som her“. „Jeg har været i England Deres Excellence“. Et svar, hvormed Gr. sætter excellencen grundigt til vægs.

★

Et sidste dateret samtalereferat stammer fra 9. juli 1855 og omhandler begrebet jøde-dåb. (I, p. 458-459). Foranledningen er, at en jødisk håndværker opsøger Gr. for at bede ham døbe sig, da han har „indladt sig med et christent Fruentimmer“. Gr. råder ham til at gå til en anden præst: „da Daaben for mig var ingen Ting, naar Folk ikke vidste Rede til den Christne Tro og havde den virkelig“.

Nærværende udgaves sidste tekst udgøres af nogle ganske specielle „dagbogsoptegnelser“, som Gr. har gjort i den Bibel, som Constance skænkede ham d. 17. april 1807. (I, p. 460-461).

Den første er fra 14. april 1822 og vedrører hans ældste søn Johan Grundtvigs fødsel samt dennes hjemmedåb d. 19. april. Den anden er fra d. 9. september 1824 og omtaler søn nr. 2, Svann Hersleb Grundtvigs fødsel og hans dåb d. 28. september. Den 27. maj 1827 noterer han datteren Metas fødsel og hendes dåb d. 3. juni. Den 12. august s.å. konfirmerer han hendes dåb i Vor Frelsers Kirke.

Den følgende notits vedrører hustruens død d. 14. januar 1851 og hendes begravelse d. 21. januar.

De sidste notitser omhandler ægteskabet med Ane Marie Elise Toft, hvor vielsen fandt sted d. 27. oktober 1851, samt Frederik Lange Grundtvigs fødsel d. 15. maj 1854, hans hjemmedåb d. 29. maj og dåbskonfirmation d. 18. juni.

Læst i sammenhæng giver Grundtvigs dagbogsblade værdifulde bidrag til belysning af hans udvikling først og fremmest i brydningsårene 1805–07. Hans litterære ambitioner i tiden før opholdet på Egeløkke var farvet af rationalismens skribenter, til at begynde med med en mærkbar forkærlighed for den politiske satire, som han mødte hos rebeller som *P. A. Heiberg* og *Malthe Conrad Bruun* – og i nogen måde *Baggesen*; parret med en lidt pueril interesse for *T. C. Bruuns* frivole poesier. Begge de sidste forfattere åbnede hans øre for versets velklang.

Mødet med *Holbergs* satiriske forfatterskab resulterede i en tøvende og ofte forbeholden accept af nordmandens epigrammer og essays. Uden sans for *Holbergs* humor var Grundtvig ingenlunde. Stilen kunne undertiden smitte af på hans egen skrivemåde. Den betragtning „Angaaende fremmede Ords Ret-skrivning“, han nedfældede i dagbogen for 9. februar 1805 (I, p. 187–189), har i ikke ringe grad præg af et *holbergsk* essay.

Men på det tidspunkt han skrev den, havde Grundtvig allerede forsøgt sig i en mere seriøs prosagenre som forfatter til historiske fortællinger – med *P. F. Suhm* og *Ole Samsøe* som forbilleder.

I det hele viser de vekslende stilformer i dagbogsnotaterne den unge Grundtvigs store modtagelighed for påvirkning af de skribenter, han læser. Det gælder *Steffens*, hvis stil han til at begynde med raillerer over, men som han senere, da den romantiske idéverden er ved at gå op for ham, lejlighedsvis søger at efterligne. Og det gælder *Fr. Schiller*, hvis patos klinger voldsomt igennem i de tilføjelser, Grundtvig gør i kommentaren til de udtog, han i (februar?) 1806 skrev af den tyske digter og historikers akademiske tiltrædelsestale (I, p. 275–282). Det gæl-

der endvidere – og ikke mindst – påvirkningen af *Fichtes* afhandling om Menneskets Bestemmelse, sådan som *Emil Frederiksen* har påvist i sin bog „Den unge Grundtvig og andre Essays“, 1947, p. 44–47.

I vid udstrækning har Grundtvigs dagbogsblade karakter af pennepøver, i hvilke hans personlige stil gradvis arbejder sig frem. Myndigst og mest medrivende folder han sig ud i de notater, hvis emner kalder på hans politiske indignation. Læsere, der måske har undret sig over, at Grundtvig på sine gamle dage ofte var at finde på Rigsdagens yderste venstrefløj, vil få en slags forklaring ved i dagbogen at møde den unge Grundtvigs kraftigt anti-aristokratiske, ja ultra-radikale fordømmelse af det, man i vore dage ville kalde „systemet“. – Han var fra sin grønne ungdom disponeret for en gerning i folkefrihedens, folkeoplysningens og „folkelighedens“ tjeneste. Men også for sin kristelige gerning, for så vidt som hans ungdoms spot og kritik over for kristentroen og gammel-luthersk dogmatik brødes med et eksistentielt behov for at være undergivet et nådigt forsyns vilje.

Når man betænker, hvor gammel Grundtvig blev, hvor mange dage han har levet i den tid, han kunne føre pennen, er det et forbavsende ringe antal dage, han har ført dagbog. Det her fremlagte materiale rummer 555 datoer fordelt over 53 år eller ca. 20.000 dage! Sandt nok er en del af dagbogsmaterialet gået tabt; men der er næppe grund til at tro, at det tabte eller fjernede materiale ville kunne hæve antallet af datoer op over 700.

De 555 datoer fordeler sig således, idet tallene i parentes henviser til datoer i, hvad man må kalde retrospektive notater:

1802	23	(4)
1803	65	(12)
1804	55	(14)
1805	32	(4)
1806	203	(2)

1807	3	(1)
1810	1	(0)
1813	25	(0)
1814	0	(4)
1815	1	(0)
1822	0	(2)
1824	0	(2)
1827	0	(3)
1829	94	(0)
1830	8	(0)
1831	3	(0)
1832	1	(0)
1851	0	(3)
1854	0	(3)
1855	1	(0)

Det fremgår med al tydelighed, at det var i tiden omkring og efter sin eksamen og til det punkt i hans ophold på „Egeløkke“, da han gennem sit åndsarbejde gør sig fri af sin binding til stedet, at han især udfolder sin virksomhed som dagbogsskribent. Det meget store tal for året 1806 skyldes hans længe fastholdte forsæt om daglig at gøre rede for sin undervisning af Karl Steensen Leth. De bevarede dele af hans egentlige dagbog for samme år er kun knyttet til 5 datoer (6/5, 17/7, 8/9, 9/9 og 10/9), men rummer til gengæld nogle af de vigtigste og mest gribende partier i hans dagbogsmateriale.

I januar 1815 synes han at have været fast besluttet på at genoptage sit dagbogsskriveri og bebrejder sig især, at han ikke i dagbogsform har gjort rede for omvendelsen 1810–11, og hvad dermed fulgte. En slags forsmag på, hvordan en sådan række dagbogsnotitser kunne have formet sig, har man i den lille almanak fra 1813.

Den store række notater fra den første Englandsrejse i 1829 er som nævnt ganske korte meddelelser, som næppe har tilfreds-stillet ham. Derfor de meget få notater fra 1830–31.

De mange retrospektive indslag i dagbogsmaterialet hænger sandsynligvis sammen med en vis forkærlighed for et lidt mere samlet tilbageblik på hans liv og færd. Overalt i hans store forfatterskab træffes på sådanne historiske tilbageblik, der kaster lys over hans tidligere liv og sætter begivenhederne ind i en større sammenhæng. Erkendelsen af, at et mere regelmæssigt dagbogsskriveri kunne være af betydning for ham, fremgår af nogle linjer i det autobiografiske fragment fra 1814, som findes i fasc. 507 (se n. t. I, p. 420). Det hedder her med henblik på hans virksomhed på „Egeløkke“:

„... mange pædagogiske Griller forgik i Erfaringens Skole, som jeg seer af mine Dagbøger om hvilke jeg ved denne Leilighed vil melde, at naar man er for storagtig til at gjøre Gud Regnskab for sine Tanker og Idrætter, er det dog godt at gjøre sig selv Regnskab derfor, seer Man og skammelig igiennem Fingre med sine Feil, saa *glemmer* Man dem dog ikke, og det er Noget, som ved Leilighed kommer vel tilpas“.

Den modne Grundtvig var ikke for storagtig til at gøre Gud og sig selv regnskab for sine tanker og sine gerninger. Men han havde andre veje, han måtte følge: digterens, skribentens og prædikantens veje. Forinden måtte han finde sig selv og erkende sit kald. Det er om denne ofte smertefulde proces, hans dagbøger fra ungdomstiden bærer vidne. Han skrev sig i en slags enetale frem til afklaring af sine tanker, en fremgangsmåde som han fulgte resten af sit liv. Det umådelig store materiale af udkast til hans manddomsværker, der er bevaret i Grundtvig-Arkivet, er på en måde en fortsættelse af hans dagbogsskriveri.

Principper for tekstbehandlingen

Udgaven gengiver så nøjagtigt som muligt originalens bogstavering og tegnsætning. Da der er tale om private dagbogsnotater, tit flygtigt henkastede og i de fleste tilfælde ikke beregnet for offentliggørelse, har Gr. ofte været temmelig skødesløs med *interpunktionen*. I udgaven er Gr.s tegnsætning bibeholdt. I en del tilfælde er der dog indsat et tegn for at tydeliggøre teksten for læserne. Gr. udelader meget ofte punktum, men dette tegn er kun indsat, hvor hensynet til forståelsen nødvendiggør det. Noget lignende gælder enkelte andre skilletegn. Hvor Gr. har glemmt at fuldføre en parentes eller et citationstegn, tilføjes det manglende tegn uden videre.

Hvad Gr.s *ortografi* angår, har den i tidens løb undergået adskillige ændringer. Særlig iøjnefaldende er, at han i tiden 1802–06 bruger stort *I* både for *I* og *J*, ligesom han en overgang i sin ungdom benytter en slags fonetisk stavemåde af fremmedord, f. eks. *Sjeni* for *Geni*, *Sjurnal* for *Journal* etc.

Ligeledes undergår hans benyttelse af *i* eller *j* i ord som *gøre* eller *kede*, samt brugen af *j* foran *æ*, f. eks. *kjære*, forskellige ændringer, jvf. H. Toldberg: „Dateringskriterier for Grundtvig-Haandskrifter“, Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen, 1946, p. 120. Da Gr. almindeligvis er konsekvent i sin ortografi, er overgangene fra den ene stavemåde til den anden meget markante og en hjælp til tidsfæstelse af udaterede håndskrifter.

Gr. omtaler undertiden sin skrift som kragetæer, og nægtes kan det ikke, at hans håndskrift fra de unge år byder læseren visse vanskeligheder. Det gælder som så ofte ved benyttelsen af den såkaldte gotiske håndskrift, hvor det ikke sjældent kan

forekomme umuligt at afgøre, om der står *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ø* eller *n*, ligesom f. eks. *f*, *h* og *s* let kan forveksles. I visse tilfælde må læsningen af ord, hvor en kombination af disse tegn foreligger, bero på et skøn.

Gr.s ret hyppige brug af antikva (specielt i latinske og gammelnordiske citater) markeres ved kursivering, hvorimod udhævninger af ord eller sætninger markeres ved spærret skrift.

Gr.s brug af stort og lille begyndelsesbogstav er respekteret. Det kan undertiden være vanskeligt at se, om han har skrevet stort eller lille *a*, *d* og *s*. Valget er da foretaget i overensstemmelse med den praksis, der kan spores i den pågældende tekst.

De ret få tilfælde af inkonsekvenser i stavningen af navne (*Shakspear*, *Skakspear*) er bibeholdt.

Forkerte datoer, ugedage, månedsnavne, årstal osv. gives uændrede i teksten, men det rette anføres i kommentaren.

I øvrigt er i udgaven anvendt følgende tekstkritiske tegn:

() Grundtvigs egne parenteser.

[] Udgiverens indskud af ord m.m., som angiveligt mangler i Grundtvigs manuskript.

<> Udgiverens konjekturer.

<?> Sættes bag ord, hvis læsning er tvivlsom.

|| Fejlskrevne, overstregede ord eller orddele.

// Grundtvigs tilføjelser over eller under linjen.

|| Betegner sideskifte i manuskriptet. Grundtvigs sidetal er anbragt i marginen til venstre. Hvor manuskriptet mangler sidetal, er angivet foliering med tilføjte tegn for højreside (r) og venstreside (v).

rd msk For møntsorterne rigsdaler, mark og skilling bruger Grundtvig sært tegn, der er opløst således. Hans tegn for rigsdaler er ikke gængs, men kan snarest læses som *dr*.

Manuskriptbeskrivelse

Det foreliggende dagbogsmateriale forefindes i Grundtvig-Arket på Det kgl. Bibliotek og omfatter fasciklerne 496-499, 505, 507, 508, 511, 514, 515, hvortil kommer nogle mindre dagbogsnotitser fra fasc. 264, 386 og 489 samt nogle notater i den Bibel, som Constance Leth forærede Grundtvig.

En vanskelighed ved at samle Gr.s dagbogsmateriale forekommer derved, at dette kun for en del foreligger i form af en samlet dagbog og for Egeløkke-tidens vedkommende må kombineres med hans såkaldte udtogsbøger, hvor han blander excerpter af sin læsning og de tanker, han gør sig som følge af denne, sammen med egentlige dagbogsnotitser. Derfor er hans 2 udtogsbøger fra Egeløkke-tiden medtaget i den her foreliggende udgave, ligesom hans „Leksjons Og Karakterbog For Karl Frederik Stensen Leth“, der indeholder mange værdifulde dagbogsoptegnelser. Derimod har udgiveren ikke fundet det rigtigt at medtage den af Gr. førte protokol for læseselskabet på Lange-land, uagtet den på en måde bringer daterede øjebliksbilleder fra Egeløkke-tiden. Protokollen er af Johan Grundtvig udgivet i tidsskriftet „Den danske Højskole“, III, 1903, p. 146-186. Den spænder over tiden fra 12. februar 1806 til januar 1808 og indeholder en fortløbende beretning om selskabets møder samt referat af skrivelser, regnskaber m. v.

Cirka halvdelen af det her gengivne dagbogsmateriale har været trykt, fyldigst hos *Begtrup* i „Udvalgte Skrifter“, I, 1904, p. 12-115, og med enkelte suppleringer i *Georg Christensen* og *Hal Kochs* „Værker i Udvalg“, I, 1940, p. 1-102. Hertil kommer en række småstykker, som *Rønning* har medtaget i sin biografi

af Gr., samt K. E. Bugges udgave af Leksjons og Karakterbogen i „Grundtvigs skoleverden“, I, p. 44–124.

Det i udgaven gengivne dagbogsmateriale blev nogen tid efter Gr.s død overført til Rigsarkivet, hvor det helt op til midten af 1930erne kun var tilgængeligt efter indhentet tilladelse af Gr.s efterkommere. I slutningen af 1930erne overførtes hele det i Rigsarkivet opbevarede materiale af Gr.s efterladte papirer til Det kgl. Bibliotek og blev offentligt tilgængeligt.

Det er ikke udgiveren bekendt, om der findes andet dagbogsmateriale fra Gr.s hånd i andre offentlige bogsamlinger eller i privat eje. Det danske Sprog- og Litteraturselskab og udgiveren vil være meget interesserede i eventuelle meddelelser herom.

At en del må være gået tabt, vil blive bemærket i det følgende. Gr. skrev ikke sine dagbøger i hefter, men på løse ikke altid af ham paginerede eller folierede læg, som regel i oktavstørrelse. I 1813 og under Englandsrejserne 1829–31 benyttede han eksemplarer af universitetets almanak til optegnelse af dagbogsnotitser, i 1813 dog således at han syede små løse blade ind i almanakken.

Det meddelte materiale fordeler sig på følgende måde:

1: *Min Bekiendelse* (29. marts 1802). Fasc. 489 b. 21 består af 1 oktavblad i forbindelse med en række excerpter af Gr.s læsning, af Gr. pagineret side 9. Om ms. se nærmere i note til fasc. 489 b, II, p. 65. Trykt side 11.

2: *Dagbogsblade* (november 1802–3. december 1803). Fasc. 496. 2–7 omfattende fol. 35 r–63 v, – på løse blade og læg, oktav, hvidt papir. Materialet fordeler sig som følger: 1 løst blad + 1 4-sidet læg – fol. 35 r–37 v – 1802, nov.–dec.? – trykt side 12–14; 1 8-sidet læg – fol. 38 r–41 v – 1802, 13.–21. dec. – trykt side 14–16; 1 16-sidet læg (det midterste ark består af 2 løse blade) – fol. 42 r–49 v – 1802, 21. dec.–31. jan. 1803 – trykt side 16–22; 1 8-sidet læg (det midterste ark består af 2 løse blade) – fol. 50 r–53 v – 1803, 8. sept.–8. nov. – trykt side

22-26; 1 8-sidet læg (det midterste ark består af 2 løse blade) + 1 4-sidet læg + 1 16-sidet læg (det midterste ark består af 2 løse blade) + 1 16-sidet læg + 1 8-sidet læg – fol. 54 r-63 v – 1803, 15. nov.-3. dec. – trykt side 26-34.

3: *Min Attestatses sandfærdige Historie*. Fasc. 496.8, fol. 64 r-79 v, omhandlende begivenheder fra 1.-25. okt. 1803, men nedskrevet 14. maj 1804, og med en kritisk tillægsbemærkning dateret 4. juni 1804. Trykt side 35-42.

4: *Den omarbejdede dagbog 1802*. Fasc. 496.1 omfattende fol. 1-34, dateret 30. maj 1804. Manuskriptet indeholder den såkaldte omarbejdede dagbog begyndt i København 28. nov. 1802, med senere datering 23. febr. 1804. Selv om Gr. kalder manuskriptet for en dagbog, er omarbejdelsen blevet til en levnedsskildring i 3. person. Materialet består af: 4 16-siders læg (oktav) + 1 ark på 3 beskrevne sider. Gr. skildrer i korte træk sit liv fra fødslen i 1783 til hans studietid i København. Dette afsnit af Gr.s liv er ikke bevaret i den opr. dagbog. Men fra og med begyndelsen af fasc. 496.2 er en sammenligning mellem den oprindelige dagbog og den omarbejdede dagbog mulig, dvs. fra efteråret 1800 (I, p. 12-14).

Fol. 1-15 r omfatter tiden 1783 til efteråret 1800 – trykt side 43-54. Fol. 15 v-33 v omfatter tiden 1800 til udgangen af 1802 og meddele en række oplysninger, som ikke findes i de bevarede dele af den oprindelige dagbog – trykt side 54-71. Fol. 34 r afrunder den omarbejdede dagbog (levnedsskildringen) og er dateret 30. maj 1804 – trykt side 71.

5: *Dagbogsblade februar-31. december 1804*. Fasc. 497. Dagbogen har oprindeligt omfattet 482 af Gr. nummererede oktavsider (479 midtpå til 482 incl. ubeskrevne). Tabt er følgende læg: 1, 2, 7, 8, 9, 11, 12, 19, 20, 26, 29 og 30.

Nuværende tilstand: 20 læg bestående af 1 16-siders, 1 8-siders, 2 12-siders, 3 16-siders, 1 12-siders, 12 16-siders læg.

Materialet omfatter: 3.-6. læg af Gr.s dagbog for 1804, af Gr. pagineret side 33-80. Fremstillingen begynder midt i en sætning, der formentlig er skrevet 17. februar 1804. Side 38 forekommer første dato, 18. februar, og i det følgende forekommer dagbogsdateringer til og med 6. marts 1804 - trykt side 72-89; 10. læg af Gr. pagineret 129-144, indeholder et stort fragment af en længere udredning af Gr.s tanker om enevoldsmagt og aristokrati. Ingen datoangivelser, men efter læg og sidenummer at dømme april 1804 - trykt side 89-93; 13.-18. læg af Gr. pagineret 167-258 indeholder optegnelser spændende fra 11. (?) maj til og med 1. juni 1804 - trykt side 93-135; 21.-25. læg af Gr. pagineret 291-370 indeholder optegnelser spændende fra 16. juni-25. august 1804 - trykt side 135-164; 27.-28. læg af Gr. pagineret 387-418 indeholder optegnelser spændende fra 4.-11. oktober 1804 - trykt side 165-176; 31.-32. læg første og sidste side af Gr. pagineret henholdsvis 451 og 482 (halvdelen af 479 og de sidste 3 sider ubeskrevet). Begge læg dateret 31. december 1804. Indholdet er, fordi det er skrevet på årets sidste dag, i nogen måde tilbageskuende - trykt side 176-184.

6: *Dagbogsblade 2. januar-31. december 1805*. Fasc. 498.1 omfatter 1 blad af Gr. pagineret 1 og 2, + 1 blad af Gr. pagineret 7 og 8, + 1 blad af Gr. pagineret LXVII og LXVIII, + 1 16-sidet læg af Gr. nummereret IX og pagineret CXXIX til CXLIV, + 1 16-sidet læg af Gr. nummereret X og pagineret CXLV til CLX, + 1 16-sidet læg af Gr. nummereret XI og pagineret CLXI til CLXXVI, + 1 16-sidet læg af Gr. nummereret XII og pagineret CLXXVII til CXCII ($\frac{2}{3}$ af næstsidste og hele sidste side ubeskrevet), + 1 16-sidet læg af Gr. nummereret XIII og pagineret CXCIII til CCVIII, + 1 8-sidet læg unummereret, men pagineret CCCI til CCCVIII + 1 blad pagineret CCCIX og CCCX, + 1 blad pagineret CCCXI og CCCXII (disse 2 blade synes at have tilhørt hver sit ark som led i 1 16-sidet læg, hvis 2 første blade har rummet siderne CCXCVII til CCC), + 1 16-sidet læg af Gr. nummereret XXI og pagineret CCCXIII

til CCCXXVIII (siderne CCCXIX til CCCXXII på løse blade), + 1 12-sidet læg unummereret, af Gr. pagineret CCCXXXI til CCCXLII (siderne CCCXXXV til CCCXXXVIII på løse blade), + 1 løst blad på r-siden unummereret, på v-siden pagineret CCCLIV.

Sidestørrelsen (oktav) varierer mellem 163×100 mm og 175×105 mm. Om vandmærker se Registranten XXV, fasc. 498.1. Side 1 og 2, 2. januar 1805, trykt side 185. Side 7 og 8, 3. januar 1805, trykt side 185–186. Side LXVII til LXVIII, 18. januar 1805, trykt side 186–187. Side CXXIX til CCVIII, 9. februar–11. marts 1805, trykt side 187–216. Side CCCI til CCCXXVIII, 8. sept.–13. okt. 1805, trykt side 217–228. Side CCCXXXI til CCCXLII, 20. nov.–5. dec. 1805, trykt side 228–232. Side (CCCLIII) til CCCLIV, 31. dec. 1805, trykt side 233.

7: *Udtogsbog 11. juli 1805–marts 1806*. Fasc. 498.2 består af 44 blade i oktav. De første 15 og de sidste 17 sider er upaginerede, derimod har Gr. pagineret siderne 16–75 incl. – En lakune i hdskr. findes mellem p. 44 og 49, der af Gr. oprindeligt har været pagineret 46 (jvf. n. t. I, p. 250). Indholdet omfatter en fortale – fol. 2 r–3 r – dateret 11. juli 1805, og et udtog af Gr.s dagbog 1802–1803 – fol. 3 v–35 r (Gr.s p. 73) med Gr.s kommentarer 1805–1806 – trykt side 234–260. P. 73 omtales Moritz' „Götterlehre“, og p. 74–75 afskriver Gr. Goethes digt „Gränzen der Menschheit“ – trykt side 261–262. Fol. 36 v–43 r har Gr. gjort udtog af Brun Juls Geografi – trykt side 262–271 – og fol. 43 v–44 r – afskriver Gr. F. L. Stolbergs digt „Zueignung des Ossian an meinen Bruder“, som han kommenterer på øverste halvdel af fol. 44 v – trykt side 272–273, – medens resten af siden under overskriften *Fremmed Haand* bringer en formentlig ukorrekt afskrift af et prosafragment på fransk.

8: *Udtog med kommentarer af Schillers små prosaiske skrifter. Februar (?) 1806*. Fasc. 499.4, et læg på 8 upag. blade, oktav. Godt halvdelen af sidste side blank – trykt side 275–282.

9: *Optegnelser omkring lærergerningen på Egeløkke. 1. marts –19. november 1806.* Fasc. 499.7 består af 72 beskrevne, men af Gr. upaginerede blade (144 sider), som i dagbogsform beretter om undervisningen af Karl Stensen Leth med adskillige indslag af ren dagbogsagtig karakter. Nuværende tilstand: fol. 1 r–28 v – 3 16-siders læg + 1 8-sidet læg – spændende fra 1. marts til og med 16. april 1806 – trykt side 283–312; fol. 29 r–60 v – 4 16-siders læg, hvis indhold spænder fra 21. april til 20. juli 1806 – trykt side 312–349; fol. 61 r–72 v – 1 8-sidet læg + 1 16-siders læg, hvis indhold spænder fra 7. september til 19. november 1806 – trykt side 349–365.

10: *Spredte dagbogsoptegnelser fra foråret til 10. september 1806.* Af fasc. 507. Udskrift af den tabte indledning til dagbogen for forår og sommer 1806, foretaget af Gr. ca. 1814. Se ndf. kommentaren til I, p. 366. Det pågældende ms. er i kvartformat.

Fasc. 499.1 består af 20 blade oktav, heraf 2 16-siders læg, af Gr. pagineret 25–64 (bladet p. 31 og 32 mangler). De foregående 22 sider tabt, og den øverste halvdel af p. 23–24 bortrevet og tabt. Nuværende tilstand: Molesteret 4-sidet ark af Gr. pagineret (23)–26, + 1 løst blad af Gr. pagineret 27–28, + 1 løst blad af Gr. pagineret 29–30, + 1 16-sidet læg af Gr. nummereret 3 og pagineret 33–48, + 1 16-sidet læg af Gr. nummereret 4 og pagineret 49–64 (de 2 midterste blade, p. 55–58, løse); p. 23–30, 6. maj 1806 – trykt side 367–370; p. 30 + 33, 17. juli 1806 – trykt side 370–371; p. 34–64, 8.–10. september 1806 – trykt side 371–384.

11: *Udtogsbog. 17. juli 1806–17. december 1807.* Fasc. 499.3 omfatter i alt 28 sider hvidt papir, oktav. Består af 1 16-siders læg + 1 blad + 1 blad + 1 8-sidet læg. Ingen ark-nummerering og ingen paginering fra Gr.s hånd. På forreste blad (fol. 1 r) står: Egeløkke 17de Juli 1806, og nederst på sidste side 17. Dsbr. 1807.

Fol. 1 r–8 v øverst formentlig skrevet på Egeløkke i somme-

ren 1806 – trykt side 385–391. Fol. 8 v f. o.–14 v formentlig skrevet i slutningen af 1807 – trykt side 391–398.

12: *Dagbogsfragment 30. december 1806*. Fasc. 499.5. Del af 1 16-sidet upagineret læg hvidt papir, oktav. Indholdet kredser om Gr.s planer om at blive „Nordens [dvs. Oldnordens] Digter“. Datering: 30.12. 1806. Fol. 1 r–5 r – trykt side 399–402.

13: *Dagbogsfragment fra forsommeren (?) 1807*. Fasc. 499.2. Et enkelt blad, fol. 21 r–v, med blyant (Sv. Grundtvigs hånd) dateret 1806 (?), men vist fra sommeren 1807. Trykt side 403.

14: *Dagbogsoptegnelse 12. juni 1807*. Fasc. 264.1 c, fol. 6 v–7 r. Om forekomsten se n. t. I, p. 404. Trykt side 404.

15: *Dagbogsblade 24. juni 1807*. Fasc. 499.6 består af 4½ side i forts. af ovf. anførte nr. 12 – fol. 5 v–7 v midtpå (fol. 8 r–v ubeskrevet). Trykt side 405–406.

16: *Brudstykker med tolkninger af strofer i Lokasenna*. Fasc. 499.11. Et 8-sidet læg hvidt papir, oktav. Ingen datering, arknummerering eller paginering. Hidrører formentlig fra sommeren 1807. Trykt side 407–411.

17: *Dagbogsnotat (?) fra december 1810*. Fasc. 386.55 a + b består af 1 oktav blad, fra Gr.s hånd upagineret og udateret, men efter indholdet at dømme sandsynligvis fra begyndelsen af december 1810, trykt side 412.

18: *Dagbogsnotater fra 1813*. Fasc. 505. Notaterne er opført på indskudte gråblå blade i et eksemplar af „Almanak for det Aar efter Christi Fødsel 1813 etc. . . .“ Fol. 1 er indskudt mellem 18. og 19. januar, fol. 2 mellem 20. og 21. februar, fol. 3 mellem 20. og 21. marts, fol. 4 mellem 17. og 18. april, fol. 5 mellem 18. og 19. maj, fol. 6 mellem 19. og 20. juni, fol. 7 og 8 mellem

19. og 20. juli, fol. 9 mellem 18. og 19. august, fol. 10 mellem 19. og 20. september, fol. 11 mellem 18. og 19. oktober, fol. 12 mellem 20. og 21. november, fol. 13 mellem 18. og 19. december, fol. 14 mellem de 2 sider i almanakken, som omhandler markedsdagene i Fyens og Aarhus Stift.

Om vandmærker se Registranten XXV, fasc. 505.

Fol. 1 r, 3. og 5. januar – trykt side 413. Fol. 1 v, 25. januar – trykt side 413. Fol. 2 r, 2. februar – trykt side 413. Fol. 2 v, antagelig først i februar – trykt side 413. Fol. 3 r, 6. marts og 15. marts – trykt side 413–414. Fol. 3 v, 15. marts samt sandsynligvis første halvdel af april – trykt side 414. Fol. 4 r, et notat ml. 15. og 25. april – trykt side 414. Fol. 4 v, + et par linjer af 5 r, 25. og 30. april – trykt side 414. Fol. 6 r + 7 r + nogle linjer på 7 v, optegnelse vedrørende 12. juni 1813 (og ikke som af Gr. anført august) – trykt side 414–415. Fol. 6 v, nogle regnskabsoptegnelser fra begyndelsen af juni (?) – trykt side 415. Resten af fol. 7 v, optegnelse vedr. 8. august – trykt side 415. Fol. 8 r blank. Fol. 8 v, optegnelser omhandlende 15. samt 21. august – trykt side 415. Fol. 9 r + v, optegnelser sandsynligvis fra 7. september – trykt side 415–416. Fol. 10 r + v samt $\frac{3}{4}$ af 11 r, optegnelser vedr. 8. september – trykt side 416. Fol. 11 r forn., optegnelse vedr. 25. og 27. september – trykt side 416. Fol. 11 v + 12 r + v, optegnelser vedr. 27. oktober – trykt side 417. Fol. 5 r + v, notits skrevet kort efter 15. november – trykt side 417–418. Fol. 13 r–14 v, optegnelser vedr. 26. november, 16. december, 25. og 26. december; det meste af 14 v muligvis skrevet 31. december – trykt side 418–419.

19: *Fragment af indledning til en dagbog for 1815*. Fasc. 507, består af 4 8-sidede læg gråt papir, kvart. Fra Gr.s side uden arknummerering, men pagineret side 5 til 8. Siderne 9–32 upaginerede, og hvad teksten angår, uden klar forbindelse med det foregående og derfor ikke medtagne i nærværende udgave. Se kommentaren til I, p. 420. P. 1–8, dagbogs-optegnelser fra 1. januar 1815 – trykt side 420–423.

20: *Referat af audiens hos kancellipræsident Kaas 20. okt. 1815.* Fasc. 508. 1 8-sidet læg hvidt papir, kvart. Fol. 4 r + v ubeskrevet – trykt side 424-427.

21: *Dagbogsnotater fra Englandsrejsen 1829 (3. maj-4. oktober).* Fasc. 515.I b. Notaterne er indført under de respektive datoer i et eksemplar af „Skriv-Calender eller daglig Lommebog for Aaret 1829“. – Trykt side 428-434. På de bageste hvide blade findes en fortegnelse over bøger, som Gr. har købt i London. – Trykt side 435-440.

22: *Spredte dagbogsnotater fra Englandsrejserne 1830-31 (maj-juli 1830).* Fasc. 515.II a. Notaterne er indført under de respektive datoer i et eksemplar af „Skriv-Calender eller daglig Lommebog for Aaret 1830“. – Trykt side 441. Bag i bogen på dens hvide blade (fol. 1 v + 2 r-5 v) står optegnelser samt gen-givelser af de anbefalingsskrivelser Gr. medbragte på sin 2. Englandsrejse. – Trykt side 442-446. Fol. 10 v. Optegnelse om antallet af landsbysogne i Danmark. – Trykt side 446.

Fasc. 515.II b. Notater indført i „Skriv-Calender eller daglig Lommebog for Aaret 1831“. Kun 3 daterede notater er anført i selve kalenderen (27. juni, 2. juli og 14. juli). – Trykt side 450. En række mere fyldige, men udaterede dagbogsoptegnelser findes *bag* i kalenderen på dennes hvide sider fol. 1 r-4 v. – Trykt side 450-452. Kalenderen indeholder i øvrigt på bogens *første* hvide blade: a) et par optegnelser om bøger – trykt side 446-447, b) fol. 2 r-5 r: disposition til Nordens Mythologi m. m. – trykt side 447-448. Fol. 13 v-14 r (bogens *bageste* hvide sider) indeholder en dispositionsplan under titlen Christelig Forklaring – trykt side 453-454.

23: *Referat af audiens hos geheimestatsminister Steman 11. februar 1832.* Fasc. 511. 1 4-sidet læg hvidt papir, kvart, på fol. 2 v kun 4 linjer tekst. – Trykt side 455-457.

24: *Referat af samtale om jødedåb 9. juli 1855.* Fasc. 514 består af 1 4-sidet kvartark, fol. 2 v kun halvt beskrevet, hvidt papir. – Trykt side 458–459.

25: *Optegnelser i en Bibel 1807 og 1822–54.* Skrevet med Gr.s hånd på et hvidt blad bag i en Bibel, København 1787, skænket ham af Constance Leth 17. april 1807. – Trykt side 460–461.

Kommentar

1: Min Bekiendelse.
Optegnelse fra 29. marts (?) 1802.

Fasc. 489 b. 21.

11. *Min Bekiendelse*: Teksten, der findes i et hdskr. fra 1801–02, indeholdende både latinske og danske ordsprog, digteriske forsøg og historiske optegnelser, synes fra Gr.s hånd at være det ældste bevarede udsagn af klart dagbogsagtig karakter. Dateringen kan være *Mai* og ikke *Marts*.

2: Dagbogsblade

november 1802-3. december 1803.

Fasc. 496, 2-7.

12. Relikter af den oprindelige dagbog for nov.-dec. 1802 og forlæg for den reviderede dagbog (1804), jvf. nærv. udg. I, p. 43-71. Fragmentet hidrører fra en skildring af student Gr.s konfrontation med de ham fremmede omgangsformer og vaner i datidens København, således som han så dem i sin morbroder, professor Fr. L. Bangs hjem, jvf. nærv. udg. I, p. 53-56. –

35 r *monde*: monne, dvs. måtte.

37 r 13. *hin Fortælling*: sandsynligvis Den abderitiske Gesandt, jvf. nærv. udg. I, p. 64. – *Badens danske Grammatik*: Jacob Baden (1735-1804), sprogmand, professor i veltalenhed 1780. Forelæsninger over det Danske Sprog, eller Resonneret Dansk Grammatik (1785, 2. udg. 1792). Muligvis er det det af Baden selv i 1798 besørgede „Udtog“ af hans danske grammatik, som Gr. har læst. Sandsynligvis 3. udg. 1801, som p. 243-299 indeholder, hvad Baden kalder Den danske Prosodie eller Versekonst. – *Samsøe*: Ole Johan Samsøe (1759-1796), forfatter. Hans sørgespil *Dyveke* opførtes 1. gang 30/1 1796 få dage efter forfatterens død. – *Rahbek*: Knud Lyhne Rahbek (1760-1830) skrev om Samsøe i en Fortale til Samsøes efterladte Skrifter, Kbhvn. 1796. – *en yndet Digter*: muligvis T. C. Bruun, som i 1816 udsendte sørgespillet Erik Glipping.

14. *Salomon Soldin*: (1774-1837), litterat. Udsendte 1802 Marsk Stig, eller Sammenrottelsen mod Erik Glipping, Konge af Danmark, et romantisk Skilderie af det 13. Aarhundrede ud-
38 r arbejdet efter O. J. Samsøes Plan. – *Gienstænder . . . uvilkaarlige Bevægelser*: muligvis referat af indholdet af en forelæsning
39 r af Henrich Steffens (1773-1845). – *Ef*: Paulus' Brev til Efeserne.

15. *Svamp*: fyrsvamp. – *Hume*: den engelske filosof David Hume (1711-1776). Den følgende redegørelse findes ikke i ud-

gaven af Steffens' indledningsforelæsninger og må være forekommet i en af de forelæsninger, hvortil Steffens ikke brugte
40 v manuskript. – *Kant*: den tyske filosof Immanuel Kant (1724-1804).

16. *Horneman*: Claus Frees Hornemann (1751-1830), prof. ord. i teologi fra 1777. – *Fichte*: den tyske filosof Johann Gott-
41 r lieb Fichte (1762-1814). – *gik paa Steffens Kollegium*: Det gælder om alle her anførte hentydninger til Steffens' forelæsninger, at de formentlig hidrører fra udsagn i de utrykte forelæsninger. Om Gr.s forhold til Steffens' Goethe-forelæsninger 1803: se Fl. Lundgreen-Nielsen, *Danske Studier*, 1971, p. 121 f.

41 v – *Dørup*: Knud Dørup, trakteur, boede 1804 på Kgs. Nytorv
42 r 2 og 3. – *Ølenslægers Digte*: Adam Oehlenschläger (1779-1850). Digte 1803 udkom i december 1802.

42 r 17. *Ottingkar*: gl. dansk rummål – 42 v *Sopken*: snaps, dram.
43 v 18. *volente deo*: om Gud vil. – *Allerslev*: landsby, en mils
44 r vej øst for Udby. – *Provst Blicher*: Didrik Nicolai Blicher (1746-
44 v 1805), provst i Gunslev på Falster. Hans datter Bodil Marie Elisabeth blev i 1808 gift med sognekapellan ved Garnisons Kirke i København Poul Egede Glahn, medens datteren Elisabeth (Lise) Christine Margrethe i 1818 blev gift med Gr.

45 v 19. *Adamit*: mandfolk. – *den gode Ende*: hentyder muligvis
46 v til et digt e. l. – *Masarinos Historie*: Masarino, den store Røver i Elsass og Lothringen. Tysk røverroman, udkom på dansk december 1802. Se Rønning I, 1, p. 76 + fodn.

47 r 20. *Svig.*: svigerinde, Gr.s brorkone. – . . .: Marie Blicher,
47 v som Gr. var stærkt betaget af. – *Kl henimod 10 kom . . .*: muligvis søsteren Pauline Blicher. – *Doktor Klausen*: er ikke identificeret. – *Kirkheiner*: Johan Jacob Kirchheiner (1764-1841), kapellan i Stubbekøbing 1795-1803, død som præst på Fejø. Gift med datter af C. F. Wadskiær. Karakteriseres som svag og ringe begavet samt „lidet afholdt“. (Wibergs præstehistorie). – *Polydor*: en slags Billard-spil.

48 v 21. *Foss paa Holgershaab*: Holger Foss (d. 1818), prokurist i Hof- og Stadsretten, havde i 1790 købt annekspræstegården i Nr. Alslev på Nordvestfalster af sognepræst, senere professor i grønlandsk Henrik Christoph Glahn, far til Poul Egede Glahn, Gr.s rival, da han sværmede for Marie Blicher. Paa Holgershaab

(opkaldt efter Holger Foss) var St. St. Blicher huslærer 1801–03. Han skal have været en velset gæst hos provst Blicher i Gunslev, men det fremgår ikke af Gr.s dagbøger, at de to vordende digtere har truffet hinanden. – *Butses*: kan ikke identificeres. – *Commerce*: et selskabsspil. – *de unge Stamper*: sandsynligvis den senere bureauchef i Udenrigsministeriet, konferensråd Tyge Rothe Stampe (1793–1878) og overkrigskommissær Ole Henrik Stampe (1791–1831), sønner af Carl Adolph Stampe (1767–1831) til Skørringe på Falster og Nebøllegaard i Maribo Stift. Der er formentlig tale om præstetilsyn med undervisningen. – *HEr Klemp*: er ikke identificeret. – *Joseph Thomsen*: Der er muligvis tale om et skrift: Philosophiske Afhandlinger til Sandheds, Dyds og Smags Udbredelse, Anden Samling 1802, hvori bl. a. findes en afhandling: Om den positive Religions Værd af J. C. Greiling. Den pågældende udgiver hed imidlertid Jakob Thomsen. – *Bisgen*: tysk Bisschen, en smule. – *Polskpas*: kortspil.

- 49 r 22. *Herman von Unna*: tysk ridderroman af Christiane Benedicte Eugenie Naubert, udkom 1788 i Leipzig. En dansk overs. under følgende titel: Herman von Unna, en Række historiske Tildragelser fra det 15. Aarhundrede tilligemed Efterretninger om den hemmelige Ret, 2 Dele, averteres til salg i Kiøbenhavns Adresse-Contoires Efterretninger den 17/12 1802, i fortsættelse af en annonce fra Det kgl. Teater, som den følgende aften spillede en dramatisering, der havde haft sin første opførelse på Kgs. Nytorv den 30/1 1800, og som skyldtes svenskeren A. F. Skjöldebrand. Musikken var af ingen ringere end Abbé Vogler. Stykket karakteriseres som noget i retning af en parodisk Haupt- und Staatsaktion, og synes litterært at være lige så værdiløst som romanen. Den hemmelige ret, som er et led i handlingens mange indslag af frimureernes ritualer, øvede stærk til-
49 v trækning på datidens publikum. – *Dalhof*: Peter Dalhoff (1757–1827), sognepræst til Ønslev-Eskildstrup. – *Mola*: Den nederste femtedel af siden ubeskrevet. Ordet Mola er anbragt tilfældigt i det tomme rum, og det er næppe muligt at forklare ordets
50 r betydning. – *Petitum*: ansøgningsskema vedr. embedseksamen. Ansøgningen er bevaret i Københavns Universitets arkiv nr. 1165. Dens indhold er gengivet og kommenteret af Bugge, Gr.-

St. 1963, p. 63-65. – *Troill*: En af Gr.s fætre, måske Jakob Thomas Troiel. Se n. t. p. 180. – *Skoug*: Peder Nikolai Skougaard (1783-1838), Gr.s nære ungdomsven. Om Gr. og Skougaard, se E. Brandt Nielsen: Peter Nikolaj Skougaard, Grundtvigs matematiske Ven, Gr.-St. 1966, p. 7-38, samt Christian Stub-Jørgensen: Peter Nikolai Skovgaard og hans Bøger om Bornholm, Rønne 1958.

23. Spitler: Ludwig Thimotheus Spitler (1752-1810), tysk historiker, professor i Göttingen, har forfattet klare oversigter over verdens- og kirkehistorien, bl. a. Geschichte der dänischen Revolution 1660 (1796). – *mit Brev*: hentyder til komedien Brevet, som Gr. skrev i tiden 1/12 1802-29/7 1803. Se St. J. I, p. 26. – *Friis*: muligvis Carl Christian Friis, som blev eksamineret november 1800 samtidig med Gr. til optagelse på Københavns Universitet. Se Københavns Universitets Matrikel udg. af S. Birket-Smith, København 1912, p. 509, – eller: stud. theol. Immanuel Friis, der kom til universitetet samme år som Gr., men først fik attestats 1806 og døde 1841 som præst i Kalundborg. En nok så sandsynlig mulighed er, at Friis (Fries) står for „Min Ven *Severin Friis*“, se I, p. 36 og note, II, p. 73. – *Hasle*: muligvis Christen Mikkelsen Hasle, født 1781, student fra Aarhus Katedralskole, optaget på Københavns Universitet maj 1803, præst i Holstebro, død som emeritus 1867. Se ovenn. matrikel
50 v p. 529. – *Mikler*: læsningen usikker, kan derfor ikke identificeres. – *Møllers Moral*: Peter Erasmus Müller (1776-1834), biskop, historiker, professor i teologi 1801, hvor han forelæste over Kristeligt Moralsystem. Forelæsningerne udkom som bog 1808. Det er muligt, at Gr. her har læst i forelæsningsoptegnelser.

51 r **24. Bang**: muligvis en af fætrene, f. eks. Balthasar Nicolai. – *Jochums Rolle*: forekommer i Olufsens komedie Gulddaasen, se nærv. udg. I, p. 25. Om den unge Gr.s forhold til teatret, se St. J., Gr.-St. 1950, p. 100 ff og 1954 p. 96. – *Munk*: muligvis den nedennævnte *sorte Munk*. – *August Balle*: muligvis den senere distriktslæge Johan Otto August Balle (1780-1842), optaget på Københavns Universitet 1797. Se ovenn. matrikel p. 490. – *Evers*: muligvis Carl Andreas Ewers, som blev optaget på Københavns Universitet november 1797, 17 år gl. Se ovenn. matrikel p. 488. – *Lange*: muligvis urtekræmmer og distilateur

I. F. Lange, boende hjørnet af Myntergade og Vognmagergade 51. – *Mynters Dogme Historie*: Friedrich Christian Carl Hinrich Münter (1761–1830), født i Gotha. Professor, senere biskop. Hovedarbejde inden for kirkehistorien er hans Haandbog i den ældste christelige Kirkes Dogmehistorie, I–II (1801–04). – *Holberg*: Almindelig Kirke-Historie Fra Christendommens første Begyndelse til Lutheri Reformation etc., Kiøbenhavn 1738. – *Vorsøe*: muligvis Peter L. Vorsøe, som 17 år gl. blev optaget på Københavns Universitet november 1797. Se ovenn. matrikel p. 51 v 489. – *Arnold Guldberg*: Arnold de Fine Olivarius Guldberg, bestod 1800, 19 år gl., optagelsesprøven til Københavns Universitet med karakteren: Non contemnendus. Se ovenn. matrikel p. 511. – *Steenberg*: sandsynligvis Jacob Steenberg, født 1783, der bestod optagelsesprøven på Københavns Universitet samtidig med Gr. Se ovenn. matrikel p. 510. Afgik fra sognepræsteembedet i Viby v. Århus 1865, var før sin ansættelse som sognepræst kordegn ved Aarhus Domkirke. – *Monrad junior*: muligvis Hans Chr. Monrad (1780–1825). Blev 1 år før Gr. dimitteret fra Aarhus Katedralskole, præst på Guineakysten 1804–09, sognepræst til Grejs og Sindberg i Ribe Stift til 1823, død som sognepræst i Mern 1825. Blev optaget på Københavns Universitet november 1799. Se ovenn. matrikel p. 503, – eller Ditlev Monrad, som blev optaget på Københavns Universitet maj 1800. Se ovenn. matrikel p. 507. – *Ram*: eller Ramsing, kan ikke identificeres. – *sorte Munk*: muligvis værtshusholder O. Munch „paa Trommesalen uden Vesterport“, jvf. Vejviseren 1804. – *Horneman*: se ovf. n. t. p. 16. – *Fribert*: Lorens Fribert, fætter til Gr. (1781–1814), premierløjtnant, senere kaptajn, ejer af Anneberg gods. Det var Fribert, som i 1809 fik rejst mindesmærket på Odden Kirkegård for Peder Willemoes og de andre faldne søkrigere fra slaget ved Sjællands Odde den 22. marts 1808. På hans opfordring skrev Gr. den berømte inskription med strofen: De Snekker mødtes i Kvæld paa Hav... Se Gustav Albeck: Fem danske Studier til Vilhelm Andersen, Kbhvn. 1934, 52 r p. 5–24 og Gr.-St. 1948, p. 32–41. – *Spitler*: se ovf. n. t. p. 23. 52 v 25. *Iversen*: kan ikke identificeres. – *Falstersmanden*: kan ikke identificeres. – *Gnosticerne*: religionsfilosoffer fra kristendommens ældre tid. – *De Fide et justificatione*: om troen og ret-

færdiggørelsen. – *Emendatio*: berigtigelse af skriftsteder. – *Ad-
53 r minicula*: understøttende grunde. – *Sk*: Skougaard, se ovf. n. t.
p. 22. – *Otte slet*: Otte slæt, præcis kl. 8. Ordene er anbragt
med meget store bogstaver, formentlig for at markere det tid-
lige tidspunkt.

26. *Specimen*: prøve, eksamen. – *Skræder Møller*: iflg. Vej-
viseren 1804 fandtes i dette år 6 skræddere af dette navn i Kø-
benhavn. – *Zimmer*: urtekræmmer C. Zimmer, Springgade 42,
København. – *Manudukteur Svendsen*: kan ikke identificeres,
muligvis identisk med skoleholder Svendsen, der i 1804 boede i
53 v Sct. Pedersstræde, København. – *Bang*: kan ikke med sikkerhed
identificeres. – *Bergenhammer*: Mads Christian Bergenhammer
(1771-1850), lærer og litterat: Den skotske Dronning Maria
54 r Stuarts Historie, 1803. – *Gebhardi*: Kongeriget Danmarks Hi-
storie ved L. A. Gebhardi, Professor ved Ridder-Akademiet i
Lüneborg, og Medlem af det historiske Institut i Göttingen,
oversat af J. E. Heilmann, Odense 1780. – *Eknarsborg*: Geb-
hardi har anf. sted Eknaesborg, forsvundet borganlæg ved Egen-
se. – *Ulfhild*: utrykt hist. fortælling af Gr. (fra 1803). Se St. J.,
I, p. (26) og 27, samt IV, p. 121, og ndf. n. t. p. 67. – *En dansk
Prinds Erich*: muligvis sammenblanding med Erik Ejegod. –
Addison: den danske oversættelse af Spectator, Vol. II, 1743,
54 v p. 171. – *Loke*: den engelske filosof John Locke (1632-1704).
55 v 27. 443 læses: Gr. citerer ordet *Forstand*, Addison har *For-
56 r nuft*. – 446: parenteserne indsat af Gr. Første parentes i stedet
for Addisons *i dette Stykke*. Anden parentes står helt for Gr.s
regning. Hvor stærkt et indtryk stedet hos Addison har gjort
på Gr., kan aflæses af den kendsgerning, at han citerer det i den
berømte afhdl. Om Videnskabelighed og dens Fremme, Minerva
1807, US, I, p. 190.

56 v 28. *Eberhardts Haandbog*: Haandbog i Æsthetiken for dan-
nede Læsere af alle Stænder. I Breve af I. A. Eberhard, 1. Deel
1803. Oversat af K. L. Rahbek. – *Nyeste Samlinger*: Samlinger
for Theologer efter Tidernes Fornødenhed og den nyeste Litter-
ratur Aand, udg. af Johan Paludan, Sognepræst til Phanefjord
Menighed paa Møen. I. 1803. Samlingerne indeholder specielt
oversættelser af nyere teologisk og filosofisk litteratur og sigter
mod at holde præstekabet à jour med udviklingen i deres vi-

denskab og ikke mindst imod at vejlede unge teologer. En væsentlig vægt lægges på dyden, moraliteten og udbredelsen af kendskabet til Kants etik. Et 2. bind af samlingerne kom 1805 og omhandler specielt religionsfilosofi, også her med udgang i Kants filosofi. Om Gr.s forhold til Paludan se K. E. Bugge: SkL 57 r 1965, p. 71–72 og 111–112 med henvisninger. – *Palmine*: Navnet på den elskede er hentet fra Baggesen.

61 r 33. *Kun eengang fik S . . .* (?): Begtrup læser *Smaating*, men 61 v hans læsning er her meget tvivlsom. – *Hun hvem Ieg blandt alle kvindelige Skabninger agter høiest*: Marie Blicher, som i mellemtiden var blevet forlovet med sin senere ægtemand, pastor Glahn.

3. Min Attestatses sandfærdige Historie.

Appendix til dagbogen for oktober 1803,
dateret 14. maj og 4. juni 1804.

Fasc. 496,8.

35. Den følgende skildring af Gr.s embedseksamen er kommenteret af Rönning, I, 1, p. 91–100, hvor han bl. a. supplerer Gr.s fremstilling af den mundtlige eksamination med uddrag af
64 r eksamensprotokollen. – *Quibusnam . . . studium*: Hvilke tilskyndelser plejer den nye pagts lærere fortrinligen at anvende, for i mennesket at vække stræben efter dyd og fromhed. – *Ostendatur . . . soleant*: Påvis, at Guds forsyn er noget særligt, og gen-
65 v driv de indvendinger, man plejer at fremføre mod denne sætning (egentlig: de tvivl, der plejer at blive rejst mod denne sætning, skal hæves). – *Di Professori ignoscant*: Måtte guderne til-
66 v give professoren.
36. *Severin Friis*: student fra Bergen, optaget på Københavns Universitet 1799. Se ovenn. matrikel p. 498. Er efter alt at dømmes identisk med Søren Hielm Friis, som fødtes 21/8 1781 på Hinderaa Præstegaard i Nærstrand. Dumpede til 2. eksamen 10/10 1799. (Det hedder sig, at hans far, da han erfarede dette, lod sin hjemmевærende 14-årige datter, Elisabeth Marie, smage stokken i broderens sted, og fratog ham enhver understøttelse). 1801 fik han lov at genoptage studierne og tog 24/10 1803 sin teologiske embedseksamen med bedste karakter, hvorefter han vendte hjem til Norge. Blev pers. kapellan hos sin far 1806 og ordineret i Bergen. Han døde som sognepræst til Førde i 1856. Se: Joh. Nordahl-Olsen Stamtavle over en norsk Præsteslægt
67 r Friis. Bergen 1898. – *tilpraktisere mig Oversættelsen*: der synes
67 v at være tale om et planlagt forsøg på eksamenssnyderi. – *mei juris homo*: min egen herre.
37. *Explicitur. Colos . . .*: Giv en fortolkning af Colossenserbrevet. – *Exponatur . . . retributio*: Giv en fremstilling af den hellige skrifs lære om de godes og ondes fremtidige skæbne,
68 v

- hvorved de gode og de onde handlinger gengældes fuldt retfærdigt. – *Exponatur . . . oblato*: Giv en fremstilling af oprindelsen til læren om det offer, der bringes Gud i den hellige nadver. –
- 69 r $\pi\rho\omega\tau\omicron\tau\omicron\kappa\omicron\varsigma$: den førstefødte = Jesus. (1. Col. 15). – *vid[e] infra*: se nedenfor. – $\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$: logos. – *in deliciis*: til behag.
- 70 v **38.** *Riegelses Kirkehistorie*: Niels Ditlev Riegels/Riegelsen (1755–1802), historisk skribent: Fuldstændig Kirkehistorie I, 1781 Fra Pompeji til Hadriani Tider, II, 1784 Fra Hadrian til Constantin den Stores Død, III, 1, 1786 Omhandlende Arianernes Oprindelse, Skiebne, Lærdom, samt Udtog af deres Skrifter. Værket, der aldrig blev fuldført, er i hovedsagen en lærd dogmehistorie, der forekommer noget tør og ambitiøs. Ganske livfulde er hans indledninger og ikke mindst indledningen til 3. bind, der former sig som en hyldest til den *mægtige Oplysning*, som skal *befrie Menneskeligheden fra de tunge Lænker, den nu sukker under*. Forfatteren, der i de 2 første bind har kaldt sig Riegelsen, benytter sig i 3. bind af sit senere forfatternavn Riegels. – *Holberg*: se n. t. p. 24. – *Evald*: Enewold Ewald (1696–1754), *Historiæ ecclesiasticæ Veteris Testamenti index chronologicus* eller Tiids-Register over det Gamle Testaments Kirke-Historie, Kbhvn. 1741. *Historiæ ecclesiasticæ Novi Testamenti index chronologicus* eller Tiids-Register over det Nye Testaments Kirke-Historie, Kbhvn. 1742. – *Spitler*: se ovf. n. t. p. 23. –
- 71 v *in parte et toto*: delvis og i sin helhed.
- 72 r **39.** *Kall*: N. Kall (1749–1823), professor i de østerlandske sprog 1776, regensprovst, universitetets rektor 1792–93 og 1804–05. – *Asbak*: hedder iflg. ovenn. vejviser for 1804 Sixtus Aspach og betegnes som 2. Famulus ved Universitetet, Krystalgade 160. – *Grase*: fr. grace, gunst.
- 74 v **40.** *Nyrup*: Rasmus Nyerup (1759–1829), professor extraordinarius i litteraturhistorie. – *facere faciunda*: gøre det, som
- 75 r skal gøres. – *Exponatur . . . de a[scensione] Ch[ri]st[i]e inferis*: Giv en fremstilling af de gamle kristnes meninger om Kristi op-
- 76 r standelse fra de døde. – *verbotenus*: ordret. – *receptui cecini*: jeg blæste til tilbagetog. – שְׁאוֹל : sheol, dvs. dødsriget. Gr. skriver i første omgang de hebraiske tegn i omvendt orden, da han glemmer, at hebraisk skrift læses fra højre til venstre. – *orcus*: underverdenens gud, af romerne også kaldet Pluto, døden.

- 78 v 41. שֵׂאדָּל: se ovf. n. t. p. 40.
- 79 r 42. *præunte Mynter*: efter Münter. – *Tunc . . . limites*: men så overskrider det sine rette grænser. – *qvi . . . sedes*: der, som
- 79 v en lykkelig mand, sidder i midten. – *Moldenhaver*: Daniel Gott-hilf Moldenhawer (1753–1823), professor i teologi ved Køben-havns Universitet 1783–1805, var universitetets rektor 1790–91 og 1799–1800. – *si . . . gratulor*: hvis man tør tro det (citaf af Virgil) – gratulerer jeg af hjertet.

4: Den omarbejdede dagbog 1802.

Fasc. 496.1

1 v 43. *longa deducere virga*: udvikle lang stamtavle.

44. *Gjessing*: Christopher Giessing (1723–1791), genealog. Nye Samling af Danske, Norske og Islandske Jubel-Lærere med hosføyede Slægt-Registere og Stamtavler. I–III, 1779–86. Jvf. III, 1, p. 117–119, hvor det bl. a. hedder: „Der ere dog de som mene, at den nuværende *bangske* Familie ikke nedstammer fra *Skialm Bang* og de catholske Bisper, men er en forskiellig Familie; jeg har derfor her anbragt den første Mand, hvorfra Familien sikkert kan regnes, og efter hvis Patent her Conferents raad *Oluf Lundt Bang* har faaed sit Adelskab fornyet den 23 Julii Aar 1777. *Oluf Bang*, f. i Middelfart Aar 1480. Han blev (ved hvad Leylighed har jeg ikke kunnet finde) Skriver, Secreterer, eller, som han kaldes i det anførte adelige *Diploma*, Notarius Publicus hos den Pavelige Legat *Thomas Cardinalis Strigoniensis ac Patriarca Constantinopolitanus*, som den Tid laae i Ungern, da Kong *Ludvig* nobiliterede *Oluf Bang* ved det foranskrevne Patent af Buden 17 Maji 1517, udi hvilket Patent han nævnes *Bangh* og *Bang*. Han blev siden Borgemester i Middelfart.“ – *Per . . . discrimina rerum* (de to sidste ord er sammenskrevet af Gr): gennem så mange omskiftelser og farer. (Virgils 3 r *Æneide*, I. 204). – *Faverskov*: Bertel (Bartholomæus?) Faverskov: skoleholder i Udby, d. 1807. Se Fr. Rønning: Den grundtvigske slægt, 1904, p. 64–67, og Bugge: SkL, 1965, p. 75–77. – *Cand:S:S:Minist*: cand. theol.

45. *Donat*: latinsk grammatik, forfattet af *Ælius Donatus* ca. 350 e. Kr. – *Aurora*: gammel latinsk læsebog. – *colloquier*: samtaler. – *Badens Grammatik*: se n. t. p. 13. – *Kal*: professor *Abraham Kall* (1743–1821), historiker. – *Feld*: *Laurits Feld* (1750–1803), præst i Thyregod v. Vejle. – *P. H:Balle*: major *Peter Han-*

sen Balle (1777–1835). – *Provst Stjernholm*: Niels Christian
4 r Stiernholm (1738–1818), provst i Roslev og Rybjerg. – *usque*
ad infinitum: i det uendelige.

46. *Katekesis*: her vel nærmest elementær religionsundervisning. – *Guldbergs aabenbarede Theologi*: Ove Høegh-Guldberg
4 v (1731–1808): Den aabenbarede Theologie, 1773. – *Skrivefri-*
hedens gyldne Alder: tiden fra Struensees dage til 1799, da
trykkefriheden på ny blev begrænset. – *Heiberg*: P. A. Heiberg
(1758–1841). – *M C Bruun*: Malthe Conrad Bruun (1775–1826):
Aristokraternes Catechismus, 1796. Bruun blev ligesom P. A.
Heiberg landsforvist og slog sig ned i Paris, hvor han vandt
international berømmelse som geograf. Han fortsatte imidler-
tid også med litterær kritik, især over samtidig fransk littera-
tur, og opretholdt forbindelsen med litterære kredse i hjemlan-
det. Jvf. Per Stig Møller: Malte-Bruns litterære kritik og dens
plads i transformationsprocessen mellem klassicisme og roman-
tik i fransk litteraturhistorie 1800–1826, Kbhvn. 1973, og Malte-
Brun: *La critique dramatique et littéraire de* –, Kbhvn. 1971. –
5 r *T. C. Bruun*: (1750–1834), satirisk forfatter af et ofte ret frivolt
tilsnit. Hans *Særsyn* udkom 1797. – *Neologerne*: tilhængerne
5 v af nye anskuelse, her specielt om Naturalisterne. – *ad modum*:
af lignende slags, som.

47. *Horbo*: forfatteren Otto Horrebow (1769–1823), som
udgav det omstridte skrift *Jesus og Fornuften*, 1797–1801. –
M:C:B:: ovenn. Malthe Conrad Bruun. Sidste strofe hentyder
til, at han i 1796 flygtede til Hveen for at unddrage sig rets-
6 r forfølgelse. – *Dagens Blade*: hentyder til avisen *Dagen*. – 1 C
6 v 15:28: 1. *Corinther 15:28*: Men naar alle Ting er blevne ham
underlagte, da skal og Sønnen selv underlægge sig ham, som
har underlagt ham alle Ting, at Gud skal være alt i alle.

48. *Katekesis* – *hin større*: Formentlig Luthers såkaldte *store*
katekismus, af hvilken der i Luthers levetid kom 2 oversættel-
ser til latin, af henholdsvis Joh. Lonicerus og Vincentius Obsopæus, jvf. Fredrik Nielsen i *Kirke-Leksikon for Norden II*,
1904, p. 746. – *Iustinus*: sandsynligvis Marcus Junianus Justinus, som levede i slutningen af det 2. årh. e. Kr., og som har
skrevet et udtog af Pompejus Trogus' *Verdenshistorie, Historiæ philippicæ*. – Gr. har i Århus med udgangspunkt i M. J. Justi-

- nus' beretninger besvaret to stileopgaver. Se Fr. Rönning: Den grundtvigske Slægt, 1904, p. 104. – *Fædri*: Fædrus (Phaedrus), latinsk fabeldigter, levede omkr. Kristi fødsel. Oversat til dansk af Tøger Reenberg: Poetiske Skrifter, II, 1769, p. 177–413. – *Kornel*: formentlig den romerske historieskriver Cornelius Nepos, der levede omkr. Kristi fødsel. – *coronis aureis et æneis*
- 7 r *donatus*: begavet med kroner af guld og kobber. – *Epiktet*: græsk filosof, 1. og 2. årh. e. Kr. – *Thura Krarup*: Thure Krarup (1739–1808), rektor ved Aarhus Katedralskole. Se Gustav
- 7 v Albeck: Grundtvigs slemme Skolegang, Århus 1945. – *Sisero*: Cicero. – *Dansii*: kan ikke oplyses. – *ut ajunt*: som de siger. – *hospes*: fremmed – *paries intergerinus*: mellemvæg, skillerum.
- 8 r 49. *hint grædske og romerske Epos*: formentlig henholdsvis Odysseen og Æneiden. – *Talegjører*: Cicero. – *Iens Stougaard*: (1761–1838), se Gustav Albeck anf. skr. p. 14–19. – *Kal*: se n. t. p. 45. – *Suhm*: P. F. Suhm (1728–1798), historiker. Historien af Danmark, Norge og Holsten udi tvende Udtog til den studerende Ungdoms Bedste. Kbhvn. 1776. – *in promptu*: på rede hånd.
- 9 v 50. *Stedets høie Høiærværdighed*: formentlig biskoppen, der som medlem af stiftsøvrigheden havde tilsyn med Katedralsko-
- 10 r len. – *Qvinctilian*: Marcus Fabius Quintilianus (35–95), romersk retor, udnævnt af kejser Vespasian til offentlig lærer i veltalenhed i Rom. Hans hovedværk er De institutione oratoria. Hans forkærlighed for klassisk latin (Cicero i modsætning til Sølv-alderforfatterne) og hans sunde regler for veltalenhed gjorde hans værker alment benyttede i latinskolerne fra renæssancens dage. – *Sahl*: Laurits Sahl (1734–1805), latinskolelærer og oversætter af bl. a. Herodot, Homer og Ovid. Han var lidet estimeret af sine fagfæller og især kritiseret for sine oversættelser af latinsk poesi. Den norske digter Claus Fasting formede dommen over Sahls Ovid-oversættelser i følgende skånselsløse epigram:
- O Naso! aldrig var din Brøde lig din Kval:
Du blev forvist fra Rom og oversat af Sahl.
expliserdes: udlagdes, forklaredes.
- 10 v 51. *Suhm om Odin*: Om Odin og den Hedniske Gudelære og Gudstieneste udi Norden, 1771. – *Hvitfeldt*: Arild Huitfeldt (1546–1609), forfatter til den første egentlige Danmarkshisto-

- rie på dansk, Danmarckis Rigis Krønike, udg. i forskellige bind 1596–1604. En samlet 2. udg. i folio kom 1650–52.
- 11 v **52.** *Testimonium*: Thure Krarups *Testimonium* af Grundtvig offentliggjort af Vilh. Grundtvig i Gads danske Magazin, 1928, p. 175–78. Det hedder her (i oversættelse), at Gr. „ved heldigen at uddanne det lykkelige Aandsanlæg, som er blevet ham til Del, i Sandhed [har] givet mere end Drengens Forspil til en senere med Alderen voxende Berømmelse“.
- 13 v **53.** *Kaptein Bang*: Carl Wilhelm Bang (1755–1806), premierløjtnant, afgået med rang af kaptajn 1789, senere major i Landeværnet. Han indgik ægteskab med en rig bryggerenke, Anne Marie Fribert født Madsen. Se: Optegnelser i Anledning af Hundredaarsdagen for F. W. Trojel Fribergs Fødsel, Kbhvn. 1930, p. 29–31 og 54 ff. – *Professor Bang*: F. L. Bang (1747–1820), professor i medicin og overlæge v. Frederiks Hospital.
- 14 v **54.** *in genere*: i almindelighed. – *in specie*: i særdeleshed. – *sætte Støtter til nyt Huus*: om et (ungt) menneske, der sidder med hånden under kind. Mau I, nr. 4061. – *ut ajunt*: som man
- 15 r siger. – *8te Sæde*: formentlig = 8 års sæde.
- 16 v **55.** *loci communes*: almindelige talemåder.
- 17 v **56.** *in immodicum*: overvættes. – 18 r: *Epiktet*: se n. t. p. 48.
- 18 v **57.** *Deponens*: hverken aktiv eller passiv. – *en gammel Bondvise*: Hele visen kendes ikke i Dansk Folkemindesamling, men i denne findes iflg. oplysning fra arkivar Iørn Piø en sålydende str.:

Der var engang en Lærke,
 Hun sad og syede Særke,
 For hun vilde op i Herre-Færd,
 At strides med Kong Vollmer
 Den ædelige Herre.

- Str.n er nedskrevet i 1864 af Gr.s dengang 10-årige søn, Frederik Lange Gr., som tilføjer følgende bemærkning: „Fader. Brudstykke af en Vise fra Udby“. – *Applikasjon*: hentydning. – *Risbrigh*: Børge Riisbrigh (1731–1809), filosof. Om Gr.s forhold til R. se Høirup: Grundtvigs Syn på Tro og Erkendelse, 1949, p. 17–45. Gr. skrev et mindedig over R. ved dennes død i 1809: Grundkløgten ved Riisbrighs Grav, PS. I, p. 138–141. – *Bugge*:

Thomas Bugge (1740–1815), astronom. – *Gamborg*: Anders Gamborg (1753–1833), filosof.

- 19 v **58.** *T.C.Bruun*: se n. t. p. 46. – *proh dolor*: hvilken smerte. –
 20 v *Suhms Dannemarks-Historie*: Historie af Danmark (fra de ældste Tider til Aar 1400), I–XIV, Kbhvn. 1782–1824.
- 21 r **59.** *Peder Syv*: Nogle betenkninger om det Cimbriske Sprog, Kbhvn. 1663, p. 124–125 og H. Berthelsen (udg.): Danske Grammatikere I, 1915, p. 75 ff. Gr. har øjensynlig oversat, at det cite-rede ikke er af Syv, men af Lauremberg, jvf. Syvs fodn. b., ibid. Se Laurembergs Fire Skiemtedigte, 1682, p. 79 og J. Paludans udg. af Skiemtedigtene, 1889. – Reenberg: Tøger Reenberg,
 21 v *Poetiske Skrifter II*, 1769, p. 89, *Ars Poetica*. – *som han allerførst skrev*: Bevarede udkast i Gr.-A. viser, at han i sit forfatter-skabs tidligste periode kredsede omkring sagnet om Sigurd og Brynhilde.
- 22 r **60.** *hin anholtske Foged*: hentydning til Peder Paars. Gr. gjorde først bekendtskab med Holbergs digtning i februar 1804, jvf.
 22 v nærv. udg. I, p. 73 ff. – *υπερβολον*: urigtig form for *υπερβολή* = overdrivelse.
- 23 r **61.** *cui nomen*: ved navn. – *et rimet Stykke*: Titlen er: Studenter-Korpsets korte Opstandelse og paafølgende Hiemvendelse til sit intet. Stykket fylder 3 sider i et lille hefte, der oprindeligt har været brugt til en „Samling af Latinske og Danske Ordsprog samt andre Smaating udarbejdet af Nic. Frid. Sev. Grundtvig 1801“ og med undertitlen „Ruskumsnusk“. Bortset fra 3 sider med latinske ordsprog indeholder heftet kun rimerier. Rimerierne om Studenter-Korpset fylder 7 strofer og er utrykt, jvf. Rgstr. fasc. 489.b.6. Digtet må iflg. Fl. Lundgreen-
 23 v Nielsen være skrevet efter 4. dec. 1801. – *Kvindekjønnen*: jvf. I, p. 27–33. – *Professor Baden*: se n. t. p. 13.
- 24 v **62.** *Knud stores Skakspil med Ulf Iarl i Roskilde*: I Rgstr. fasc. 489.b.8 findes ms. til en rimet fortælling om nævnte emne. Ms. omfatter 124 verslinjer, og når Gr. i dagbogen anfører, at fortællingen er på 147 linjer, har forskellen formentlig sammenhæng med den kendsgerning, at der er revet 3–4 sider ud af det bevarede ms., af hvis indhold kun fragmenter foreligger trykt, jvf. St. J. I, p. 23, nr. 11 B.
- 27 r **64.** *100 Linier*: Det pågældende smædedigt er af Begtrup, US

- I, p. 31 anm., identificeret som et i Gr.-A. fasc. 488.3 opbevaret ms. med titlen: Spotte-Aria eller Nid-Vise (Pasqvil). I sin indholdsregist i Rgstr. afviser Steen Johansen Begtrups formodning, idet han påviser, at de første 21 strofer (af digtets 25) ikke er forfattet af Gr., men er en afskrift af en i datiden kendt spotteverse om den patriotiske skuespiller Hans Chr. Knudsen, og at Gr. kun har digtet str. 22–25, der tydeligt nok fortsætter satiren over Knudsen. I et par afsluttende verslinjer tager Gr. stærkt forbehold over for nidvisen: Man ofte saae en Pasqvillan/Med megen Løgn at blande noget sandt. De 25 str. er hver på 4 linjer, altså i alt 100 linjer, heraf vel Begtrups o. a.'s fejl. En omarbejdelse af spottedigtet findes iflg. oplysning fra Fl. Lundgreen-Nielsen i fasc. 489.b, p. 14–35, hvoraf dog p. 22–25 og 28–29 er tabt. Ms. har titlen: Et lidet Fragment af Jerusalems Skomagere efterladte Papirer. (St. J. nr. 15 a). At vi her står over for omarbejdelsen af det oprindelige digt, fremgår af begyndelseslinjerne: I Maanen, thi Jeg er kun Maane Poet/Blandt
 27 v andre en Møllere boede. – Hverken Den strandede Dyd eller Den abderitiske Gesant er bevaret i ms.
- 28 r 65. *Badens danske Grammatik*: se n. t. p. 13. – *Samsøe*: ibid.
- 28 v – *en yndet Digter*: ibid. – *Salomon Soldin*: ibid. p. 14. – *Ali*: I fasc. 494.5 i Gr.-A. findes en 7 sider stor plan til Sørgespillet Ali. Ali er en dansk sagnkonge: Ole den Frøkne. Planen, som kun er løst skitseret, omfatter 1. akt 1.–9. scene og ophører midt i 2. akts 2. scene. Den er omtalt Rønning I, 1, p. 46–47. – *Skoleholderne*: komedien er som helhed utrykt. En af Gr. og P. N. Skougaard foretagen fuldstændig renskrift foreligger i et hefte på 126 løst sammensyede sider i Gr.-A. fasc. 490.1. Desuden foreligger der brudstykker med udkast fra Gr.'s hånd, fasc. 490. 2–5. – *De besmurte Strømper*: ikke bevaret. – *Doktor Mynster*: Ole Hieronymus Mynster (1772–1818), læge på det kgl. Frederiks Hospital, ledende skikkelse i en kreds af unge intellektuelle, hvoriblandt Steffens og brødrene Ørsted holdt til i tiden om-
 29 r kring romantikkens gennembrud i Danmark. – *Broder*: Niels Grundtvig, død på Guineakysten i maj 1803. – *hovedrige Morbroder*: se n. t. p. 53.
- 30 r 66. *Hauch*: Adam Wilhelm Hauch (1755–1838), oprindeligt uddannet som officer, men afbrød sin karriere for at dyrke na-

turvidenskaben (specielt kemien). Han blev 1791 medlem af Videnskaberne Selskab og senere præsident for dette. Vejen til hvervet som medlem af direktionen for Det kgl. Teater 1794–98 og 1801–11 gik over ansættelse ved hoffet, hvor han 1794 fik stillingen som hofmarskal. I direktionen for teatret lå hans indsats specielt på det økonomiske område. – *Kjerulf*: Jørgen Kierulf (1757–1810), historiker og æstetiker, ven med Rahbek, 1792 prof. extraord. i historie, 1797 prof. ord. i statistik, 1794 medlem af teaterdirektionen, hvor han med sit beskedne væsen havde svært ved at gøre sig gældende. Som ven af digteren Samsøe har han dog æren af, at dennes efterladte værk *Dyveke* (se n. t. p. 13) kom op på Det kgl. Teater. – *Sametz*: Carl Erich Sames (1754–1828), officer, meddirektør ved Det kgl. Teater.

67. *Sutor ne ultra crepidam*: skomager, bliv ved din læst. –
 30 v *Brevet*: Brevet. Komoedie i fire Akter, forefindes i en af Gr.s fætter, Lorens Friberg, tidligere benyttet og til Gr. skænket stilebog, der findes i fasc. 491. Komædien er affattet i tiden 1. dec. 1802–29. juli 1803. En prøve på 1. akts 1. scene og lidt af 2. scene findes trykt hos Rønning I, 1, p. 89–90, hvor også hovedhandlingen er antydet. Rønning synes at spore en fremgang i forhold til Skoleholderne, ikke mindst med hensyn til replikkernes livfuldhed. Brevet blev opført i det borupske amatør-teater med Gr. i en af de vigtige roller (August Møller). Ms. er som helhed utrykt, jvf. St. J. I, p. 26, nr. 23. – *Ulfhild*: Ulfhild en historisk Fortælling af Nic:Frid:Sev:Grundtvig, Kandidat i Theologien. Ms. på 168 sider, er ikke komplet (der mangler 6–8 læg). Fortællingen er utrykt som helhed, men brudstykker findes hos Rønning I, 1, p. 128–130. En dedikation til rektor Jens Stougaard tyder på, at Gr. har regnet med at få ms. trykt. Han har tilmed i 1806 skriftligt henvendt sig til Stougaard, men uden at få svar. I en „Bagtale“ fra 1808 betegner Gr. fortællingen som „noget kiedsommeligt Sludder“. – *Attestatsens Historie*: se nærv. udg. I, p. 35–42.

31 r
 31 v 68. *Biskop Birch*: Andreas Birch (1758–1829) udnævntes 6/1 1804 til biskop over Lolland og Falsters Stift, der var oprettet ved kgl. resolution af 30/12 1803. Kaldtes i 1805 til biskop i Århus, hvor han døde i 1829. En søn af ham var digteren Frederik Sneedorff Birch. – *Biskop Blok*: Tønne Bloch (1733–1803),

biskop i Fyens Stift, hvortil dengang Lolland-Falster, Als og Ærø hørte. Om Eskilstrup-sagens afslutning: se nærv. udg. I, p. 140-141.

33 v 71. *Provst Blicher*: se n. t. p. 18. – *Dalhoff*: se n. t. p. 22. –
34 r *Knud den 3dies Storhed*: ms. til afhandlingen synes ikke bevareret. (Jvf. nærv. udg. I, p. 177).

5: Dagbogsblade februar - 31. december 1804.

Fasc. 497.

72. Fasc. 497 er et fragment, hvilket straks fremgår af Gr.s paginering, der begynder med p. 33, og arkangivelse 3. Med blyant har Svend Gr. dateret begyndelsen til 17. febr. 1804. Ms. fører ind i en række kritiske bemærkninger (hvis begyndelse er tabt) over Kotzebues 4-akts skuespil *De lystige Feiltagelser*, som i 1803 forelå fordansket af N. T. Bruun under titlen *Borgemester-familien* eller *De lystige Feiltagelser*. Det opførtes i januar-februar 1804 4 gange på Det kgl. Teater med stor succes. (Se nærmere: Fl. Lundgreen-Nielsen, Grundtvig og Comus, *Guldalderstudier*, Festskrift til Gustav Albeck 5. juni 1966, p. 136-137). – *Fedelen*: violinlignende straffeinstrument af træ med huller, hvori forbryderens hænder blev fastspændt.
- 33 34 – *Finke*: person i *De lystige Feiltagelser*. – *qualemcumque*: *quavisumcumque* = hvordan end, af enhver tænkelig art. – *in toto*: i sin helhed.
- 36 73. *siger Heiberg*: P. A. Heiberg i operaparodien *Holger Tydske*, 1789, 1. Act, 3. Scene, p. 16, hvor det hedder:

Publikummet skønner
Paa Sandsynlighed,
Opera belønner
Al Slags Daarlighed.

Temaet varieres f. eks. p. 22, 47, 49 og i slutningskoret p. 80, hvor det hedder:

Dannerriget } skønner
Hovedstaden }

Paa Sandsynlighed,

Opera	}	belønner
Publikum		

Al Slags Daarlighed.

38 – *Geschichteserzählungen . . . Zeitalters*: Værket udkom i Leipzig 1797–98 og havde som undertitel: aus den ersten und richtigsten Quellen genommen. – *Garrick*: David Garrick (1717–1779), engelsk skuespiller. – *Mendelson*: Moses Mendelssohn 39 (1729–1786), jødisk filosof. – *Riset ofte maae . . .*: citat fra Peder Paars, et heroisk-comisk Poema af Ludvig Holberg udgivet ved et Selskab med Vignetter og Kobbere. Andet Oplag. København 1794. Første Bog, Første Sang, p. 2. Når udgiveren henviser til 1794-udgaven og ikke til Seidelins udgave, der fremkom 1798 og i nyt oplag inden for tidsrummet 1800–1804 (se Ehrencron-Müller: Forfatter-Lexikon, Holberg II, p. 54–66) skyldet det, at der er større ortografisk overensstemmelse mellem Gr.s citater og teksten i 1794-udgaven. Om vanskelighederne ved endegyldigt at fastslå, hvilken udgave af digtet Gr. har benyttet, se K. E. Bugge: SkL 1965, p. 73, note 34, og samme: Grundtvigs Holberg-studium i 1804, Guldalderstudier 1966, p. 3. – *Om Avind*: ibid. 1. bog, 1. sang, p. 4. – *Æolus siger*: ibid. p. 7.

74. *Avind*: ibid. p. 9. – *N.b.: Til en Tydsker*: udgiveren kan 40 ikke forklare dette udtryk. – *Lyksaligt er det Land*: ibid. p. 13. – *To Mark mig tilladt er*: ibid. 1. bog, 2. sang, p. 20. – *Det Fandens Elskovsbaand*: ibid. p. 21. – *Hans Stammebog*: ibid. p. 26. 41 – *Vor Tro er reen og puur*: ibid. p. 29.

75. *Et lille gran med Fiskalen kendt*: muligvis et (ændret?) citat fra et samtidigt digt af M. C. eller T. C. Bruun. – *Han ingen Bibel har*: anf. Paars-udg. 1. bog, 2. sang p. 29. – *Han mesterligen veed*: ibid. p. 32. – *Der ingen salig er*: ibid: p. 32. – *Saa Fama som dog ei*: ibid. 1. bog, 3. sang, p. 39. Fama: rygtets gudinde. – *Det samme er hændet i vore Dage*: Gr. hentyder til skildringen i begyndelsen af Peder Paars, 1. bog, 3. sang, p. 38–39, hvor Fama meddeler, at Paars er kommet frelst i land takket være Venus, og hvor Avinds reaktion skildres på følgende

måde: I hendes Hule hun af Raserie omsprang;/ Af Munden gik ei Skum, men grønne bitter Galde;/ Af Afmagt kunde hun ei staae, men maatte falde. – C. C.: Chr. Colbjørnsen (1749–1814), der som justitiarius i højesteret var involveret i de forhandlinger, der i tiden 1797–1799 førtes om en indskrænkning af trykkefriheden. Han var til at begynde med liberal og modstander af en skærpelse, men førtes gradvis over til en strengere holdning også med hensyn til strafbestemmelser og kom derved i konflikt med P. A. Heiberg, der bombarderede ham med flyveskrifter, som rettede de voldsomste beskyldninger mod ham. Da Heiberg i et nyt tidsskrift, *For Sandhed*, skærpede sin kritik og også rettede sin spot mod regeringen og hoffet, fik generalfiskalen ordre til at rejse tiltale mod ham. Ikke desto mindre fortsatte han sine angreb på Colbjørnsen og generalfiskalen, Skibsted, i en skriftrække: *Læsning for Publikum*. Heibergs (og Malthe Conrad Bruuns) mange udfald oprørte kronprinsregenten, Frederik VI, der oprindeligt havde stillet sig velvillig over for tanken om pressefrihed, men som nu talte om Pressefrækhed. Da regeringen i løbet af sommeren 1799 kom under pres fra Rusland, hvis zar Paul nærede en helt urimelig ængstelse for den revolutionære bevægelse i Danmark, udstedte regeringen i september 1799 en skærpet trykkefrihedsforordning. Det var med denne forordning, Gr. i 1825–26 kom i konflikt ved udgivelsen af *Kirkens Gienmæle*. – *Man saae den hele Sal*: citat fra ovenn. *Holbergudgave*, 1. bog, 3. sang, p. 41. – *Gudinden blev forskrækt*: *ibid.* p. 43.

- 43 76. *Gram*: den lærde og kritiske historiker, professor Hans Gram (1685–1748), Holbergs universitetskollega (og antagonist). Om Grams fortørnelse over Peder Paars har Gr. formentlig sin viden fra artiklen: *Om den mod Peder Paars i dens Nyhed opvakte Forfølgelse*. *Minerva*, januar 1804, p. 96 ff. – *I kan bane*: citat fra ovenn. *Holberg-udg.* 1. bog, 3. sang, p. 47. – *Et Syn saa angenemt*: *ibid.* p. 50. – *Nei kiære Hr Poet*: Gr.s egen „tale“ til Holberg. – *Ieg derfor eder beder*: *ibid.* p. 52. – *Hvis Ieg mod Fienden*: *ibid.* p. 53. – *Vil og min Sekreter*: *ibid.* 59. – *Exempli gratia*: for eksempel.
- 45 77. *Garve*: Christian Garve (1742–1798), tysk moralfilosof, der som fortaler for den praktiske fornuft vendte sig kritisk

- imod Kants filosofi. Var nogle få år professor i Leipzig, men levede det meste af sin tid i Breslau. *Fragmente zur Schilderung des Geistes des Charakters und der Regierung Friederichs des zweiten, I-II, 1798-1801.* – *Gall*: Franz Joseph Gall (1758-1828), berømt læge i Wien, senere i Frankrig. Hans Lære om Hjernen blev i 1801 forbudt i Wien som et udslag af Materialismus. Forlod Wien 1805 og forelæste i en række europæiske lande, deriblandt Danmark, indtil han i 1807 slog sig blivende ned i Paris. Han var, hvad man i vore dage kalder frenolog, men kaldte selv sin videnskab organo- eller cranologi, idet han mente at kunne placere de forskellige bevidsthedscentre inden for hjerneskalen: forplantning, besiddelsestrang, musikalitet, religiøsitet etc. Hans placering af talecentret har eftertiden accepteret. Der er dem, der i vore dage sammenligner hans indsats med Darwins og Freuds. At han vakte opsigt, fremgår klart af de mange indlæg og artikler om ham, der findes i danske 46 tidsskrifter spec. i det 19. årh. første årti. – *Herholdt*: Johan Daniel Herholdt (1764-1836). Uddannet som kirurg i København og ansat i flåden, studerede medicin ved Københavns Universitet og blev i 1805 professor extraord. i medicin ved Københavns Universitet (ord. 1818) og overmedicus ved Frederiks Hospital. Internationalt kendt som chirurg og fysiolog. Offentliggjorde i Skandinavisk Literatur-Selskabs Skrifter 1803, I, p. 213-246, en afhandling: *Anmærkninger over Galls Lære om Hjernens Forretninger*, som Gr. i det flg. excerperer. Om Herholdt se endv. Knud Faber: *Johan Daniel Herholdt, Kbhvn. 1942.*
- 47 **78.** *unius litteræ vir*: muligvis et citat, som vel betyder: en
48 mand, som kun kender ét bogstav, eller snarere ét skrift. – *Rostgaard*: Frederik Rostgaard (1671-1745), lærd polyhistor og samler. Arvede ved faderens død bl. a. Krogerup og Anholt. Blev geheimearkivar og gennem sit ægteskab adlet 1702, oversekretær i Danske Cancelli 1721, deltog aktivt i arbejdet ved oprettelsen af Grønnegade-teatret (Den danske Skueplads) og skrev bl. a. prolog til teatrets åbning 1722. Anklaget for bestikkelse og majestætsfornærmelse 1725, men taget til nåde 1727. Indlagde sig især fortjeneste som samler af Bordings poesier og 49 materialer til en dansk ordbog. – *Nodus Deo dignus*: en knude, som kun en gud kan løse. – *pium desiderium*: fromt ønske.

50 **79. a priori:** uden hensyn til erfaring, på forhånd. – *Dixi et liberavi animam meam:* jeg har talt (lettet mit hjerte) og befriet
 51 min ånd (reddet min samvittighed), Ezechiel III: 18–21. – *a posteriori:* på grundlag af erfaring. – *pietas ad omnia utilis:* fromhednyttig til alt. – *Udaf Peder Paars:* citatet findes anf. udg. 1. bog, 3. sang, p. 60.

80. leg vil for Sanden sige . . . Bøge Toppe: Hentyder til str. 3 i Vedels gengivelse af visen om Kong Diderik og Holger Danske (Sterck Tiderich oc Olger Danske): Et Hundrede udvalde Danske Viser etc. Forøgede med det Andet Hundrede Viser om Danske Konger, Kæmper og Andre etc., 1787, p. 73, nr. 12; DgF I, p. 234, nr. 17 b. Strofen lyder således:

De ginge frem for Berner at staa,
 saa mange Kempe Kroppe;
 Det vil jeg for sanden sige:
 de syntis offuer Bøge toppe.

53 – *Naar det ankom paa:* P. P., 1. b., 4. s., p. 61. – *Ulysses udi Raad . . . Hektor:* ibid. – *Tydsker . . . forbedre danske Vægtervers:* Kan næppe have sammenhæng med det forhold, som Louis Bobé skildrer i sin artikel: De forbedrede Vægtervers fra Aar 1800. Fra Arkiv og Museum, IV, 1909–11, p. 69 ff. – *Farfar . . . var en Bremer:* Paars, anf. udg. 1. b., 1. s., p. 3. – *Der var fast ingen Dag:* ibid. p. 63.

55 **81. Gert Vestfaler:** Gert Westphaler eller den meget talende
 56 Barber, en af Holbergs 5 første komedier (1722). – *Meget net siger Holberg:* ibid. 1. b., 4. s., p. 63. – *Han ellers var en Mand:*
 57 ibid. – *at være Tremarks Mænd:* ibid. 1. b., 2. s., p. 27. – *Hvor vil Den i sit Hus:* ibid. 1. b., 4. s., p. 65. – *Man skulle tænke:* ibid.

58 **82. Med slige Ord:** ibid. – *fjerde Frederiks bigotte Søn:* Chr. d. VI (1730–46). – *Man Doktor kaldte ham:* Peder Paars anf. udg. 1. b., 5. s., p. 75. – *nimia licentia:* alt for stor frihed.

60 **83. Empirie:** erfaring. – *Doctor d.e:en Lærer:* her spiller Gr. på dobbeltbetydningen af ordet *doktor*, læge og universitetslærer. – *Reseptibilitet:* modtagelighed. – *pro meliori:* en underkendelse. – Om de ovf. anf. Holbergciter se Fl. Lundgreen-Nielsen: Grundtvig og Comus, Guldalderstudier, 1966, p. 137–

138, som i sin omtale af Gr.s kommentarer til Peder Paars taler om „Grundtvigs meget alvorlige forhold til spøgende digtning“. I modsætning hertil mener udgiveren at spore en lidt klodset 64 ironi i Gr.s bemærkninger. – *Thi Vi seer en Ting*: anf. Paars-udgave, 1. b., 5. s., p. 76.

84. *At det Krigsguden var*: ibid. p. 78. – *Hans Brystdug som*: 65 ibid. – . . . *skrøbelig og lad*: ibid. p. 77. – *Nyrup*: Rasmus Nyerup: Historisk-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tider. Sidehenvisningerne gælder bd. I, 66 som udkom 1803. – *Ieg lader Ethelred have en Hauge*: hentyder til en episode i ovf. nævnte udk. til fortællingen *Ulfhild*. – *I samme Lovs 73de Kapitel*: Af Nyerups tekst anf. skr. p. 64 fremgår, at de følgende regler for ledingstjeneste hører hjemme i Landeværns eller Ledingsbalkens 3die Capitel, samt at bestemmelserne ang. ledingsskibe hører hjemme i det 21de Capitel.

67 85. *Trondelagen 22.400*: Beregningerne for hvert enkelt fylke synes at skyldes Gr. Nyerup meddeler anf. skr. p. 64 på grundlag af Suhms beregninger i Saml. Skr. VIII, p. 100, et samlet antal på i alt 12.700 mand.

69 86. *Dernæst indførtes . . . skadelige Ting*: Næsten ordret citat af Nyerups anf. skr. p. 90, hvor Suhm citeres uden kildeangivelse. Gr.s henv. til Suhms Saml. Skr. VIII, p. 115 skal være 117. – *Rothe*: Tyge Rothe: Nordens Statsforfatning før Lehns-70 tiden etc. I, 1781. – *de kraftfulde Mødre*: Tanken om de stærke husfruer, der – mens mændene er i viking – leder de hjemlige bedrifter og opdrager sønnerne, dukker op på ny i Gr.s indledning til Nordens Mythologi 1832, p. 127–130, hvor han beken-der, at han på sine gamle dage „er blevet en langt større Beundrer af Danne-Kvinden, end jeg var i min Ungdom“, dog således at det specielt er de danske kvinders betydning for poesien og den danske digtning fra folkevisen over Kingo til Oehlen-72 schläger, der lovprises. – . . . *disse isolerte Udtryk af en Mand*: hentyder til P. F. Suhm.

73 87. *credite posteri*: til betroelse for eftertiden. – *et Pestalot-sisk Institut*: Grundlæggeren af det 19. årh. humane og sociale pædagogik, Johan Heinrich Pestalozzi (1746–1827), oprettede i 1775 for egen regning et opdragelsesinstitut på sit gods Neuhaus

ved Birn (Aargau) og opnåede efter mange trængsler europæisk berømmelse og offentlig anerkendelse for sin pædagogik, der i høj grad hvilede på elevernes selvudfoldelse. Et skrift om Pestalozzis læremåde v. Fr. Plum udkom hos Schubothe i sommeren 1803. – *den sjællandske Sø*: Othars betegnelse, sandsynligvis citeret fra Nyerup, anf. skr. I, p. 35. – *det barbariske Hav*: Adam af Bremens udtryk, citeret fra Nyerup anf. skr. I, p. 74: den barbariske Bugt. – *otomakisk Tapperhed*: muligvis et svensk citat, som ikke har kunnet identificeres (jvf. stavemåden *Ovenner*). Otomaker: navn på en indianerstamme i Sydamerika. – *Slesvig*: Opremsningen af de ældste købstæder er formentlig hentet fra 74 Nyerups anf. skr. I, p. 116–118. – *Udtog af Suhms Beretning etc.*: Gr.s henv. gælder Historie af Danmark fra Aar 804–941, II, 1784. – *Emunds Fader*: fejl for *Olufs Fader*.

88. *Da Lagmanden paa Thinget talte Kristuslærens Sag*: Det hedder hos Suhm anf. skr. p. 182, at lagmanden bl. a. sagde følgende: „Folk! lyd mit Raad, og kast ikke dit eget Beste bort; thi naar det skulde hænde sig, at vore egne Guder vare os ei gunstige, saa er det got, at vi have denne Guds Gunst, som altid kan og vil hielpe dem, der raabe til ham, i alle Ting. Vundet af denne Tale gav Folket eenstemmigen sit Samtykke til, at Præsterne maatte blive der, og uden Hinder øve den Christne Guds- 75 tjeneste.“ – *L:B*: Lise Blicher, Gr.s senere hustru.

80 89. *Eigla*: islandsk betegnelse for Eigils Saga. – *Schöning*: Gerhard Schöning (1722–1780), dansk-norsk videnskabsmand. Samarbejdede, mens han var rektor i Trondhjem, med Suhm om udarbejdelsen af en Danmarks og Norges Historie. Blev professor i veltalenhed og historie i Sorø og efterfulgte Langebek som geheimearkivar. Næede kun til år 995 i sin Norges-historie, men indlagde sig særlig fortjeneste ved sin udg. af *Heimskringla*. – 129 *alle danske Konger . . .*: Dette fragment synes at indeholde Gr.s egne tanker under indflydelse af læsning af en historisk kilde om begivenheder vedr. Enevældens indførelse 1660, jvf. Rönning I, 1, p. 116–117. – *Han raadte ham at frembringe mere Lighed mellem Stænderne*: Hvem han er, har ikke kunnet opspores, men forslaget om indkaldelse af årlige rigsdage i landets forskellige provinser leder tanken hen på en af de propositioner, som på kong Frederik III.s anmodning tilgik kongen i septem-

- ber 1660, nemlig en anonym proposition af 22. september 1660. Det hedder i pkt. 8: „Et Aarlig provintz Moode at maatte være, som eragtes beqvemmeligst i October Maaned, at deliberere om Landenes bæste og Kiøbstædernes Anliggende, hvilket og tilforn er bevilget, dog tiden og steden ikke benævnet, eragtes derfor af Siælland at kunde være Aarlig i Roskild d. 6. October“, jvf. N. D. Riegels: Forsøg til Femte Christians Historie, Kbhvn. 1792, p. 62. — *dette korninske Prosjekt*: Det gådefulde adjektiv kan være dannet af et egennavn, f. eks. Kornin. Et sådant har ikke kunnet påvises i kilderne. Derimod forekom blandt Frederik III.s rådgivere efter 1660 „den i sin Tid berømte Statsmand Herman Conring“, om hvem det i en fodn. i L. A. Gebhardis: Kongeriget Danmarks Historie, V, 1797, p. 18, hedder: „Conring vilde, at man skulde forskaffe Adelen Kiøbmandskabet i det Store, og i hver Provinds Landdage, men ingen Rigsdage“. Der er dog ingen tvivl om, at Gr. her holder sig til en speciel kilde, og det er så meget mere beklageligt, at den indtil nu ikke har kunnet påvises, da det således ikke er muligt med sikkerhed at fastslå, hvad der er citat og hvad Gr.s egen kommentar. Se i øvrigt: Bøggild Andersen: H. Sehested I, p. 450 og II, 510.
- 139 92. *Sjimære*: Chimære, hjernesvind, uigennemførlig plan.
- 142 93. *Odelsret*: en gammel, norsk landboret, der gav *ætten* fuld selvstændig ejendomsret til den dyrkede jord. Oprindelig var begrebet knyttet til det gamle familjeformuefællesskab, men blev senere en *arveret*, især for mandlige medlemmer af slægten, og en *forkøbsret* i tilfælde af salg samt en *løsningsret*. I revideret og indskrænket form eksisterer begrebet stadig i Norge. Gr. har formentlig sine oplysninger fra Holberg: Dannemarks og Norges geistlige og verdslige Staat, Anden Edition, 1749, p. 296–297 (som fandtes i hans fars bibliotek), hvor H. definerer sit syn på forskellen mellem *Odels* og *Selveyer-Bønder*: „Odels-Bønder udi Norge ere frie Bønder, og deres Gods frit Jorde-Gods, som enhver Privat-Person eller Bonde kand eye, og det han udi 30 Vintre har havt udi roelig Possession eller med lovlig Skiøde eller Gave af rette Ejere bekommet haver. Iligemaade er det Odels-Gods, som tvende Mænd efter deres Forældre havt have, og er kommet udi 3die Leed og er blevet u-paaklaget hos dem udi 30 Vintere, hvor om videre er at see udi den gamle

167 Norske Lov Odelsbalken Cap. I". – *thi ogsaa da . . .*: Fragmentet begynder midt i Gr.s kommentar til Addisons Spectator, nr. 160, Peder Krafts oversættelse 1743, p. 468–473, hvori Addison vil meddele sine tanker om begrebet „et stort Hoved“, idet han polemiserer mod den almindelige opfattelse, at enhver skribent, han være sig en slet versemager eller en ussel poet, almindeligvis anses for at være „et stort hoved“. Han foretrækker digtere, som i kraft af medfødte naturgaver og „uden nogen Hielp af Videnskaber og Studeringer have forfærdiget Skrifter, som har været til Forlystelse for dem, der har levet i deres Tid, og som et Vidunder for Eftertider“. Addison mener, at store hoveder, „der ved Omgængelse, Betragtning og gode Bøgers Læsning er blevet sleben og poleret“, nødvendigvis forfalder til „at efterabe enten den ene eller den anden“. De store ufordærvede digteriske hoveder findes „iblant de Gamle, og i Særdeleshed i den mest Østlige Deel af Verden“. Homer står over Virgil, og Homer overgåa mange steder i det Gamle Testamente. Addison må dog indrømme, at de gamle skribenter „har svinget sig meget op over den Nethed og Rigtighed, som findes hos de Nyere“, og anfører en række eksempler på de overdrivelser i sammenligninger, der f. eks. findes i Bibelen eller hos Homer. I denne forbindelse udelader oversætteren følgende passus hos Addison: „Thus Salomon resembles the Nose of his Beloved to the Tower of Libanon wick looketh toward Damascus; as the Coming of the Thief in the Night, is a similitude of the same Kind in the New Testament“. Det er til denne – måske af censuren krævede udeladelse – at Gr. p. 95 f.o. hentyder med sine ironiske bemærkninger om „en geistlig Aand hos Dannemarks Statsstyrrere, etc.“. – *Kvintillian*: se n. t. p. 50. – *imitatorum pecus*: efterlignernes kvæghoved. – *mens diviniore*: guddommeliggere sind.

172 94. *Ennius*: Quintus Ennius (239–169), romersk digter, hvis mest originale frembringelse er det nationale hexameterrepos *Annales*, forgængeren for Virgils *Æneiden*. Imiterede i øvrigt de græske tragikere (spec. Euripides) og komediedigtere, og er i det hele taget lidet original.

95. *Pindar*: græsk lyriker fra midten af det 6. årh. f. Kr. Havde en meget stor produktion, ikke mindst af kantater og anden festlyrik, der i udstrakt grad støttede sig på mytisk stof. – *Pin-*

- darer* . . . : Addison fremhæver Shakespeare som eksempel på, hvad han kalder „dette første Slags stoere Hoveder“. Et andet klassisk eksempel er Pindarus og „kand vel noget derhos være meere latterligt, end at Personer, som have kun en ærbar og maadelig Kraft til at forestille sig en Sag, vil efterligne hans Skrive-Maade i deres vanskabte Skrifter, som komme ud iblant os . . . Kortelig, en ny Pindarisk Skribent i Sammenligning med Pindaro er ligesom en Qvækerske i Sammenligning med Virgiliu Sibylle: Hun har Fordreiser, forrykte Miner og gale Gebærder, men hun har ikke (det hun dog vil indbilde andre og sig selv) den guddommelige Drivt, som skal opløfte Sindet over sig selv, og giøre, at Ordene blive meere end menneskelige“. – *Sibyller* var i græsk forestillingsverden underjordiske spåkvinder. I Virgils *Æneiden* mødes *Æneas* med Sibyllen og vandrer
- 173 sammen med hende til underverdenen. – *Kraft har* . . . : Anmærkningen har følgende ordlyd: „Spectator tillægger ikke her Virgiliu Sibylle en Guddommelig Inspiration, men han vil sige, at hun blant sine blinde Hedninger kunde naae en ærværdig Anseelse, naar nu en Enthusiast maae beskiæmmes; ligesom Pindarus vandt en ulignelig Roes, da han efter sine fortreffelige Gaver skrev, skjønt uden Regler; men det bliver nu dem til uendelig Last, som vil efterligne ham, naar de ey have hans Gaver, allerhelst da den lærde Verden har antaget de Regler, som ere fornuftige“. – *Cicero Nemo* . . . *fecit*: ingen er blevet stor uden efter guddommelig vilje (har nogen sinde udført noget uden guddommelig velvilje, kærlighed). – *Addison*: Spectator II, Kbhvn. 1743, p. 141–146. – *Ulkegades-Bedrifter*: (ikke i ODS), gadedrengestreger. – *Addison No 156*: anf. udg. p. 443–
- 176 444. – *talis qualis est*: som sådan.
- 177 96. *Et Mandfolk der er* . . . : ses ikke at være citat fra Addison, muligvis Gr.s egen maxime. – *Udaf Holbergs Breve til Velbaarenheden*: Epistola ad virum perillustrem fra 1728 (2. udg. Leipzig 1736 og 3. udg. i *Opuscula qvædam Latina*, Leipzig 1737). – *in litteris*: i læsning.
- 181 97. *cujus* . . . *cububant*: hvis ben hvilede så blødt. – *sin skjøne Sengekammerad*: Holberg fortæller om den flegmatiske hollænder, der krøb under dynen til pigen, som han end ikke talte med. – *ovidiske Korinna*: I foråret 1802 havde Gr. sendt sin

- broder Otto en oversættelse af et stykke af Ovids Amores,, som han i et brev til broderen omtaler som Corinnae concubitus! Jvf. Registr. fasc. 396, 13 A. – *qvæ* – ... *nollet*: som således
- 182 kæmpede , som om hun ikke ville sejre. – *Poteram* ... *ignorabam*: jeg kunne ganske vist gøre en syllogisme, men kun på slump, thi jeg vidste ikke, om den var i Barbara eller Elisabeth. – *Barbara*: huskeord inden for den middelalderlige, formelle logik. Blandt de andre memorialord figurerer Elisabeth ikke, jvf. E. J. Ashworth: Language and Logic in the Post-Medieval Period, Dordrecht-Holland/Boston USA, 1974, p. 238 f. – *Epiktet*: se n. t. p. 48. E. satte menneskets mål som en stræben efter det gode. Hans humane etik førtes videre af Seneca og Marcus Aurelius. – *Sahl*: Laurits Sahl, se n. t. p. 50. – *qvam* ... *evasit*: hvor pludselig filosoffen undgik os.
- 184 98. *Bartholin*: Thomas Bartholin d. Y. (1659–90). Blev 18 år gl. professor ved Københavns Universitet og 1684 kgl. antikvar. Hans hovedværk er: Antiquitatum Danicarum de causis contemptae a Danis adhuc gentilibus mortis libri tres, 1689. Holberg henviser til værket i Dannemarks og Norges Staat, II. udg.
- 185 1749, p. 185 og 162. – *skjeldte Dem ud i sin Fortale*: hentyder muligvis til Holbergs Fortale til 1. bind af Dannemarks Riges Historie, hvor det i Fortalen går hårdt ud over Arild Huitfeldts Danmarkshistorie, og hvor rigets fattigdom m.h.t. historiske kilder giver Holberg anledning til at karakterisere Danmark som „et Land, hvor man ligesom på tørre Heeder maa leede efter Frugter og Blomster“. I modsætning til England og Frankrig, der har „saa mange *particuliere* Historier og *excellente* Memoires at gaae Vall udi“, har den danske historieskriver „ikke andet at rode i end usle Munkeskrifter, og tørre Chronologier“. (Saml. Skr. VI, 1923, p. 9). Muligvis har Gr. også haft slutningen af Holbergs afsnit om Gorm den Gamle i tankerne, hvor H. polemiserer mod de islandske skribenter, der har „reformeret“ Saxos oldhistorie, og som synes at være faldet „fra een Extremitet udi en anden; thi alle de gamle Konger, som de ikke have fundet udi deres Islandske Papierer, have de uden Naade og
- 186 Barmhjertighed stødt fra Thronen“ (p. 56). – *Engelstoft*: Laurits Engelstoft (1774–1851), historiker, extraord. professor 1803, en ledende skikkelse i direktionen for universitetet og de lærde

skoler. Hans kendteste værk er: Tanker om Nationalopdragelse, hvis virkning spores gennem hele det 19. årh. – *Sneedorff*: Fr. Sneedorff (1760–1792), prof. extraord. 1788. Forelæste 1789–1790 over Danmark-Norges historie. I Fortalen til sin overs. af Saxos Danmarks Krønike, 1818, hylder Gr. den alt for tidligt afdøde historiker og skriver bl. a. p. XXIX: „Fra alle Sider tør jeg sige, at denne Bog som her udgaaer, var ei udkommet, dersom ikke Snedorfs Forelæsninger over Fædrenelandets Historie paa Tunge og Tryk havde ligesom banet Vei, og uagtet de ingeniunde kunde træde i dens Sted, fortjene de ikke desmindre, hæderlig og venlig at nævnes i dens Fortale“.

- 187 99. De følgende epigrammer er taget fra: Ludovici Holbergii: *Opuscula quædam Latina . . . etc.*, Lipsiæ (Leipzig), 1737, I, p. 237 ff. (optrykt i *Samlede Skrifter*, IX, 1928, p. 175–334). „Frivolitæt er for Holberg et Stilpræg, han bevidst dyrker i de Gener, hvor den efter den litterære Tradition hører hjemme; mest af det drøje Skæmt er der i P[eder] P[aars] og Komedieme, flest Læfærdigheder i Epigrammerne . . . Pirringen er dens psykologiske Virkning, men hos Holberg meget ofte ledsaget af en komisk Følelse og meget sjældent af en satirisk“. (F. J. Billeskov Jansen: *Holberg som Epigrammatiker og Essayist*, I–II, 1938–1939, i det følgende forkortet til HEE). – Den unge Gr. synes i sin udvælgelse af epigrammerne draget af „pirringen“, men røber sans for epigrammernes komiske pointer. – V. Hos H. er overskriften: *In Cæcilianum. – noscit quicquid Saturnia . . .*: Han ved, hvad Saturnia snakker med Jupiter om, men han kender ikke sin kones nætter. (Se HEE I, p. 44, 124, 164, og II, p. 125). – *XVII. ad Servum*: H. har overskriften: *In Servum, qui semper negat Herum esse Domi. – Esse negas Dominum intus . . .*: H. har *Esse negas intus Dominum. – quæso! . . . Dave!*: de 2 ud-råbstegn har Gr. indsat. H. har et komma efter hvert af linjens ord. (Se HEE I, p. 70). – *XXII. in Han. Sehested*: H. har overskriften: *In Hannib. Sehested, qui dicitur in Opere Venereo mortuus. Om Hannibal Sehested, som siges at være død, mens han øvede elskov. – Per niveas . . .*: de 2 følgende linjer er hos H. trykt med versaler, da de stammer fra Griffenfeldt. (Se HEE I, p. 121). – En oversættelse af epigrammet til dansk (norsk) findes i: Ludvig Holbergs Epigrammer. Oversatte fra den la-
- 188

tinske text af Jens Justesen (C. A. Müller), Trondhjem 1862, og lyder:

En Helt skal oprejst dø; vor Hannibal han døde
I raskt Gallop til Hest, om Sagnet har Credit.
Som Poeneren han red ad Alper snebestrø'de;
Vor misted' Livet, hiin kun Øjet i det Ridt.

– *lascivit Poeta . . .*: Poeten er ikke glad ved at håne, og heller ikke ønsker jeg på en hjemmelavet måde at efterligne denne spøg. Dette må være Gr.s egen tilføjelse. – *XXIX de Sosibiano: Eloqvar an sileam* samt *sile* er trykt med versaler hos H. (Se HEE I, p. 130). – *-sic - nimis . . . etc.*: er Gr.s egen tilføjelse = således kan det visselig gengives altfor ordrigt.

189 **100.** XXXVI: H. har overskriften: *Consilium ad amicum*, ut gradatim eat, si in uno studio Magisterium acquirere velit = Råd til en ven, at han skal gå frem skridt for skridt, hvis han i nogen ting vil nå mesterskab. Jens Justesens oversættelse anf. udg. lyder:

Vil Du bli'e rigtig flink, gaae gradeviis og sagte;
Først er Discipel man, saa faaer man Lærebrev.
Jeg husker Theodor, han havde lært at slagte;
Han længe Slagter var førend han Doktor blev.

(Om H.s satirer over læger, se HEE I, p. 147, og 160). – *XXXIX ad Faustinum*: H. har overskriften: *De Tonsore Melibæo ad Faustinum*. (Se HEE I, p. 147). – *Sjør*: Monsieur. – *XLI*: H. har overskriften: *In Leonoram, quæ gravida facta juravit Prætori, a mare se intactam*. (Om indholdet: se HEE I, p. 109).

191 **101.** *T. C. Bruun*: der hentydes til Bruuns digt *Drivten*. Digtet er trykt i samlingen *Blandinger*, 1795, og ikke som af Gr. fejlskudet i *Rimerier*, 1801. – *XLVI*: H. har overskriften: *De Licentia Poëtica* = om den poetiske frihed. – *Moecchum*: H. har *Mœchum*. – Teksten lyder i prosaisk oversættelse (ved Holger Friis Johansen): Ane har grebet sin mand i hor og slæber ham for retten. Da manden er digter, hører hele retten på ham med begejstring. Dommeren tager ordet og siger: „Den digteriske frihed er en formildende omstændighed ved dette fejltrin“. Så
192 frifinder han den anklagede. (Se HEE I, p. 119). – *LII*: H. har

overskriften: De Dameta. – *vel:* eller. (Se HEE I, p. 70). – *LIII:* H. har overskriften: Cur dicitur Flaccus columna Senatus = Hvorfor Flaccus kaldes rådets støtte. Jens Justesens oversættelse lyder:

Med Rette, Flaccus, Du som Raadets Støtte hyldes;
Da Du er taus som den, det Hædersnavn Dig skyldes.

(Se HEE I, p. 59, 163 og II, p. 236 f.).

102. *LV. Epitaphium:* H. har overskriften: Epitaphium Uxoris Faustini = Epitafium over Faustinus' hustru. (Se HEE I, p. 117). – *LXI:* H. har overskriften: In malos Libros = Om dårlige bøger. Jens Justesens oversættelse lyder:

Han Bøger ringere end Du Papir værdsætter,
Ja, bedre er jo reent Papir end det med Pletter.

193 (Se HEE I, p. 130). – *Han skrev og skrev . . .:* En lettere omskrivning fra Ewalds komedie Harlequin Patriot I, 3. (Se Ewalds Samlede Skrifter, 2. opl. 1969, II, p. 225). Iflg. oplysning fra Fl. Lundgreen-Nielsen dukker citatet senere nogle gange frem i Gr.s skrifter indtil 1818 og findes også i Baggensens prosa. – *res jam occupata:* pladsen er allerede optaget. – *LXIV: Mæcchus:* H. har Mœchus. – Jens Justesens lidt frie oversættelse lyder:

Forfører *var* han, nu han sig Sagfører kalder;
Før greb han an i Front, nu han i Bagen falder.

(Se HEE I, p. 119, 147, 164). – *LXXXIX:* H. har overskriften: In Cornutum qui filiam nuper natam voluit Fortunam vocari = Til en hanrej, som ville kalde sin nyfødte datter Fortuna. Jens Justesens lidt frie oversættelse lyder:

Din Datter har Du kaldt Fortuna? det betyder,
Hun i Familjen kom ved reen Tilfældighed;
Hvad heller at det Ord ej siger sandt, der lyder:
Hver er sin egen Lykkes Smed.

(Se HEE I, p. 124).

194 **103.** *CX ad Grammaticum:* H. har overskriften: In Grammaticum, qui ad exemplum Gellii noctes Atticas scribit = Til en lærd mand, som efter Gellius eksempel skrev „Attiske Nætter“.

Jens Justesens oversættelse lyder:

Mens som en Gellius Du skriver „Græske Nætter“,
Din Kone paa sin Græsk med Tjeneren sig indretter.

(Se HEE I, p. 124). – *CXI de Canuto magno*: H. har overskriften: De Canuto Magno, quem cum Canuto Sancto nonnulli confundunt = Om Knud den Store, som nogle forveksler med Knud den Hellige. Epigrammet lyder oversat: Der er dem, der mener, at Knud bør regnes blandt de hellige, de ta’r fejl, han var kun guddommelig rig. (Se HEE I, p. 65, 236). – *min Afhandling om Knuds Storhed*: Som det fremgår af en dagbogsnotits, se I, p. 177, havde Gr. i 1804 planer om at skrive en disputats om Knud d. Store. Da han d. 31. dec. gør årets regnskaber op, tilstår han, at han har opgivet planen, som han kalder „min forfeylede Plan“, ibid. p. 179 f. – *CXVIII*: H. har overskriften: In Adulatores = Om smigrere. Justesens oversættelse lyder:

En Smigrer værre er end Ravnem; denne nærer
af Aadsler sig, men hiin os levende fortærer.

(Se HEE I, p. 98, 152). – *CLVI*: Heller ikke H. har nogen overskrift, men følgende note til epigrammets sidste linje: media inter has planetas est Terra = Jorden har nu plads mellem disse planeter. Justesens oversættelse lyder:

Hvad Under Kjærlighed og Krig opfylder Kloden;
Den har ved Hovedet Mars og Venus jo ved Foden.

195 (Se HEE I, p. 113). – *Liber secundus Epigr. 1*: H. har overskriften: Nemo beator est stulto, Paradoxon contra Stoicos, qui dicunt solos sapientes esse beatos. Ad sextum de Lino = Ingen er lykkeligere end narren. Paradox til stoikerne, som siger, at kun den vidende er lykkelig. Til Sextus om Linus. – *placet*: originalteksten har plaudit. – Justesens oversættelse lyder:

„Hos Visdom“, hed det før, „kun der har Lykken Sæde“;
Det var ej sandt; hvo er lyksalig som en Nar?
Til Linus Byen leer, han selv sig kroer; med Glæde
Han seer sin Kones Børn og troer sig deres Fa’er.
Hver Dumhed af ham selv han højt som Vid anpriser,
Og dadle Andre ham, han siger, det er Had.

Blandt Talere sig selv han øverst Plads anviser,
 Sin egen Daarskab han i Digt besynger glad.
 Af Kjærlighed til ham han troer hver Pige brænder,
 Skjønt hans udvandet Fjæs kan slukke hver en Ild.
 Kort, hvadsomhelst han gjør, han sig som stor erkjender;
 Er meer lyksalig Mand vel end en Nar dertil?

(Se HEE I, p. 193 og II, p. 50 f.).

- 196 **104.** *XII in Flaccum*: – *cædit?*: H. har *cædit*. (Se HEE I, p. 144).
 – *XIII ad Magistrum*: H. har overskriften: *Consolatio ad Magistrum, qui uxorem habet infidam* = Til en lærer, som har en utro hustru. Jens Justesens (for de sidste par linjers vedkommende meget fri) oversættelse lyder:

Min kjære Præst, Du ej for Andres Synder græde;
 De Horn, din Pande bær, Du selv jo ej Dig gav.
 Lad Synderinden, som dem planted', Øjne væde;
 Du er surøjet før, Du har ej godt deraf.

(Se HEE I, p. 123). – *XIV*: H. har overskriften: *Non a stultis, sed de stultis scribitur comœdia. In Brutum.* = Komedier skrives ikke af, men om tåber. Til Brutus. Jens Justesens oversættelse lyder:

Komedier af Dig? de sikkert ere slette;
 Om Dig og ej af Dig, det bliver nok det Rette.

(Se HEE I, p. 143). – *XXXIII*: H. har overskriften: *Musas admonet, caveant sibi a Poëta lascivo Selio* = Advarsel til Muserne, at de skulle vogte sig for den usædelige Selius. Jens Justesens oversættelse lyder:

Laurkrandste Muser! ej paa Selius I høre,
 Hvergang han til sin Sang anraaber eders Navn.
 Ej Bjerget søger han, han Eder vil forføre;
 Ej Kilden vil han i, han vil i eders Favn.

(Se HEE I, p. 119). – *LVI*: H. har overskriften: *Ad Faustum*. (Se HEE I, p. 119).

- 197 **105.** *Bøgelunds Historie*: Der hentydes til: Beskrivelse over Landsbyen Bøgelund. For Almuen og Almuevenner. En Over-

- sættelse af Johann Ferdinand Schlez's *Geschichte des Dörfleins Traubenheim*, omarbejdet og lokaliseret af Lauritz Hasse, Mag. Philos. Provst og Sognepræst i Fridericia. I–II, 1803. Om bogens mulige betydning for udviklingen af Gr.s pædagogiske tanker,
- 198 se K. E. Bugge SkL, p. 70–72, 77. – *Herremanden Brahe*: Der hentydes til bogen: Om Herremanden Brahe og Bønderne i Ørby, en af Rs. Nyerup besørget og forkortet bearbejdelse af Pestalozzis fortælling: Lienhard und Gertrud. Se Rønning I, 1, p. 114 f., og SkL p. 70–71 + fodn. 26 og 28. – Om Gr.s excerpering af epistlerne se Bugge: Grundtvigs Holberg-Studium i
- 199 1804, Guldalderstudier, 1966, p. 6–7. – CCXXXIII: fejlskrivning for CCXXXIII, jvf. Billeskov Jansens udg. af Holbergs Epistler, III, 1947, p. 185–190, hvori H. hævder, at dannelse og dårskab ofte forenes.
- 200 **106.** *Hvad angaaer de romerske Skribenters Inddeling i Aldere*: hentydning til H.s omtale af romersk Guldalder og Sølv-alder. – CCXXXVI: H.s epistel polemiserer mod senere tiders bibelske afbildning, f. eks. Moses med to horn, Christus som et lam eller Helligånden som en due. Han udlægger Bibelordene om at Guds ånd fór ned som en due over Kristus ved dåben, således at sammenligningen tilkendegiver en hastig nedfart. (Se Billeskov Jansen anf. udg. VII, p. 98). – CCXL*me* *judice*: efter min dom. Gr. synes at have nydt ironien i H.s meget vittige epistel, hvori han kontrasterer den bibliofile bogsamler med den, der først og fremmest drager nytte af sine bøger. Det er ikke utænkeligt, at Gr. har ret, når han mener, at H. sigter til Otto Thotts 138.000 bind store bibliotek i omtalen af den bibliofile bogsamling, men det er næppe helt utænkeligt, at han også sigter til sin gamle antagonist Fr. Rostgaard, i hvis store bibliotek der fandtes 600 ligprædikener. Thott fungerede som sin egen bibliotekar, men var iflg. overleveringen ikke uvillig til at låne sine bøger til andre. Historien om H.s svar til Suhm findes i
- 201 Suhms Sml. Skr. X, 1793, p. 39. – *laus in fine*: ros til sidst. – XLVII: skal være CCXLVII. Epistlen er rettet til Collegium Politicum paa Landet. I modsætning til „de lærdeste og naturkyn-digste Mænd“ som „nu omstunder anvende deres Fliid og Kræfter paa adskillige ringe Dyrs, Fugles og usle *Insekters* Beskrivelser“ vil Holberg give „en nøyagtig Beskrivelse over den Fugl

Phønix". Det hele er naturligvis satirisk, og Gr. synes at nyde det. Det er værd at bemærke, at Fønix-fuglen mange år senere blev et centralt symbol hos Gr., jvf. Toldberg: Grundtvigs Symbolverden, registret. — *L*: skal være CCL. H. former sin epistel som en kopi af et lidet skrift: Klage indgivet af den gamle Bogstav C. paa Rigsdagen udi Regensburg. — *i vore Tider . . . betyder K*: skjult alexandrinervers, men det er uvist, hvem Gr. hentyder til.

- 202 **107.** *sera poenitentia ductus*: ledet af en sildig anger. — *som*
 203 *en Keiser*: der hentydes formentlig til Napoleon, der allerede i 1804 forberedte sin udnævnelse til kejser, skønt han først kronedes 1805, jvf. de oversatte artikler af Kotzebue: Om den første Konsul og hans Omgivelser, Wolffs Journal, april-juni 1804, p. 104-113 og 202-214. — *LVII*: skal være CCLVII. — *Holbergs Epigrammer har neppe kostet megen Umage*: se Fl. Lundgreen-Nielsen: Grundtvig og Comus, Guldalderstudier, 1966, p. 138-139, der benytter Gr.s kommentar til H.s Epistel CCLVII til en karakteristik af Gr.s negative syn på komisk poesi.
- 204 **108.** — *LVIII*: skal være CCLVIII. — *Nihil est quod . . .*: citat af Juvenal 4, 70-71. Der er intet som han (herskeren) ikke troer om sig selv, når hans gudlignende magt prises. Om indholdet af Epistel CCLVIII, der drejer sig om et skrift, der propaganderer for et samlet Europa, — en tanke, som H. stiller sig sympatisk, men især skeptisk overfor — se anf. udg. VII, p. 126-127. — *LXVII*: skal være CCLXVII. — *Naar man . . . Iustitsraad*: en koncentreret omskrivning af slutningen på H.s pågældende epistel. Sammenstillingen *vægter* over for *justitsråd* er Gr.s egen. (Se anf. udg. III, p. 297). Epistlen handler om eder og skældsord). — *LXXXVIII*: skal være CCLXXXVIII. — *XCIII*: skal være CCXCIII. Det hele er en sammentrækning af nævnte epistel. — *Seneca de ira*: Senecas skrift Om Vreden. — *Tjærekuren*: en udførlig kommentar findes anf. udg. VI, p. 138. — *CCVII*: I denne epistel satiriserer H. over „Den fortreffelige *Criticus P. Hardouin*, som haver seet dybere ind udi en Ting end andre Mennesker . . .“, og som bl. a. har påvist, at der „ligger skiulet den forgiftigste og skadeligste Lærdom“ selv i de skrifter, „som tillegges de helligste Kirke-Fædre“. H.s egentlige hensigt synes at være et indirekte forsvar over for folks mistanke om, at Niels

Klim er en nøgleroman. H. har bemærket, „at man ved Hielp af visse *critiske Regler* kan finde Ting, som under den yderste Skall ligge skiulede, og deraf see, at de Forklaringer, som hidindtil ere giorte over *Autores*, sær *Poëter*, ere ugrundede og af ingen Nytte“. – *Tityre tu patulæ . . .*: citat af Virgils *Bucolica*, I, 1–2. Om verset skriver H.: „Derover giøres gemeenligen saadan Forklaring: *Tityre*, du som ligger under det tykke Bøge-Træes Skygge, og spiller en Hyrde-Viise med en liden Rør-Fløjte etc. Ved Hielp af *critiske Regler* finder man dog, at under disse Ord ligger skiult en hæslig *Satire* mod en anden Poët, som uden Tvivl maa have været hans *Rival Ovidius*, thi Meeningen er denne: *Tityre*, du som under Træets Skygge stræber, skiønt du duer ikke meere til Elskovs Spill . . . at binde an med en *vigoureuse* og Skov-vant Hyrdinde“. – *Celsa sedet Æolus arce . . .*: Den hele periode lyder i oversættelse: „Æolus sidder paa Borgen holdende paa sit Scepter og tæmmer (Vindenenes) Vildskab og dæmper deres Vrede“. I forbindelse med dette citat meddeler H., hvad han vil kalde en „meget outreret Udtolkning“, som han tillægger Trondhjem-rektoren Simon Hof. (Se nærmere anf. udg. III, p. 83 f., og VII, p. 47–48). – *CCV*: I den pågældende epistel skriver H. om den udmærkede fritidsbeskæftigelse at jage fluer, som han satirisk sammenligner med anden jagt. Han mener, at hans betragtninger over et tilsyneladende så inferiørt emne bedre kan forsvares „end deres, der bemøje sig at under vise udi den Konst at myrde Mennesker“. – *CCIV*: Epistlen koncentrerer sig omkring den katolske gejstligheds forhold til konkubiner og giver til slut, hvad H. kalder „en sælsom Motif . . . til geistlige Concubinens Fornødenhed“. Således som det fremgår af citatet fra Nicolaus de Clemangiis (Niels Klim), der i oversættelse lyder: Lægfolk vil ikke tolerere præsten medmindre han har en konkubine, for at de kan have deres hustruer i fred. (Se anf. udg. VII, p. 43). – Gr. erhvervede sig i 1804 et eksemplar af Niels Klim. Heri skrev han: „Denne Bog har jeg kjøbt for 10 Skilling, Det er vel dog ey for meget for en hel Verden. Nik. Fred. Sev. Gr. MDCCCIV“. (Citeret efter SkL, p. 74, fodn. 40). – *CCI*: Epistlen former sig som en varm hyldest til Ovid på Virgils bekostning. (Se anf. udg. VII, p. 35). Gr.s udtryk: den høiere Poesi, er formentlig et lån fra Steffens og et

tidligt vidnesbyrd om hans tilnærmelse til romantikken. – CXCIII: Epistlen er en af de berømteste, som begynder med ordene: „Jeg haver nyeligen læst Rudbecks *Atlantica* . . .“, hvori H. satiriserer over Rudbecks forsøg på at påvise, at en stor del af de hændelser, som omtales i den klassiske græske og romerske litteratur, har fundet sted i Norden. (Se anf. udg. VII, p. 21–23).

109. CCCII: Epistlen handler om uberettigede kanoniseringer inden for kirke, stat og videnskab. (Se anf. udg. VII, p. 175 ff.). – – – XI: skal være CCCXI. Epistlen handler om Mathias Bagger, der i 30 år flakkede fra land til land og skiftede fra religion til religion, og som H. derfor betegner som „en levende Jerusalems Skomager“. Bagger er antagelig født i Kristiansand 1683 og død efter 1744, var i tiden efter 1740 i København, hvor han var Grams medarbejder på den latinske oversættelse af Knytlingsasaga. (Se anf. udg. VII, p. 189–190 med henvisninger). – . . . XII: skal være CCCXII. (Se anf. udg. VII, p. 190). – – – XIX: skal være CCCXIX. Tomus III og IV af Epistlerne udkom 1750, hvilket årstal findes på titelbladet til Tomus III. Derimod har titelbladet til Tomus IV årstallet 1749, hvilket forklarer, at Gr. ikke kan få Holbergs angivelse af sin alder til at harmonere med året for bogens trykning. Om forholdet se Billeskov Jansen, anf. udg. IV, p. 399, VII, p. 197. – . . . XXVIII: skal være CCCXXVIII. Epistlen handler om vanskeligheden ved at skrive upartisk historie, hvilket bevises gennem eksempler fra danske og udenlandske historieskrivere. Det er karakteristisk, at Gr., som var stærkt optaget af Danmarkshistorien, blot noterer den kendsgerning, at H. forholder sig kritisk til Krag's Kristian 3dies Historie. Niels Krag (1550–1602), kgl. dansk historiograf. (Se Billeskov Jansen, anf. udg. VII, p. 205 f.). – . . . XXX: skal være CCCXXX. Her bekender H. sig til det kopernikanske system, som vidner om „Skabningens Ziir og Ordentlighed . . . som var saa let at fatte“. Han mener, at Tycho Brahe „for ikke at støde for Hovedet den Nordiske Geistlighed“ har „søgt at gaae en Middel-Vey imellem *Ptolomæum* og *Copernicum*“, og at Tycho Brahe, hvis storhed H. erkender, „saae, hvad han ikke turde see“. – *Exorcisme*: djævlebesværgelse. (Se anf. udg. VII, p. 209–210).

- 207 **110.** . . . XXXIV: skal være CCCXXXIV. – for at *udsonde deres Fædres Synder*: I denne epistel behandler H. sit Jean de France-motiv og refererer et skæmtefuldt argument til fordel for „Vore udenlandske Reisere Fornødenhed“, idet han siger, „at det kand tiene til Beviis paa de nu værende Nordiske Folkes Dyd og Ærlighed“, at de vil „betale gammel Gield“. Han henviser i denne forbindelse til cimbrernes, goternes og anglernes og normannernes „*Visiter udi Britannien, Frankrige og Italien*“, historiske foreteelser, som i Gr.s senere forfatterskab spiller en afgørende rolle i hans syn på de nordiske folks placering i verdenshistorien, klarest i fortalen til Nordens Mythologi, 1832. – *pia gens*: fromme folk. – (Se anf. udg. VII, p. 216). – . . . XLIX: skal være
- 208 CCCXLIX. (Se anf. udg. VII, p. 228). – . . . L: skal være CCCL. I denne epistel skildrer H. sit syn på grønlandernes religion og missionærernes virksomhed, som han kendte den bl. a. gennem Hans Egedes officielle beretninger, og fandt derigennem anledning til at fremsætte en række kritiske tanker vedrørende den kristne læres forhold til fornuften. Det er interessant at se, at Gr. i 1804 satiriserer videre i forlængelse af H.s udsagn. (Se anf. udg. VII, p. 229–231). – . . . LIII: skal være CCCLIII. Epistlen giver eksempler på overtro og allehånde galskab. (Se anf. udg. VII, p. 235–236). – *Til Velbaarenheden* . . . : se Ludovici Holbergii Ad Virum Perillustrem. Epistola I i Ludovici Holbergii Opuscula Quædam Latina . . . etc. Lipsiæ, 1737, p. 53. Om episoden: se Ludvig Holbergs tre Levnedsbreve 1728–1743 ved A. Kragelund, I, 1965, latinsk tekst p. 92, dansk tekst p. 93. – *Støtte*: statue. – 59): se Kragelunds udg. p. 103. – Fra manuskriptets p. 209 gennemfører Gr., at han foroven sætter en bølgestreg, over hvilken han fra p. 211 foruden paginering anbringer en dagbogsdatering. Det fremgår heraf, at excerperingen af Holbergs værker ophører 25. maj 1804.

111. *Der vare tre danske i Paris . . . sammen sye dem*: Her oversætter Gr. nogle linjer af H.s første levnedsbrev, jvf. Kragelunds udg., latinsk tekst p. 104²⁵–106², dansk tekst p. 105²⁷–107². – 65) *Da Nikolas Griis* . . . : jvf. Kragelunds udg., latinsk tekst p. 112⁶⁻¹⁵, dansk tekst p. 113⁶⁻¹⁵. – 80 og 81. *Taler H. om sin Tapperhed*: jvf. Kragelunds udg., latinsk tekst p. 138–140, dansk tekst p. 139¹⁴–141¹⁸. Det pågældende sted taler H. sna-

- rere om sin skræk, da han er i selskab med en bandit. – 89 – *Itali plorant* . . . : jvf. Kragelunds udg., latinsk tekst p. 152²⁰–154⁷, dansk tekst p. 153²⁴–155⁸. Gr.s referat er en meget grov
- 210 opsummering af H.s vittige karakteristik. – 109 – *En meget morsom Legende* . . . : jvf. Kragelunds udg., latinsk tekst p. 186²⁴, 188, 190², dansk tekst p. 187²⁷, 189, 191³. „Legenden“ er en let frivol historie om en mand, der halvfuld lader sig friste af djævelen i en pigeskikkelse, og som djævelen får i sin vold, men som frelses af den hellige jomfru, der „vederkvægede ham og gengav ham hans sundhed“. Sammenligningen mellem Maria som Venus og Jesus som Cupido er Gr.s egen. – 118) *Fortæller H. at han* . . . : jvf. Kragelunds udg., latinsk tekst p. 202²⁶–204¹⁶, dansk tekst p. 203²⁰–205²⁰. – *B. P. Kofod*: Musikens Indflydelse paa Mennesket, Kjøbenhavn 1804. Gr. vender tilbage til denne bog, da Constance Leths sang åbner hans øre for visse positive sider ved tonekunsten, jvf. Udtogsbogen 1805 nærv. udg. I, p. 242–244. – 121 og 122 *Fortæller H: lit om sit Professorat* . . . : jvf. Kragelunds udg., latinsk tekst p. 208²⁰–210⁹, dansk tekst p. 209²³–211⁴. – 126 *Siger H: at han før havde havt Afsky* . . . : jvf. Kragelunds udg., latinsk tekst p. 218²⁻²⁴, dansk tekst p. 219³⁻²³. – *i samme Brev p. 11*: henviser til et spottevers over en slægtning og hans hustru, jvf. Kragelunds udg., latinsk tekst p. 22⁴⁻⁷, dansk tekst p. 23⁴⁻⁶. Se endv. nærv. udg. I, p. 96.
- 211 112. *Holbergs Epigrammer* – see 197: Gr. henviser til p. 197 i sit dagbogsmanuskript, hvor han afslutter sine første excerpter af H.s Epigrammer, jvf. nærv. udg. I, p. 104. – *II Bog – LXXXI*: Hos H. har epigrammet følgende overskrift: In Senatorem, qui in Senatu identidem pedere solet = Til en senator, som idelig plejer at slippe en vind i senatet. Epigrammet er af Christopher Maaløe oversat således i: Ludvig Holberg. Værker i tolv Bind ved F. J. Billeskov Jansen, 1971, X, p. 26:

Din Taburet blir til et Toilet, man hører
naar per fis et nefas en Lov du gennemfører.

(Se HEE I, p. 163. – *LXXXIII*: H. har overskriften An Satyra recte derivatur a Saturo = Om „Satyra“ (satire) rettelig er afledet af Saturo (mæt). – Epigrammet fortsætter: . . . heroica carmina scribens, / Est satur, aut sperat se fore mox saturum. Epi-

grammet kan oversættes således: Du afleder ordet satire af ordet mæt, men satiriske skribenter er sjældent mætte, Papius. De meget fastende vil bide, men den der skriver heltesange, er mæt eller håber, at han snart vil blive det. (Se HEE I, p. 132). – CVI: I udgaven i *Opuscula* er der som note til 2. linje føjet: *Omnium opinione* (efter alles mening), derefter 2 linjer:

Nam si cornutem ridet me urbs tota, perinde est
Acsi revera cornua fronte fero.

Jens Justesens oversættelse lyder:

Naar galt skal skee, min Brud maa heller utro være
Og synes tro, end at det skeer, som modsat er.
Naar hele Byen troer at see mig Horn at bære,
Det er det samme som jeg virkelig dem bær.

(Se HEE I, p. 123). – CIX: I *Opuscula* er overskriften: *Cur Magnates ac divites vulgò dicuntur patroni* = Hvorfor de store og rige sædvanligvis kaldes velbyrdige. Epigrammets mening rammes ganske godt i Jens Justesens oversættelse p. 57:

Med al din Rang du er en Byrde kun for Landet,
Derfor man kalder Dig velbyrdig; ja, hvad Andet?

(Se HEE I, p. 60, 265). – *Derivation*: ordafledning. – *Heibergs Sproggrandskning*: P. A. Heibergs Sprog-Grandskning, 1798. I det nævnte samfundssatiriske skrift, der har leksikalsk form, tillægger Heiberg en række gængse ord betydninger, der giver ham lejlighed til at lufte kraftige antiaristokratiske synspunkter. Her, som andre steder, røber den unge Gr. sin sympati for samtidens revolutionære skribenter. – CXIX: *pertenuem*: teksten i *Opuscula* har *pertenue*. Justesens oversættelse (p. 59) lyder:

Til Christopher.

Du siger, at jeg har, Christoph, saa tyk en Hjerne;
Nu vel, at din er tynd, tilstaaer jeg meget gerne.

(Se HEE I, p. 57). – CXXIII: Jens Justesens oversættelse lyder (p. 59):

Mod gammelt Onde naar klog Mand i Kampen gaer,

Han vel ei Sejer faaer; han gjør, hvad han formaaer.

- 212 (Se HEE I, p. 202). – CXXXII: Jens Justesens oversættelse lyder (p. 60) således:

Hvad Daarskab, om en Viis man vil landflygtig jage;
Hans Dyd, man veed jo da, maa ogsaa med ham drage.

(Se HEE I, p. 204).

113. *ultra vulgum sapere*: at være meget klogere end menigmand. – *Den som en Heiberg . . .*: Om Gr.s syn på P. A. Heiberg og C. C. (Chr. Colbjørnsen) se nærv. udg. I, p. 75 og noten til samme. – *CLIV*: Jens Justesens oversættelse (p. 63), der har overskriften Til Otho, rammer meningen:

Ei Nogen hades saa, at Een jo er ham kjærlig;
Exempel er Du selv; Du synes, Du er herlig.

(Se HEE I, p. 141). – *CLXI: Formavit*: Gr.s fejlskrivning for Formårunt. Epigrammet lyder i oversættelse: Undtagen Batavias lande skabte Gud alt, Men Bataverne (hollænderne) formede selv deres kyster (diger). (Se HEE I, p. 30, II, p. 89). – *Liber tertius. V*: Gr. tager kun de 2 sidste linjer af et epigram på 18 linjer omhandlende nytårsgratulationer. Til sammenligning med Gr.s oversættelse kan anføres Jens Justesens (p. 67) knap så fri oversættelse:

Og spør Du hvad vor By saa mægtig allarmrer
Det er en ringe Ting, min Ven: man gratulerer.

- 213 (Se HEE I, p. 81, 156). – *XIV*: Gr. tager kun linjerne 5–8 af et epigram på 10 linjer. Hele epigrammet handler om den, som først opfandt prosodien og derigennem smedede lænker for poetterne. De pågældende linjer gengives således af Jens Justesen (p. 70):

Er det ej nok, at Gejst og Tanker man forlanger
At klar den vælder frem, den Sangens dybe Flod?
Er det ej nok med Vid og Smag? den arme Sanger,
Hvi skal de Lænker vel man binde om hans Fod!

(Se HEE I, p. 50).

114. XXIII: Her kommer Gr. den ideologiske tanke i H.s tekst nærmere end Jens Justesen (p. 72), hvis fordanskning lyder:

De Franskes Konger er, selv ikke naar de triner
I Verden ind, kun Børn; de fødes som Delphiner.

Til gengæld har Justesen bevaret et væsentligt moment i H.s epigram, nemlig at kongesønnen er et dyr (Delphin = Dauphin), men ingen af de 2 oversættere får H.s skarpe antitese: kongebørn = dyr, almindelige menneskebørn = mennesker, klart frem. (Se HEE I, p. 58). – *hover*: huer. – XXXV: Overskriften i Opuscula er: In Marcum sartorem, med undertitel: Ad Fabulum. – *laborat*: Opuscula har *laboras*. – *den theologiske Skrædder*: kan ikke nærmere oplyses. Epigrammet lyder i oversættelse: At fløjte er svært, når man samtidig skal drikke, Fabullus, / men skrædder Marcus gør det hele på engang, / han arbejder, Fabullus, mens han synger hellige hymner, / han begår tyveri samtidig med at han ter sig fromt. (Se HEE I, p. 73, 140, II, p. 201). – XXXIX: H. har overskriften Nullum vitæ genus nobilius agriculturâ = Ingen form for liv er ædlere end agerdyrkning. Epigrammet lyder i oversættelse: Vi ærer kun dem, som fortæller Jordens frugter, / vi spotter bønderne, som dyrker den. Jens Justesens oversættelse (p. 78) lyder:

De Store hædre vi, som Markens Frugt fortære;
Tænk, om vi Bonden og, som gi'er den, gav lidt Ære!

(Se HEE II, p. 129). – LI: Opuscula har overskriften Ad Thomasinum nobilitate nuper donatum = Til Thomas, som nylig har fået et adelskab. Gr.s oversættelse rammer meningen godt. Han har måttet erstatte 2 egennavne: *Coribos* og *Thomasinus*, med henholdsvis *Rabe* og *Væsel*. H. spiller på ordbetydningerne (*Cori*)*bos* = okse og (*Thom*)*asinus* = æsel, sidstnævnte bevaret ved en behændig stramning af C. Maaløe (i tolvbindsudgaven, jf. note p. 112):

Det Svar er saare nemt, min kæreste Thomasen,
Dropt første Stavelse og kald mig bare Asen.

215 **115.** *Det er første Gang . . .*: Om Gr.s syn på ordspil se Fl. Lundgreen-Nielsen: Grundtvig og Comus, Guldalderstudier

1966, p. 138–139; jvf. n. t. I, p. 107 fn. (Se HEE I, p. 154, 165). – LXIX: Gr.s oversættelse rammer H.s tanke, men ligger ikke grundteksten så nær som Jens Justesens (p. 84):

Hvis Du vil komme frem, hvis Du vil bli'e en Mand,
Lær Intet eller lad som om Du Intet kan.

(Se HEE II, p. 164). – LXXX: I et 12-linjers epigram behandler H. det danske sprogs ugunstige stilling i Danmark, idet han antitetisk stiller det mildt klingende af menigmand i Danmark brugte sprog over for den herskende klasses bydende tysk. Epigrammet slutter med 2 linjer, som i Jens Justesens oversættelse lyder:

Saa tordner hiint, og svagt som Echo dette lyder,
Og svarer akkurat, saa som det andet vil.
(Se HEE I, p. 154).

116. XCIV: Opuscula har overskriften: Excusatio hominis desidiosi. Ad Papilum = En Dovendidriks undskyldning. Til Papilus. Epigrammet lyder i Jens Justesens ret tekstnære oversættelse:

Jeg driver Tiden væk, og Gjæk med mig den driver;
Den æder mig, jeg den; saaledes kvit vi bliver.

216 (Se HEE I, p. 143). – CII: Opuscula har overskriften In Otho-nem Medicum = Til lægen Otho, Epigrammet kan oversættes således: Med hænderne for ansigtet iler du forbi gravene, thi lægekunsten frygter de afdødes vrede. (Se HEE I, p. 160). – CXLV: I 3. linje har Opuscula *eperi*, hvor Gr. korrekt har rettet til *operi*. Jens Justesen (p. 97) rammer meningen ret godt:

Læg Nuller kun til Nul, det dog et Intet bliver;
Men sæt et Eettal for, og Ti Du tælle skal.
Til Gjerning Gjerning læg, det Nuller kun Dig giver;
Læg Christi Gjerning til, og see, det bli'er et Tal.

Hvis Holberg havde været . . .: Sammenlign hermed Billeskov Jansen, anf. skr. I, p. 104–105, hvor det bl. a. hedder, at H.s „gamle Vits (fik) en uventet *opbyggelig* Anvendelse“, og hvor det endvidere hedder, at H. „har Magt til af en Obskønitet at forme en religiøs Komparation“.

- 217 – *Liber quartus 3 – III*: Epigrammet lyder i oversættelse: Da sømanden hørte at Jorden snart ville gå til grunde / sagde han: Det rører mig ikke, for i morgen sætter vi sejl. (Se HEE I, p. 70). – *Mundus*: verden.
- 218 117. *Tellus*: jordkloden. – *Terra*: Jorden. – *XVII*: *Opuscula* har overskriften: *In Auctam nuper nuptam* = Til Aucta, der nylig er blevet gift. Epigrammet kan oversættes således: Hvorfor foretrak du billedhuggeren fremfor maleren, Aucta? / Begribeligvis fordi Aucta begærer at blive stukket fremfor at blive malet. (Se HEE I, p. 116). – *XVIII*: Epigrammet kan oversættes: Til den altid leende Prætor. Du undrer dig, Rufus, over den altid leende Sabellus, / han har dog sine grunde til at le, / han ler af lykken og spotter de tider, hvor man / kunne udnævne en upoleret klods til kvæstor. (Sidste ord er vel H.s lapsus for overskriftens *prætor* eller omvendt). (Se HEE I, p. 149). – *XXVII*: H.s svar til en, der undrer sig over, hvorfor han i sin høje alder samler på penge. – *crambe bis cocta mortem fert*: kål kogt to gange medfører døden. – *49de Brev*: Epistel 349, Billeskov Jansen IV, p. 128–129. Brevet er skrevet over H.s epigram, jvf. 219 smst. VII, p. 228. (Se HEE I, p. 142). – *XXVIII*: *Opuscula* har overskriften: *Ad Olum* = Til Ole. Epigrammet kan oversættes: Du undrer dig hvorfor udygtige og uværdige mennesker bliver belønnet med titler. Intet er mere billigt, Ole. Derfor blev et guddommeligt mærke påtrykt den elendige Kain. Alene syge giver man denne medicin. Jens Justesens oversættelse (p. 102) lyder:

Hvi netop de, som i Forstand ej ere stærke
 Og i Fortjeneste faae Titler og faae Rang?
 Du veed, at Kain just af Herren fik et Mærke;
 Alt siden den Tid er det saadan Verdens Gang.

– *Heiberg*: der sigtes til P. A. Heibergs berømte Indtogsviser, der netop havde, hvad Gr. kalder „Hensyn paa et vist Land, (Danmark), et vist Optrin i samme“ (kongl. bryllup), og udpegede „visse Mennesker“ (Ove Malling, P. F. Suhm og Tyge Rothe).

118. *Generalfiskal*: offentlig anklager. – *Skibsted*: P. F. Skibsted (1753–1812), blev generalfiskal 1789. – *Vækkeren*: Vækkeren var et lille tidsskrift „Et blad for meenig Mand“, der i au-

gust 1794 udkom med i alt 3 numre skrevet og udgivet af Malthe Conrad Bruun, der søgte at vække det menige folk til bevidsthed om menneskerettighederne og de reformer, som hensynet hertil ville kræve. (Se HEE I, p. 151, 231). – XXXIII: Opuscula har overskriften: De statu hominis naturali. Ad Faustinum = Om menneskets tilstand i naturen. Til Faustinus. Meningen rammes ret godt i Jens Justesens oversættelse (p. 103):

Om Naturlilstanden. Til Jesper.
 Naturen skabte os, min Jesper, alle lige;
 Men ak, den herlig Stand saa stakket Tid bestod.
 Snart saae en Svag man for den Stærkes Vilje vige,
 Den Fejge bøjed' sig for den, som havde Mod.
 En dygtig Mand et Drog, en viis mon Daaren tvinge,
 Og Dumhed gik i Aag for Kløgten nok saa let.
 Vor Tid vil, som Du seer, Alt til det Gamle bringe.
 Og for at gi'e Enhver sin gamle, gode Ret,
 Den Drog og Dum og Fejg, Enfoldig, Svag og Daare
 Ved Titler hæver højt, ved Rang udmærker saare.

- 221 (Se HEE I, p. 151, 174). – XLIV: Opuscula har overskriften: In eos, qui patriam contemnunt = Til dem, som foragter deres fædreland. Epigrammet ironiserer over dem, der foragter fædrelandets sæder og sprog, men lever højt på dets penge og materielle goder. Samme tanke udtrykker H. i epistel 312, se Bille-skov Jansens udg. VII, p. 190, og HEE II, p. 118. – XLVIII: Opuscula har overskriften: Inepté ob mansvestudinem ingenii laudatur Faustinus, qui non habet bilem, adeoque irasci nequit. Ad Olum = Det er tåbeligt, at Faustinus roses for sit milde sindelag, thi eftersom han ingen galde har, kan han ikke blive vred. Til Ole. – De 4 første linjer af det 6-linjede epigram, som Gr. medtager, lyder i Jens Justesens (for 4. linjes vedkommende noget frie) oversættelse (p. 106):

Du roser Peer, fordi han sig forsonlig viser;
 Hvo ingen Galde har, ham plager Galden ej;
 Med samme Ret man og som kydske en Gilding priser;
 Den Hund ej bider meer, hvis Tænder gik sin Vej.

(Se HEE II, p. 162).

- 119.** *LV:* Opuscula har overskriften: In Sextum = Til Sextus. Epigrammet kan oversættes: Det undrer Dig, at den gråhårede Flaccus ved vintertid plejer at udøve sin retsgerning med blottet hoved, men meget mere undrer det mig, at Sextus til enhver tid plejer at fælde domme uden hovede. (Se HEE I, p. 162, 163). – *LVI:* Opuscula har overskriften: Non semper verum est quod vulgo dicitur: Ex nihilo nil fieri = Det er ikke altid sandt, hvad der i almindelighed siges: Af intet kommer der intet. Gr.s oversættelse fri, men rammer meningen. (Se HEE I, p. 73, 149). – *LXIII:* Opuscula har overskriften: Quævis terra suo peculiari proventu superbit = Hvert et land skryder af sine særlige frembringelser. H.s epigram er på 10 verslinjer, hvoraf Gr. kun citerer den 7. linje, som kan oversættes således: England avler får, vores Jylland okser. – *quid:* ikke sandt. – (Se HEE II, p. 87). –
- 222 **LXXXII:** Epigrammet kan oversættes: Beskrivelse af en hofmand. Et frygtsomt, hovent dyr, forfinet, lunkent, snart klog, gal, gavmild, snart vil han have sin gave igen. Proteus, der skifter skikkelse, snart løve, snart hare han er, snart buk, slange, vildsvin, som altid handler, lider, morer sig, frygter og frygtes, som lover at give guld men giver kobber, ligesom en opsvulmende boble, som brister i et vindpust, han er adelig, men samtidig er han foranderlig og vankelmodig. – Gr.s frie oversættelse omfatter epigrammets 4 sidste linjer. – *vanecsit:* H. har *vanescit*. – *Ordligheds lagten:* Om Gr.s syn på ordlighed som element i humoren, se Fl. Lundgreen-Nielsen i *Guldalderstudier*, 1966, p. 138–139, hvor Gr.s uvilje mod fænomenet dog vist i nogen måde overbetones.
- 120.** *antepenultime:* egl. den foran-næstsidste stavelse i et ord (den tredje stavelse fra enden). Her sandsynligvis anvendt om de *to næstsidste linjer* i epigrammet. (Se HEE I, p. 98, II, p. 116 f.).
- 223 – **XCII:** Opuscula har overskriften In Brutum Cæsaris percussorem = Til Brutus, Cæsars morder. Epigrammet kan oversættes: Det var Roms laster, som spændte det i åget, ikke Cæsars sværd. Han bragte staten ro, hans død førte anarkiet tilbage. – Epigrammet vender sig med andre ord mod Cæsars mordere og hævder, at de gamle tyranner vendte tilbage efter hans død. Det er karakteristisk for den unge Gr.s radikalisme, at han forsvarer Brutus' handling og bebrejder H. hans forkærlighed for Cæsar.

– *Enkomiast*: lovtaler. – *Holberg troede det modsatte*: Se HEE 224 II, p. 91. – *CII*: Opuscula har overskriften: Inter Horatium & Iuvenalem = Sammenligning mellem Horats og Juvenal. Epigrammet kan oversættes: Sædernes, moralens strenge vogtere, er Flaccus og Juvenal, hin revser med ord, den anden med stok. – *fastibus*: Opuscula har *fastibus*. (Se HEE I, p. 135). – *CV*: Opuscula har overskriften: De Curtio & Lucano = Om Curtius og Lucanus. Jens Justesens oversættelse (p. 116) lyder:

Curtius Rufus og Lucanus.

En Alexanders Liv, en Cæsars Daad beskriver,

Hiin Rufus, ham Lucan, alt i prosaisk Sang.

Tag Rhythmen fra Lucan, Historiker han bliver,

Og Rufus bli'er Poet, gi'er man ham Versets Klang.

(Se Billeskov Jansens mere tekstnære fordanskning HEE I, p. 134).

121. *CVI*: Opuscula har overskriften: Laus Apuleji = Apulejus' ros. Gr. anfører kun de 2 første verslinjer af et 4-linjet epigram. – *Nepos*: Cornelius Nepos (ca. 100–32 f.Kr.), romersk historieskriver. Hans værker nyder ikke ry for pålidelighed. Epigrammets 2 første linjer kan oversættes: Stilen svarer til emnet, derfor ler jeg ad Nepos, når han lister sig rundt i de højeste 225 emner. (Se HEE I, p. 134). – *CX*: Opuscula har overskriften: In Persii Satyras. Ad Anytum = Om Persius' satirer. Til Anytus. – *Persius*: den romerske satiredigter Flaccus Aulus Persius (f. 34 e. Kr.), hvis digte karakteriseres som mere filosofi end poesi. I epigrammet, der giver en nedsættende dom over Persius, udtrykker H. tvivl om, hvorvidt P. i sin digtning roser eller satiriserer, og forholder sig i det hele taget kritisk til ham. (Se HEE I, p. 133). – *CXXXVI*: Epitaphium in furem = Gravskrift over en tyv. H.s epigram kan oversættes: Efter forskellige uheld, efter så mange øjeblikke af den yderste fare fik tyven sin galge, dette mål for tyve. (Se HEE I. p. 223). – *CXXXVIII*: Opuscula har overskriften: Paradoxon ad Anytum = Paradox til Anytus. Epigrammet kan oversættes: Du siger, Anytus, at intet er lettere end intet, men i sammenligning med Jordens vægt er en mand dog intet. – *nihil*: Opuscula har *nihili*. Billeskov Jansen, HEE I, p. 73–74: Efter sin Definition kan et Intet ikke veje noget og

dog er en intetsigende Mand (vir nihili) Jorden en Byrde. – CXLVI: Opuscula har overskriften: De stellis errantibus sive Planetis. *De stellis* . . . : stella errans = vandrestjerne, planet. – sive = eller. I epigrammet satiriserer H. over astronomernes fejltagelser. (Se HEE I, p. 165). – CLXXI: Opuscula har overskriften: Ad Sextum, qui poëma nuper a se conditum, Autori misit = Til Sextus, som nylig har sendt autor et af sine digte. – *Ganske aabenhjertig . . . latinske Folk*: de anførte verslinjer fremtræder i Opuscula 1737 som de 2 første af et 6-linjet epigram. Dette beror på en fejl, idet de sidste 4 linjer udgør et selvstændigt epigram, således som det også fremtræder i senere udgaver, jvf. Ludvig Holbergs Samlede Skrifter IX, 1928, p. 321. Jens Justesen rammer meningen med sin oversættelse:

Du misforstaaer, min Ven; Poet man ikke bliver,
Om man en Hoben Digt og Usandt sammenskriver.

(Se HEE I, p. 130).

226 122. CXXC: Den rigtige overskrift lyder: Responsio ad gratulationes causidici cujusdam & chirurgi = I anledning af min læges og min sagførers lykønskning. Jens Justesen ligger grundteksten ret nær (p. 128):

I ønske Rigdom mig Fred, Helbred, Ro, med Mere,
Som Hjertet glæde kan; til Gjengjeld ønskes jer,
At Sygdom, Kiv og Strid, Saar, Feber maa florere,
Med alle andre Ting, jeg veed er Eder kjær.

(Se HEE I, p. 159, 160–161). – *Liber quintus sive carminum panegyricorum libellus* = 5. bog eller en lille bog med hædersdigte. – IV. *Poëma heroicum sine episodiis*: overskriften i Opuscula har endvidere: *sive Æneidos liber unus* = Et heroisk digt uden episoder eller Æneiden i én bog. Jens Justesens oversættelse (p. 130) dækker nogenlunde grundteksten:

Om Vaaben er min Sang og om den Mand, som satte
Fra Trojas Kyst sin Kaas og kom til Libyen ud
Den dejlig Didos Dyd han der i Dynd lod dratte
Og flygted' saa sin Vej alt paa sin Moders Bud.

Den stolte Turni Brud han fra hans Side lirked',
 Han slog ham, rejste saa sin Trone midt i Blod.
 Saa Guders Vilje var, og Juno grumt bevirked',
 At han, den fromme Mand, saameget Ondt udstod.

- 227 (Se HEE I, p. 42, 85). – *Æneis in nuce*: Æneiden i en nød. Se Fl. Lundgreen-Nielsen i *Guldalderstudier*, 1966, p. 139–140, som i Gr.s kommentar ser et udtryk for, hvad Gr. forstår ved komisk komposition. – *selv Steffenses*: Det er uvist, om Gr. sigter til udtalelser i Steffens' senere – utrykte – forelæsninger, eller om han tænker på Steffens' korte udsagn om Virgil og hans epos i „Indledning til filosofiske Forelæsninger“, Kbhvn. 1803, p. 148, Syvende Forelæsning, hvor han påviser, at religionen hos romerne aldrig havde „den høje Betydning, som hos Grækerne . . . den dybe Sands i den gamle græske Mythologie blev tilintetgjort ved Ovidius, den episke Tidsalders historiske Betydning var tabt, og Virgil troede at kunne skrive et Epos“. – *Insignem pietate virum*: den ved sin fromhed udmærkede mand. – *hin Katekismus-skribent*: Malthe Conrad Bruun, fra hvis „Bagtale“ til Aristokraternes Catechismus (1796) de 2 verslinjer er frit citeret.

123. *Historia . . . M. Afri* = Historien om den berømmelige M. Afers bedrifter. Epigrammet kan oversættes: I september blev Afer født af fornemme forældre. Han døde i august. Dermed er historien ude. (Se HEE I, p. 91). – *XIII*: Opuscula har overskriften: Epitaphium Chloridis = Gravskrift over Chloris. Jens Justesens (p. 131) gode, lidt fri oversættelse lyder:

Gravskrift over Nille.
 I denne Grav er lagt Mamerei Dotter Nille;
 I fjorten Aar saa kydsk sin Jomfrudom hun bar.
 Da Tiden kommen var, hun lod ved den sig skille;
 Fra da hun Amme i godt Folkes Huse var,
 Det var hun tyve Aar; da Bryst hun havde givet
 Saa tro i alle dem, hun gifted' sig tilsidst.
 Det kalder jeg at gaae med Orden frem i Livet.
 Ak, Tiden nu for Sligt forlængst al Sands har mist.

– *quator*: Opuscula har *quattuor*. – *Nullos*: Opuscula har *Nullas*. (Se HEE I, p. 118). – *XIX*: Opuscula har overskriften: Epitha-

phium Theodori æditui, qui comparatur cum Hercule = Gravskrift over tempelvogteren (klokkeren) Theodorus, som sammenlignes med Herkules. (Se HEE I, p. 166, 222). – XL: Opuscula har overskriften: Laus Leandri foeneratoris = Ågerkarlen Leanders pris. Jens Justesens oversættelse (p. 137) lyder:

Til helligt Brug han gi'er, hvad han med Svig fortjente;
Saadan han giver Gud, hvad Verden han fravendte.

- (Se HEE I, p. 86, 87). – XLVI: *Valdemar Foged*: jvf. Peder Paars, 1. bog, 4. sang, udg. 1794, p. 72–73. Epigrammet satiriserer over et „ordensmenneske“, der nøje har indrettet sit døgn, så han afvekslende spiser og sover og til tider forlyster sig med sin tjenestepige. (Se HEE I, p. 85, 177, II, p. 119). – XLVIII: H.s epigram består blot af overskriften, som lyder: Panegyry [icum] ad Virum Perillustrem & Generosum ** = Forherligelse af en berømmelig og storsindet mand. Selve epigrammet består af 8 små „nuller“ som 1. og 7 små „nuller“ som 2. linje. (Se HEE I, p. 88, 265).
- 229 124. *De ere i alt 797*: Som påvist af K. E. Bugge i *Guldalderstudier*, 1966, p. 5, er Gr.s optælling forkert. Der er i alt 757
- 230 epigrammer og af dem har Gr. excerperet 72. – *Vittigheds Arbejder*: De pågældende stykker af Addisons *Spectator* indeholder hovedelementer af en poetik, dvs. nærmest en række betragtninger over retorikken, idet begrebet vittighed ikke er identisk med humor eller vid, men udtrykkelig forklares med det latinske ord *ingenium*. Addison skelner bl. a. mellem den sande og den falske vittighed. Det er interessant at se, at Gr. er optaget af disse teoretiske betragtninger, der giver hovedtrækkene af en rationalistisk poetik. Addisons syn på falsk vittighed havde Gr. truffet på ved læsningen af Rahbeks artikel om den falske vittighed i *Den danske Tilskuer*, 1792. Se nærmere herom i Fl. Lundgreen-Nielsens *Grundtvig og Comus*, *Guldalderstudier*, 1966, p. 135. –
- 231 1. *Bog II (fejlskrivning for III)*: Opuscula har overskriften: Epitaphium desidiosi Hominis = Gravskrift over en døgenigt. Jens Justesen (p. 1) har følgende ret dækkende oversættelse:

Her sover Drusus nu sødt under Marmordække;
I Live var han alt af Søvn saa stor en Ven.
Hans Nætter tæl, – i Tal de ville Nestors række;
Tæl hans Bedrift, og se, han var en Ungdom end.

– *tenuit*: Opuscula har *tenuis*. (Se HEE I, p. 90–91, 143, 222, II, p. 141). – *XVIII*: Opuscula har overskriften: In †† qui aliquot abhinc annis Hafniæ se ipsum castravit = Til **, som for nogle år siden kastrerede sig selv i København. Epigrammets mening fremgår af Jens Justesens noget fri oversættelse (p. 3):

Jeg synger om en Mand og Kniven, som han brugte
Saa mandigt, at han ej var Mand fra samme Nu.
O Musa! sig mig Du, hvi han sig saa mon tugte,
Og sig mig Pigens Navn, som voldte slig en Gru!

– *oris*: Opuscula har *Oris*. – *illa dies*: Opuscula har *ista dies*. (Se HEE I, p. 75, 120, 247).

125. XXXII: Overskriften kan oversættes: Om en soldat, som hængte sig under en bro. Epigrammet i Opuscula er et dobbelt-epigram. Gr. medtager kun det andet epigram, som i oversættelse lyder: Som det fremgår, er landsoldatens vrede mod sømanden så stor, at slyngelen ikke ville dø en fugtig død (dvs. drukne sig); *se*: Opuscula: se ipsum. – *mori*: Opuscula: mori nebulo. (Se HEE I, p. 71, 247). – **XXXIII**: Opuscula har overskriften: In Lalagen, quæ heroice passa est pedem resecari ad Sextum = Om Lalage, som heroisk lod sin fod amputere. Til
232 **Sextus**. (Se HEE I, p. 144). – **XLVIII**: Opuscula har som overskrift: In Faustinum = Om Faustinus. (Se HEE I, p. 71, 247). – **LVII**: Opuscula har overskriften: Multitudo Medentium ægrotum sæpe perdit, ad Artemonem = Mange læger dræber ofte den syge. Til Artemon. Jens Justesens oversættelse (p. 10) rammer teksten temmelig nøje:

Ej mange Læger! een vil være god som alle.
Saamange tusind Liv har Linus ene spildt.
Men kanske, Artemon, Du som en Helt vil falde?
Af Fleer meer hæderligt Du bli'er ved Livet skilt.

(Se HEE I, p. 160). – Om Gr. og *den historiske Fortælling*: se W. Michelsen: Tilblivelsen af Grundtvigs Historiesyn, 1954, p. 236 ff., samt Rønning I, 1, p. 129 ff. – *Ragnhild*: Fortællingen blev ikke trykt, og i Gr.-A. findes kun bevaret udkast til en historisk fortælling med titelbladet: *Aslaug/ En Fortælling/ af/ Borghilds |Ragnhilds| Forfatter/ begyndt i Torkilstrup i Marts*

1804. Under sit videre arbejde må Gr. have ladet fortællingen skifte navn til Borghild og siden til Ragnhild. Det er blot ejendommeligt, at han kalder sig „Borghilds |Ragnhilds| Forfatter“, da der ikke findes tidligere udkast til Aslaug med disse navne på titelbladet. Gr. efterligner formentlig Suhm, som ikke anfører sit navn på titelbladet på sine senere nordiske fortællinger, men kalder sig „Forfatteren af Sigrid“ med henvisninger til sin første nordiske fortælling: Sigrid eller Kiærlighed, Tapperheds Belønning. – *Aslaug*: se Regstr. XXV, fasc. 495, samt St. J. I, p. 28 og IV, p. 4 med henvisninger.
- 233 126. *Tvetuller*: hermafroditte. – *dyb Natur Anskuelse*: Om
- 236 Gr.s benyttelse af udtrykket Natur Anskuelse, se Fl. Lundgreen-Nielsen: Henrik Steffens' Goethe-forelæsninger i 1803, Danske Studier, 1971, p. 125.
- 239 128. *Viellands*: C. M. Wieland (1733–1813): Agathons Historie. En oversættelse til dansk ved Johan Werfel udkom 1800–01. Foregår i Grækenland i det 4. årh. e. Kr. – *Marmontels*: Jean-François Marmontel (1723–99): Belisarius, skreven i det franske Sprog af Marmontel. Dansk Oversættelse, Kbhvn. 1768. Hovedpersonen er Justinians berømte feltherre. Marmontel angiver i fortalen som kilde Procopius' „sandfærdige Historie“, derfra har han hentet sin „Heltens Gemyts Beskaffenhed, hans Beskedenhed, Goddædighed, hans overmaade simple og oprigtige Væsen, i sær hans store Menneskekiærlighed, hvorpaa alle hans Dyder vare grundede, og som gjorde ham tilbedet blant hele Nationer“. – *Men har ikke Vieland selv . . .*: Det hedder i Wielands fortale til 1. udg. af Agathons Historie bl. a.: „Den Sandhed, der kan fordres af et saadant Værk, som det, vi herved fremlægge for vore Læsere, bestaaer i: at alt stemmer overeens med Verdens Løb; at Charactererne ikke blot ere dannede vilkaarligen efter Forfatterens Phantasie eller Hensigter, men ere tagne af Naturens eget uudtømmelige Forraad; at der i Udviklingen deraf er vaaget omhyggeligen saavel over den indvortes som den relative Muelighed; at det menneskelige Hjertes Beskaffenhed, enhver Lidenskabs Natur med alle de særegne Farver og Skatteringer, som den formedelst enhver enkelt Persons Individuel-caracteer og Omstændigheder antager, paa det nøieste er tagen i Betragtning; at det Særegne i Henseende til Landet, Stedet og

Tiden, hvor og naar Historien foregaaer, aldrig tabes af Syne; kort, at alt er digtet saaledes, at der ikke lader sig anføre nogen tilstrækkelig Grund, hvorfor det ikke havde kunnet foregaae netop saaledes, som det bliver fortalt: – *denne Sandhed allene* kan gjøre en Bog, der skildrer *Mennesket*, virkelig nyttig, og denne Sandhed drister Udgiveren sig til at love Læserne af Agathons Historie“. I fortalen til værkets 3. og seneste udgave (som indleder den egentlige tekst i oversættelsen), skildrer Wieland værkets lange tilblivelseshistorie og sin kamp for at udslette „alle de Pletter, han, i Henseende til Sprogets Reenhed, Stilens Harmonie, Tankernes Rigtighed, Udtrykkets Passelighed og alle andre saadanne Fornødenheder“, som han havde været i stand til at opdage. Men navnlig har han bestræbt sig for at „udfylde de Aabninger, der hidindtil havde afbrudt den rene Sammenhæng i *Agathons Sjelehistorie*“. – *som Rahbek lunefuld udtrykker sig*: Kan have sammenhæng med J. Kierulfs: Breve om Moral i Skuespil, Skandinavisk Museum for Aaret 1802, 3. hefte, p. 1, hvori det bl. a. hedder: „Der har engang været forfattet et Skuespil i Manuskript, hvori den første Replik lød saaledes: „kom, Masoeur, lad os sætte os ned og drikke en Kop Thee, og tale lidt om Dyden!“. Man behøvede vel ikke at læse mere, for at overbevies om, at denne Forfatter ikke vidste, hvad det var, at skrive et Skuespil“. – *Suhm . . . første Deel af hans danske Historie*: Historie af Danmark fra de ældste Tider til Aar 803, I, 1782, Fortalens p. 2. Gr.s citat er let ændret, især med hensyn til ortografien. – *mutatis mutandis*: med de nødvendige ændringer. – *Suhms og Samsøes Fortællinger*: Et første forsøg på en nordisk fortælling er Joh. Ewalds fragment „Frode“, vistnok fra 1771. Året efter kom Suhms „Sigrid eller Kiærlighed, Tapperheds Belønning“, hvorefter fulgte „De tre Venner eller Hialmar, Arbjørn og Orvarodd“, 1774. Samme år „Gyrithe eller Danmarks Befrielse Prisen for Kiærlighed“, „Signe og Habor eller Kiærlighed stærkere end Døden“, 1777, og endelig „Alfsol“, 1783. I en digterisk mere forfinet og virkningsfuld stil og med tilløb til interessant psykologi skrev Ole Samsø sin „Frithiof“ (Minerva 1780) og „Halfdans Sønner“, *ibid.* 1794.

129. *Voltæres Karl 12tes Historie*: Kong Carl den Tolvte af Sverrig Hans Liv og Levnet skrevet paa Fransk af Hr. Voltaire,

og efter den nyeste forbedrede Edition oversat paa Dansk – med Anmærkninger forøget, af Hr. Fabricii Breve. Andet Oplag, Kbhvn. 1798. Det hedder i „Forfatterens Indledning“, at det „at kunne fortælle usædvanlige Ting, ikke [er] det eneste, som har bevæget Forfatteren til at udgive denne Levnetsbeskrivelse; man har meget mere tænkt, at denne Bogs Læsning kunde ikke blive unyttig for en eller anden Prinds, dersom dette Skrift ved en Hændelse faldt i deres Hænder . . . Naar nu denne Konge med alle disse Fordele, og efter saa mange Seiervindinger, var dog saa ulykkelig, hvad skal da andre Prindser kunne haabe, som vel har ligesaa høie Tanker, men mindre af Naturens Gaver . . .“.

244 – *actum ut supra*: foregået som ovf. omtalt (en dokumentformul-
245 lar). – *Heinses Oversættelse af Job*: Andreas Heins (1760–91): Job, oversat og med korte kritiske og philologiske Erindringer, Indledning og Anmærkninger forsynet. Kbhvn. 1790. – *lægge mig efter det Ebraiske Sprog*: Som Gr. allerede røber i dagbogen for 1802 og senere i beretningen om sin Attestats, var hans kundskaber i hebraisk dårlige. – *Aslaug*: se I, p. 125.

246 **130. Skjønt Holberg siger**: I Dannemarks og Norges Geistlige og Verdslige Staat, Anden Edition etc. 1749, p. 160, hedder det med henvisning til „den saa kaldte Jomsvikinga Saga“: „Arngrim vidner udi sin latinske Version af samme Historie saaledes . . .“. – *Arngrimur Jónsson*: (1568–1648), rektor på Hólar, senere præst ved Domkirken i Hólar og biskoppelig vikar. Omtales hædrende som „den nyere islandske Videnskabs Genføder“. Han oversatte til latin en redaktion af Jómvíkingasaga, (udgivet 1950 af J. Benediktsson i *Bibliotheca Arnarnagæana* IX, p. 87–140 og XII, p. 117–140 og 171–180).

Gr.s formodning om, at H.s kendskab til Arngrims oversættelse beror på, at han excerperer det pågældende tekststykke fra Bartholins værk, synes rigtig. En anden ting er, at Gr. på dette tidspunkt er uden kendskab til Arngrim og hans arbejde med
247 de gamle norrøne tekster. – *Bartholin*: se n. t. I, p. 98. – *Palnatoke*: et udkast på 17 blade dateret 26. maj 1804 findes i Gr.-A. fasc. 495.4, jvf. Registr. XXV, St. J. I, nr. 33 d, p. 28, samt Toldberg: Grundtvig som filolog, 1946, p. 98 m. henv. – *taliter qualiter*: sådan, som det nu kunne blive – *Egils Saga*: De mest kendte håndskrifter af Egils Saga, som har tilhørt Arne Magnus-

sen, er 2 folio-hdskr. AM 132 og AM 162. Derimod er AM 454,4^{to} et papirhåndskrift fra det 18. årh.s begyndelse. Det indeholder en i nyere tid foretagen omdigtning af Egils Saga (jvf. Katalog over den arnamagnæanske Haandskriftsamling, I, 1889, 248 p. 646). – *Landnáma*: islandsk historieværk fra det 13. årh., der er overleveret i 3 forskellige redaktioner: Sturlubók, Hauksbók og Melabók.

Beretningen om Kveldulfr og hans sønner Þorólfr og Skalla-Grímr, der drager til Island efter opgøret med den norske konge Harald Haarfager, findes både i *Landnáma* og *Egils Saga*.

131. *curriculum vitæ*: levnedsløb. Med „Omarbeidelse“ hentydes til Den omarbejdede Dagbog, nærv. udg. I, p. 43–71. – 250 *Ulfhild*: se n. t. I, p. 67. – *Ovid Metam. Vte Bog V*: 169–70: Fejl for v. 269–270. Publīi Ovidīi Nasonis Metamorphoseon Libri XV. In usum scholarum editi a Nic. Elert, Kbhvn. 1781 (p. 163). Originalen har mellem *ventura* og *hostri: chori Tritonia*. Stedet kan med støtte i Harry Arminis' svenske oversættelse, I, Malmö 1969, p. 162, gengives således: Ak om dit mod, Tritonia, ej havde ført dig til større hverv, var sikkert du nu kommet hid som en af vore.

132. *Pesthuslem*: Det er uvist, om Gr. applicerer sin oversættelse af udråbet hos Ovid på en aktuel situation eller blot antyder en mulighed for at anvende udråbet i en tænkt satirisk situation. Konteksten giver ikke nogen grund til at tale om pesthus- 251 lem. – *Qvid me mihi detrahis*: Hvorfor flår du mig? – *Detectiqve . . .*: vers 389–92 kan med støtte i Arminis' svenske overs. gengives således:

Nøgent lå musklernes kød, de skælvende årer sig spredte uden at dækkes af hud. Man så hvordan hjerte og lunger gispede, så ved brystets organ de fineste flige.

– *qvales audire solemus . . .*: kan i overensstemmelse med Arminis' overs. v. 451–53 gengives således:

. . . så hør' man najader beskrives eller dryader i skovenes dyb. Man kan tænke sig disse hylled i samme klæ'r som hun og med lignende smykker.

– *in illa . . .*: kan i overensstemmelse med Arminis' svenske overs. v. 491–92 gengives således:

... Han forfølges og plages
synes at se den elskedes træk, hendes hænder og gestus.
Hvad han ej ser fylder indbildning ud.

252 **133.** *Qvam vocat* . . . : kan i overensstemmelse med Arminis' svenske overs. gengives således: *Han* råber på mor, hvorfor kalder *hun* ikke på søsteren. Replikken er fra scenen med Procnes frygtelige hævn over sin utro husbond, Tereus, som har voldført hendes søster, Philomela, og skåret tungen ud på hende. *Han* er Procnes lille søn, der intetanende kommer sin mor glad jublende i møde. *Hun* er Philomela, den stumme søster. – *Hæc Boreas etc.*: kan i overensstemmelse med Arminis' svenske overs. gengives således: Disse og end mere trodsige ord høres Boreas råbe. Gr. synes her at opfatte den citerede linje som en illusionsbrydende forfatterkommentar midt i den kraftfulde skildring af, hvorledes Boreas tiltvinger sig Orithyias elskov. – *Bastholm*: Det følgende afsnit er foranlediget af Gr.s læsning i Christian Bastholm: Historisk-philosophiske Undersøgelser over de ældste Folkeslægters religiøse og filosofiske Meninger, København 1802. Ifølge Bastholms fremstilling (p. 246–254) frembragte Zeruane Akherene („den første, ufødte evige Aarsag“ eller som B. også skriver: „denne ubegrændsede Tid“, jvf. Gr.s udtryk „den modificerede Evighed“) såvel Ormuzd, „et Lysvæsen“, fra hvem alt det gode udgår, som dennes modsætning Ahriman, mørkets og de destruktive kræfters væsen. Fra Ormuzd udgik tre „emanationer“ eller „udflydelser“, repræsenterende tre „klasser“. Den øverste, som kun omfattede seks væsener, kaldtes Amschaspands. B. diskuterer over for andre forskeres meninger, hvorvidt den persiske religion var dualistisk eller monotheistisk. At perserne har antaget to „principper“, det gode og det onde, personificeret i to væsener, Ormuzd og Ahriman, forekommer B. bevist. Derimod er det for ham et åbent spørgsmål, om „de have antaget eet eneste høieste Væsen, af hvilket de have deres Oprindelse“. Han ræsonnerer sig frem til, at dette højeste væsen er Zeruane-Akherene, „af hvilket baade Ormuzd og Ahriman have havt deres Oprindelse“ (anf. skr. p. 250). Ormuzd er Zeruane Akherenes første frembringelse og dets „Statholder“. „Ved Ormuzd frembragte dette høieste Væsen alt der var godt og reent baade i den aandelige og den materielle Verden“. Efter B.s me-

ning har folket tabt tanken om Zeruane Akherene som den højeste Gud, ladet Ormuzd indtage pladsen og „sat Ahriman ved Siden af ham“. (ibid.). B. er dog betænkelig ved tanken om, „hvorledes Ahriman, dette onde, ureene Væsen, kunde være en Udflydelse eller Skabning af det høieste Væsen“ (ibid.). Han finder en slags forklaring i, at Ahriman (ligesom Satan) kan være blevet opfattet som et oprindeligt godt og rent væsen, som „siden ved sin egen Skyld er falden og bleven ond“. Gr. synes at ville forsvare den antagelse, at perserne var sande monotheister, og at Ormuzd var den højeste guddom (i hvis væsen Ahriman indgik?). Hvorfor Gr. netop har indladt sig i diskussion med B. om ovenn. problem, kan næppe oplyses. Formentlig har han i det 720 sider store værk haft mest interesse i at læse om, hvad B. skriver om „Skandinavernes religiøse og filosofiske Meninger“ (p. 545–620). Her slår han ned på B.s spottende ord om emnets kedsomhed (anf. skr. p. 602), og giver B. råt for usødet. – *Tychsen*: Thomas Christian Tychsen, præstesøn fra Tønderregnen (1758–1834), prof. i teologi i Göttingen og medlem af Göttingens Videnskabernes Selskab, i hvis skrifter (Comment. societatis regiae scientiarum Gottingiensis) han i tiden o. 1790 offentliggjorde en række religionshistoriske afhandlinger, heriblandt den af B. citerede: *De religionum Zoroastricarum apud exterarum gentes vestigiis*. Gr. synes at slutte sig til Tychsen.

256 **134.** *Kosmogoni*: Lære om verdensordenen, verdens skabelse, oprindelse og udvikling.

257 **135.** *sidste Minerva*: *Minerva*, april 1804, p. 20–80, hvori Rahbek giver en skitse af general Dumouriez (1739–1823), en af revolutionstidens dygtigste og berømteste generaler, som ville føre Ludvig XVI tilbage til Frankrigs trone, men måtte flygte – for til sidst (1802) at give sig i engelsk tjeneste i kampen mod Napoleon. – *I L: Eft*: . . . : I Københavnske lærde Efterretninger for Aar 1804, No. 20, p. 318–320, offentliggjorde Adam Oehlenschläger en Subskriptions-Indbydelse til en skriftrække, som skulle hedde: *Samlinger af den nordiske Middelalders skønne Litteratur, og dels indeholde de „bedste lyriske Digte“ og „dels, (og dette bliver den vidtløftigste Part) Islandske Sager, dem jeg vil oversætte paa dansk . . .“*. – *At hindre vort Sprog for Kjærlenskab*: Gr. hentyder til Oehlenschlägers bemærkning om, at

- han ikke blot vil oversætte fortællingerne – „men Constructionerne, Ordføjningen og Udtrykkene; og haaber jeg at vort paa de senere Tider noget forkjelede Sprog intet vil tabe, ved at reduceres til Roden, hvoraf det er udsprungen“ (anf. st. p. 320). – *Balders Død*: Oehlenschläger nævner hverken Ewalds navn eller „Balders Død“, men der står følgende, der hentyder til Ewald og hans værk: „– den højere Classe blev begejstret, da en Digter med mindre Fuldendelse og Originalitet, men med ædlere Anlæg lod Valhalles Guder gaae over Skuepladsen; skjönt i en sydlig
291 Dragt“. – *Endelig er leg da . . . blevet overbevist om*: om Arngrims latinske oversættelse af Jómsvíkinga Saga se ovf. n. t. p. 130. – *Lillia*: berømt middelalderdigt, islandsk Mariakvad. Liljen er symbol på Jomfru Maria. Forfatteren er efter al sandsynlighed en munk: Eysteinn Ásgrímsson (død 1361). Digtet skildrer i 100 strofer skabelsen, syndefaldet, Kristi levnet, forløsningen og dommen. Gr. synes at have hentet teksten fra Finni Johannæi: *Historia Ecclesiastica Islandiæ*, 1772, II, p. 398 ff. – Gr. respekterer ikke tegnsætningen i sit forlæg, ligesom han også er inkonsekvent med hensyn til anbringelse af længdetegn over vokaler. Han fejllæser flere steder sin tekst, således *fú* for *sú*, *biodæ* for *bióða*.
- 292 **136.** *verbotenus*: verbo tenus, dvs. ordret. – *Blessud mær*: udtrykket forekommer i Lilja str. 28, sidste linje og ligeledes i str. 90. – str. 30. *jungfru blid, tvi*: forlægget har *þvi*.
- 293 **137.** str. 33. *fjörum*: forlægget har *fjórur*; – *svein*: *sveinn*; *gloar þad sol*: *glóar þar sól*; *gledlikr*: *glediligt*; *hreynergra*:
294 *hreinferdugra*. – str. 45. og: forlægget har *oc*; *skeytinn*: *skeytin*; *fjanda*: *fianda*; *briöst*: *brióst*.
- 295 **138.** str. 54. *briöst*: forlægget har *brióst*; *hjärtad*: *hiartad*; *driugun*: *driúgum*. – *Bisp i Skalholt . . . skulde mangle Interesse*: Gr. exciperer og kommenterer her Finni Johannæi: *Historia Ecclesiastica Islandiæ*, 1772–78, II, p. 471–475, der henviser til samme værk I, p. 441 og II, p. 230. Slutbemærkningen: „Min Dom er etc. . . .“ kunne tyde på, at Gr. kunne tænke sig at skrive en historisk fortælling om Margareta, Vigfus Holms datter.
- 296 **139.** *kvennman*: forlægget har *kvennmann*; *englin*: *engli*; *Drottin*: *drottinn*; *klæddan*: *Klæddann*; *fadmin*: *fadminn*; *kros-*

297 *sin: krossinn.* – *Iorden:* Gr.s kursivering af ordet skyldes formentlig, at han anvender det i betydningen *menneskeheden*. Den vestnordiske tekst har *gumna* og den latinske oversættelse, som Gr. hele tiden støtter sig til, har *homines*. – str. 61. *ljös:* forlægget har *liös; fjandr: fiandr; fjótrar: fiótrar*.

140. *Omtrent:* I modsætning til tidligere, hvor Gr. har tilstræbt en ordret overs. af de enkelte str., meddeler han en meget fri og med poetiske billeder udsmykket fordanskning af str. 61. Gengivelsen af den 8-linjede str. 61 kommer derved til at omfatte hele 3 8-linjede str. fra „Raslende aabned . . .“ til „Herrens uskrænkede Vælde“. De tre str. er første gang trykt i Gr.-St. 1976, p. 40, med enkelte fejllæsninger, som her er korrigeret i 298 samråd med Fl. Lundgreen-Nielsen. – str. 67. *tju:* forlægget har *tíu*. – *Dobbelt gik . . .:* Gr.s oversættelse af de to linjer fra str. 67.

299 141. *Eskilstrups Skoles lange Vakanse:* se I, p. 68–71. – *Bis-*
300 *skop Birch:* se n. t. I, p. 68. – *höllin:* henvisningen til pergamenthåndskriftet har Gr. fra Finni Johannæi værk II, p. 441 fodn. Gr.s tolkning er her helt forkert. I Finnur Jónssons „Den Norsk-Islandske Skjaldedigtning“, 2. udg., Kbhvn. 1973, B. II, oversættes linjen således: Du er den hellige ånds varmende hall.

301 142. *Paul Haller:* Islænding, har besørget en latinsk overs. af Lilja, som Finni Johannæi værk bringer som supplement (anf. værk II, p. 448–464) til sit optryk af Lilja, hvis originale vestnordiske tekst stilles over for en latinsk overs., der – i modsætning til Hallers – følger originalens metriske form. Om Paul Haller se endv. *ibid.* I, p. 595, og II, p. 399. – *elegisk oversættelse:* oversættelse til elegiske disticha, vekslende heksametre og pentametre. – *Vulnera nostra . . .:* læg vore sår – du er mor og altså en hædret kvinde blandt alle. – *kapal:* vestnordisk *kapall*, pakhest, kløvhest. – *Grim Præst:* Islændingen Grímr Hólmsteinsson, død 1298, forfattede (eller bearbejdede) på opfordring af abbed Runolf på Þykkvabær i Ver en: Lifssaga Jóans baptistæ (trykt af C. Unger i *Postolasögur* (1874)). Gr. har lært Gríms dedikation at kende i Finni Johannæi værk (anf. skr. I, p. 584 fodn.), hvor den er aftrykt. – *Veris Abbed:* Gr.s ovenn. forlæg har *ábóta í Ueri*. – *hemskra:* forlægget har *heimskra*, tåbelig, uforstandig. – *krist's köppum:* forlægget har *christzköppum*,

- 302 kristne kæmper. – *skröksögur*: „skræk-sagaer“. – *Gesvindtskriverer*: et nu uddødt ord. Er ifølge ODS en „person, som skriver hurtigt (ved hjælp af forkortelser) (stenografiske tegn e. l.)“. Hvad der har bevæget Gr. til pludselig at give betegnelsen *Notarius Publikus* en øgenavnsagtig dansk oversættelse er gådefuldt. – *hyperboliske*: overdrevne. – *Str. 93. hværr*: forlægget har *hværr*; og: *oc*.
143. *stjórnur*: forlægget har *stjórnur*. – *str. 94 strengar*: *strenger*.
- 304 144. *Nidrradan truarinnar*: Gr. har fundet denne bøn i Finni Johannæi *Historia* . . . II, p. 382. – *modrin*: forlægget har *móðirin*; *mog*: *mög*; *himnana*: *himnanna*; *Vallda*: *valde*. – *Det er: Kryb* . . . : Gr.s kommentar til bønnen.
- 307 145. „*Der gives intet Nyt under Solen*“: Prædikerens Bog 1.9.
- 309 – *provosere*: provocere, dvs. beråbe sig på. – „*Om og kun Jeg . . .*“: selv om jeg er den eneste kætter etc. Kilde uoplyst.
- 310 146. *Svartseres*: Gr. tænker formentlig på munken Berthold Schwarz, der i ældre tid ansås for at være krudtets opfinder. –
- 311 *uterlig*: her i betydningen grov, vild, ustyrlig. – *sensus kommunis*: *sensus communis*, sund fornuft. – *Plato*: hentyder til Platons lære om idéverdenen. – *a posteriori*: „fra det, der er efter“, modsat *a priori*: „fra det, der er forud“. Begreberne går tilbage til Aristoteles og finder anvendelse i al senere filosofi. Gr. synes at operere med begreberne, som de findes hos Kant, hos hvem erkendelsen *a priori* er de af erfaringen uafhængige, forud for al erkendelse gyldige begreber, modsat det ved den blotte erfaring *a posteriori* givne.
- 315 147. *den kritiske Filosofies Stifter*: hentyder til filosofen Im. Kant, hvis *Kritik der reinen Vernunft* (1781) Gr. i 1804 blot kendte på anden hånd gennem den danske filosof Børge Riisbrighs forelæsninger. Herfra har han også den partielt rigtige viden om Kants „Opdagelse, at alle analytiske Satser støtte sig paa Modsigelsens Grundsætning“. Se Henning Høirup: *Grundtvigs Syn paa Tro og Erkendelse. Modsigelsens Grundsætning som Aksiom hos Grundtvig*. Kbhvn. 1949, p. 43–45. – *analytiske og syntetiske domme* er modsætninger, der figurerer i
- 317 Kants ovf. nævnte skrift. – *Alfs Saga*: Sogu Thattur af Alfe Konge og Reckum hanns i Björners værk: *Kämpadater i en*

Sagoflock. Stockholm 1737. Værket er uden fortløbende sideangivelser, men pagineret saga for saga. – *Norvagests Saga*: Sagudater om Norna-Gester i Björners værk. Gr.s stavemåde er uforklarlig. – *almindelig dansk Bibliotek*: Det almindelige danske Bibliothek, et Maanedes-Skrift. Abrahamsons overs. af Gunlaugs Saga findes i december-heftet 1778, p. 276 ff., samt januar 318 (glugmaaned) 1779, p. 25–45. – *Vigaglumssaga*: Viga-Glums Saga sive Vita Vigi-Glumi etc., udg. 1786 af Guðmundur Pétursson. Gr.s henvisning til Skandinavisk Museum 1802 er forkert. Derimod har Abrahamson i Skandinavisk Museum 1800, II, p. 1–71, offentliggjort en oversættelse af sagaen om Thorgrim Prude og hans søn Viglund. Måske foreligger der en forveksling af navnene Viglund og Viga-Glum. – *Gräter*: Fr. Dav. Gräter (1768–1830), tysk filolog med særlig interesse for nordiske sprog og den nordiske oldtid. Stod i store dele af sit liv i livlig brevvæksling med bl. a. Rasmus Nyerup og W. H. F. Abrahamson. Han fik – som det fremgår af nogle af hans utrykte breve på Det kgl. Bibliotek – allerede øje på Gr.s store evner som nordisk mytolog og filolog umiddelbart efter fremkomsten af „Lidet om Sangene i Edda“, 1806. Gräter bevarede hele sit liv en umådelig kærlighed til Danmark og stiftede i 1822 (som gymnasierektor i Ulm) Gesellschaft der Dänenfreunde an der Donau. Udgav sammen med Christ. Gottfried Bøckh tidsskriftet *Bragur. Ein litterarisches Magazin der Deutschen und Nordischen Vorzeit* (1791–1802). Gr. henviser til en fortælling af Gräter: Halli und Leikner, oder Tod für die Braut. Eine Geschichte aus dem zehnten Jahrhundert. Emnet er hentet fra Eyrbyggjasaga, udg. af G. J. Thorkelin, Kbhvn. 1787. Hvordan Gr. er kommet til navneformerne *Halld* og *Ladken* kan ikke oplyses. Måske beror det på en hørefejl (fra en samtale med Skougaard?).

148. *Forfatteren til Knytlingasaga*: Det har ikke kunnet oplyses, hvem den „man“ er, der „gjætter“, at enten Snorres brorsøn, Óláfr Hvítaskald eller Bisp Paul på Skálholt skulle være forfatter til Knytlingasaga. I 8. bind af Suhms Historie af Danmark, p. 247–248, argumenterer Suhm for, at forfatteren er Óláfr Hvítaskalds bror Störle (Sturle), Snorres brorsøn, men bindet kom i 1806, og Gr. kan altså ikke have kendt det, da han i 1804 skrev ovenstående. Ældste konstaterbare sted, hvor Olaf

udpeges, er Peter Erasmus Müller: Sagabibliothek med Anmærkninger og indledende Afhandlinger, III, 1820, p. 123 ff. Det fremgår ikke af P. E. Müllers fremstilling, at han videregiver en tidligere fremsat hypotese. Det er derfor ikke utænkeligt, at Gr.s „man“ er hans sagakyndige ven, P. N. Skougaard, og at alle de mange henvisninger til vestnordiske kilder hidrører fra en samtale med Skougaard. Tanken om Olaf som forfatter af Knytlinga lever fremdeles (jvf. bl. a. P. Hallberg: *Studia Islandica*, 1963, der søger at bevise, at Olaf er forfatter til såvel Knytlinga som Laxdœlasaga). Jvf. tillige Jan de Vries: *Altnordische Literaturgeschichte*, II, 1967, p. 301–302. – 1738: usikkert, hvad der sigtes til. – *Hrapsei*: Hrapsey, ø i Bredebugten på Island, hvor der 1773–94 forefandt et trykkeri, hvorfra der udgik flere betydningsfulde islandske værker, bl. a. det første tryk af Eigils Saga Skalla-Grimssonar, 1782 (ikke som Gr. skriver 1786). – *En ny Udgave i den magnæanske Kommissjons Væрге*: Eigils-Saga sive Egilli Skallagrímii vita. Ex mnscrip. leg. Arn. Magn. cum interpretatione Latina, notis, cronologia et tribus tabb. æneis. Udg. af Gudm. Magnæus, København 1809. – *Thorlacius*: De nævnte bind VI og VII (udsendt i 1 bind med fællestitlen: *Fragmenta Höstlangæ et Thorsdrapæ*, etc. 1801) indeholder en gengivelse og kommenteret oversættelse af Þíóðolfs Hins Hvínverska digt Havstlavng, samt en afhandling om de bevarede 21 str. af Eiliv Gudrunssøns Thorsdrapa (Thors Reisefærd til Geirrodsgaard), og endvidere 6 fragmenter af kvad af samme skjald, samt 5 fragmenter af kvad af Eilífr Kúlnasveinn fra Snorres Edda. – 319 *Sjöborgs Disputatser*: Nils Henrik Sjöborg (1767–1838), professor i Lund, senere rigsantikvar i Stockholm, skal have skrevet 65 disputatser (dvs. mindre afhandlinger, som blev forsvaret ved en handling på universitetet). Hvilke 10 disputatser der her er tale om kan næppe oplyses, men blandt emnerne er en disputats om Rígsþula (Rigsmaal) fra 1801 og om Lodbróka-Quida fra 1802, tekster, der må have haft Gr.s særlige interesse. – *Olafsen*: John Olafsen = Jón Ólafsson (1731–1811): Om Nordens gamle Digtekonst, dens Grundregler, Versarter, Sprog og Foredragsmaade. Kbhvn. 1786. – De mange foregående tekster er tydeligt nok titler på afhandlinger og værker, som Gr. i

- 1804 har fået kendskab til, sandsynligvis gennem vennen Skougaard, og som han har i sinde at gøre sig bekendt med. – *Montgaillard*: Jean-Gabriel Maurice Rogues, comte de Montgaillard. Fransk politisk agent (1764–1841). Førte en ret omtumlet tilværelse under revolutions- og Napoleonstiden. Gr.s citat hidrører muligvis fra et til dansk oversat udsnit af M.s *Memoires secrets*, Paris 1804. – *Hin skalholtske Bisp*: Oplysningerne om bisp Pauls familieforhold findes alle i Finni Johannæi: *Historia Ecclesiastica Islandiæ*, I, p. 201 og 300–306. – *hin agjætu madr*: hin berømte mand. Hvor Gr. har det oldnordiske udtryk fra om Sturle Thorsen har ikke kunnet oplyses. Et mere korrekt udtryk ville være *hinn ágætismaðr*. – *Oluf Hvitaskald*: Óláfr Þórðarson (ca. 1210–59). Oplysninger om hans ophold ved Valdemar Sejrs hof findes bl. a. i *Sturlunga Saga* og i *Skáldatal*. – *Suhms exepsjon mod Forfatteren*: se *Suhms Historie af Danmark*, III, p. 480–481. – *exepsjon*: exception, indvending.
- 322 149. findes paa Nasjonalbiblioteket i Paris: I flg. A. Gjessing, som i 1877 udgav *Jómsvíkinga-Saga* i latinsk oversættelse af Arngrím Jónsson (p. VII), forelå „to omtrent samtidige Afskrifter fra forrige Aarh.“ (Ny Kgl. Saml. Nr. 1778,4° og AM. Additamenta 59,4°) samt et kort udtog af Arngrims overs. (Gl. Kgl. Saml. Nr. 2434,4°). Derimod nævner hverken Gjessing eller Benediktsson noget om et håndskrift i Nationalbiblioteket i Paris. – *Torfasens Trifolium*: Thorm. Torfæus: *Trifolium historicum seu diss. hist.-cronol.-crit. de tribus potentissimis Daniæ regibus Gormo Grandævo, Haraldo Cærulidente, & Sveno furcatæ barbæ*. In suppl. Seriei reg. Dan. Hafn. 1707. I flg. Flatøbogens kap. 128 og 129 skød Palnatoke Harald Blaatand på Bornholm, hvorimod Saxo i 10. Bog angiver, at Harald får sit banesår ved et pileskud af Toke på Helgenæs, men først dør på Julin (Jomsborg). – *Isafjordi for eirri fjordi*: Carl af Petersens og Emil Olsson anfører i deres omhyggelige udgave af *Knytlinga* (Sögur Danakonunga, Kbhvn. 1919–25) intet om, at nogle af håndskrifterne til *Knytlinga* har *eirri fjord(i)*. Skougaard har derfor næppe kunnet underbygge sin formodning med varianter i håndskriftmaterialet til *Knytlingasaga*. – *Palnatoke*: se n. t. I, p. 130. – *sine Subskribentere*: hentyder til den nær forestående

- udgivelse af Skougaards værk: Bornholms Beskrivelse, som kom i efteråret 1804. – *Ei veed leg*: Gr. synes at spille på ordene
- 324 Hundedagene og (Hunde)galskab. – *Bolthin*: Johann Adrian Bolten (1742–1807), første-compastor ved Trefoldighedskirken i Altona 1791–1807, teologisk og historisk forfatter. Hans *Ditmarsische Geschichte I–IV* udkom 1781–88 (Flensburg-Leipzig). – *Monrad*: muligvis studenterkammerat, se n. t. nærv. udg. I, p. 24. – *Det gejstlige og sagaiske Islandske*: Gr. havde lært sig lidt oldislandsk ved selvstudium i Finni Johannæi Kirkehistorie og bliver nu bange for, at han alligevel ikke kan klare de profane sagatekster. Se G. Albeck: *Grundtvigs Vej til de norrøne Skrifter*. (Gr.-St. 1953, p. 103–111). – *Min Ulfhild*: se n. t. I, p. 67.
- 325 *Sturle Thordsens og Thorleif Bejskalds*: De to små dialoger med vandringsmanden er excerperet af *Sturlunga-saga*, 2. bog, 28. kap., jvf. udg. af *Sturlunga I*, p. 89, Kbhvn. 1817. Hvor Gr. har teksten fra er uvist, da *Sturlunga* ikke var udgivet i 1804. Måske har det lille afsnit været gengivet i Skougaards brev til Gr.
- 326 150. *Lidet af den Optegnelse . . .*: Det følgende er udtog af: En optegnelse og forklaring etc. vedtaget på bispemødet (nationalsynoden) i København d. 12. maj 1555. Gr.s forlæg har været „det mangelfulde Aftryk i Christian III's Historie“ (Krag og Stephanius, 1778), II, 1, p. 242–250, jvf. *Danske Kirkelove* etc. udg. af H. F. Rørdam, 1883, I, p. 471. – *confiteor*: se Christian
- 327 III's Historie, II, 1, p. 244. – *Om Naffnløse Børn*: ibid. p. 246. – *propter spem resurrectionis*: på grund af håb om genopstandelse, genoprejsning. – *De ruina parochorum*: Om sognekald eller -præsters fald eller fordærvelse, ibid. p. 248.
151. *Catalogus arkendi* (fejl for *arcendi*): Fortegnelse over dem, som er adgangsfremt til det hellige måltid (nadveren).
- 328 Se noten Kirkeloven I, til stk. 462, p. 471. – *Et gandske eget Dokument*: Gr. afskriver her Christian III's Historie, II, 1, 1778, p. 392–393. – *optinget med*: sluttet overenskomst med – *Mandheld*: sandsynligvis mandhælg; her formentlig *mandsære*. – *gaa og staa i Loug og Thog*: have ret til at være vidne for retten. Ses ofte i sammenhæng med udtrykket: med gilde (agtede) mænd og gæve. – *være Mand thesværre*: være æreløs mand. – *Høsken*: lille hus, lokum. – *Nogle af versene*: Forlægget (Sagan af Gunnlaugi Ormstungu etc. 1775) har:

Medelráð er þer móði
 Málmagalldrs at hallda
 [Att hafip er med prettum
 Oddriód] fyrir mer hoddum.

Vita mantu hitt at ek hætti,
 [Her se ek at því verri]
 þat feck nafn af nökttri
 Nadrstúngu mer vngum.

Med hensyn til restitueret tekst og oversættelse: se Finnur Jónsson, Den norsk-islandske Skjaldedigtning, A. I. p. 195, og B. I, p. 185, der har følgende oversættelse: Det er ikke rådeligt for dig, kriger, at forholde mig mine penge; I har bedraget krigeren (mig); du skal vide, at jeg ikke for ingenting hedder Ormetunge; det navn blev givet mig som ung; mændene vil kunne se værre (slemme) følger af det.

330 152. *Ufornuftigt . . . Ormens nøgne Tunge*: Gr.s frie oversæt-
 331 telse af str. – *saa Iofrid blandt flere Piger: Iofrid*, Gr.s fejlskriv-
 ning for Helga.

333 153. *gram*: den vestnordiske tekst har *grám*, som Gr. rigtigt
 formoder skal oversættes med *graa*. – *broderede Buxer*: forlæg-
 334 get har *leistabrókom* (af *leistabrœkr*), strømpebukser. – *Ieg*
kjender Hofmand een: Gr. laver sin egen overs. af str., forskel-
 lig fra Abrahamsons (i Det alm. danske Bibliothek, 1778–79), og
 med tydelige vidnesbyrd om, at han har haft den arnamagnæan-
 ske udgave (p. 84) af Gunlaug med latinsk oversættelse foran
 335 sig. Dette gælder også de følgende oversatte str. – *Englands vaa-*
benstærke Hær: Iflg. Finnur Jónsson er halvstrofen et stev fra
 en ellers ukendt drapa (*Aðalsteinsdrápa*); Den norsk-islandske
 Skjaldedigtning, B. I, p. 184: Den gavmilde, kampraskes konges
 hele hær frygter Englands konge som gud og mændenes slægt
 böjer sig for Adelråd. – *Grammen*: vestnordisk *gramr*, fyrste.

154. *skyckiu: skikkja*, kappe. – *Thorgrim*: således i Gr.s for-
 336 læg. I andre hdskr. kaldes han *Þórormr*. – „*Ieg nødes . . . hvirøle*
Spyde“: Skjaldedigtning., B. I. p. 186: Jeg skal besøge tre konger
 og to jarlers hjem; det har jeg lovet fyrsterne; jeg vender ikke
 tilbage før den tid, fyrsten bestemmer mig; du giver krigeren
 (mig) det røde guld for ærmer (at bruge som ærmer eller foran

- 337 ærmerne?). – „*Graadige Ørne med Lig . . .*“: Gr. følger den latinske tekst i den arnamagnæanske udg. af Gunlaugs Saga (p. 101). Iflg. Skjaldedigtningen B. I, p. 185, skal stevet oversættelses: Sigtryg føder ulven med lig. – *G. fik ei to Skibe . . .*: forlægget fortæller, at kongen rådførte sig med sin skatmester, om han skulle belønne Gunlaug med 2 skibe (knarrer), men han sagde,
- 338 det var for meget. – „*De Iarlers Hofmænd . . .*“: Finnur Jónssons overs. Skjaldedigtning., B. I, p. 186, af den i forhold til Gr.s forlæg stærkt afvigende, restituerede tekst lyder: I fortæller krigeren (mig) om denne jarl; han har set høje bølger; han er nu gråhåret, Erik, den kriger, har selv set i østerleden endnu flere blå bølger, foran skibet i den stærke søgang.
- 340 155. Knud: Knud den Store. – „*Det undrer mig ikke . . .*“:
- 341 Også her afviger teksten i Gr.s forlæg stærkt fra den restituerede tekst i Skjaldedigtning., B. I, p. 186: Jeg bryder mig kun lidt om, at østenvinden leger kraftigt denne uge mod skibet; nu er vinden sagte; jeg er mere bange for det ord, at jeg ikke bliver betragtet som ligeså rask som Ravn, end at jeg bliver gammel.
156. *Bytte feyre*: byttefejre, dvs. rig på bytte. – „*Ilde mon det gaa hin . . .*“: Den følgende str. lyder i Finnur Jónssons overs., B. I, p. 186: Den alvorlige kriger vil det ikke nytte at søge at vinde den linklædte kvinde, ti, da vi var yngre, legte jeg snart
- 343 på den ene, snart på den anden af den møs arme. – *alliorum campestrium tilia*: andre sletters lind. Udskrift af p. 137, fodn. 92, i den arnamagnæanske udg. af Gunlaugs Saga, hvor udtrykket opfattes som en kending for *kvinde*. – *poculi fulcrum*: bægerets fod. Er udledt af, hvad der står i ovenn. fodn. – *eiga Lag vid*: have samleje med. Hvor Gr. har det islandske udtryk fra, kan ikke oplyses, men det hedder p. 136 i den arnamagnæanske udgave om Ravns forhold til Helga: ok neyter hann lítit af samvistum vit hana. – *Ex quo regina . . .*: afskrift af 2 str., som findes i den latinske overs. af den arnamagnæanske udg. af Gunlaugs Saga, p. 145. De pågældende str. 8 og 9 fremtræder i Finnur Jónssons Skjaldedigtning., B. I, p. 187, med enkelte men markante ændringer. Hans oversættelse lyder således: Ingen dag blev til enden behagelig for Ormetunge på jorden, siden Helga den fagre fik navnet Ravns hustru; kun lidet ænsede møens fader den hvide (bløde) kriger, min tunge; ung blev hun givet for

- rigdommens skyld. Smukke kvinde, jeg har din fader og ligeledes din moder det værste at lønne – kvinden (du) berøver skjalden sin glæde –, ti de gjorde bægge på engang så dejlig en kvinde under klæderne; gid Pokker måtte have deres kunstfærdighed. – *pugna*: forlægget har *Pugnæ*. – *cavet*: forlægget har *cavit*.
- 344
345 **157.** „*Hin hvide Fiskes salte Sti*“: se Bjørners Nordens *Kämpa Dater*. En kort Saga om Kong Alf etc.; den til svensk oversatte str. p. 3 taler om *salta Stråt hwitfiska* og tilføjer i parentes ordet *hafwet*. – *Lidet om Hrokur Svarte af Alfs Saga*: Hrokur Svarte dukker op i 10. kap. af Alfs Saga, Bjørners værk, p. 16, og nævnes sidste gang *ibid.* 34. – *Gotland*: forlægget har *Gautlands*, anf. skr. p. 28. Svensk overs. s. st. har *Götaland*. – *Ei var han kjendt derfor ei æret*: Det hedder i Alfs Saga kap. 16, p. 33, om Hrokur den sortes besøg hos kong Hake: Hrokur hin svarte var þar ecke kiendur og var hann i aungvum metnade., og i den tilsvarende svenske overs.: Hrokur den swarte war där ännu icke kjänder . . . och war han dy i ingen wördnad . . . Forinden oplyser sagaen, at Hake havde en datter, der hed Brynhild, og at kong Sven Sejersæl forgæves havde friet til hende. Gr. refererer resten af indholdet af kap. 16, fra hvis slutning de 4 str., som Gr. oversætter frit, er hentede, p. 33–34.
- 348 **158.** *Med skinnende Hjelme*: forlægget har *med gra hialma*. – . . . *reyse til Göttingen for at studere*: Det hedder på det af Gr. anførte sted: Jeg kunde ikke glemme igjen . . . den lille Piges Uskyldighed, der . . . havde ladet sig besove af Frygt for at blive frugtsommelig. – Det er som at gaae til *Göttingen* for at studere, sagde Adams. (Jvf. Jens Baggesens danske *Værker*, 2. udg. IX, 1846, p. 260–261). – 48: Den omtalte skildring begynder p. 47 i originaludgaven. – *En morsom Ide*: jvf. afsnittet om Kassel i „*Labyrinten*“, hvor Baggesen fortæller, at „*Landgreven Frederik den Anden i levende Live [har] ladet sin Billedstøtte opføre i Kæmpestørrelse*“, og knytter satiriske betragtninger dertil. (Se 1846-udg., p. 278–279 + fodn.). – *Det lille Stykke*: „*Her von Gunderodes frimodige Betænkninger*“ hentyder til Baggesens udtog af samme beretning om hoffet i Kassel, *ibid.* p. 280–283.
- 349
350 **159.** *I Værelset . . .*: citat med Gr.s kommentarer fra Baggesens *Labyrinten* (*ibid.* p. 283). Citatet slutter med ordene: aldrig

- afbrudt Sundhed. – *hvem tviler derom . . . Kaminen; Deri ligger*
 351 *Knuden; Snart kunde leg let . . . Ordspil; Saavidt den . . . paa*
eengang: Gr.s indskud i citatet. – den adelige Frimodighedshelt:
 von Gunderode. – *Generalfiskal:* rigsadvokat, statens offentlige
 anklager. – *mutatis mutandis:* med de nødvendige forandringer.
 – *hin brunske Regel:* hentyder til Malthe Conrad Bruuns Aristokraternes Catechismus etc., 1796, p. 16; forklaring til det 3. bud:
 352 Du skal ikke tage din Herres Navn forfængeligen. – *En Indskrivt*
 . . . til og med det kursiverede, er et citat af Labyrinten (1846-
 udg., p. 292). – *Gjessingsk:* fra Giessen. – *mit seinem jungen*
thut: forlægget har *mit seinen Junge thut*. – *Eysen:* i Københavns Vejviser for 1804 (ved Chr. G. Proft) opføres en Spisemesterinde A. E. Eysen, Hjørnet af lille Kirkestr. og Højbroplads
 256–257.
- 357 **161.** *Den arme Synder som ey . . .:* forlægget har ikke for ey.
 – Den følgende passus til *altid uden Text* er citat af Baggesens Labyrinten, II, 1793, p. 207. Det tilsvarende stykke i Jens Baggesens danske Værker, 2. udg. X, 1847, p. 53, medtager ikke billedet af soldaten, som „skjød og traf midt i Mønstringen“. –
- 358 *Kort sagt:* forlægget har *Med faa Ord*. – *Dalins Vitterhets Arbeten:*
 359 *ten:* Framledna Hof-Cancellerns och Riddarens af Kongl. Maysts. Nordstjerne-Orden Herr Olof von Dalins Witterhets-Arbeten. I bunden och obunden Skrif-Art. Femte Bandet, Stockholm 1767, p. 44, „Beskrifning på en Runsten vid Drottning-holm, som kan tjena til upplysning i Loföiska Historien“. Den besynderlige afhandling som fremtræder under det fingerede forfatternavn *Olaus Björnerus* og onskabsfuldt satiriserer over oldforskeren *E. J. Björner*, indledes med en versificeret fortale og rummer først en beskrivelse af stenen og et forsøg på „filologisk“ tolkning af dennes indskrift, og derefter et „historisk“ kapitel, der former sig som en nordisk fortælling. Den munder ud i en mægtig hyldest til kong Adolf Fredrik og dronning Lovisa Ulrica, som af „Himmelen äro utsedde til wälsignelse och sällhet för Swea-Rike: Deres dygd och wett skola uplifwa et troget Folk ur sin dwala, och deras Stamm skal blomstra med ära in til werldenes ända!“ (anf. skr. p. 62). Når man af dagbogen i øvrigt kan se den unge Gr.s lidet royalistiske holdning, forstår man, at han betegner Dalins beskrivelse som kostelig. (Se: Sveriges Run-

- inskrifter VI, 1940, p. 65–67, 51 Drottningholm, Lovö stenen).
- 360 **162.** *den Manhejmer Oversvømmelse*: se *Baggesen*, 1793-udg., II, p. 278–287. Gr.s forestillinger om Syndfloden kan foruden af regnskylllet og Baggesens ovenn. skildring være påvirket af hans læsning af Dalins „Beskrivelse“, p. 61, hvor en gammel mand spår om „en Syndafloed, som skal dränka hela werlden, undantagande min frände Noach och hwad honom tilhörer“, samt p. 63 hvor det hedder, at hovedpersonerne i Dalins Nordiske Fortælling „lefde lyckeligen tilsammans i 36 år, til dess Floden öfverswämmade werlden och borttog alla de Documenter, som handlade om deras regering: Dessa här utgifne 8 *Capitel* . . . hafwa i Arken blifwit bärgade af de otta personer, som der woro
- 364 . . .“. – *illudere*: omgå, narre.
- 366 **163.** *Horatses Værk*: *Horats' Satirer*, II, 1, p. 57–60.
- 367 **164.** *Flakkus*: *Horats*. – 370 *causa prima*: første årsag.
- 387 **165.** *Stefanii tredie Kristians Historie*: Henvisning til værket *Den Stormægtigste Kong Christian den Tredie* . . . Hans Historie, Ved Niels Krag og Stephan Stephanius. Oversat af Latinen, forøget med adskillige Anmærkninger og Tillæg samt Herr Kammerherre Suhms og Hr. Etats-Raad Grams Fortaler. Kbhvn. 1776, I, p. 377. Fra og med „de danske Fuldmægtige“ til „Kong Salomon blev født“ er direkte citat. Gr. har mellem 2 tankestreger – fra en anden kilde? – indføjet den alternative tidsangivelse?: 999. – *Lambertus skafnaburgensis*: Formentlig annal-skribenten *Lambert von Hersfeld*, klosterbroder i H. (ved Weser) fra 1058 til sin død 1077. Hans „Annaler fra Verdens Skabelse til 1077“ rummer enkelte hentydninger til danske konger f. eks. Harald Blaatand og Svend Estridsøn. Gr. kender ham muligvis fra SRD, i hvis fodnotehenvisninger han kaldes *Scafnaburgensis*. – EFTER TROVAERDIGE KRØNIKERS: er ikke fremhævet
- 389 hos Stephanius. – *Hvor stor Fare der KUNDE* . . . 31te *Desember*: er ordret citat uden fremhævelse *ibid.* p. 378.
- 390 **166.** *præscientia* . . . *futurabilium*: forudviden om det, der burde/kunne have fundet sted. – –383: . . . *Minde hos Efterkommerne*: Næsten ordret citat fra Stephanius anførte sted. Understregningen er Gr.s, ligeledes ortografiske særheder og den skødesløse interpunktion. – *Vederdøbere*: gendøbere. – *Mikkelsdag*: 29. september. – *Samme Dag*: 29. september 1555 (Chr.

III's Hist. Suppl. p. 154–156, jvf. H. F. Rørdam: Kbhvns. Univ. Hist. IV, p. 67). – *to norske Bønder*: se fodnote i Rørdams anf. skrift, p. 386.

- 392 **167.** –401 . . . og *Undersaatterne*: ordret citat fra anførte kilde.
- 394 **168.** *Hans Thomesen*: Det flg. er citat fra Hans Thomesens Liigtale over den Stormægtigste Herre og Konge Kong Christian
- 395 III. Stefani . . . I, p. 435–458. – *Ioakim af Brandenburg*: se nævnte værk I, p. 437 f. – *Thi . . . blev holdt tilbage*: med få ændringer, bl. a. udhævnningen, citat fra nævnte værk. Indskudt i citatet er dagbogsnotitsen: „Ieg blev i Søndags . . . hvor Ieg
- 396 slap“. – *Beldringe*: herregård ved Præstø. – *Ildebranden i Vordingborg*: ikke verificeret. – *Forvarsel om hvad i hans Regjering*
- 397 *ske skulde*. I Liigtalen hedder det om det, som Gr. betegner som en drengestreg: „saa synes det, at vor Prinds ved denne Opførsel som et lykkeligt Forvarsel gav tydeligen tilkiende det, som siden skede, at han vilde reformere Religionen i disse Lande, og afskaffe Munke samt andre papistiske og hykkelske Geistlige“, anf. skr. p. 438.
- 398 **169.** *Heyberg*: P. A. Heiberg (1758–1841). Det anf. citat er fra *Laterna Magica-visen* (1794), str. 16. – *Bornholms Beskrivelse*: Peder Nikolai Skougaard: *Beskrivelse over Bornholm*, I, Kbhvn. 1804. Subskriptionsindbydelsen i *Kiøbenhavns Lærde Efterretninger*, No. 6, 1804, p. 96, oplyser, at bogen skulle komme i 2 bind à 25 oktavark. Det fremgår endv., at Sk. boede i Pilestræde 110. – *Pluralier*: flertalsformer. Det hedder p. IV i Sk.s fortale: *Hvad mit Sprog her i Bogen angaaer*, da vil vel Læserne ofte finde Substantivernes Pluralier urigtige, hvilket Ieg og tilstaaer at de tidt ere, men ikke destomindre ere de det med Flid, til en Prøve, nemlig, hvorvidt det i Dansken kunde lade sig gjøre at
- 399 anvende heri det bornholmske Sprogs Regler. – *Gads og Balles Pjeser*: ibid. p. IX. Om de 2 præster E. Gad og P. T. Balles pjeecer hedder det hos Sk., at „de have . . . kuns saare ringe Værd blandt ubetydelige danske Skrifter“. Sk.s hypotese er, at det gamle navn *Borgundar-Holmen* betyder „Borg-Holmen eller Holmen med den berømte Borg paa“, anf. skr. p. 4. Senere forskere mener, at ordet er en sammensætning af ordet *Borg* i betydningen *Klippe* og *Holm(en)*, ligesom tanken om en sammensætning af *Burgund* og *Holm* (*Borgundar-Holm*) fremdeles drøf-

tes blandt stednavneforskere. – *Niels Pedersen*: Nicolaus Petrus (ca. 1522–79), præst i Visby på Gotland, ophavsmand til den såkaldte gullandske hypotese: Han søgte ved hjælp af konstruerede gamle kilder at bevise, at danskerne nedstammede direkte fra Noahs efterkommere. – *Torfesen*: Thormod Thorfæus (1639–1719). Formodede, at Borgund var et kvindenavn i genitiv, anf. skr. p. 3. – *de Thurah*: Laurids de Thurah (1706–59). I sin Bornholms Beskrivelse tolker Th. Knytlingasagas omtale af Bornholms 12 *konungsbu* ikke som *bo* = gård, men som *by*.

170. *At Sementen*: Se Sk. p. 13–16, hvor han citerer „Danmarks store Statistiker“, Frederik Thaarups (1766–1845) „Veyledning til det danske Monarkis Statistik“, hvori denne beklager, at man ikke udnytter den bornholmske cement, som er „baade bedre og langt billigere Sement end det hollandske“. – 401 *Amtmand Fjeldsted*: Stiftamtmand i Trondhjem Thorkel Jonsson Fjeldsted (1741–96), var 1778–84 ansat på Bornholm og udgav et skrift om øen – „Promemoria“ – som Sk. flittigt citerer (se 402 *Brickas* artikel om Fjeldsted). – 48, *viser Sk.* . . . : Sk. citerer Thuras opregning af Bornholms sædvanligste produkter og sætter et spørgsmålstegn i parentes efter ordet Kallun. – *Disse Fugle . . . Bornholm*: ordret citat fra Sk.

404 171. *Ugledie*: Ugledige ved Præstø. – *de la Mennoye . . . 1748*: Korrekt Bernhard de la Monnoye (1641–1728). Anekdotens kilde er ukendt. – *Monrad*: muligvis Hans Chr. Monrad, jvf. n. t. I, p. 24. – *Skougaards Bog er resenseret*: Recensionen i „Dagen“ d. 29/9 1804 og 1/10 1804 fremkom under titlen: „Blandede Efterretninger om Bornholm (udtagne af Hr. Skougaards udkomne Beskrivelse, 1ste Del)“, og består væsentligt af citater fra Sk.s bog samt enkelte kritiske kommentarer som følgende: „Ønskeligt var det om Stilen mangansteds havde været mindre bidsk og mere sømmelig“. I denne sammenhæng kritiserer recensenten Sk.s udfald „paa en meget hæderværdig Mand [dvs. præst ved Holmens Menighed og Søeqvæsthuset, Andreas Krag Holm], om hvem Forf. uretteligen siger, „at han har jadsket en Recension sammen i Egeria““. Sk. svarede på recensionen i nummeret for 8/10 s. å. under overskriften „Erklæring i Anledning af Excerptet om Bornholm“ ved at påvise en del unøjagtigheder i excerptet. Dette foranledigede en række genbemærknin-

ger. – *Gads Plan*: Sigter til et skrift „Den nærværende Tilstand af Undervisningsanstalterne paa Bornholm med Forslag til deres mulige Forbedring ved Elieser Gad, Sognepræst til Rø-Menighed paa Bornholm“. Kbhvn. 1803. Samme år udsendte P. Th. Balle sin „Berigtigelse til Pastor Gads Underretning . . .“

- 406 **172.** *Forordet vis*: Sk. anvender udtrykket: En vis Holm. – *Arvegangsmaaden*: Sk. meddeler den kgl. forordning af 14. okt. 1773 „Om Selveyer-Gaardes Arv paa Bornholm m. v.“ med den mærkelige bestemmelse, at den yngste søn og hans efterkommere har første ret til at arve selvejergården. (Sk. p. 122–131). –
- 407 *Bulsker Sogn*: Sk. har Budelsker Sogn. – *Pavlsker Sogn . . . Pligter*: citat fra Sk. p. 275–276. Om marehalmen se indberetningen til Worm. p. 178 under Povlsker. – *den gamle Bornholms Beskrivelse fra 1624*: Må være præsteindberetningen, jvf. Præsteindberetninger til Ole Worm II (1974), p. 171 ff. Her dateret 1625.
- 408 **173.** *Hans Ravnoldt*: Hans Raunholt, præst i Pedersker 1618–24. – *Bondevedde*: Sk. meddeler p. 280 f. et sagn om en bonde, som på Strandbakken havde mødt en havfrue, „hvilken han straks skulle havt sin Omgængelse med“. Året efter kom havfruen igen og lagde en lille søn på stranden. Han fik navnet Bondevedde og blev synsk. Ifølge Sk. p. 281 fodn. er navnet Bondevedde = Bonde-Vætte. Om sagnet se ovenn. indberetning II, p. 181 f. – *Ikke heller . . . faae Øye paa*: citat fra Sk. – *Alt-saa er Muligheden . . . 2 Kongernes 6 Kap.*: citat fra Sk. p. 284. – 317–18–19: Omtalen af tingstene på Bornholm giver Sk. anledning til en deklamatorisk svada om „de forrige gyldne, demokratiske Tider“ og et angreb på kongernes, „Præstemagtens, og det plattyske Aristokraties og Lensmændenes Tid her i Danmark“. – *smukke Beviser paa en Præsts Smag . . .*: Ordvalget ironisk ment. – *Ringe-Rijna . . . nødvendig vilde koste*: næsten ordret citat fra Sk. p. 336–337.
- 413 **174.** *Fru Brun*: sandsynligvis den velhavende fru Friederike Brun, hvis hjem var en af tidens danske æstetiske saloner.
- 414 **175.** *den samme mand . . . som fordres her*: ordret citat fra Sk. p. 347–348.
- 417 **176.** *bol*: Sk. har *Boll*. – *boss*: keglekugle, også i sjællandsk. –
- 418 *flabb*: Sk. angiver 2 betydninger. 1) flab, 2) ubehøvlet mands-

- person. – *flier*: Sk. angiver betydningen reparerer. – *floss*: Sk. siger, det egl. er det samme som flabb. Bruges dog mest om menneskets mund. – *forflouen*: Sk. oversætter det ved det tyske verflucht eller verfluchtig. – *forhousar*: Sk. oversætter til: husker feyl. – *foytar*: Sk. oversætter til: vimser omkring. – *frønn*: Sk. oversætter til skør, let brækkelig. Bruges kun om træ. – *Gera*: nedre del på linned, såvel skjorte som særk. Gr.s *vores* skal her opfattes som *sjællandsk*. – *gesten*: Sk. forklarer det som et adjektiv, der betyder læk, ikke vandtæt. (J. C. S. Espersen: Bornholmsk Ordbog, Kbhvn. 1908, p. 102: gjistijn).
- 128 r **177.** *Knud – den saakaldte – Store*: jvf. n. t. p. 71 og 103. –
- 129 r *Palnatoke*: se n. t. p. 130.
- 178.** *Holberg*: se nærv. udg. I, p. 73–77; 79–84; 96–125. –
- 129 v *Skougaard hvem en umild Skjebne*: Sk. var straks efter sin bogs fremkomst ved Cancelli-ordre af 25/10 og 24/11 1804 sat under anklage med påstand om landsforvisning (majestætsfornærmelse) og bøde (fornærmelse af embedsmænd). Hof- og Stadsrettens dom faldt 4/2 1805 og lød på 14 dages fængsel på vand og brød samt en bøde på 50 rigsdaler. Dommen blev efter appel fra det offentlige stadfæstet af Højesteret d. 9/5 1805. (Jvf. Harald Jørgensen: Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799–1848, p. 339). Da Gr. d. 31/12 1804 omtaler sagen, frygter han tydeligt nok, at dommen vil komme til at lyde på landsforvisning. Om Sk. se n. t. p. 22. – *I et af mine Breve*: korrespondancen
- 130 r med Sk. i 1804 synes tabt. – *Holbergs Dannemarks og Norges Staat*: Dannemarks og Norges geistlige og verdslige Staat, 2. udg. 1749. – *saae en latinsk Oversættelse af bemeldte Saga site-*
- 130 v *ret*: se I, p. 130 samt dertil hørende noter. – *Fin Johnsens islandske Kirkehistorie*: Finni Johannæi: Historia Ecclesiastica Islandiæ. Se ovf. n. t. p. 135 og 138.
- 132 r **179.** *min Afhandling om Knud*: jvf. n. t. p. 177. – *pro summis in philosophia honoribus*: for doktorgraden i filosofi. – *ri-sum teneatis amici*: Horatscitat, kan I lade være at le, venner.
- 133 v **180.** *Professor Bang*: se n. t. p. 12 og 53. – *haud illaud[abilis]*: ikke urosværdig, 2. karakter. – *min Embedsexamens hel-*
- 134 r *dige Udfald*: se nærv. udg. I, p. 35–42. – *Sagan af Gunlaug*: hentyder til W. F. Abrahamsons oversættelse i Det almindelige danske Bibliothek 1778–79, jvf. nærv. udg. I, p. 147 og 151 ff. –

Orkninga Saga: Orkneyinga Saga sive Historia Orcadensium, Kbhvn. 1780, overs. til latin af Jonas Jonæus (Jón Jónsson). En god dansk oversættelse fra 1615 var utrykt. (Kungl. Bibl. Stockholm. Cod. Isl. Pap. 39 fol.). – *den skalholske Udgave af Olaf Trygvasesens Saga*: Saga Þess Háloflega Herra Olafs Tryggvasonar Noregs Kongs. Ved Jón Snorrason, Skálholt 1689. – *Njals Saga*: Om Gr.s overs. se Toldberg: Grundtvig som filolog, 1946, p. 47–48. – *Thorsten Vikingsens Saga*: Thorstens Viikings-Sons Saga På Gammal Göthska . . . med några nödige anteckningar förbettrad af Regni Sveoniae Antiquario Jacobo J. Reenhielm. Upsalæ 1680. Gr.s excerpter (bearbejdelse) er bevaret i Gr.-A. Se Regstr. fasc. 495,2. Jvf. Rönning I, 1, p. 150–152 med citater
 134 v bl. a. af en selvbeholdende fortale. – *Røgnvalds Historie*: ms. til excerpterne om Røgnvald Jarl indeholder desuden en karakteristik af „den historiske Fortælling“ i overensstemmelse med de betragtninger Gr. har anstillet i sin dagbog, nærv. udg. I, p. 125–129. Se endv. Regstr. fasc. 495,1a–d, jvf. Rönning I, 1, p. 152–153. – *Svens Historie*: Sven Asleyfasøn. Se Regstr. fasc. 495,3. Jvf. Rönning I, 1, p. 153. Se endv. Niels Kofoed: Grundtvig som Selvbiograf, 1954, p. 50, samt Toldberg: Grundtvig som filolog, 1946, p. 97 ff. – *Jakob Thomas Trojel*: (1783–1859), søn af inspektør for de kgl. godser i Odsherred, Frants Wilh. Trojel (1746–1819). Jakob Thomas Trojel købte i 1810 herregården Vaar ved Limfjorden. Jvf. nærv. udg. I, p. 22.

181. Edsberg: Joh. Henr. Edsberg, student fra Odense Katedralskole 1802. Hans mor var en Trojel, jvf. Rönning I, 1, p.
 135 v 154. – *Lindholm*: Hans Lindholm (1757–1821), søofficer, 1788 generaladjutant, 1814 kontreadmiral. Adlet 1803. Forhandlede som mægler med Nelson efter slaget på Rheden. Gift med Constance Leths søster, Elisabeth Reinhardine Fabritius de Tengnagel. – *Pastor Brorson*: sandsynligvis Christian Frederik Brorson (1758–1847). Wiberg: Bidrag til dansk Præstehistorie II, p. 202, oplyser, at han var „rædsomt“ yndet af damerne formedelst sit smukke ydre og blomstrende foredrag, og kaldtes den ridderlige
 136 r præst, „Vor Herres Kammerjunker“. Titulær professor. – *Bjørners Kämpedater*: Bjørner: Kämpadater etc. Jvf. n. t. Alfs Saga p. 147.

182. Bragur: Bragur: Ein litterarisches Magazin der Deutschen

137 r und Nordischen Vorzeit. Se n. t. p. 147: Gräter. – L. B.: Gr.s

137 v senere hustru, Lise Blicher. – G.: *Gunslev*.

140 v **184.** *med carminibus i poetarum . . .*: jeg skal ikke med sange efterstræbe at få plads blandt poeterne. „Et lidet Gratulations Vers Hans Mickelsen til Ære“, som efterfølger Just Justesens „Betenkning over Satyriske Skrifter“ i Holbergs værk: „Hans Mikkelsens 4re Skiemte-Digte Med Tvende Fortaler/ Samt Zille Hans Dotters Forsvars-Skrift For Qvinde-Kiønnet“, 1722. Gratulationsverset tilskrives dér ikke Hans Mikkelsen, men Mogens Andersen. Uværdig Secundæ Classis Collega i Callundborg. – *Hans Michelsen*: Holberg.

6: Dagbogsblade

2. januar - 31. december 1805.

Fasc. 498.1.

- 2 **185.** *Charis*: Almanak for Aaret 1805, udg. af K. L. Rahbek. – *Vinteren*: se Johs. Ewalds samlede Skrifter, 1920, V, p. 194–195
7 (utrykte arbejder), samt VI, p. 385 og 521. – *dette Stykke*: Jonas Reins digt *Religjonen*, som er trykt i *Charis* 1805, p. 17–20. Se Gustav Albeck: *Omkring Grundtvigs Digtsamlinger*, 1955, p. 90 fodn.
- 8 **186.** *Det Skjønne af Samme*: Se *Charis* p. 25–36. – *Til Modgang af Samme*: *ibid.* p. 50–53. – *fortsættes 163*: gælder Gr.s 67 paginering af sit ms. – *Saa siger Kornelius Hamsfort*: Stykket til *undertrykke de Svage* er formentlig en af Gr. foretaget overs. med enkelte overspringninger af et parti af en afhdl. af Cornelius Hamsfort (1546–1627): *De Familia in Dania Sprachalegum*. SRD III, p. 285. Det samme afsnit om adelstanden bringer Rasmus Nyerup i en noget friere overs. i *Historisk-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tider*, I, Kbh. 1803, p. 404 f. Det er rimeligvis gennem dette værk, at Gr. har fået øje på Hamsforts skildring, jvf. nærv. udg. I, p. 84. Nyerup henviser udtrykkelig til den latinske tekst i SRD, og man må antage, at Gr. har slået den efter og fundet det betimeligt at foretage sin egen oversættelse.
- 129 **187.** B.: Jacob Baden (se n.t. p. 13). Hans „Forelæsninger over det danske Sprog“ udkom i 3. oplag 1804, og § 3, p. 52–53, omhandler „fremmede Ords Retskrivning“.
- 132 **188.** *en oehlenslhæghersk Skjønhed*: hentyder til et stilistisk træk hos Oehlenschläger, jvf. f. eks. *Livets Liv* i „Guldhornene“.
- 135 **189.** *Ehenard*: fejl for *Chenard* (1758–1832). Anekdoten gengivet nogenlunde ordret efter forlægget p. 219. – *Bruette*: brou-

- ette, trillebør, bærestol; beretningen frit efter forlægget p. 220. – *Voltære sad ved Siden af . . . sagde Hun*: ordret efter forlægget p. 224. Kommentaren er Gr.s.
- 138 **190.** *Første Bog. Sjete Fabel*: Fabler af Florian, p. 13–14.
- 143 **192.** „*de tvende Gartnere*“: *ibid.* p. 20–21. – *Vi ere – siger Steffens – . . . som det synes skadelig*: Ret nøjagtigt citat af Henrich Steffens: Indledning til filosofiske Forelæsninger, Kbhvn. 1803, p. 16–17. – *bruge*: behøve.
- 145 **193.** *Tolvte Fabel*: Fabler af Florian, p. 24–25. – *Syttende*
- 146 *Fabel*: *ibid.* p. 31. – „*Drømmene*“: ordret citat (med Grs. ortografi og interpunktion) fra „*Ungdomsarbeider*“ af Jens Baggesen, *Anden Deel*, 1791, p. 70.
- 148 **194.** *Attende Fabel*: Fabler af Florian, p. 32–33. – *Nattergalen og Prindsen*: *ibid.* p. 34. – *Anden Bog 2 F*: *ibid.* p. 40–44.
- 149 **195.** *Gravskrifter paa Sobradises Kirkegaard*: se „*Ungdomsarbeider*“ af Jens Baggesen, *Første Deel*, p. 243–248. – *Sobradise*: fantasiland, forekommer i *Cervantes’ Don Quixote*.
- 151 **196.** *Paskvinade*: et vittigt smædeskrift. – *in Folio*: stor størrelse, egl. om bøger.
- 197.** *Doktor C.*: formentlig dr. Klausen, nærv. udg. I, p. 20. –
- 153 –*S. CXLVIII*–: henviser til en side i Gr.s ms., jvf. nærv. udg. I, p. 194. – *De to Katte*: Fabler af Florian, p. 49–50. – *stege ned*: nedstammende.
- 154 **198.** – *efter 99* –: Gr. hentyder her til Forordningen af 27. Sept. 1799 „som nærmere forklarer og bestemmer Trykkefrihedens Grændser“. Se Harald Jørgensen: Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799–1848, Kbhvn. 1944, p. 29–34. Det var efter denne forordning, P. A. Heiberg og Malthe Conrad Bruun landsforvist, *ibid.* p. 38, og Gr.s ven P. N. Skougaard blev straffet, *ibid.* p. 64–65, og det var ifølge samme forordning, at
- 156 Gr. i 1825–39 kom under censur. – G: Gunslev, se nærv. udg. I, p. 21 og 33.
- 162 **200.** *Henriaden*: et epos i 10 sange om Henrik III og IV af Voltaire (påbegyndt under hans fængselsophold i Bastillen 1716–17, udg. 1723), en lovsang til borgerfrihed og religiøs tolerance. – *Messiaden*: Klopstocks *Messias*, 1773. – *det tabte Paradis*: Miltons *Paradise lost*, 1665. – *det befriede Israel*: Det befriede Israel, et Priisdigt i den episke Poesie i 18 Sange af Jens Michael

- Hertz, Kbhvn. 1804. Omtaltes hånligt af Baggesen i „Gengangeren og han selv“ som „det lange Jødedigt som ingen læser“. Om værkets placering i dansk heksameterdigtning, se Kai Møller Nielsen: *Homeroversættelser og Heksameterdigte*, Linjer gennem den danske litteraturs historie, 1974, p. 55. – *Er det ikke rimeligt . . .*: De udsatte prisopgaver blev vistnok ubesvarede.
- 163 **201.** *Se foran pa VIII*: Gr.s henv. til side 8 i sit ms. – *Til en fornem Herre af Rahbek*: Charis 1805, p. 53. – *Tanken er sund*: Om spændingen mellem hæderlig fattigdom og uhæderlig rigdom. – *Til Kærlighed af Th. Thaarup*: anf. skr. p. 54–56. – *Brestrup*: sandsynligvis lejlighedsdigteren Johan Christian Brestrup (1777–1807), som skrev en mængde skillingsviseagtige sange, bl. a. om Slaget på Rheden og dets følger. – *Horrebov*: se n. t.
- 165 p. 47. H. var en behændig versifikator. – *I 2den Strofes 4de Linie*: fejl for 2den Strofes 5te Linie. – *dette maae tænkes tillagt*: Gr.s mening er, at *gjør* i 2,5 endnu i 3,3 har objekt.
- 168 **202.** P.: Pauline Blicher, Lises søster.
- 169 **203.** *en tobindet lafontænsk Fortælling*: henviser til Lafontaines 2-binds roman: „Edward og Margarethe eller det menneskelige Liv i klart Spejl . . .“ der ogsaa havde titlen: „Det daglige Liv eller saaledes gaar det i Verden“. Fordansket ved T. R. Thiele, Kbhvn. 1804–05. – *Balders Død . . .*, *Harlekens Patriot . . .*, *Rolf Kracke . . .*, *de brutale Klappere . . .*: dramatiske værker af Ewald udkommet henholdsvis 1775, 1772, 1770 og 1771. – *Odins Sjournal for Febr.*: Journal for Politik, Natur- og Menneske-Kundskab. Udgivet, forfattet, og fra fremmede Skrifter sammendraget af Odin Wolff, 1805, I, p. 113–224. Nummeret indeholder følgende artikler: Smaabidrag til J. J. Rousseaus Karaktertegnning; Anekdoter fra Paris, herunder gale og gyselige Optrin fra Rædselstiden (deriblandt den ovf. omtalte episode med Chenard og andre anekdoter om samme); Skiøger i London og Paris; Agtpaagivelser over den gule Feber i Nordamerika; Exempler paa galen og klog Opførsel i Pest-Tider; Nogle Træk af Keiserinde Josephine og Keiser Napoleon, paa deres sidste Reise ved Rhinen; Hvad have Franskmændene vundet ved Revolutionen; Støvles oconomisk Brug og Det sidste Parlamentsvalg i London. – *Fallesens for samme*: sandsynligvis Theologisk Maa- nedskrift for Fædrelandets Religionslærere udg. af Lorenz Nico-

lai Fallesen. Februar måned indeholder bl. a.: Et Brev til Udgi-
veren af den Allg. Lit. Zeit. angaaende det Pestalozziske Institut
i Burgdorff (nu i Buchsee); Beviis: at det ingenlunde er ligegyld-
digt for Mennesket, hvad han troer, hvilke Religions-Begreber
han har; Prædiken paa Nytaarsdag 1805, ved Pastor P. C. Cra-
mer; oversigt over Københavns Universitets eksaminer 1804-
05, samt Kongeligt allernaadigst Reskript af 28de December
1804. Til Biskoppen over Siællands Stift, angaaende aarlige Ind-
beretninger fra Præsteskabet ved Aarets Udgang; En nye Pro-
phetinde i Engeland (Johanna Soutgate) m. m., bl. a. nekrolog
over Martin Vahl, samt aftryk af Oehlschlägers mindedigt
over samme og Staffeldts mindedigt under pseudonymet X. B. –
Arkenh. Min. for Ian.: den tyske officer og historiske forfatter
J. V. Archenholz' (1743–1812) tidsskrift *Minerva*. Januarheftet
1805 indeholder et brev nr. 2 (af i alt 3) „Briefe über den Zu-
stand der Literatur, der Künste und der Sitten in Dänemark, zu
Anfange des 19ten Jahrhunderts“, p. 117–132. Dette brev giver
en oversigt over den danske litteratur i det 18. århundrede, fra
Holberg over Ewald, Wessel til T. C. Bruun, P. A. Heiberg, Bag-
gesen og Rahbek, samt en omtale af klubberne og enkelte skik-
kelser inden for den kulturbærende overklasse. De nævnte breve
er oversat fra fransk til tysk og offentliggjort under årstallet
1803 i *Archives littéraires*. Om muligheden af, at læsningen af
A.s tidsskrift har „forberedt Grundtvigs møde med Fichte“, se
Bugge Sk. L., p. 85 + fodn. 12. – *Biografens femte Hefte*: Bio-
grafen eller mærkværdige Menneskers Levnet „Samlet, forlagt
og trykt af Sebastian Popp, København 1806“, udsendtes i hef-
ter og samledes i 1806 i et første bind, som aldrig fik efterføl-
gere. Indholdet af hefte 5 kan ikke fastslås med sikkerhed, men
der er en sandsynlighed for, at det har indeholdt såvel Tyge
Brahes som William Shakespeares Levnet. – *H P*: Harlekin Pa-
triot.

204. *have allerede Flere bemærket*: I en længere analyse af
Rolf Krake (Den danske Tilskuer nr. 69 og 70, 19. Sept. 1793,
3. Aargang, 2. Bind, p. 545–560) skriver Rahbek bl. a.: „da
Stykket til Uheld hedder Rolf Krage have Hverdagskunstdom-
merne fundet, at der i de to sidste Acter ingen Handling kunde
være“ (anf. skr. p. 560). Selv deler Rahbek ikke det synspunkt.

- Det hedder således p. 556: „Var Rolf Krage virkelig Stykkets Helt, maatte det ved hans Fald være ude; men det er han ikke, den fornemste Interesse hviler virkelig ikke paa ham, men paa den heele Handling . . . vor Nemesis – som Lessing kalder det – vilde ingenlunde være fornøiet, hvis Stykket her var ude“. Synspunktet er beslægtet med Abrahamsons i hans recension i *Almindelig dansk Litteratur Journal* 1781–82, III, p. 360–361: „Hvilket Overlæg viser det, at Rolf allerede falder i tredie Act, midt i Stykket. En mindre god Digter havde gemt Kongens Død til de sidste Scener i femte Act, . . . Ikke saaledes Ewald. Han tænkte sig en Handling, og ikke en enkelt Person, som sit Stykkes Formaal“. I modsætning hertil skriver P. F. Suhm (*Samlede Skrifter, Ellevte Deel*, 1793, p. 333): „Skade, . . . at det ei udgør noksom een Handling, at det egentligen hører op med den
- 173 tredie Act, da Rolf dør . . .“. – *Rolfs Tab*: tabet af Rolf. – *ikke som om . . . Retfærdighed*: måske en bevidst distancering fra Rahbeks ovf. citerede henvisning til Nemesis. – *det høye Tragiske*: Om Gr.s betragtninger se Albeck: *Omkring Grundtvigs Digtsamlinger*, Århus 1955, p. 19.
- 175 205. *Ivar Vidførle*: Gr. sigter formentlig til Ivar Vidfadme, der ifølge *Heimskringlas* kap. 40 underlagde sig Sverige, og, efter at den svage dannerkonge Ingjald var blevet brændt inde, gjorde sig til herre i Danmark, en stor del af Saxland og en femtedel af England. Det hedder i sagaen: Fra ham stammer Danekongerne og Sveakongerne. Gr. har ved en fejltagelse givet Ivar tilnavnet *Vidførle* (den vidtfarende), som ellers kendes som
- 176 tilnavn til en skjald ved navn Thorvald. – *O terqve qvaterqve*
- 177 *beatum*: O du tredobbelt firedobbelt lykkelige. – *Vessels anden Udgave*: Johan Herman Wessels samtlige Skrifter, I–II, Kbhvn. 1799–1800. – *Resensjon over Charis 1805*: Præsten og litteraten Claus Pavels (1769–1822) anmeldte *Charis 1800–1805* i *Kjøbenhavns Lærde Efterretninger for Aar 1805*, p. 97–104. Hans altfor positive dom over Reins digte findes *ibid.* p. 98. Da Gr. efter krisen i 1810 fik fat i Reins Nyeste Digte, skiftede han mening om digtets („Religjonen“) værd. Se Albeck: *Omkring Grundtvigs Digtsamlinger*, 1955, p. 90 f. – *især fordi leg selv forhen*: se I, p. 185–186, 201.
- 178 206. *Det lille skønne Digt . . .*: Oehlschlägers digt: Til

- K. M. R. paa hendes Fødselsdag, angives at være „Skrevet for i A. W. Schlegels spanisches Theater“. Digtet nævner i øvrigt ikke Schlegels navn, men i slutstrofen sammenlignes han unævnt med Hefaistos. Han har smedet en gylden „Sølver-Nøgle“ til Calderons tempel. I optrykket i „Poetiske Skrifter“, 1805, er alle de af Gr. kritiserede udtryk i str. 3 erstattet med
- 179 forbedringer. – *Næsestyver*: hentyder til Oehlenschlägers svar i Dagen, 1803, nr. 111, på Pavels' recension af Digte 1803. – *Sjeniet . . . Naturanskuelse*: om benyttelsen af ordet *naturanskuelse* i denne sammenhæng, se Fl. Lundgreen-Nielsen: Henrik Steffens' Goethe-forelæsninger i 1803, Danske Studier, 1971, p.
- 180 125. – *Rahbek atter optræde som Kritiker*: Recension over Foersoms Nytaarsgave, Kiøbenhavns Lærde Efterretninger for Aar 1805, p. 104–108. – *Dysaulx*: Jean-Joseph Dusaulx (1728–99), fransk litterat og politiker, nær bekendt af såvel Voltaire og Piron som Rousseau. Udgav 1798: De mes Rapports avec J.-J. Rousseau et de notre correspondance active; Wolffs Journal, 1805, I, febr., p. 113–147, bringer en række sammendrag af Dusaulx' Rapports. – *Efterretningen . . . Spøger De ikke?*: Citat af Wolffs Journal, febr. 1805, p. 143. Indskudt af Gr. er de kursorerede ord: Voltaire . . . sov altid.
- 181 207. *den store Pan er død*: udtrykket stammer fra en fortælling af den græske filosof Plutark (ca. 48–122). – *Rylhiere*: Claude de Rülhiere (ca. 1735–91), fransk satirisk digter. –
- 182 *I Folk . . . Skygge*: Citat fra Wolffs Journal, anf. bind, p. 146. – *Reychards Briefe*: J. F. Reichardt: Vertraute Briefe aus Paris geschrieben in den Jahren 1802 und 1803. III, 1804. – *I et Tidstykke . . . ved hans Bord*: Gr.s fri parafrasering, Wolffs Journal, anf. bind, p. 148–150.
- 184 208. *Den bedste Historie . . .*: Gr. har fundet værket omtalt som „Den bedste og troværdigste af alle, hidindtil udkomne, Historier om den franske Revolution“ i Wolffs Journal, anf. bind, p. 151. Samme sted synes Gr. at hente inspirationen til de følgende linjer om *Redskaberne*: „ . . . forfærdelig megen Brændevinsdrik, og, . . . ogsaa Krud, som de Fortvivlede, eller til Raserie Spændte, øste i Brændevinet, forinden de drak det“. –
- 185 *Hvad have Fransk mændene . . .*: Gr.s kommentar til et oversat udtog i Wolffs Journal, febr. 1805, p. 203–210. Gr. synes speci-

- elt interesseret i den politiske og retslige ligheds betrængte situation, efter at Napoleon er blevet kejser. Han nøjes med lige at nævne det 2. punkt: „Lighed i Krav paa enhver Ærespost i Staten“ og undlader ganske at omtale „3) En Troes- og Samvitigheds-Frihed“, samt „4) Opæggelse, Øvelse og Bestyrkelse i alle dette Folks legemlige og aandige Kræfter, hvilke nu yttre sig i mirakelagtige Virkninger i alleslags Haandteringer, saavel som i de skjønne Konster, og i Videnskaberne“, altså de positive sider ved revolutionens virkninger. I sine Mands-Mindeforelæsninger (1838) betegnede Gr. tiden mellem 1788 og Grækernes opstand i 1821 som „vel den største [overgang] i Verdens-Historien siden Tidens Fylde“ (anf. skr. p. 552).
- 186 **209.** *Gerhardine*: Sandsynligvis omtalt i lakunen mellem 18. januar og 9. februar, se nærv. udg. I, p. 187. Formentlig Gerhardine Hincheldey (1787–1850), datter af justitsråd Chr. Hincheldey, som bl. a. ejede Ourupgaard i Idestrup sogn. Han døde 1793, men hans enke, Laurentia Hofgaard (1755–1841), datter af justitsråd, viceborgmester i København, Gerhard Hofgaard, forblev på Ourupgaard til 1809. Gerhardine levede ugift med sin mor i København fra c. 1810 til moderens død. Selv døde hun ugift på Søholm, Gentofte Sogn, 30/1 1850 (ifølge venlig oplysning fra landsarkivar, dr. phil. Harald Jørgensen).
- 189 **210.** *da troer Ieg*: „Samlivet“ med Gerhardine synes at have vakt tvivl i Gr.s sind, om hvem han skulle foretrække. – *Rikke*: Ulrike Eleonora Grundtvig (1782–1805).
- 193 **211.** 1) *Mærkelige Strøg af Dantes Levnetsløb*: anf. skr. 1804, I, 2, p. 225–234. – 2) *Af Tassos*: ibid. p. 256–269. – *Gvido Kavalkanti*: Guido Cavalcanti (ca. 1255–1300), italiensk digter, ven af Dante. – *Maleren Giotti*: Giotto di Bondone (1266–1337), en af præ-renæssancens største malere, ven af Dante og Petrarca. – *Tonekunstneren Kasella*: Casella, florentinsk musiker, død ca. 1300, ven af Dante og optræder som sådan sammen med Virgil i Skærsildsafsnittet i Divina Commedia.
- 198 **213.** *Bokkas*: Giovanni Boccaccio (1313–75), italiensk forfatter, bedst kendt for sit hovedværk Dekameron. – *Steffenses Udtryk om Gøthe*: muligt et erindret udsagn fra Steffens' forelæsninger i foråret 1803. Jvf. William Michelsen: Tilblivelsen af Grundtvigs Historiesyn, 1954, p. 258, samt Fl. Lundgreen-Niel-

- sen: Henrik Steffens' Goethe-forelæsninger i 1803, Danske Studier, 1971, p. 124–126. – *navnlig*: ved navns nævnelse. – *Opposisjon mod Existensen*: reminiscens fra Steffens' forelæsninger, jvf. ovf. anf. afhandlinger samt Gr.s dagbog for 10. september 1805, nærv. udg. I, p. 221.
- 202 **214. innamorata**: Titlen er: Rinaldo innamorato, men Gr. følger her forlægget i Wolffs Journal. Inamorato = en elsker (bo-
203 ler). – *Ieg erindrer at Steffens . . .*: I sin bog: Tilblivelsen af Grundtvigs Historiesyn, 1954, har William Michelsen udførligt belyst parallellen mellem, hvad Gr. husker af Steffens' forelæsning om Tasso, og den kærlighedssituation hvori Gr. kort efter befandt sig ved mødet med Constance Leth (anf. skr. p. 259–261).
- 205 **215. dræbte**: forlægget i Wolffs Journal, anf. bind, p. 259, har *saarede*. – *hyppende*: hyppigt sig gentagende, se ODS VIII 979 lin. 54 ff.
- 207 **216. Muratori**: Ludovico Antonio Muratori (1672–1750), her-
tugelig arkivar i Modena, berømt italiensk historiker, som bl. a. har udgivet: *Rerum italicarum Scriptores* og *Annali d'Italia*. Gr. har oplysningen om Muratoris fortælling fra en fodn. i Wolffs
208 Journal, 1804, II, p. 261. – *Men gaves . . . elskede ham*: Sætningen synes at være Gr.s indskud. – *over Ariostes*: Her slutter parafraseringen af afhandlingen i Wolffs Journal, anf. bind, p. 262. Den afbrudte sætning skal sandsynligvis fortsættes således: „benyttede Academiet *della Crusca* sig deraf for at lade Tasso føle deres Nag“. Der er tale om en sammenligning mellem Ariostos berømte digt: Orlando Furioso og Tassos: Gerusalemme liberata.
- 301 **217. Indre . . .**: Siden begynder midt i en sætningsperiode, da de foregående 92 sider er gået tabt. Om den bevarede del af optegnelsen se Emil Frederiksen: Den unge Grundtvig og andre Essays, 1948, p. 38–41, samt William Michelsen: Tilblivelsen af Grundtvigs Historiesyn, 1954, p. 260–265. – *Fødselsdag*: Gr. er født d. 8. september.
- 303 **218. naar Alt er forgangen . . .**: allusion til Pauli berømte ord (1. Cor. 13,13).
- 306 **219. Dog Ve mit ene Knæ**: citat (med Gr.s retskrivning) fra Holbergs Peder Paars, 1. bog, 3. sang, muligvis fra 1794-udg.,

- p. 56. Citatet findes endv. hos Wessel: Digtkredsen Stella, VIII Digt, Samtlige Skrifter I, Kbhvn. 1799, p. 278. – *ad rem*: til sagen. – *Nissen*: N. Lang Nissen udgav 1797 en prosa-oversættelse af Virgils Æneiden med forord, indledning samt anmærkninger til hver sang. Udgiveren har ikke kunnet finde nogen ytring, der svarer til Gr.s formulering. Det hedder bl. a. p. 97 fn.: „man bemærke i disse Vers den Pynt, hvormed disse ringe Forretninger beskrives, og den udførlige Fremstilling af den hele fortskridende Handling, der saa liveligen bliver ligesom foretaget i vores Paasyn“. Lignende meninger forfægtes p. 103 og 190, hvor Nissen dog taler om „en Pynt, der synes overdreven
307 for saa almindelig en Ting“. – *kat[']exochen*: i særlig forstand, par excellence.
- 308 **220.** *Poesien er alt det . . .*: jvf. Steffens: Indledning til filosofiske Forelæsninger, Kbhvn. 1803, p. 160, hvor det hedder: „Uden Religiositet eksisterer hverken Poesie eller Kunst i Ordets højeste og eneste rigtige Betydning, efter hvilken intet kaldes Poesie, uden det som bærer det Eviges Præg“. – *Prosa er Alt det . . .*: Det hedder hos Steffens, anf. udg. p. 165: „Prosa kalder jeg, hvad som nedværdiger selv det som bærer det Eviges umiskjendelige Præg til et blot Endeligt“. – *Poesien skal støtte sig paa ren Natur-Anskuelse*: dette kan vistnok ikke henføres
309 til en enkelt skriftlig bevaret ytring af Steffens – *Deres rene Naturanskuelse*: – Ordet Naturanskuelse forekommer ikke i Steffens' trykte forelæsninger, men William Michelsen gør opmærksom på, at Steffens allerede på p. 1 i de trykte forelæsninger taler om en „indvortes Anskuelse“, der gælder både naturen og historien, og som også forudsættes i Steffens' betragtninger over den „moderne“ poesi. (William Michelsen: Tilblivelsen af Grundtvigs Historiesyn, 1954, p. 263 + fodn.). Steffens har formodentlig brugt ordet i sine senere (utrykte) forelæsninger.
- 310 – *provosere*: provocere, beråbe sig på. – *Werthers Leyden*: det hedder i Werthers optegnelse fra 26. maj bl. a.: „Ich . . . fand . . . dass ich eine wohlgeordnete, sehr interessante Zeichnung verfertigt hatte, ohne das mindeste von dem meinen hinzuzuthun. Dass bestärkte mich in meinem Vorsatze, mich künfftig allein an die Natur zu halten. Sie allein ist unendlich reich, und sie allein bildet den grossen Künstler“. (Die Leiden des jungen

Werthers von Goethe, genoptryk af originaludgaven fra 1774, Berlin 1868, p. 12).

- 311 **221.** *Steffenses Ytringer*: se n. t. p. 213.
- 314 **222.** *Ieg ved ret godt, hvad Ieg vilde sige . . . dens praktiske Anvendelse*: Om Gr.s udredning: se Rønning I, 2, p. 34-43, og Albeck: *Omkring Grundtvigs Digtsamlinger*, 1955, p. 19-22.
- 316 **223.** *Steffens selv tilstaaer*: Steffens' udsagn stammer formentlig fra hans Goethe-forelæsninger i foråret 1803, jvf. Fl. Lundgreen-Nielsen, anf. afh. p. 125. – *Steffens siger*: jvf. Steffens: *Indledning til filosofiske Forelæsninger*, Kbhvn. 1803, p. 24-25. – *Provencsalerne*: jvf. Steffens anf. skr. p. 162, hvor det bl. a. hedder: „Den provencalske Poesie kan man ansee, som Grundvolden til al moderne Digtekunst etc.“. – *Grækernes blomstrende Tid*: jvf. Steffens anf. skr. p. 168.
- 319 **224.** Θείον: Guddommelige. – *de Digtere . . .*: Hermed sigtes til romantikerne, jvf. nærv. udg. I, p. 220, samt Steffens' første forelæsning, anf. skr. p. 1, hvor han hos sine tilhørere forudsætter evnen til „indvortes Anskuelse“. – *Steffens siger . . .*: anf. skr. p. 163: „Hvad Historien engang tilintetgjør, det rejser sig aldrig“.
- 320 **225.** *Vel sandt . . .*: muligvis refleksioner over Steffens' indledning til niende forelæsning, anf. skr. p. 170 ff.
- 324 **226.** *Naar Steffens derfor siger*: Stedet synes at stamme fra Steffens' forelæsninger over Goethe i foråret 1803, jvf. Fl. Lundgreen-Nielsen, anf. afh. p. 126. – *tre Prækener*: de tre prædikener, der iflg. sammenhængen er skrevet i tiden mellem 11. september og 13. oktober, er ikke bevarede. Derimod findes en prædiken, som Gr. holdt 10. august 1805 i Bøstrup Kirke, trykt i *Dansk Kirketidende* 1873, no. 36-37, sp. 585-599. „Denne Prædiken, over 1. Kor. 10, 1-6, har alle den moralske Rationalismes typiske Mærker“. (Fredrik Nielsen: *N. F. S. Grundtvigs religiøse Udvikling*. Kbhvn. 1889, p. 42-43). I samme prædiken siger Gr., at han „føler det dobbelt Pligt at tale her, hvor – jeg gruer ved at sige det – næsten alle ere Vellystens nedrige Slaver . . .“.
- 326 **227.** *En vis S. med Børn og deres Lærer*: det er fristende at identificere S. med Frederik Jørgen Sehested til Nordskov i Svendborg amt. Han var gift med Constance Leths ældste søster, Anna Maria Fabritius de Tengenagel (1765-1835). Hvad

der måske kunne tale derimod, er alderen på ægteparrets 2 børn: Vibeke 16 år, Anders Michael 15 år.

- 332 **229.** *deponentisk*: varierende mellem passiv og aktiv. – *Ar-*
 333 *kenholtses*: se n. t. p. 203. – *Loke*: den engelske filosof John
 Locke (1632–1704). – *Læseselskabs Oprettelse*: Gr. førte – dog
 først fra 14. januar 1807 – protokol over Læseselskabet. Den er
 trykt in extenso i Den dansk Højskole, III, 1903, p. 146–186.
 Til belysning af selskabets virksomhed inden 14. januar 1807
 afskrev Gr. en række notater, heriblandt det første „ærbødige
 Promemoria“, hvis tone unægtelig er lovlig opstyltet. Se anf.
 skr. p. 149–151. Som eksempel skal anføres følgende stykke:
 „Paa en Tid, der, som vores, ved sine tusindfoldige Produksjo-
 ner i alle Fag, stedse fremavler ny Gæringer og Resultater, er
 det, mere end i de fremfarne Aldere, nødvendigt for de Mænd,
 der helligede Muserne deres Liv, at have regelmæssigt Sammen-
 hæng med disses stedse opblomstrende Rige, hvis De ville gaa
 frem med deres Tidsalder, og ej blive staaende paa det samme
 nedre Trin, (De) have bestøget. Mænd, hvis højere Dannelse
 hævdede dem over de stumpe Nydelser, Hverdagslivet under de
 grove sandselige Former yder, kunne og ville ikke løsrive sig
 fra de højere aandige, hvis Betingelser ere Læsning og Tænken“.
- 339 **231.** *Hvilke Forandringer*: En del af de foregående og føl-
 gende selvanklagende tanker spores i digtet „Strandbakken ved
 Egeløkke“, offentliggjort i digtsamlingen „Saga“, 1812. (Se Al-
 beck: „Strandbakken ved Egeløkke“ og „Havet“. Gr.-St. 1954,
 p. 22–39).
- 341 **232.** *Gliedel*: fiber.
- 353 **233.** *Min søster*: Ulrike Eleonora Grundtvig, se n. ovenf. p.
 148 (I, p. 210).

7: Udtogsbog 11. juli 1805 – marts 1806.

Fasc. 498.2.

De første 15 sider er *ikke* pagineret af Gr. – Gr.s skelnen mellem ø og ö (der i øvrigt ikke falder sammen med den lukkede og den åbne vokal i udtalen) er naturligvis fulgt i nærv. udg. Her og på de flg. sider er dog nogle i sidste korrektur iagttagne ø'er bibeholdt, skønt Gr. har ö.

- 2 r 234. *palato arridere*: at behage ganen. – *saasom min Dagbog forekom Mig*: Som det vil ses i det følgende, kunne Gr. ikke overholde det skarpe skel mellem dagbog og udtogsbog, således at f. eks. Udtogsbogen indeholder adskilligt stof af dagbogs-
2 v agtig karakter. – *dette Slag*: denne slags.
- 3 r 235. *naturam pelle furca ex*: ukorrekt citat fra Horats Ep. I, 20–24, *Naturam expellas furca, tamen usque recurret*: Jager man naturen væk med en fork, vender den alligevel tilbage. Gr. henter citatet fra Baggesens „Callundborgs Krønike“, hvor det hedder: *Naturam furca pellas ex*,/hun kommer dog igjen den
3 v Hex. Ungdomsarbejder af Jens Baggesen, I, 1791, p. 188. – *Af min Dagbog for 1802*: En del af denne dagbog er aftrykt nærv. udg. I, p. 12–34. Excerpterne omfatter også partier, som nu er gået tabt. I det følgende henvises til parallelsteder i den bevarede tekst. – *Den første hidrørende Antegnelse . . .*: dvs. den første optegnelse i dagbogen for 1802, som har karakter af excerpt og derfor hører hjemme i en udtogsbog. – *Orpheus og Eurydice*: Syngespil af F. R. Calzabigi, oversat af Charlotte Dorothea Biehl (1731–1788), med musik af Johann Gottlieb Naumann (1741–1801). – *Mikkel og Malene*: Michel og Malene. En heroisk Opera. Indrettet og skrevet til Hr. Capelmester Naumanns Musik til Orpheus. Udgivet anonymt, vistnok forfattet af P. A. Heiberg, 1789. Se Gerh. Schepele: Italienerne på Hof-

teatret, 1976, p. 27. – *Ieg gennemløb Øhlenslægers Digte*: Jvf. Dagbogen for 1802, I, p. 16–17. Gr. citerer sig selv med visse
 4 r ændringer i ordvalget. – *Af denne Bedømmelses Sammenhæng*: Det pågældende stykke er Gr.s kommentarer i 1805. En lign. korrigerende kommentar er de sidste linjer til citatet vedr. Tode's Visesamling. Først fra 5. april daterer Gr. sine kritiske kommentarer til 1802-udtalelserne ved foran at anføre årstallet 1805, som regel i parentes.

236. *Det galante Saksen*: Det galante Saxsen eller Fortæling om Kong Augusti af Pohlens mangehaande Elskovs Handlinger
 4 v ved C. L. Wilh. v. Pöllnitz, 1757. – *Todes Visesamling*: Viser og Selskabssange især for blandede Selskaber af Johan Clemens Tode, Kbhvn. 1798. Citatet stammer fra En kollegialsk Drikke-
 5 r vise om Tiderne, anf. skr. p. 47. – *Skinnet bedrager*: Roman af Joh. Fr. Jünger (1759–1797), oversat af H. Henriksen, Kbhvn. 1800. – *Denne Ikkeroman*: Det hedder på 1. dels forside: „Første Deel til Lykke maaskee blot Roman“, og på forsiden af 2. del: „Anden og sidste Deel desværre blot Roman“. Bogen, navnlig dens 2. del, har i nogen måde karakter af romanparodi.

5 v 237. 3) (1805): 3-tallet hører til det følgende afsnit: Den Tirade . . . – *Gud ved hvor han tog al den Ramse fra*: citat af Tycho Brahes Dag I, Wessels Samlede Skrifter I, 1799, p. 331.
 6 r – *videtur*: syn, skøn. – „*bortfey al Liv . . .*“: Forkortet gengivelse af et afsnit i den 2. forelæsning i Indledning til filosofiske Forelæsninger af Henrich Steffens, Kbhvn. 1803, p. 22: „Man tænke sig al højere Videnskab og Poesie og Kunst forsvunden fra Jorden; man bortrive enhver Blomst af det menneskelige Liv; man opdrage enhver qvindelig Skabning til en Kiökkenplante, som jo ikke maae blomstre, enhver Mand til en Foderurt for det alt oplugende Uhyre, den nærværende Tid; man bortfeie alt Liv, at Forstandens faste, men – nøgne Klippegrund, eene bliver tilbage“. – *Skarlotten*: den kvindelige hovedfigur i „*Skinnet bedrager*“, Charlotte.

6 v 238. „*Velgørenhed giver Renter*“: Formentlig F. L. Schrøder: Viktorine eller At gjøre Godt, bringer Renter, Lystspil i 4 Akter. Kbhvn. 1798. – *den kantiske Dydelæres Falser*: Falser står muligvis som et billedligt udtryk for ordet kategori. Herpå tyder ordet *slutte*, idet ordet Falser muligvis er taget fra snedker-

- sproget, således at billedet udtrykker en tæt sammenslutning. –
- 7 r *Risum teneatis amici*: Kan I bare Jer for latter, venner (Horats, *Ars poetica* V. 5). – *Wilhelm Meysters Læreaar*: Roman af Goethe, oversat af K. L. Rahbek, I-II, 1801-02. – *Steffenses Kollegium*: Bemærk forskellen i Gr.s bedømmelse af det udbytte, han har haft af Steffens' forelæsninger over Goethe. Disse, der vist blev holdt uden manuskript, synes at have præget sig så stærkt i Gr.s erindring, at han i 1805 kan huske dele af Steffens' udtryksmåde, jvf. William Michelsen: *Tilblivelsen af Grundtvigs Historiesyn*, p. 258 ff, og Fl. Lundgreen-Nielsen i *Danske Studier*, 1971, p. 121-129.
- 7 v 239. „*Med herlig Veltalenhed . . .*“: str. er en oversættelse af Arnórs Magnúsdraða str. 5. Gr. citerer med visse stilistiske ændringer Arnórs str. efter Suhm: *Historie af Danmark IV*, 1790, p. 59. – *Visunden*: Omtalen af Thjodolf Skald og Visunden,
- 8 r *ibid.* – *den bekendte Eynar*: Einar Thambeskielfer, *ibid.* p. 72. Ejendommeligt er det, at Gr. citerer Einar på vestnordisk: „of Iarl, of Iarl fostri!“, hvor Suhm oversætter Einars udsagn til dansk. Måske et tidligt vidnesbyrd om Gr.s voksende interesse for oldnordisk. – *Svend Ulfsen var . . .*: Så godt som ordret citat efter Suhm IV, p. 72-73, dog semikolon efter *svor*; Gr. sætter et meningsforstyrrende punktum efter *Konge*. – *kvad Thjodolf ret net*: se Suhm IV, p. 98. – *Höfn*: Gr.s kommentar, *ibid.* p. 99. – *Edgitha*: Historien om hendes „uberørthed“ og det latinske citat er hentet *ibid.* p. 106-107. – *Sicut spina rosam, genuit Godvinus Edgitham*: Godvin avlede Edgitha, således som tornen rosen. Verset anføres af Suhm, *ibid.*
240. *Hin eneraadende Herre*: med mange stilistiske ændringer hentet fra Suhm, *ibid.* p. 116-117. – *Da en vis Nordmand*: 17 stilistisk ændret citat, *ibid.* p. 147. – *Thorkel Geyses Döttre*: Beretningen og verset hentet (med stilistiske ændringer) *ibid.* p. 180. Formodningen om, at strofens forfatter er Bølver (Bölverkr Arnórsson) er Gr.s. – *Sven Estridsøn . . . sendte . . . en Papi* 18 *goye*: jvf. Suhm, *anf. skr.* p. 231. – *ad Papam vado*: jeg rejser til Paven. – *Horneman*: se n. t. p. 16. – *Gualtinus . . . Mapæus*: Gr. har her læst fejl i sin dagbog for 1802. Navnet er Gualterus Mapæus. Historien med nonnerne findes hos Suhm IV, p. 233. Den videre kommentar er Gr.s egen.

- 19 **241.** *Sven Estridsøns Moral*: hentet fra Suhm, *ibid.* p. 481. –
- 20 *Mester Herman*: Herman von Bremen i Den politiske Kandestøber. – *si fas est parva componere magnis*: hvis det er tilladeligt at sammenstille småt med stort. – *Musik er i sig selv . . .*: Stilistisk stærkt ændret citat fra Addisons *Spectator*, Vol. I, oversat af P. E. Kraft, Kbhvn. 1742, p. 113.
- 22 **242.** *Bruun-citatet*: har ikke kunnet identificeres. – *Kofods*
- 23 *smukke Bog*: Musikens Indflydelse paa Mennesket. Bidrag til et filosofisk-historisk Forsøg af Dr. B. P. Kofod, Slotspræst og Sognepræst til Helligøjstes Kirke, Kbhvn. 1804. Om den virkning, som læsningen af Kofods bog (og Constance Leths sang) fik på Gr., se William Michelsen: *Tilblivelsen af Grundtvigs Historiesyn*, 1954, p. 262 f. – Fragmenter af det følgende er benyttet af Arthur Arnholtz i hans afhandling om melodierne til Gr.s salmer, Gr.-St. 1952, p. 7-38, samt af Albeck i hans kongresindlæg: N. F. S. Grundtvigs forhold til musik og billedkunst. Beretning fra den 6. internationale studiekonference i skandinavisk litteratur, Uppsala 1966, p. 49-65.
- 28 **244.** *Palmine*: se n. t. p. 28. – „*For nærværende Tid . . . er*
- 29 *engelsk*“: stilistisk ændret citat fra Addison, Vol. I, p. 113. Afsnittet herfra til *paa Fortjeneste*, må hidrøre fra dagbogen 1803. – *Kilian*: figur i Holbergs *Ulysses von Itacia*. – *Darausens Virtuos*: Gr. har muligvis udtrykket fra T. C. Bruun: *Særsyn*, 1797 (Saml. poet. Skr. IV, 1812, p. 16):
- Jeg har seet, hvor Virtuoser
Skokkeviis darausen fra,
Rigtig nok med tomme Poser,
Strøg herind fra Fru Mama . . .
- 30 **245.** *per varios casus, per tot discrimina*: gennem alskens
- hændelser, gennem så mange farer eller genvordigheder. Efter
- 31 Holbergs epigram, I, 136, jvf. nærv. udg. I, p. 121. – *brunhebergerske*: Malthe Conrad Bruun og P. A. Heiberg. – *haaber at have bemærket det i min Dagbog*: Som nævnt i n. t. p. 217 er den del af Gr.s dagbog for 1805, som fortæller om hans rejse til Langeland og hans første måneder på øen, udrevet og gået
- 32 tabt. – „*leg har stedse mærket . . .*“: ændret citat fra Addison, Vol. I, No 11, p. 66. – *Gynealogiens 12te Del*: „*Gynæologie*“. En serie i 12 dele, som blev oversat fra tysk 1798-1802 af bl. a.

K. L. Rahbek og Rasmus Frankenau (1767-1814), der står som forfatter og oversætter til en række lignende bøger specielt om kønslivets problemer. 12. bind indeholder en række til dels aforistisk formede og som regel kritiske bemærkninger om kvindeskønnet. Således hedder det allerede i 3. stk. (af i alt 530): „Der gives for visse Fruentimmere, intet farligere Øieblik for at forfalde til legemlig Yppighed og Vellyst, end det, naar deres Forfængelighed smigres paa en overordentlig og ualmindelig Maade“. Og i stk. 28: „Ogsaa det er Fruentimmerne et eget Karaktertræk, at de, uagtet den liden Eenighed, der hersker mellem dem, dog forliges, og holde sammen, saasart man med forenede Kræfter angriber dem . . . Tal ilde om deres Kiøn, de føle det Alle . . .“. I stk. 59: „Elskov allene, opvækker kun sielden Fruentimmernes Elskov. Der gives ingen Elskov i Verden uden Forfængelighed, hvis Fruentimmerne vare mindre forfængelige, saa vilde de være troere og dydigere“.

- 33 **246.** *ni fallor*: hvis jeg ikke tager fejl. – „*Naar en Stat . . .*“: stilistisk ændret gengivelse af *Spectator*, Vol. I, p. 127fn.-128. – *William Temple*: engelsk statsmand (1628-1699). – *de nordiske Bikuber*: forlægget har „de Nordiske Bie-Kuber, som han (William Temple) kalder det“, dvs: de nordiske lande.
- 35 **247.** „*Addison er ikke . . .*“: citationstegnene er for så vidt misvisende, som det ikke drejer sig om et citat. I det pågældende afsnit, Vol. I, p. 138-139, Tirsdag d. 27. Martii, ræsonnerer Addison over følgerne af Skandskrifter og skammelige Vers og deres virkning på de personer, som rammes af de „forgiftige Piile“. Han udkaster den tese, at Sokrates, da han talte om sjælenes udødelighed kort før han drak giftbægeret, har røbet, at han ikke var upåvirket af Aristofanes' satire i dennes komedie *Skyerne*, hvor han latterliggør Sokrates' samtaler. Steffens' mening findes ikke i indledningsforelæsningerne, men kan muligvis være fremført i en af de senere forelæsninger. – *Kalilin*: Personen har ikke kunnet identificeres. Det drejer sig iflg. Addison om en mand, der mistede hånd og tunge på grund af sin fornærmelse mod Sixtus V's søster. Anekdoten findes i *L'Histoire de la Vie du Pape Sixte Cinquième*, trad. de l'Italien de Gregorio Leti (4. udg. 1702), II, p. 76-78, men navnet på forbryderen nævnes ikke. – *Kvillet*: Claude Quillet (1602-1661), fransk læge

- og digter, som havde hånet kardinal Mazarin i et latinsk digt. – *Aratin*: Pietro Aretino (1492–1556), italiensk forfatter. Kaldtes som følge af sin hvasse pen, som han brugte både til smiger og bagtalelse, fortrinsvis af konger og andre magthavere, *il flagello di' principe*, dvs. fyrsternes svøbe. – *Stavo ben, ma per star meglio, sto qvi*: se Addison, Vol. I, p. 151 m. fodn. – *ventelig en Saadan*: måske en ironisk hentydning til Steffens' ytring om, at en vis sygelighed må præge digteren, jvf. nærv. udg. I, p. 214–
- 36 215, 221. – *Kraft*: se n. t. p. 241. – *Ieg befandt mig vel*: se Spectator, Vol. I, p. 151, fodn. – *den sanktoriske Vægtstol*: Addisons Spectator, No 25, Torsdag d. 25. Martii (Vol. I, p. 148–151), bringer det nævnte brev fra en hypokonder. Manden omtaler „Sanctorii sindrige Afhandling“, hvoraf fremgår, at han „har opfundet en *Mathematisk Stoel*, som hang saa konstig på Fiædre, at man kunde afveye alting saa godt der paa, som paa en Veye-Skaal“. – *Plutonis*: forlægget (Addison, anf. skr. p. 154) har Plutonia.
- 37 **248.** „*De fleste Epitafier . . . over de Døde*“: Den ordrette citering begynder først ved „Ieg kunde ikke . . .“. Se Spectator,
- 38 Vol. I, p. 154. – „*Nogle af dem . . .*“: let stilistisk ændret citat af Addison, anf. skr. p. 155–156. – *Paa disse Sprog . . .*: Den følgende refleksion er Gr.s egen, men sandsynligvis inspireret af Addisons bemærkninger om de personer, „hvis Legemer maaske ligger paa Markene ved Blendheim eller paa Bunden af det store
- 39 Hav“, anf. skr. p. 156. – „*Da Vi ey . . . Samføyning*“: her citerer Gr. muligvis sin egen (tabte) Dagbog for 1803.
- 40 **249.** *et horatsisk Motto*: Se Addison anf. skr. p. 158. – *Der*
- 41 *gives neppe . . . Skilsmisse umulig*: Forkortet parafrase af indledningen til Spectator, Vol. I, No 27, p. 159. – „*Statsmanden har altid . . .*“: stilistisk ændret og lidt forkortet citat, ibid. p. 160.
- 42 **250.** *Drivend*: læs Drivende. Det følgende stykke med den symbolske skildring af det snart rolige og snart stormfulde hav har et poetisk sidestykke i udkastet til digtet „Havet“, vistnok
- 44 fra 1807, jvf. Albeck i Gr.-St. 1954, p. 22–40. – „*De forestillede Mig . . . nu gør*“: et lidt stilistisk bearbejdet citat af anf. skr. p. 162. Det citerede brev fortsætter med brevskriverens forsvar for „den Skabning, for hvis Skyld jeg saa meget har tilsidesat min *Caractere*, er alt, hvad I siger om hende; men den lille Slad-

der-Taske har saa noget oprigtigt og uskyldigt over sig, at hendes Skyld i et forsvinder, naar den bliver sammenlignet med hendes Uskyldighed i et andet Stykke. Vil I dydige Folk ikke gøre nogen Forskiæl paa Mishandlinger? skal den elskværdige Chloë kaldes med det onde Navn, som I gudfrygtige Folk giver gemeene Qvinder? jeg holder det hellige Løfte, som jeg, efter Eders kiærlige Formaning, gjorde Eder, om at tilskrive Eder mit Sinds Tilstand; og jeg vil stræbe bedre at overvinde denne daarlige Kiærlighed, som saa meget gjør mig til sin hengivne Tiener, at jeg nesten skammer mig ved at underskrive mig selv". Formentlig har Gr. afskrevet mere af Addison end det her bevarede, men de følgende 2 blade i ms. er revet ud. Det synes, som om den fjernede p. 45 har indeholdt et langt citat, idet man på den bevarede stump af bladets venstre side har 4 citationstegn foroven og 3 længere nede, og da den bevarede papirstump er smaltest på midten, kan man ikke udelukke muligheden af, at Gr. har skrevet i hvert fald en del af den ovf. citerede fortsættelse af brevet hos Addison af. Da han har revet dette og det følgende blad ud af sin dagbog, fristes man til at tro, at han har syntes, citatet altfor tydeligt røbede den situation, i hvilken han selv befandt sig i sommeren 1805.

- 49 **251.** *hvor Han igen kommer i Knibe . . . Livsnydelse:* Så godt som ordret citat (men med enkelte overspringelser) fra karnevalet i Rom skildret af Goethe i hans *Neue Schriften*, Erster Band, 1792. Trykt i dansk overs. i *Wolffs Journal*, 1803 III, p. 46-90.
- 52 Det citerede stykke findes p. 89-90. — *Med:* formål.
- 54 **252.** *Reenhjelm's Udgave:* Saga om K. Oloff Tryggwaszon i Norrege etc. . . . Nu på nya Svenskan sampt det Latiniske språket öfwersatt af Jacob Isthmen Reenhjelm. Uppsala 1691, p. 59-60. Beretningen fra Snorre findes i Peder Clausens oversættelse, Kbhvn. 1757, p. 117-118, men er aftrykt i Reenhjelm's noter p. 51.
- 56 **253.** *Noter til 15de Kap.:* anf. udg. noternes p. 53. — *Sakso siger det var efter Haralds:* jvf. Saxo 12. bog, 4. kap. *Saxonis Gesta Danorum*, ed. J. Olrik og H. Ræder, I, 1931, p. 272. — *Halfred kvad:* Gr.s gendigtning af en str. fra Halfreds Óláfsdrápa, som findes hos Reenhjelm kap. 64, p. 223 (se endv. noternes p. 88-89 til samme kap.). Muligvis kender Gr. også denne str. fra

Peder Clausens Snorreoversættelse, 2. udg. 1757, p. 172–173. Str. svarer til Óláfsdrápa (erfidrápa) str. 3, i Skjaldedigtningen, I. B, p. 150–151.

- 57 **254. Skule Thorstensen kvad:** Skjaldedigtningen, I. B, p. 283–284. Str. findes med svensk overs. i Reenhjelms udg. af Ólaf Tryggvasons saga, p. 227, og i noterne til samme, p. 91. Se endv. fodn. p. 163 (skal være 173) i Peder Clausens Snorreoversættelse 1757: Jeg fulgte Friislændernes Fiende, Sigvald Jarl, jeg slap da i mine unge Aar af Krigen med Livet. Men nu mærker Folk, at jeg bliver gammel. Der, hvor de mødtes i det heftige Slag, Sonden for Svolds-Fiorden, der maatte vi bære blodige
- 59 Saar. – *Halfredur kvad omtrent:* Skjaldedigtningen, I. B, p. 153–154. Gr.s tekstgrundlag synes at være str. 16 i kvadet samt tolkningen i Ólaf Tryggvasons saga, anf. udg. p. 232, og den tolkning, som findes ibid. i noteapparatet p. 94–95.

255. Nastrond: den uhyggeligste del af dødsriget i nordisk mytologi. – *Trane:* et af Olafs skibe. – *Ormene:* Ormen den lange og Ormen den korte. – *trøste paa:* håbe på, have tillid til.

- 60 – *Wig:* Gr.s henvisninger er ikke fuldt korrekte. Hunden (Wig) omtales første gang p. 62 i Reenhjelms udg. af Ólaf Tryggvasons saga, og hans henvisning til p. 188 skal være 186.
- 61 **256. hin tolvarmede Helt: ? – den snelfodede Ditto:** formentlig Achilleus, der i Iliaden ofte nævnes med epitetet „den fodrappe“. – *kallundborgske Höker:* Peder Paars. – „Den som til Sællandsfar er skabt blir aldrig lyde“: citat fra Holbergs Peder Paars; (udg. 1794, 1. bog, 1. sang, p. 12).
- 63 **257. Nutidens Største, Naturens reneste Anskuere:** det er vanskeligt at se bort fra, at Gr. her travestierer den romantiske stil med tydelig adresse til Steffens. Det er derfor muligt, at stykket er taget fra dagbogen 1803, selv om Gr. anbringer det under
- 64 1806. – *jam jam cædens:* allerede allerede faldende. – *15tende*
- 66 *Novbr. 1803 ... de gode Herrers Afmarseringsstund:* Afskrift (med ændringer) af den originale Dagbog for 1802–03, jvf. nærv. udg. I, p. 26–27.
- 70 **259. Add. 2. D. 443 ... sit hele Kön:** stilistisk let ændret gengivelse af fragment af Dagbog for 1802–03, jvf. I, p. 27.
- 71 **260. indslynge ... i ubrydelige Baand:** tilføjelse til forlægget under indflydelse af forholdet til Constance Leth. Jvf. Strand-

- 73 bakken ved Egeløkke: „bryde de Baand som mig bunde“. – *Götterlehre von Moritz*: Götterlehre, oder mythologische Dichtungen der Alten. Zusammengestellt von Karl Philipp Moritz. 3. udg., Berlin 1804.
- 74 **261.** *Gränzen der Menschheit*: Goethes digt er aftrykt i Moritz' ovenn. værk, p. 76-78, i det kapitel han kalder: Die Menschen-ähnliche Bildung der Götter, efter en karakteristik af Jupiter, der forener „das Spielende und Zarte so wie das Majestätische und Hohe“ i sig. – *Heiliger Vater*: forlægget har *Heilige* . . . – *Blize*: forlægget har *Blitze*. – *Den mit Göttern*: forlægget har *Denn* . . .
- 75 **262.** *Dasz viele Wellen*: forlægget har *Daß* . . . – *Daseins*: for-
36 v lægget har *Daseyns*. – *Brun Juls geografiske Leksikon*: De følgende sider indeholder excerpter af: Geografisk Haand-Lexikon, indeholdende en geografisk, statistisk og topografisk Beskrivelse over alle mærkværdige Lande etc. af Brun Juul. Candidat i Lovkyndighed. I-III, 1803-05. – *Glaamen*: forkortet, men næsten ordret gengivelse af ovenn. Haand-Lexikon, bind I, 1803, p. 426, dér stavet *Glommen*. – *Todalen*: forlægget har *Tydalen*. – *Kristianiafjord*: forlægget har *Christiania Fjord*, ibid. I, p. 227. – *Drammen*: ibid. I, p. 306. Artiklen *Drammensfjord*, hvis sidste halvdel Gr. her afskriver, omhandler *Drammenselv*.
- 37 v **263.** *Lougen*: ibid. II, p. 18, *Laugen*. – *Gagnef*: forlægget *Gagnefs*. ibid. I, p. 275-276. – *Newa*: ibid. II, p. 334. Gr. overspringer, hvad der kunne interessere hans lille elev (sommersejlads og vintersport). – *Suchowa*: forlægget *Suchona*, ibid. I, p. 314.
- 264.** *Weichsel . . . löber mod N.N.V. og N.*: forlægget har *V.N.V. og V.*, ibid. III, p. 560. – *Memel*: ibid. II, p. 349, under
38 r *Niemen*. – *Rhejn*: ibid. III, p. 39 f. Et stort og interessant afsnit om næringsveje, Rhinfart osv. excerpterer Gr. ikke.
- 265.** *Souberg*: forlægget *Sauberg*, ibid. II, p. 410. – *Maas*:
38 v ibid. II, p. 199 under *Meuse* og p. 195 under *Merve*. – *Severn*: ibid. III, p. 225. Gr. skriver *Manchester*, hvor forlægget har *Worchester*.
- 39 r **266.** *25 Mile*: forlægget har *26 Mile*, ibid. II, p. 215. – $1\frac{1}{2}$
39 v *Mil N. for Dijon*: forlægget har $3\frac{1}{2}$ *Mil.*, ibid. III, p. 208-209. – *Loire*: ibid. II, p. 69-70. Gr. forveksler muligvis le Loir med la Loire, som er Frankrigs største flod.

- 40 r 267. *efter et Løb af 84 Mile*: forlægget har 85 Mile, *ibid.* III, p. 47. – *Tessin*: *ibid.* III, p. 397: *Tessino*.
- 41 r 268. *et Løb af 190 Mile*: forlægget har 195 Mile, *ibid.* II, p. 405.
- 41 v 269. *Sindu*: forlægget har *Sende*, *ibid.* I, p. 525. – *Ganges*: Gr. medtager ikke Brun Juuls skildring af floden som en hellig flod, der fører guldsand og ædelstene med sig, *ibid.* I, p. 406–407. – *Hr Forfatteren*: Brun Juul nævner i artiklen om China, *ibid.* I, p. 220, floderne Yan-tse-kian og Wang-ho, men ofrer dem ikke særskilte artikler. – *Amur – Gihon*: Amur nævnt *ibid.* III, p. 379 under artiklen om Tatariet eller Tartariet, og Gihon *ibid.* I, p. 420–421. – *Nilen*: *ibid.* II, p. 351. Interessant Stof vedr. Nilens betydning for Ægypten m. m. er ikke medtaget.
- 42 r 270. *St. Laurentz*: *ibid.* II, p. 80, under *Lorenzo*. – *Thease-peak*: forlægget har *Cheasepeak*, *ibid.* III, p. 339.
- 43 r 271. *Mileforholde*: *ibid.* I, p. 21, findes en såkaldt Miletabel til belysning af de forskellige landes „Mile og Fodmaal“. Gr. medtager ikke tabellens opgivelser af „Miletal paa en geografisk Miil“. Den første af de kolonner, Gr. medtager, angiver, hvor mange „Rhinlandske Fod“ milene holder. Den anden kolonne angiver „Miletal paa Graden“. Gr. har her gjort sig skyldig i et par unøjagtigheder: *Svenske Mile* er i forlægget anført med tallet 34052, *Ungarske tal* på graden er i forlægget anført som 13.
- 43 v 272. *Zueignung des Ossian an meinen Bruder*: Digtet er senere trykt i „Gesammelte Werke der Brüder Christian und Friedrich Leopold Grafen zu Stolberg“, II, Hamburg 1821, p. 228–230, under titlen: „Spätere Zueignung des Ossian an meinen Bruder“ af Friedrich Leopold Graf zu Stolberg, (1750–1819). Gr.s gengivelse indeholder enkelte ortografiske småfejl.
- 44 v 273. *Ej kan Jeg sige . . .*: Kommentaren er et af de ret mange vidnesbyrd om Gr.s nye syn på poesien og vågnende forståelse for, hvad han havde hørt ved Steffens' forelæsninger 1803. Bemærk, at Gr. her – og i gengivelsen af Stolbergs digt – er gået over til at skrive *J*, hvor han tidligere brugte *I*. – *Fremmed Haand*: Det lille franske fragment har muligvis været indskrevet i dagbogen fra 1802–03 af en af Gr.s venner. I den form det fremtræder, giver det ingen mening. Måske skal det rettes til følgende ordlyd:

Quand les arbres battent à derrière, je reçois toujours un fleuve au bras. Alors je me mets sur ma feuille et mi(?) à (?) Pymont là(?), je me cuise(?), et si la corvée ne m'aide pas, je bois la fontaine. L'emplâtre est si mauvais à Pymont que je reçois toujours des yeux de corneille. Alors je fais venir les ciseaux de campagne, et – og indholdet kan da muligvis tolkes således:

Når stormen rusker i træerne omme bagved, går der som en strøm igennem min arm. Så sætter jeg mig til (skrive)papiret her i Pymont, og lader mig fortære af smerten. Hvis denne anstrengelse ikke hjælper, drikker jeg af kurvandet. Omslagene er så dårlige her i Pymont, at jeg altid får krageøjne deraf. Så sender jeg bud efter den store saks, og –. Uoplyst, hvorfra Gr. har teksten, som synes at skildre en kurgæsts lidelser i Pymont. Den har ikke noget modsvarende i Baggesens skildring fra kurstedet i „Labyrinten“ II. – *yeux de corneille*: krageøjne, en nu tabt dialektbetegnelse på de strykninholdige frø af *Strychnos nux vomica*. – *Brækmiddel*: her formentlig brækfornemmelser.

8: Udtog med kommentarer af Schillers små prosaiske skrifter.

Februar (?) 1806

Fasc. 499.4

275. Ms. hører til *Første Udtogshefte*. Eftersom Gr. konsekvent skriver J som I, og Afhandlingen nævner året 1806, kan det med sikkerhed siges, at ms. er skrevet i tiden mellem 1. januar og 1. marts 1806, og ikke som af Bugge formodet (SkL. p. 86) i juli 1806. Se i øvrigt Rönning I, 2, p. 68–72, samt W. Michelsen: *Tilblivelsen af Grundtvigs Historiesyn*, p. 272–275. –
- 1 r *Was heisst: Die Jenaer Antritts-Vorlesung*, Jena 1790. (Schillers tiltrædelsesforelæsning). I det følgende meddeler Gr. en række udpluk, for en del næsten ordret oversættelse, der er spækket med germanismer, f. eks.: *Rosbegær*: ty. *Lobbegier*; *Brødlærd*: ty. *Brotgelehrter*; *Kættermager*: ty. *Ketzermacher*; *anorgisk*: ty. *anorganisch*; *haabentlig*: ty. *hoffentlich*; *Riseværker*: ty. *Riesenwerk*. – *Den Brødlærdes Studereplan . . .* (p. 277) *Verdens store Hele etc.*: Gr. meddeler her en næsten ordret overs. af ovenn. afhandling p. 7²²–11¹¹.
- 1 v 276. *de Revolusjoner*: Schiller har: *Fortgang nützlicher Revolutionen*. – *blotter dens Nøgenhed*: Schiller har: *macht ihre Dürftigkeit sichtbar*.
- 2 v 277. *Smaahedsvurne*: ordet er vanskeligt at læse; Schiller: *das Geringfügige*. – *Hvor ganske forskellig . . . omstøbe det*: Schil-
- 3 r ler, anf. skr. p. 11²⁴–13¹¹. – *fejlende Sten*: manglende sten. Schiller har *fehlenden Stein*. – *Han nytter Alt . . . mod den Brød-*
- 3 v *lærde*: Schiller, anf. skr. p. 13²³–13²⁴. – *der sorgfuld bevogter . . . den sejrende Fornuft*: *ibid.* p. 14⁵⁻⁸.
278. *Hvor Hin end staar . . . finde hinanden*: *ibid.* p. 14²⁵–15². – *De Opdagelser . . .* (p. 279) *Underverdenen etc. etc.*: *ibid.* p.
- 4 r 15²⁵–17²⁷. – *en vis Haand*: Schiller: *Eine weise Hand*. – *politisk Selskab*: Schiller: *Gesellschaft*.
- 4 v 279. *Saaledes vare Vi . . . Hvad ere Vi nu?*: *ibid.* p. 18²⁶–19¹.

- *Mennesket har ved sin Flid . . . muntre Liv*: *ibid.* p. 19⁶–19²⁴.
 – *anorgiske Masse*: ordet *anorgiske* står for Gr.s egen regning. –
 5 r *Siden Lovene . . . Lovene imøde*: *ibid.* p. 21¹⁴–21¹⁶. – *Et stort Skrit . . . ej ere det*: *ibid.* p. 21²⁰–21²³. Fremhævelsen er Gr.s –
Endelig vore Stater . . . ej ødelægge hinanden: *ibid.* p. 23⁴–23¹⁷.
 5 v – *Spørgsmålstegnene i parentes*: indsat af Gr., ligesom det fremhævede ord *haabentlig*. Gr. synes ikke at være ganske overbevist om, at Schiller har ret. – *Paa Udsigterne 1792 og 1806 . . .* (p. 280) *ved hans Fødder*: Gr.s egen meditation. Hentyder til, at Schillers afhandling kom 1790 (ikke 1792 som Gr. anfører), medens Gr. kommenterer den i 1806.
 6 v **280.** *Massens Søn*: Napoleon. – *Nu svæver Han i Lysets høje Regioner*: Schiller døde 1805. – *Hvilke ulige Malerier – den gamle Celte*: Schillers afh. p. 23¹⁷–23²¹. – *Gid kun ej . . . ændse jordiske Lænker*: Gr.s egne tanker inspireret af læsningen af
 7 r Schillers afh. – *Almuen*: bemærk Gr.s tro på oplysningens vel-signelse og mission.
281. *Hvad var det . . .* (p. 282) *protestantiske Kristne*: svarer temmelig ordret til Schillers afh. p. 23²⁶–26²⁹. – *Riseværker*:
 7 v *germanisme* = kæmpeværker. – *og lod i Frankrig alle forsvinde*: Schiller: *und liess in Frankreich alle, bis auf Einen, verschwinden*, hvorved sigtes til Napoleon.
 8 v **282.** *en Augustiner*: Luther.

9: Optegnelser omkring lærergerningen på Egeløkke.

1. marts–19. november 1806.

Fasc. 499.7

Om Gr. forhold til de pædagogiske problemer, der kommer til udtryk i Leksjons og Karakterbogen, se Bugge: SkL, 1965, p. 88–107.

- 6 r **287.** *Residiver*: Tilbagefald til overstået sygdom. – *Verfels og*
7 r *Rahbeks Billedböger*: J. Werfel: Nyeste Billed-A.B.C. og Læse-
bog for Børn. Udarbejdet efter C. P. Funke (1803). I. A. C. Løehr:
Første Billed- og Læsebog . . . ved K. L. Rahbek (1805), og sam-
me: Anden Billed- og Læsebog . . . ved K. L. Rahbek (1806). –
Funke: C. P. Funke: Naturhistorie for Ungdommen til Brug i
Skoler og ved privat Underviisning, 3. Oplag ved F. C. Kielsen
(1801).
- 7 v **288.** *Sommerfeld*: Geographie til Ungdommens Brug forfattet
af Christian Sommerfeld, 6. Oplag (1804). – *udmærket Tryk*:
8 r udhævet tryk. – *det mærkværdigste*: det som er værd at mærke
sig, det vigtigste. – *Katekiseren*: undervisningsform med spørgs-
8 v mål og svar. – *Books Læsebog*: C. C. Boecks Læsebog til Nytte
og Fornøielse for Børn, som begynde at læse (1804).
- 9 r **289.** *Denne Kondisjon*: huslærerstillingen på Egeløkke. –
9 v *obiter*: tilfældigt. – *Vedkommende*: Karl Leths forældre.
- 10 r **290.** *begaa Bok*: gøre dumheder. – *indtraf et Tilfælde*: dette
hentyder til hans forelskelse i Constance Leth. Se Albeck: Gr.-
10 v St. 1959, p. 79 ff. og 84. – *Strasses historiske Kort*: Fr. Strass:
Der Strom der Zeiten (1802). Se William Michelsen: Tilblivelsen
af Grundtvigs Historiesyn, p. 39 og 265 ff.
- 291.** *Mallings store og gode Handlinger*: Ove Malling: Store
og gode Handlinger af Danske og Norske og Holstenere (1777).
- 11 v **292.** *O Du Almægtige*: Sammenlign Gr.s skildring af konrektor
Jens Stougaard's moraliserende afskedstale til sine elever i
Aarhus Katedralskole, nærv. udg. I, p. 52, (jvf. Bugge: Kirke-

historiske Samlinger, 7. Rk., 5. bd., 1963, p. 335 f.). – *plante og vande*: muligvis hentydning til Paulus 1. Kor. 3,6. – *Galetti*: J. G. A. Galetti: Lærebog i Historien for de første Begyndere. 4. Oplag (1803).

293. *Korunna o.s.v.*: navnene forekommer alle i Sommerfelds lærebog, se n. t. I, p. 288. – *Guldbergværkerne i Sibenbyrgen*: Findes ikke omtalt i Sommerfelds geografibog, men derimod i Brun Juuls Leksikon. Udtalelsen kunne tyde på, at Gr. i sin undervisning supplerede med oplysninger fra Brun Juuls leksikon, jvf. hans udskrifter af dette, nærv. udg. I, p. 262–271. – *Borkholm*: sandsynligvis *Borgholm* på Øland.

299. *En lille Herre*: pastor Graaes søn, se n. t. I, p. 307.

300. *Hr Graa*: Christian (eller Chresten) Graae (1775–1852), sognepræst i Bøstrup på Langeland fra 1803.

302. *Læseselskabet*: se nærv. udg. I, p. 229.

303. *Dsesires*: Dsjesire, landet mellem Eufrat og Tigris.

305. *en lille Person*: se n. t. I, p. 299, 306 og 307.

306. *sin kære Ven*: se n. t. I, p. 307.

307. *Kristian*: Christian Graae: 1801–1875. Præst, senere provst i Tranekjær.

308. *Slottet*: Tranekjær Slot.

Beopagtning: beopagtning.

312. *vil beholde den*: den *Han*, som omtales her, er ikke eleven, men en mennesketype.

313. *Schlegel*: J. F. W. Schlegel (1765–1836), dansk retslærd. Offentliggjorde i *Astræa*, et Tidsskrift, 1. bind, 1797, p. 345–488, en artikel med titlen: Erindringer imod Hr. Birckners Skrivt: Om Trykkefriheden og dens Love; tilligemed et Forsøg paa at bestemme Grændseskiellet imellem Trykkefrihed og Trykkefrækthed. Helliget alle Frihedens sande Venner. Artiklen var et regeringsvenligt svar på M. G. Birckners meget radikale skrift om trykkefriheden, hvori denne gjorde gældende, „at det kun skulle være forbudt at opfordre til med fysisk Magt at ændre Forfatningen eller at modsætte sig Administrationens Handlinger, ligesom man heller ikke maatte blande sig i en Privatmands private Handlinger. For Birckner var Trykkefriheden et Værn mod Vilkaarligheden, og derfor maatte Angreb paa Embedsmænd være tilladt, om de endog viste sig at være løgn-

- agtige". (Jvf. Harald Jørgensen: Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799–1848 (1944), p. 25. Birckners skrift fandt tilslutning i radikale kredse og affødte bl. a. en meget rosende omtale af stadsretsassessor P. Collett, der forfægtede den opfattelse, „at ogsaa Embedsmanden maatte have Ret til at kritisere Regeringen“, en ytring der medførte, at han blev afskediget uden pension. Det var i denne situation, J. F. W. Schlegel fremkom med sin meget lange afhandling, som ikke anfægter tanken om, at ytringsfriheden er en menneskeret, men som meget stærkt pointerer regeringens ret til i situationer, der truer regeringens autoritet eller statens sikkerhed, at skærpe bestemmelserne i trykkefrihedsforordningen. Afsnittet i Gr.s ms., hvis begyndelse er gået tabt, synes at give udtryk for den unge Gr.s radikale syn på menneskerettighederne. Han synes ikke at være tilhænger af en ydre revolution og har ingen tillid til værdien og varigheden af de ældre menneskers mulighed for at reagere imod nedarvede autoritetsbegreber og konventioner. Derimod har han en idealistisk tro på, at det unge menneske, der tidligt lærer menneskerettighederne at kende, vil – ikke sønderrive de bånd, hvori autoriteterne holder borgerne bundne, men, – dersom han får magt og position, søge at løse båndene, eller i det mindste forberede en varig løsning af menneskerettighedsproblemerne. Det er i denne sammenhæng, Gr. tager afstand fra Schlegels afh., hvori Schlegel i polemik med Birckner forsvarer regeringens efter hans mening lemfældige brug af trykkefrihedsbestemmelserne. Bemærk, at Schlegels afh. er fra 1797, altså fra et tidspunkt, da regeringen som følge af bl. andre P. A. Heibergs og Malthe Conrad Bruuns politiske skrifter fandt sig foranlediget til en skærpet praksis, der kulminerede i 1799 med den nye og strengere forordning om trykkefriheden. – *denunserede*: denuncerede. Her nærmest *anklagede*.
- 29 v
- 30 r **314.** *Dixi et liberavi animam*: Jeg har talt og reddet min sjæl.
- 32 r **316.** *Les pois*: sandsynligvis fejl for *Les pois* = ærterne. – *La sauterelle*: græshoppen.
- 33 r **317.** *a son aise*: fornøjet, „i sit es“.
- 33 v **318.** *De grevelige*: familien Ahlefeldt-Laurvig på Tranekjær.
- 37 r **322.** *Mallings store og gode Handlinger*: se n. t. I, p. 291.
- 38 r **323.** *usurperde*: usurperede = med magt tilegnede.

- 39 r **324.** *ved synlig Eftertanke*: Gr. har formentlig glemt at slette ordene *ved synlig*.
- 39 v **325.** *hellig Dag*: Kristi Himmelfartsdag.
- 40 r **326.** *Etssk*: flod i Nord-Italien (Adige). – *Mella*: flod i Nord-Italien (Tyrol). – *Agogna*: departement i den italienske republik. – *Panæro*: Panaro, flod i Nord-Italien.
- 41 r **327.** *sat sapienti*: citat fra Terents: for den indsigtfulde er det tilstrækkeligt.
- 42 r **328.** *Vaterford*: Waterford. Sommerfeld, anf. skr. p. 157: en stor folkerig Handelsstad med en god Havn. (I Irland).
- 42 v **329.** *Civita Vecchia*: søstad i den gamle kirkestat en halv snes mil nord for Rom. – *en vis Madame*: Kan næppe være andre end Karls mor. Gr.s indskud: „der stedse viser sig saare arm paa Følelse“, afspejler formentlig hans bitterhed over for den tilbødtes snart kølige, snart venlige holdning.
- 44 r **330.** *Da maaske det lykkes Mig*: se Bugge SkL, p. 92 ff. –
- 44 v *at Han kun lade sine nedre Kræfter*: Bugge læser *kan*, men der står *kun*. Måske har Gr. villet skrive *kunde*.
- 45 r **331.** *udførligt*: her: gennemførligt.
- 46 r **332.** *For Resten huskede*: sætningen er ufuldendt.
- 46 v **333.** *Shested*: se n. t. I, p. 227. – *Barsel*: Der er måske tale om den bekræftelse af en hjemmedåb, som fandt sted 4. juni i Bøstrup Kirke, og hvor bl. a. „kapitain v. Leth“ var fadder. Forældrene var en forpagter Æskebeks (se note 44 i Bugges ovenn. udg. I, 1968, p. 282).
- 50 r **336.** *Fynboerne*: se ovf. Shested. – *Plekter*: genstand til frembringelse af toner på strengeinstrumenter.
- 51 v **338.** *og min Sjæls mange og stærke Rystelser svække Hukommelsen*: Som det synes at fremgå af dagbogsoptegnelsen d. 17. juli, – altså 1 måned senere – har forholdet mellem Gr. og Constance i den foregående tid, hvorfra der ikke foreligger bevarede dagbogsoptegnelser, været inde i en alvorlig krise. Se W. Michelsen: Tilblivelsen af Grundtvigs Historiesyn, p. 269–270, samt G. Albeck: Gr.-St., 1959, p. 92–94, hvor det formodes, at optegnelsen i Lektionsbogen 14. juli røber, at opgøret har fundet sted umiddelbart før 17. juli.
- 54 v **341.** *den fynske Familie*: se n. t. p. 227.
- 59 r **347.** *17tende Formiddag*: Når der intet meddeles om efter-

middagens undervisning,, skyldes det muligvis, at Gr. benyttede eftermiddagen til i dagbogen at skildre det store opgør, han havde haft med Constance Leth. Se nærv. udg. I, p. 370–371, samt n. t. I, p. 338.

- 60 r **348.** *Zambaccari*: Zambaccaris levnedsløb og ballonforsøg 1803 og 1804 er omtalt i Odin Wolffs Journal for Politik, Natur- og Menneskekundskab, 1805 I, p. 61–73, og 1805 III, p. 211–223. Herfra har Gr. formentlig sine oplysninger.
- 60 v **349.** *Pindesubtraksjonen*: Gr. har, som det er fremgået af flere af de foregående optegnelser, søgt at anskueliggøre subtraktion (fratrækning) ved hjælp af pinde. – [*Her mangler . . .*]: Det er påfaldende, at materialet vedr. det samme tidsrum også mangler i den egentlige dagbog (fra 17. juli til 8. september), jvf. nærv. udg. I, p. 371, hvilket muligvis tyder på, at begge former for dagbog har indeholdt oplysninger om begivenheder, som Gr. ikke har ønsket bevaret for eftertiden.
- 61 v **350.** *Doner*: snarer til fuglefangst.
- 62 r **351.** *intet ret Sæd udi Tingen*: det gik langsomt fra hånden. –
- 62 v *Marte* (eller Marta): læsningen vanskelig, har ikke kunnet identificeres.
- 63 r **352.** *le marteau*: hammeren. – *D* og *M*: Division og Multipli-
- 63 v kation.
- 64 v **354.** *Hr Østrup*: sandsynligvis Vilhelm Østrup (1777–1850), der var personlig kapellan i Magleby på Langeland fra 1803–1814.
- 65 v **356.** *Kristian*: se n. t. I, p. 299.
- 68 v **360.** *Brokkens*: grævlingens. – *Rolfs gylðne Sæd paa Fyris-*
- 69 r *vold*: Om Rolf Krake og Fyrisvold se Saksens Danesaga, overs. af Jørgen Olrik, I, 2. udg. 1925, p. 126–127 og 137. – *hans Indebrændelse i Lejre*: jvf. Saxos gengidning af Bjarkemalet, J. Olriks overs. I, p. 131 ff.
- 72 v **364.** *Slaget mellem Jena og Vejmar*: Slaget fandt sted 14/10 1806. Gr. er som sædvanlig aktuel.

10: Spredte dagbogsoptegnelser fra foråret til 10. december 1806.

Af fasc. 507 fol. 9 v–10 v og fasc. 499.1

9 v 366. *Min Aand er oplyst . . . læge min dybe Vunde*: Fragment af Gr.s dagbog for 1806, hvis første 11 blade i øvrigt mangler. Gr. har indføjet citatet i en større selvbiografisk optegnelse, af hvilken et ret omfattende fragment er bevaret (fasc. 507), og som fejlagtigt er blevet opfattet som en fortsættelse af en d. 1. januar 1815 påbegyndt dagbog, se nærv. udg. I, p. 420–423. Som påvist af Høirup i hans afh. „Pilegrimen og Pilegrimen fra Zante. Grundtvigs Udkast til en apologetisk Fortælling“, Gr.-St. 1948, p. 10 f., synes der at være en forbindelse mellem det her omhandlede fragment af indledningen til dagbogen for 1806 og de fragmentariske udkast til en selvbiografisk novelle (Pilegrimen) eller en historisk roman (Pilegrimen fra Zante), som Gr. udformede, sandsynligvis i 1823. I udk. til „Pilegrimen“ skriver Gr. bl. a.: „Saa tænkte Unger-Svenden, saa skrev han omtrent i sin Dagbog . . .“. Denne sætning følger efter et afsnit, der både indholdsmæssigt og stilistisk frembyder lighed med det bevarede autentiske dagbogsfragment. Høirup formoder, at vi desuden i „Pilegrimen“ får et referat af de fortsatte dagbogsbetragtninger, der ender med en fortvivlelsens beslutning om oprigtig at prøve „den foragtede Vei, som *Jesus Christus*, som Han, der var, jeg veed ikke hvad, men var, saavidt jeg kan skionne dog meer end et Menneske, var, det kan jeg see og føle, i det Mindste langt meer end jeg, den Vej, som Han har banet, som Hans Tilbedere, som ogsaa mine ædle Fædre har betraadt! Kan jeg heller ikke der vinde Kraft og finde Fred, nu, saa maa det dog være en Trøst i al Elendigheden, at have prøvet det, ei af en ussel Ærgerighed, af en tom, hovmodig Indbildning, at have ladet sig hindre fra hvad der staaer i Menneskets Magt, og tabe kan jeg ikke, hvad jeg ikke har, hvad jeg længe nok forgiæves, efter

- Viismænds Raad, har kæmpet for, og af Nødvendighed har sukket efter, tabe kan jeg aldrig hvad jeg ikke har: hvad Hjertet kalder Kraft og hvad Samvittigheden kalder Fred, og nøies kan jeg ikke med hvad Verden kalder Dyd, og Kroppen gode Dage". (Gr.-St. 1948, p. 17). – *vandrette Sider*: fejl for *lodrette Sider*.
- 23 **367.** *Fasc. 499.1*: Om indholdet af det følgende: se Rønning I, 2, p. 65–67, Emil Frederiksen: Den unge Grundtvig og andre Essays, 1948, p. 25–56, og Albeck: Gr.-St. 1959, p. 78–98. – *hvis Jeg havde ejet Hende*: læsningen af verbet tvivlsom. Emil Frederiksen, ovenn. skr. p. 52, læser *øjnet*, mens K. E. Bugge ligesom udgiveren mener, at der står *ejet*. Se Gr.-St. 1959, p. 92, fodn.
- 30 **370.** *Atter tav Jeg i tvende Maaneder*: Lakunen, som altså skyldes Gr. selv, kan i nogen måde udfyldes med enkelte dagbogsnotitser i Lektionsbogen, der synes at røbe Gr.s voksende irritabilitet, som øjensynlig kulminerer i det store opgør, som dagbogen skildrer under 17. juli. Se n. t. I, p. 338 og 347.
- 34 **371.** *Atter saa Jeg Solen lue paa min Fødselsdag*: Af nogle linjer i Gr.s digt Strandbakken ved Egeløkke, der foregiver at skildre hans situation sommeren 1807:
- Sært, at endnu mig for Øie
Solen nedglider i Hav,
At den ei hist fra det Høie
Straalende seer paa min Grav!
- ses det, at Gr. har haft muligheden af en tidlig død for øje, således som det også fremgår af dagbogen for 8. september 1806. At tanken også forfulgte ham i det følgende år, fremgår af optegnelse fra 12. juni 1807. Se nærv. udg. I, p. 404.
- 35 **372.** *bryde Lænken, som fængsler Mig hertil*: sml. med første udk. til Strandbakken ved Egeløkke, hvor der tales om de bånd, der knytter ham til Egeløkke, et billede der også dukker op i digtets endelige redaktion: ... ak ja, naar jeg kunde/ Slide de Baand, som mig bunde.
- 38 **373.** *opløse det der fængsler*: jvf. foreg. note. – *For min Eleves*
- 39 *Fremskridt*: jvf. Leksjons og Karakterbog, nærv. udg. I, p. 283–365.
- 44 **375.** *Origines*: Origenes, kirkefader (ca. 185–254).
- 56 **381.** *Jeg optegnede en Del*: Steffens' forelæsninger om Goethes poesier begyndte 26. marts 1803 og indstilledes p. gr. af

- sygdom 21. april, men genoptoges 4. maj. Desværre er Gr.s dagbog fra 1. februar til 8. september gået tabt, således at vi ikke med Gr.s egne vidnesbyrd kan se Steffens' fremskridende indflydelse på fætteren. Et forsøg på at opspore enkelte detaljer er gjort af Fl. Lundgreen-Nielsen og meddelt i hans afh.: Henrik Steffens' Goethe-Forelæsninger i 1803, Danske Studier 1971, p. 57 121 ff. – *Jeg fik Attestats*: se nærv. udg. I, p. 35–42. – *Ludimagister*: Skolemester. – *Septbr. 10*: ms. har fejlagtigt *Desbr. 10*. – *Jeg skrev om Palnatoke*: se n. t. I, p. 130 og 177 f. – *vilde konsulere Jomsvikinga Saga*: se n. t. I, p. 149, samt nærv. udg. I, p. 178. – *beslattede Jeg at lære Islandsk*: se Albeck: Grundtvigs 58 Vej til de norrøne Skrifter, Gr.-St. 1953, p. 103–111. – *fik jeg Brev . . . Fættene*: Jakob Thomas Trojel. Se Gr.s tidl. fremstilling af ansættelsen som huslærer, nærv. udg. I, p. 180–181. – *Pastor Brorson*: se n. t. I, p. 181.
- 59 **382.** *ny Skabelse*: muligvis er udtrykket valgt med Kellgrens 61 berømte digt: Den nya skapelsen i tankerne. – *Das unstät schwanke*: citat fra Schiller: Die Braut von Messina, Sämtliche Werke II, München 1959, p. 846, lin. 723; denne udg. følger 1. udg. fra 1803.
- 383.** – *über allen irdschen*: *ibid.*, p. 843, lin. 612. – *der mich umfängt*: forlægget har *das mich umfängt*. – *Geflügelt ist das Glück*: *ibid.*, p. 844, lin. 650. – *Blizen gleich die schnell*: *ibid.*, p. 845, lin. 664.
- 63 **384.** *Lethe*: græsk myt., glemslens flod.

11: Udtogsbog

17. juli 1806 – 17. december 1807.

Fasc. 499.3

- 1 r 385. 17. Juli: Samme dag, da Gr. i dagbogen skildrer det store
1 v opgør med Constance Leth. Se n. t. I, p. 338 og 347. – *Die Braut von Messina*: Gr. benyttede en stor del af sine formuleringer fra Udtogsbogen, da han skrev sin afh.: Om Schiller og Bruden fra
2 r Messina, Ny Minerva, juni 1807, p. 225–248. – „*Den højeste Nydelse . . . Spil*“: se fortale til *Die Braut von Messina*, Über den Gebrauch des Chors in der Tragödie. Sämtliche Werke II, München 1959, p. 816.
386. *Don Karlos og Røverne*: dramer af Schiller (1787 og
2 v 1781). – *Karl Moor*: hovedperson i „*Røverne*“. – *Rent ud til- 3 r staar Jeg da . . . Skulder*: I Minerva, p. 231, er dette afsnit omformuleret, endda så kraftigt at vendingen „*trykket af Virkeligheden*“ er blevet ændret til den i denne sammenhæng meningsløse formulering „*tryllet af Virkeligheden*“. – *Schiller synes . . . Skulder*: sammentrængt referat af Schillers ovf. nævnte fortale, anf. skr. p. 816–817.
- 3 v 387. *Sværer*: Minerva, p. 231: *Svæven*, formentlig som følge af en læsefejl hos sætteren. – *Maaske er det umuligt for Menneskets Kraft*: Minerva, p. 232, lin. 3–16, har den væsentlige ændring: „Det er vel umuligt for Digteren“, ligesom der står *han*,
4 r hvor ms. i det følgende afsnit har *De*. – *som Steffens . . . Eksistensen*: Steffens synes at have anvendt udtrykket i sine forelæsninger over Goethe i foråret 1803. Se Fl. Lundgreen-Nielsen: *Henrik Steffens' Goethe-Forelæsninger i 1803*. Danske Studier 1971, p. 126. – *Men uden Tvivl . . . den harmonisk rolige*: I Minerva, p. 232, lin. 24 – 233, lin. 3, hedder det: „Tanken, at Mennesket kan finde sig fri, ved frivillig at adlyde Naturens Love, og føle sig hævet over den, som Hersker, fordi den adlyder sin egen Lov, er en aabenbar Illusion; thi Frihed ophæver

- nødvendig Underkastelse, og denne hiin, ligesom man ikke hersker, fordi man ikke er den eneste, der lyder. Er det nu vist, at hiin Tanke maatte have Realitet, naar Nydelsen, som dens poetiske Fremstilling foraarsager, skulde være den høieste, og mangler nu denne Realitet, saa er det vel ogsaa beviist, at den høieste Nydelse ei her kan være tilstæde, skiøndt Nydelsen vist nok er høi for Digteren selv, da den, ham ubevidst, udspringer fra den poetiske Tilværelse, han stræber at omplante". – *Naar Mennesket tager Del . . .* (p. 388) *hvad der fremhjælper denne Hæven og konstituerer den, er den høieste Nydelse:* Jvf. Minerva, p. 233, lin. 4-20. Gr. polemiserer her mod Schillers definition, anf. skr. p. 816: „Alle Kunst ist der Freude gewidmet, und es gibt keine höhere und keine ernsthaftere Ausgabe, als die Menschen zu beglücken. Die rechte Kunst ist nur diese, welche den höchsten Genuss verschafft. Der höchste Genuss aber ist die Freiheit des Gemütes in dem lebendigen Spiel aller seiner Kräfte“. Se Rønning I, 2, p. 74-80, hvor Gr.s syn på „Die Braut von Messina“ analyseres på grundlag af såvel Udtogsbogens ms. som Gr.s afh. i Minerva, og hvor Gr.s kritiske syn på det anførte
- 4 v Schiller-citat kraftigt understreges. – *Det er en . . .* (p. 388) og *denne hin:* Dette afsnit findes ændret og udvidet i Minerva, p. 232, lin. 17-21.
- 5 r 388. *Menneskets Frihed bestaar . . . høieste Nydelse:* Dette afsnit er – forkortet – indføjet i Minerva, p. 234, i en noget anden sammenhæng end i ms. – *Pauli dybe Erklæring:* hentyder til Romerbrevet, kap. 8, v. 19-22. Afsnittet med Paulus-citatet findes ikke i trykket. – *Men fordi . . . Adel og Frihed:* Hertil svarer et stærkt ændret stykke i Minerva, p. 234: „Vilde man heraf slutte, at Grækernes Dramer ei skiænkede Grækerne selv den høieste Nydelse, da bedrog man sig atter; thi hos dem var Livet Poesie, og de ahnede intet Høiere. Beskuelsen af den rolige Strid og Undergang maatte skiænke dem den høieste Nydelse; thi ved det umiddelbare Forhold til det almægtige Fatum sattes de ved Siden af Guderne“. – *Særdeles skøn:* De følgende stykker er citater fra Schillers Die Braut von Messina. Et par af citaterne har Gr. tidl. indført i sin dagbog for 10. september 1806. Se nærv. udg. I, p. 382 og 383. – *Schön ist des Mondes . . . mit ihrem Sohn:* Die Braut von Messina, anf. udg. p. 832, lin. 259 – 833,

6 r lin. 276. – *und Gleichniss*: forlægget har: *und ihr Gleichnis*, anf. udg. p. 833.

389. *Söhne*: forlægget har *Söhnen*. – *Keimt sich*: forlægget har *Krönt sich*. – *den himmlischen Thron*: forlægget har *dem himmlischen Thron*. – *gebohrne*: forlægget har *geborne*. – *Nur die Natur . . . unstätt treibt*: *Natur* er fremhævet i forlægget, anf. udg. p. 835, lin. 361–364. – *unstätt treibt*: forlægget har *Des Lebens unsted treibt*. – *Nicht Wurzeln . . . die Besten*: Schiller, anf. udg. p. 843, lin. 585–591. – *entflossen*: forlægget har 6 v *entflohen*. – *aufgefassen*: forlægget har *aufgefangen*. – *über allen irdschen . . . verschwunden*: anf. udg. p. 843, lin. 612–616. Jvf. nærv. udg. I, p. 383. – *Freudenfittigen*: forlægget har *Freudenfittichen*. – *der mich umfängt*: forlægget har *das mich umfängt*. – *Geflügelt ist das Glück . . . zu erheben*: anf. udg. p. 844, lin. 650–654. Jvf. nærv. udg. I, p. 383. – *gesezt*: forlægget har *gesetzt*. – *Geschwässigkeit*: forlægget har *Geschwätzigkeit*.

390. *Nicht mehr verstohlen . . . des Stundenglases rinnt*: anf. udg. p. 845, lin. 660–667. – *die Flucht*: forlægget har *der Flucht*. – *Das Morgen wird dem schönem Heute gleichen*: forlægget har *schönen. Morgen og Heute* er fremhævet hos Schiller. – *Blizen*: forlægget har *Blitzen*. – *vorüber schiessen*: forlægget har *vorüberschiessen*. – *plötzlich*: forlægget har *plötzlich*. – *verslungen*: forlægget har *verschlungen*. – *Sann*: forlægget har *Sand*. – 7 r *„Min Glæde er som Bækken“*: citat fra „Kierlighed uden Strømper“, Andet Optog, Første Optrin, Johan Herman Wessels samtlige Skrifter, I, København 1799, p. 24. – *Was ich nun sprach . . . wieder kam*: Schillers anf. udg. p. 846, lin. 708–713. – *wieder kam*: forlægget har *wiederkam*. – *Das unstät schwanke . . . Himmelspunkte zu*: anf. udg. p. 846, lin. 723 – p. 847, lin. 728. – *unstät*: forlægget har *unsted*. – *einen*: ordet er fremhævet i forlægget. – *Schön ist . . . der murmelnde Bach*: anf. udg. p. 7 v 851, lin. 871–878. – *Abendröthe*: forlægget har *Abendröte*.

391. *Ossian*: En desværre ufuldendt analyse vedr. Ossian-digtenes alder og poetiske værd. Det er karakteristisk, at Gr. interesserer sig mest for det sidste (sml. Andreas Haarders resultater af studiet af Gr.s forhold til Beowulf-digtningen i hans bog „Beowulf. The Appeal of a Poem“, 1975, p. 84 ff.). Nærv. fragment må have været skrevet inden maj 1807, eftersom Gr. i ti-

den mellem 1. og 15. maj 1807 går over til at skrive *jeg* med lille *j*. (Smf. stavemåden i Gr.s breve til Rasmus Nyerup af 1. maj 1807 og 15. maj s. å., Breve I, p. 1-4). Afsnittets sidste linje „Ufuldendt som alt hvad jeg gör“ har *jeg* med lille *j* og er, hvad skriften også tyder på, skrevet samtidig med det følgende afsnit vedr. Schelling-recensionen i *Ergänzungsblätter*, hvor skrivemåden *jeg* med lille er gennemført. Hvorfra Gr. har sin viden om „Tvisten“ om de ossianske digtes ægthed, kan ikke siges med sikkerhed. Grev Friedrich Leopold Stolbergs tyske overs. var kommet i 2 udgaver i 1806, men de indeholder ingen hentydninger til striden om digtenes ægthed. Den reviderede udg. af grundteksten, der var forberedt af sekretæren i Highland Society, John Mackenzie, forelå i 1. halvår af 1807 sammen med en latinsk overs., der nævnes i St. St. Blichers danske overs., hvis 1. bind forelå 12/6 1807. Blichers overs. indledes med en fortale, som har titlen „Ægtheden af Ossians Digte“. Det er fristende at tro, at Gr.s viden om „Tvisten“ hidrører fra Blicher, men det støder på den vanskelighed, at Gr.s fragment, at dømme efter stavemåden af *Jeg*, senest er skrevet i 1. halvdel af maj 1807. Det er imidlertid en kendsgerning, at fremstillingen af Blichers overs. allerede var i gang i september 1806 (St. St. Blicher: *Samlede Skrifter*, I, 1920, p. 248); kan Gr. have set nogle korrekturark? En uanavngiven konkurrent til Blicher fik en overs. af Ossian-digtet „Slaget ved Lora“ offentliggjort i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, No 54, 18. april 1807, og Gr.s viden om „Tvisten“ hidrører muligvis fra den lille artikel „Til Læseren“, anf. tidsskr. sp. 866, men synes dog at gå ud over artiklen.

- 8 r *Jeg erindrer at Steffens*: Nogen omtale af Ossian forekommer ikke i Steffens' indledningsforelæsninger. Gr.s erindring stammer formentlig fra en af de senere forelæsninger. – *Potenz*: her 8 v muligvis „åndskraft“. – *Ergänzungsblätter*: Med enkelte små overspringelser en fuldstændig overs. af nævnte afh. og et markant vidnesbyrd om, at Gr. så sent som december 1807 søger videnskabelig underbyggelse af sin positive holdning til naturfilosofien. – *vorlaufige*: *Erg.blätter* har *vorläufige*.
- 9 r 392. *Astheni*: kraftløshed, afmagt. – *Hyperstheni*: sygeligt 9 v forhøjet livskraft. – *Peripneumoni*: Lungebetændelse i forb. med lungehindebetændelse.

- 393. Troxler:** Ignaz Paul Vitalis Troxler (1780–1866), svejtsk-tysk filosof og læge. Studerede fra 1800 i Jena, hvor han hørte Schellings forelæsninger og blev grebet af de naturfilosofiske ideer. Slog sig ned som læge i Luzern 1805, samtidig med at han fortsatte sit videnskabelige arbejde. Fra hans hånd forelå i 1806 „Ideen zur Grundlage der Nosologie und Therapie“ (1803), en afh. der i høj grad vakte Schellings bifald, „Versuche in den organische Physik“ (1804) og „Grundriss einer Theorie der Medicin“ (1805). I sin til at begynde med noget omflakkende tilværelse (han måtte af religiøse og politiske grunde forlade professorater i Luzern (1820) og Basel (1830)) beskæftigede T. sig med lægegerning, politik, pædagogik og filosofi. Et fastere tilholdssted fik han som professor i Bern (1834–1850). Han vendte sig allerede o. 1810 fra Schelling til Jacobi (1743–1819) og fandt et nyt grundlag for sin tænken i antroposofien.
- 11 r **394. Resensentens Anmærkning:** Stykket fra *Saasnart Vi se* ... (s. 395) *Pathologien i det Hele* er i *Ergänzungsblätter* sat i skarp parentes. – *sit venia verbis*: man tillade udtrykket.
- 13 r **396. Dette er Stikstof:** Gr.s egen bemærkning. Ordet er en
13 v germanisme = kvælstof. – *die Rinden*: barken.
- 14 r **397. Krampe:** forlægget har Starrkrampf = stivkrampe. – *det brovnske System*: Kaldes også Brownianismen efter ophavsmanden, den engelske læge John Brown (1735/36–1786). Han forudsatte, at den levende organisme i modsætning til den livløse besad irritabilitet, og at sygdomme skyldtes enten en for svag eller en for stærk irritabilitet (stheni eller astheni). Astheniske sygdomme krævede irritationsfremkaldende midler, f. eks. alkohol eller opium, hvorimod stheniske kunne kureres ved åreladning, afførende midler, diæter o. l. Hvorfra Gr. har sit kendskab til Browns system, har ikke kunnet oplyses, måske fra samtaler med morbroderen F. L. Bang eller med nedenn. Ole H. Mynster.
- 14 v **398. Professor Mynster:** Ole Hieronymus Mynster (1772–1818), halvfætter til Gr. og bror til den senere biskop J. P. Mynster. Læge og naturvidenskabsmand, udgiver af „Physikalisk, oeconomisk og mediochirurgisk Bibliotek for Danmark og Norge“, det første naturvidenskabelige tidsskrift i Danmark og Norge. Blev i 1802 overmedicus ved Frederiks Hospital og i 1805 professor extraordinarius ved Københavns Universitet. Var i år-

hundredets begyndelse en samlende og ledende personlighed i en kreds af unge intellektuelle, heriblandt Oehlenschläger og Steffens, men var i sin åndsholdning mere det 18. end det 19. århundredes mand. – *Doktor Ørsted*: Fysikeren H. C. Ørsted (1777-1851), som også tilhørte kredsen om Mynster. Gr. skulle senere (efter 1810) lære dr. Ørsted at kende som sin hårde modstander under opgøret med Schelling og naturfilosofien.

12: Dagbogsfragment 30. december 1806.

Fasc. 499.5

- 1 r 399. *Skjaldenes Rad*: Begtrup: *Skjoldenes*, læsningen usikker. – *indgivet*: Begtrup: *indgravet*. – *hvis*: Begtrup: *hvor*. – *Sigurd og Brynhild*: jvf. n. t. I, p. 59. Sagnene om Sigurd og Brynhild gjorde Gr. påny til genstand for poetisk behandling i årene 1809–10. Resultatet blev „Optrin af Norners og Asers Kamp“, 1811.
- 2 r 400. *Gjukungerne*: Gjukes og Grimhilds sønner: Gunnar, 2 v Hogne og Guthorm. – *Min Forkærlighed til hin Epoke*: Også senere omtaler Gr. sin tidlige forkærlighed for „Vølsungernes store Tragedie“, f. eks. i et utrykt afhandlingsfragment fra 1816–18, fasc. 208.11. – *første Del af Suhms Dannemarks Historie*: Historie af Danmark fra de ældste Tider, I, 1782, af P. F. Suhm.
- 3 r 401. *Hvad Steffens . . . Niebelungen*: Omtalen findes ikke i Indledning . . . etc., Kbhvn. 1803. – *Plan til et Sørgepils*: Udkast til plan til „Sørgepillet Sigurd Fofnisbane i 5 Akter, begyndt d. 5te Julii 1803, kl. 10 Eftermiddag“, – samt de første scener til „Sigurd Fofnisbane En Nordisk Tragedie I Fem Akter Sammenskrevet af Forfatteren til Ulfhild. Kiøbenhavn den VIIde Julii MDCCCIII“, findes i Gr.-A. fasc. 493.3 a-b. Jvf. n. t. I, p. 399. – *Aslaug*: se nærv. udg. I, p. 125 (25. maj 1804) samt n. t. 4 r samme ovf. p. 117. – *de ulykkelige Baand . . . Genstand*: se n. t. I, p. 372.
- 4 v 402. *Jeg læste Fichtes skønne Bog*: Om Gr.s begyndelse til et studium af romantikken, se C. I. Scharling: Grundtvig og Romantikken, 1948, p. 23 ff. – *Fichtes skønne Bog*: Johan Gottlieb Fichte (1762–1814): Die Bestimmung des Menschen (1800). – *Schelling i hans Bruno*: Friedrich Wilhelm Schelling (1775–1854). Hans dialog: Bruno oder über das göttliche und natürliche Prinzip der Dinge. Ein Gespräch, udkom 1802. – *Skirners Rejse*: Skirners Reise eller Kiærlighed Gudernes Straf, en For-

tælling (efter den ældre Edda) af Jens Møller, *Minerva* maj 1806, p. 212–231. Møller, der på det tidspunkt var adjunkt ved Slagelse Latinskole (fra 1808 professor i teologi i København), havde behandlet myten om Frejs kærlighed i en „unordisk“, rationalistisk og let frivol form. Gr. harmedes derover, dels fordi han som forelsket ung mand så en lighed mellem Skirner og sig selv, og dels fordi Møller ikke havde romantikerens blik for den nordiske poesis egenartede skønhed. Gr. følte sig derfor tilskyndet til at levere en passende nutidig gendigtning af oldkvadet og offentliggjorde denne i afhandlingen: Lidet om Sangene i Edda, *Ny Minerva* september 1806, hans først offentliggjorte litterære arbejde. – *mit Væsens Herskerinde*: Constance Leth. Iflg. Rönning I, 2, p. 93, modtog Gr. maj-heftet af *Minerva* i begyndelsen af juli 1806. – *Jeg har . . . Gunlaug Ormstunges Saga*: Se Gr.s excerpter fra 10. og 11. juli 1804, nærv. udg. I, p. 151–157. En litterær bearbejdelse af sagaen offentliggjorde Gr. i *Nytaarsgaven „Saga“*, 1812, p. 5–50.

13: Dagbogsfragment fra
(forsommeren?) 1807.

Fasc. 499.2

21 r 403. Fasciklen omfatter 1 blad med blyant dateret „1806?“. Fragmentet synes ikke at have sammenhæng med dagbogen for 1806 eller andre store enheder blandt Gr.s mss. fra samme tid og må vel betragtes som et isoleret, spontant udbrud. Den konsekvente skriven *jeg* og *mig* med lille tyder på, at fragmentet er fra efter første halvdel af maj 1807. Der anes en forbindelse med det første, i 1807 forfattede, udk. til „Strandbakken ved Egeløkke“. Fragmentet stammer da formentlig fra sommeren 21 v 1807. – *tilsluttet*: formentlig: *lukket, utilgængelig, uopnåelig*.

14: Dagbogsoptegnelse 12. juni 1807.

Af fasc. 264.1c

- 6 v 404. Forekommer i fasc. 264.1c, der omhandler en analyse af str. 27–30 i Völuspá og er et led i Gr.s genvakte lyst til at studere Nordens mytologi efter vennen Skougaards besøg på Egeløkke sommeren 1807. (Om Skougaard se n. t. I, p. 22). Toldberg betegner optegnelserne om Gr.s Edda-sysler i 1807 som „en slags faglig dagbog“. Det er dog kun de her meddelte udsnit, der klart har karakter af dagbogsnotater. (Toldberg: Grundtvig som Filolog, p. 100, og samme: Dateringskriterier for Grundtvig-Haandskrifter, Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen, 33. årg. 1946, p. 110 m. faksimilegengivelse). (Se endv. Niels Kofoed: Grundtvig som selvbiograf, 1954, p. 87). – *hvorledes Heimdal fik Styrke*: Det fremgår ikke af Nordens Mytologi, 1808, at Heimdal får styrke af Odins blod. – *ridet i Ragnaroke*: Det hedder i Nordens Mytologi 1808, p. 136: „Høit tudet Heimdal i løftede Horn, og Odin rider til Mimers Brønd at løse sit Pant, men forgæves“. I en anmærkning til denne sætning i NM 1808 henviser Gr. til, at Snorres Edda (i modsætning til Völuspá) „siger at Odin red til Mimers Brønd“ jvf. „De Yfverborna Ätlingars, eller Sviogötars ok Nordmännars, EDDA, etc.“, udg. af Johannis Göransson, Uppsala 1746, p. 90: „Opin riþr til Mimisbrunz. Ok tekr af Mimi rad fyrer ser“. – *Svages sluges Han af Fenris*: jvf. Göransson ovenn. udg. p. 91: „Ulfrin
- 7 r gleypir Opin ok er þat hans bani“. – *Alt er Norneres Værk*: Allerede i sin første udformning af den nordiske gudelære fremsætter Gr. sin teori om Asernes syndefald, deres given sig hen til jordiske nydelser i samkvem med jættekvinder osv. Til straf lader Alfader Nornerne stige af Urds brønd. De hændelser, der fører frem til Ragnarok (f. eks. Balders død), er fremdeles Norneres værk.

15: Dagbogsblade 24. juni 1807.

Fasc. 499.6

- 5 v 405. *den dog alt var at læse paa dansk*: Hentydning til Abrahamsons overs., jvf. n. t. I, p. 153. – *Jeg skrev om Videnskabelighed*: I „Ny Minerva“ marts 1807 offentliggjorde Gr. en stor afh. med titlen: Om Videnskabelighed og dens Fremme især med Hensyn paa Fædrelandet; optrykt i US I, p. 175–202. – *Jeg oversatte Goethes Skildring af Vinkelmann*: I 1805 udsendte Goethe skriftet: Winckelmann und sein Jahrhundert. Gr.s overs. er utrykt, og noget ms. er ikke bevaret. – *Eddas Sange*: Gr.s afh.: Lidet om Sangene i Edda, trykt i Minerva, september 1806, p. 270–299. – *Det gav mig Mod*: jvf. Gr.s brev til Rasmus Nyerup af 1. maj 1807 (Breve I, 1924, p. 1–2). – *min Ide om Asalæren*: „Om Asalæren“ er trykt i Minerva, maj 1807, p. 156–188. – *Jeg fik nu Svar fra Nyrup*: Gr. nævner i et nyt brev til Nyerup af 15. maj 1807 (anf. udg. p. 2): „Modtagelsen af Deres mig evig uforglemmelige Brev af 5te d. M.“. Det fremgår i øvrigt, at Gr. ikke kunne få mss. sendt til Egeløkke.
- 7 r 406. *Snorres Edda*: Gr. har formentlig benyttet Peder Hansen Resens udg.: Edda Islandorum . . ., Kbhvn. 1665. – *Sæmunds Edda*: Forsøg til en Oversættelse af Sæmunds Edda ved B. Sandvig, Kbhvn. 1783–85. – *Voluspa*: Völuspá, Vølvens Spaadom. Digt i Snorres Edda.

16: Brudstykker med tolkninger af strofer i Lokasenna.

Formentlig fra sommeren 1807.

Fasc. 499.11

- 1 r **407.** *Lokasenna*: Ms. er af Toldberg dateret til 1808, men formentlig fra 1807 og nogenlunde samtidigt med ms. 264.1c omhandlede *Völuspá*, fra hvilket en enkelt dagbogsnotits er medtaget I, p. 404. Det kan ikke med sikkerhed siges, om stykket har tilhørt Udtogsbogen, Andet Hefte, men det former sig ligesom andre af udtogsbøgernes optegnelser som en slags indre monolog, en drøftelse Gr. fører med sig selv om problemer i en foreliggende tekst. – *Qvæ vis dementia cepit?*: fejlskrift for *Qvævis* etc. = enhver form for vanvid har grebet ham. – *I mine Bemærkninger*: Gr. har behandlet denne str. af *Lokasenna* som et vigtigt led i sin fremstilling af *Asalæren* i *Ny Minerva* for Maj Maaned 1807. Se nærm. herom i *Begtrup*: US I, p. 203–204, og hvad str. XIX angår anf. sted p. 213. – *hann er leikinn*: han er forgjort. – *seidi leikdi*: udøvende trolddom. – *C:U::* Commissionens Udgave, dvs. *Edda Sæmundar hinns Fróða*. *Edda Rhytmica seu Antiquior vulgo Sæmundina dicta* etc. I, *Hafniæ* 1787, p. 160. – *Sandvig*: B. C. Sandvig; Forsøg til en Oversættelse af *Sæmunds Edda*, I, *Kbhvn.* 1783, p. 166. – *accus*: akkusativ. – *nominat*: nominativ.
- 2 r **408.** *Du var færðig*: formentlig Gr.s udlægning af Odins ud-sagn i str. XXIII: *Kyr meolkandi oc cona* = malkende køer og kone. – *borit . . . peperit*: *borit*, vestnordisk = født, *peperit*, af latinsk *verbum pario* = føde. – *Hefir born borit*: Gr. kender str. fra *Finni Johannæi*: *Historia Ecclesiastica Islandiæ*, I, 1772, p. 46, fodn. a. Str. lyder i overs.: Biskoppen har født 9 børn, Thorvald er far til dem alle. Af konteksten fremgår, at der gik rygter om et homofilt forhold omkring bispem. I den nævnte note a hedder det udtrykkeligt, at glosen *borit* i denne sammenhæng har en odios dobbeltbetydning, idet den både kan betyde *båret*

2 v og født, jvf. foreg. note. – *Oc hugþa . . . aþal*: Martin Larsen knytter følg. kommentar til ordet *arg* (Den ældre Edda og Eddica Minora, 1943, I, p. 235): „*arg* var det groveste Skældsord paa gammelt Nordisk. Brugt om en Mand antydede det ikke blot, at han var kvindagtig, men ogsaa, at han lod sig bruge til køns- lig Omgang som Kvinde, saaledes som det fremgaar af Strofen.“

409. *Saare . . . Vers*: I sin overs. anf. skr. p. 166 tillægger Sandvig *Odin* denne str. XXIV. Gr. har formentlig oversat, at Sandvig i sine „Foreløbende Anmærkninger over Texten og Oversættelsen i det første Hefte af Sæmunds Edda“, anf. skr. II, p. 196, retter det til, at „Str. 24 bør tillægges Loke, som et Svar paa Odins Bebrejdelser. Meningen er mørk“. Sandvig kender også C. U.s tolkning og meddeler i overs. det af Gr. på latin gengivne citat (Sed te tardigradum . . .): „Men Folk fortæller at du har været seen i din gang paa Samsøe, og banket paa Dør- rene som Spaaqvinder. I Troldmands Skikkelse etc.“. Martin Larsen overs. str. således: „Man har sagt, at Seid/paa Samsø du drev/og du virked paa Vølvers Vis;/tit du vandred/som Trold- karl blandt Folk,/og det synes mig args Adfærd.“

3 r – S: Sandvig. – *kopu . . . kvoþu*: Gr.s betragtning er rigtig. –
3 v *sigá*: en note i C. U. p. 160 henviser til en konjektur fremsat af Gunnar Pálsson (G. P.) (1714-1791), som var islandsk oldfor- sker, præst i Hjarðarholt og fast konsulent for den arnamag- næanske kommission under forberedelsen af udgivelsen af Edda Sæmundar hinns Fróða. G. P. har foreslået, at tekstens *sigá* skal læses *siþa* = *seiþa*: øve trolddom.

410. *Harald Haarfager . . . Rognvald Rettilbejn*: jvf. Heims- kringla, Harald Haarfagers saga, kap. XXXVI (Schönings udg. I, 1777, p. 114). „Ragnvald Rettilbein . . . lod sig lære Troll- doms-Kunster, oc bleff en Seidmand eller Troldmand. Kong Ha- rald kunde ikke lide Seidmænd . . . Der Kong Harald dette hørde [at Ragnvald var Seidmand], da drog Erik Blodøxe met hans Villie oc Minde til Oplanden . . ., oc brende sin Broder Ragnvald inde oc 80 Trollmend met hannem, oc bleff denne Gierning
4 r megit lofuit oc rosit“. – *Træring*: underfundig person, „filur“. –
drepa . . . Glossariet: Hermed henviser Gr. til det store glossa- rium i C. U. af Sæmunds Edda, p. 454, sp. 2, hvor det bl. a. hed- der: Ad drepa á, leniter attingere (*digito*) item *Metaphorice de*

Sermone = berøre blidt (med tommelfingeren), ligeledes billed-
 4 v ligt om samtale. – *Skirnis-færen*: hentyder formentlig til str. 26,
 C. U. p. 80: „Tams vendi ec þic drep . . .“, som i Sandvigs overs.
 lyder: „Med Tvangs Kiep jeg dræber dig, Eller jeg tæmmer dig
 Møe! efter min Villie“, hvilket stemmer med den latinske overs.
 i C. U., som foretrækker at oversætte *drep* ved *pulso*. – *Hær-*
fader . . . *Gulvejg*: Gulvejg nævnes i *Völuspá*, str. 21 og 22.
 Sidstnævnte lyder i Sandvigs overs.:

Heidi kaldtes hun, hvor	Seide hun kunde,
Hun til Huse kom,	Og gjorde ofte.
Spaaviis Qvinde,	Det var den onde
Og Gand hun brugte.	Qvindes Glæde.

Om Gullveig se i øvrigt Martin Larsens kommentar, anf. udg. I,
 p. 206, og Henning Høirups kommentar til afh. „Grundtvig i
 1867 belyst ved aktstykker og digte fra sygdomsåret“ (Gr.-St.
 1951, p. 67), med en oversigt over Gr.s forskellige tolkninger af
 Gullveig-Heide-myten. – *Hyndluliod*: se str. XXXI i C. U. p.
 336, og Sandvig II, p. 81.

411. *exigere*: gøre krav (indvendinger) imod. – *Paa Samkvæm-*
met . . . ved det 23de: I *Hyndlulíóð*, str. 40, hedder det, at Loke
 avlede Sleipner med Svadilfare (en hest, som omtales i Gylfaginin-
 ning). Myten i Gylfaginning omhandler en jætte, som er byg-
 mester og skal bygge et værn mod gudernes fjender, imod at få
 Freja, sol og måne. Loke sørger for, at bygmesteren kan tage sin
 hest Svadilfare til hjælp med byggeriet. For at forhindre byg-
 mesteren i at blive færdig til tiden forvandler Loke sig til en
 hoppe og lokker derigennem Svadilfare bort fra arbejdet. Det må
 være denne beretning om Lokes kønslige omgang med dyr, der
 kunne se ud som en støtte for Sandvigs tolkning af str. 23 i
 Lokasenna, en tanke som Gr. dog afviser, jvf. Gr. i Nordens
 Mytologi, US. I, p. 282. – *Høstlang*: *Haustlong*, et kvad af Þjó-
 ðolfr ór Hvini, som i store mytologiske billeder omhandler gu-
 dernes kamp med jætten Þjazi og Thors kamp med jætten
 Hrungrnir. Gr. har øjensynlig villet inddrage digtet i sine under-
 søgelser af Asalæren. Han kendte det formentlig fra *Fragmenta*
Höstlangae et Thorsdrapae etc., udg. 1801 med latinsk overs. og
 noter af Skúli Thórðarson Thorlacius (1741–1815), som et led i
 hans „*Antiquitatum Borealium Observationes Miscellanæ etc.*“.

17: Dagbogsnotat(?) fra december 1810.

Fasc. 386.55 a + b

412. *Forunderlige, gaadefulde:* Ordene nedskrevet på forsiden af det læg, hvor Gr. hastigt har nedkradset det følgende digt: Almægtige! Din Vredes Haand. På et ark af tilsvarende kvalitet og udseende findes hans første udkast til „Dejlig er den Himmel blaa“, og dette læg er dateret 2den og 12te Decbr 1810. (fasc. 386.50a + b).

18: Dagbogsnotater fra 1813.

Fasc. 505

Dagbogsnotaterne er skrevet på indskudte blade i et eksemplar af Almanak for det Aar efter Christi Fødsel 1813 ... udg. af Thomas Bugge.

- 1 r 413. I. J. N.: Efter den religiøse krise 1810–11 mærkede Gr. sine mss. først med formularen *I Jesu velsignede Navn*, dernæst *I Jesu Navn* og fra omkring 1813 *I. J. N.* Om denne afmærkning og dens historie se Toldberg: „Dateringskriterier for Grundtvig-Haandskrifter“, Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen, XXXIII, 1946, p. 115 f., samt Regstr. XXIX, p.
- 1 v 2. – *Liselille*: Gr.s kæreste, Lise Blicher. – *Fik af Moder*: På de følgende blade noterer Gr. adskillige gange pengebeløb, han har modtaget fra moderen. Notaterne er præget af forordningen af 5/1 1813, efter hvilken en rigsbankdaler var lig med 6 rigsdaler kurant. Gr. modtager sine penge i rdl. kurant, „slette Penge“, og omregner dem til rigsbankdaler (Gr: Rigsbankpenge). I sin beregning for 25/1 kommer Gr. til et galt resultat. De 44 rdr. slette Penge skulle i ny mønt udgøre 7 rdr. og 2 mk. rbp. De 2 mk. udgør 32 skilling, og Gr. dividerer ved en fejltagelse markbeløbet en gang til, hvorved han kommer til beløbet 7 rdr. 5 $\frac{1}{3}$ sk. rbp. Beløbene på 2r (under 2. (februar)) er korrekt
- 2 r udregnede. – *Seidelin*: Gr.s forlægger til „Kort Begreb af Verdens Krønike 1812“; måske er beløbet honorar for værket. –
- 2 v *Olsen*: Den senere sognepræst i Lyngby og Broby, Christen Olsen (1785–1833). Han var født i Kolding, hvorfra han også er student, og hvorfra han 23/1 1813 sender Gr. et meget hjerteligt kondolencebrev i anledning af Johan Grundtvigs død. (Breve I, p. 124–125). Han var, inden han blev sognepræst, lærer ved Borgerdydskolen i København, og var den, der underrettede Gr. om den gæring, som var blandt studenterne i begyndelsen af

- januar 1814 i anl. af det forventede Bernadotte-angreb på Jylland. (Se Rønning II, 2, p. 55 ff.).
- 3 r 414. Olstrup: I Olstrup boede præsten til Ulsø og Frerslev, Fakse Herred, Præstø Amt. Embedet blev i 1808 besat med Gr.s svoger, Poul Egede Glahn (1778-1846), og det synes, som Gr.s kæreste, Lise Blicher, har været i huset hos sin søster og svoger i tiden omkring 1813-15. Se I, p. 422. – *Jeg fandt et mærkeligt Brev fra O.:* I Gr.-A. fasc. 457 findes et brev af 9/3 fra Christen
- 3 v Olsen. Gr.s svar synes ikke bevaret. – *Indsk.:* Muligvis indskrivning (til konfirmation?). – *Præsten Holm:* Andreas Krag Holm, som på det tidspunkt var 2. res.kapellan ved Holmens Kirke. H. havde i september 1812 udsendt en bog: Undervisning i Religionen for Ungdommen med Hensyn til den anordnede Lærebog i den evangelisk-kristelige Religion. Til belysning af bogens rationalistisk farvede stil og holdning kan nedenstående citat tjene: „Gud har gjort Alt, hvad der kunde gøres, for at forhindre Synden i Almindelighed. Han har givet Mennesket Forstand til at erkjende en Regel for sine Handlinger; han har givet Mennesket Evne til Frihed og Herredømme over Lysterne; han har givet ham Drift til Samvittighed; han har givet ham i Religionen Undervisning om Pligt, om Bestemmelse, om Udødelighed; han har forbunden Menneskenes Handlinger med visse Følger, saa at Mennesket dels kan slutte, dels ved Andres og egen Erfaring erkjende, at Dyden er Veien til Fuldkommenhed og Lyksalighed, og Synden Veien til Ufuldkommenhed og Ulyksalighed.“ Gr. havde skrevet til ham 24/2 i et nu tabt brev, hvori han synes at have villet retlede ham ved at henvise til sine synspunkter i „Kort Begreb af Verdens Krønike“, 1812. Holm svarede i et langt og belærende brev 31/3 1813 (Breve I, p. 148-159), hvori han ikke blot angreb Gr.s dimisprædiken, men også en række detaljer i VK. 1812. Det brev, Gr. skriver til ham umiddelbart
- 4 r efter, synes ikke bevaret. – *Skiærtorsdag:* 15/4 1813. – *Hersleb:* Brevet til vennen fra Walkendorfs Kollegium, den norske teolog S. B. Hersleb, synes ikke bevaret. Hersleb svarer på det i brev af 4/5 1813, hvori han tager afsked med Gr. inden sin afrejse til Norge som universitetslærer. Det fremgår af Herslebs brev, at Gr. har indanket striden med A. K. Holm for Herslebs domstol og afæsket sin norske ven hans dom i forventning om at få til-

slutning. Hersleb skriver bl. a.: „Det synes mig din Fejl at standse for meget ved det almindelige, hvis Begreb er abstrakt, hvis Omfang er derfor ubestemt, og at du i dine Slutninger gjør derfor Spring, som stride mod Overbevisningens Regler – og følges ej disse, hvortil da Grunde? hvortil Bevis? Du bruger desuden gjerne billedlige Udtryk, og bruger Ord som synonyme, der vel kunne vække samme Idé undertiden, men ogsaa kunne bruges aldeles forskelligene, og nu slutter du, som om hvad der laa i det ene Udtryk ogsaa laa helt og holdent i det andet, f. Ex. Akkomodation og Løgn; at tage Fornuften fangen osv. Fornuften er her et meget tvetydigt Ord, som ofte. Derfor trættes man om Fornuftens og Forstandens Værd . . . etc.“. Om selve striden mellem Gr. og Holm hedder det i Herslebs brev: „At jeg tror, han (Holm) som tiest ej ret forstaar din Mening, har jeg allerede sagt – om mundtlig Samtale fører eder nærmere, véd jeg ej.“ Brevet er præget af H.s kærlige og beundrende syn på Gr., vel ogsaa af hans frygt for vennens reaktion, men giver en forestilling om, hvad Gr. har skrevet til ham i det nævnte brev. (Breve I, p. 175–177). – *Guldberg! G. h. h.*: Det er uklart, hvad dette udbrud sigter til. Måske digteren F. Høegh-Guldberg og hans lille bog „Nyaaret 1813. Ti Digte efter David“, som Gr. næppe har fundet behag i. Det er derfor fristende at tolke
 4 v G. h. h. som „Gud hjælpe ham“. – 30te fik jeg atter: Begtrup har i „Grundtvig som Bibelkristen“ p. 45–46, samlet alle de steder i Almanakken, hvor Gr. fortæller om sit flittige studium af
 6 r NT. – Den 12te Aug.: Formentlig skrivefejl for 12. juni. I Bibelske Prædikener 1816 er den provokerende prædiken dateret „den 12te Juni“, hvilket stemmer med optegnelse i Münters visitatsbøger i det sjællandske Landsarkiv (jvf. Alexander Rasmussen: Frederik Münter. Hans Levnet og Personlighed, 1925, p. 160, note 1.) iflg. venlig opl. fra lektor Fl. Lundgreen-Nielsen.

415. Hr. Homann: Peter Jacob Homann (1753–1827), sogne-
 6 v præst i Hammer-Lundby. – A. Seidelin 300 rdr.: Muligvis honorar for „Krønikens Gienmæle“, som udkom juli 1813, „Forlagt af Andreas Seidelin“. – *Schubothe 100 rdr.*: Beløbet er sandsynligvis honorar for skriftet: Hvad skal vi gjøre, at vi kan arve det evige Liv?, som udkom 12/7 1813, „Paa Hofboghandler J. H.
 7 r Schuboths Forlag“ og var trykt hos P. H. Høeckes Enke. – Hr

- Varthoe*: J. O. S. Warthoe (1774–1833), sognepræst i Snesere. – *Hr Vestengaard*: Fr. Ludv. Westengaard (1770–1817), sognepræst i Sverdborg (Sværdborg i Hammer herred). – *Hr Möller*: Tage Christian Müller (1780–1849), sognepræst i Kiøng (Køng 7 v i Hammer herred), død som biskop i Ribe. – *adskillig*: forskellig. – *8tende Søndag efter Trin*: 8/8 1813. – *Prof Sandal*: Henrik Paulin Sandal (1751–1833). Fik kald i Udby efter Johan Grundtvig. Havde tjent i Artillericorpset og været lærer ved Landcadet-akademiet. 1813 var han blevet udnævnt til titulær professor. – 8 v *9de Sønd. efter Tref [oldighed] (Trin.)*: 15/8 1813. – *Mag. Møller*: Formentlig sognepræst, magister Rasmus Møller (1763–1842) fra Købelev, Poul Martin Møllers far. (Jvf. Breve I, p. 125 f. og 130). – *Bogtrykker Höcke*: Firmaet P. H. Høeckes Enke trykte nogle af Gr.s skrifter i Udby-årene, men var både forlægger og trykker til skriftet: *Til Fædrelandet om dets Tarv og Fare*, som udkom 23/7 1813. De 120 D. er sandsynligvis honorar for det pågældende skrift.
- 10 r **416. mit Ønske . . . Høiskole**: Om Gr.s norske venners forsøg på at få Gr. til Norge som universitetslærer se Rønning II, 2, p. 48–49, og Albeck: *Omkring Grundtvigs Digtsamlinger*, 1955, p. 11 r 135 ff. – *Verset ved Karen Bjørns Minde*: Digtet fremkom i *Kvædlinger*, 1815, p. 393–411. Om foranledningen til digtet og dets tilblivelse se Svend Grundtvig, PS. III, p. 141–142.
- 11 v **417. Vort Borgerskab er i Himlen**: Jvf. Phil. 3,20. – *Paa alle 12 r Helgens Dag*: Prædiken i Guarnisons Kirken. *Bibelske Prædikener* 1816, p. 23–42, og US. III, p. 259–268. – *Major Aagaard*: Just Michael Aagaard (1757–1819), ejer af Iselingen. Tidl. konditor og høker i Kbhvn., senere overformynder og major i det 5 r borgerlige artilleri. – *Det var mig underligt . . .* (p. 418) *Hans Villie skee*: Dette stykke er et indskud på nogle sider mellem kalenderens majdage. Om indholdet se Albeck, anf. skr., p. 172–174.
- 5 v **418. DS: Danske Statstidende (Berlingske Tidende)**. – *Aggers*: Aker, sogn udenfor Christiania (nu i Oslo). Om Gr.s forhåbninger til eget virke i den gamle kirke i Aker: se Albeck, anf. 13 r skr. p. 188–189. – 2 *Adv prækede jeg*: 9/12 1813. *Bibelske Prædikener* 1816, p. 43–66, og US. III, p. 269–280. – *Stokhuset*: Et fængsel for grove militære forbrydere og fæstningsslaver, belig-

gende i København i Stokhusgade og i brug 1741–1851. Bygningen nedrevet 1937. Fangerne havde deres ben i en træblok (*stok* 13 v = *gabestok*). – *Alsted*: Formentlig Alsted-Fjenneslev. – *Første Juledag prækede jeg*: Prædikenen er bevaret i fasc. 8 i Gr.-A. – *St. Stephans Dag prækede jeg*: 2. juledag, begge prædikener er bevaret i fasc. 8 i Gr.-A.

14 r **419.** *Zebaots Kirke*: Garnisons Kirke i Kbhvn.

19: Fragment af indledning til en dagbog for 1815.

Fasc. 507

- 420.** *Fasc. 507:* I fasciklen ligger foruden ovenn. fragment et 24 sider langt ms. skrevet på en lignende papirsort som dagbogsoptegnelserne fra januar 1815 og med tilsvarende skrifttræk. Indholdet af dette ms. er et stykke af en selvbiografi spændende fra skoleårene og til Gr.s virke i 1813–14. Forekomsten i *fasc. 507* samt papir- og skriftligheden har forledt udgivere til at formode, at der er en sammenhæng mellem dette brudstykke af en selvbiografi og fragmentet af indledningen til en dagbog fra 1815. (Jvf. *St. J.* I, p. 117–118 og *Regstr. XXV*). Det fremgår imidlertid af ortografien, at Gr. i dagbogsfragmentet fra 1815 er gået over til at skrive *de* i stedet for *te* i tostavelsspræterita, hvilket ikke er tilfældet i det selvbiografiske brudstykke. (Jvf. H. Toldberg: Dateringskriterier for Grundtvig-Haandskrifter, *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen*, XXXIII, 1946, p. 120). Iagttagelsen godtgør, at det selvbiografiske brudstykke ikke er yngre end fra midten af 1814, men sandsynligvis, hvad indholdet tyder på, fra første halvdel af dette år. En del af brudstykket indeholder imidlertid et udsnit af de tabte dele af dagbogen fra 1806, som er gengivet I, p. 366–367, jvf. II, p. 171. – *I Jesu Navn . . . skee:* Gr.s egen frie omdigtning af Johan Frideichsens salme fra 1639 med samme førstelinje. Gr. har senere bearbejdet den gamle salme, jvf. *Sangværk for den danske Kirke*, I, nr. 72, og A. Malling: *Dansk Salmehist.*, II, 1962, p. 367 ff. – *I. N. I.:* in nomine Jesu = i Jesu navn. – *Glugmåned:* januar.
- 4 **421.** *en Almanak:* Se almanakken fra 1813, I, p. 413–419. –
- 5 *Dionysii Landemode:* Dionysiidag = 9/10. – *Prof. Sverdrup:* Professor Georg Sverdrup (1770–1850), en af Gr.s norske venner, som han lærte at kende under sit ophold i Kbhvn. 1808–10. Sv. kom, som en anden af Gr.s norske venner, Svend Hersleb, i

1813 til Kristiania som universitetslærer (professor i græsk). Han var i tiden 1811–12 ivrig for at få Gr. ansat ved det kommende norske universitet. Se Albeck: Omkring Grundtvigs Digtsamlinger, 1955, p. 136–138. Om den i nærv. tekst skildrede episode, se *ibid.* p. 205 f.

- 6 422. *Ulsø Olstrup*: se n. t. I, p. 414, II, p. 190. – *Polemik og Tolerance*: „Om Polemik og Tolerance eller Tvist og Taal“. Talen, som først blev trykt efter Gr.s død, er en vældig serie argumenter imod tidens tolerancedyrkelse, opbygget med konsekvent brug af Modsigelsens Grundsætning. Sin grundtese udtrykker han (VU. II, p. 95) bl. a. på følgende måde: „Uindskrænket Tolerance er en Uting“, ligesom han hævder, „at det lige saa vel kan være en Roes som en Last, naar Man siger om en Mand, at han er intolerant“, og at det „altid er en Last naar Man siger om en Mand, at han er tolerant mod Alt, thi da tillægger Man ham absolut Ligegyldighed for alt Aandeligt, for *Sandhed og Løgn*“. Senere i talen fremhæver Gr. biskop Balle som en enlig Troens Kæmper og bebrejder sine kaldsfæller, at de ikke „uden Stammen og Vaklen og Læspen [har talt] det sande Guds ord og *dets Domme*“ og tilråber dem „hvi tie I?“, og svinger sig til slut op til højtideligt at erklære, at „Efterslægten, ja vor Overhyrde selv, skal stadfæste mine Ord, at dersom ei det danske Præsteskab opreiser sig til Kamp for Ordet og for Troen, da er der ingen christen Kirke meer i Danmark, da er dens Alter nedbrudt og dens Chor vanhelliget af vantro Skarer, af utroe Hyrder som opæde Hjorden . . .“ etc. (VU. II, p. 103–104). Se endv. Henning Høirup: Grundtvigs Syn paa Tro og Erkendelse, 1949, p. 101–106, samt K. E. Bugge: Grundtvigs Landemodetaler, Gr.-St., 1953, p. 98–99. Talen munder ud i et stort selvforsvar vendt mod Gr.s angribere og tydeligt præget af den desperate situation, som forliset af hans drøm om en stor vækkergerning i Norge har bragt ham i, og henviser i øvrigt til, at han havde holdt en lignende vækkelsestale, da han i 1812 læste den første version af Roskilde-Riim ved Landemodet i Roskilde Domkirke. Se Albeck: Omkring Grundtvigs Digtsamlinger, 1955, p. 174 ff. Om begivenhederne på Landemodet 1814 og de alvorlige følger deraf for Gr., se Rønning II, 2, p. 85 ff. – *Hr Bøgh i Herfølge*: Mathias Frederik Georg Bøgh (1762–1831). – *Morten Møller*:
- 7

Morten Bendz Møller (1783–1854), ordineret i Roskilde 6/10 1814, præst i Brønshøj til 1836, derefter i Høje Taastrup.

423. *at det ei var Ret af Bis[pen]:* fortsættelsen mangler. I sin behandling af begivenheden føjer Rønning til (anf. skr. II, 2, p. 83): „Maaske faldt bispen til føje; i alt fald oplæste Grundtvig sin afhandling ...“.

20: Referat af audiens hos
kancellipræsident Kaas 20. oktober 1815.

Fasc. 508

Dagbogsnotat fra 20. oktober 1815 vedr. en audiens hos kancellipræsident F. J. Kaas. Skriften har en noget anden karakter end i det foregående, muligvis på grund af papirets ændrede kvalitet (vandmærke JH & Z). Om baggrunden for henvendelsen til Kaas: se Rønning II, 2, p. 87–90.

1 r 424. *I. J.N.*: Se n. t. I, p. 413, II, p. 189. – *Guarnisonscapellani*: Kapellaniet ved Garnisonskirken var blevet ledigt d. 23/6 1815. Gr. søgte stillingen, som blev besat med lærer ved Land-academiet Søren Schjødte. Denne blev senere (1824) sognepræst på Frederiksberg, 1826 hofprædikant og fra 1834 dansk hofpræst. – *Kaas*: Frederik Julius Kaas (1758–1827), højt betroet embedsmand under Frederik VI.s regering, præsident for Danske Kancelli fra 1804 og medlem af Geheimestatsraadet fra 1814.

2 v 425. *Landemodet i Roeskilde*: hentyder til Gr.s kraftige tale på Dionysii Landemode i Roskilde 6/10 1814, senere udgivet under titlen „Om Polemik og Tolerance eller Tvist og Taal“, se n. t. I, p. 422, til fasc. 507.

21: Dagbogsnotater fra Englandsrejsen

1829 (3. maj – 4. oktober).

Fasc. 515 I b.

428. *Englandsrejsen 1829:* Fasc. 515 I indeholder to „universitetsalmanakker“ (Skriv-Calender eller daglig Lommebog) for henholdsvis år 1828 og 1829. I kalenderen for 1828 har Gr. ikke gjort notater under almanakkens enkelte dage, men har brugt de blanke sider bag i almanakken til sproglige øvelser i engelsk: stående udtryk, talesprogs vendinger, engelske fraser og citater fra læsning af engelske forfattere m. m. Disse er ikke medtaget i nærv. udg. Derimod indeholder skrivekalenderen for 1829 en række dagbogsoptegnelser fra Englandsrejsen nedskrevet i selve kalenderen (fra 3. maj til 4. oktober med visse overspringelser). – 3. Maj: jvf. brev nr. 1 i N. F. S. Grundtvigs Englandsbreve til hans Hustru, Kbhvn. 1920, p. 1, i det flg. forkortet til E. t. H. – 10.–18. maj: jvf. E. t. H., brev nr. 2, 15.–18. Maj, p. 2–6. – 19.–28. Maj: jvf. E. t. H., brev nr. 4, 26.–27. og 28. Maj 1829, p. 9–12. – *Lincolns Inn:* Mr. John Miller boede i Lincolns Inn, Stone-buildings 3. Om Gr.s første gunstige indtryk af Miller, se brev til Lise 4/6 1829, (E. t. H. p. 15).

429. *Mr Miller:* John Miller, advokat: E. t. H. p. 15, 18, 23, 31, 39, 43, 44, 47, 56, 79, 83, 94, 96, 104, 107, 108, 109, 111, 150, 178. „Det er virkelig den eneste Mand, jeg endnu har fundet, som syndes at have noget andet i Hovedet end sig selv og sin Profit, men jeg har frokostet hos ham *to Gange* i sex Uger og ei seet ham mere, thi saaledes er det her“. (anf. skr. p. 31). – *Frokostede jeg:* Jvf. Gr.s brev til Lise af 26. maj 1829, hvor det hedder: „Vel har jeg endnu ikke kunnet begynde paa nogen Ting, da der hører adskillige Introductioner til, før man kan komme ind ad den Dør, man har Øie paa, men dog er jeg introduceret hos den Mr som igien skal introducere mig til Mr paa det Britiske Museum . . .“. E. t. H., p. 9. – *Mr Caley:* John Ca-

ley, død 1834, antikvarisk forfatter. På et blankt stykke papir har John Miller skrevet Caleys adresse (Exmonth Street) og Gr. tilføjet: „Skrevet paa mit Loftkammer 28 Norfolk street Strand af den første venlige Haand, der mödte mig i London, John Millers fra Lincoln Inn. Gud velsigne ham baade her og hisset“ (fasc. 448). I breve til Lise optræder Caley først i brev af 27/5 1830, se E. t. H. p. 85. – *Mr Ellis*: Sir Henry Ellis (1777–1869), overbibliotekar ved British Museum. – *Greve Moltke*: Carl Emil Greve Moltke (1773–1858), geheimekonferensråd og dansk gesandt i London 1814–32. – *sørgelige Dage*: I brev til Lise, 26/5 1829, skriver Gr. om de første 8 dage i London: „Gud skee Lov! de ere overstandne, og nu er jeg med Guds Hjelp over det Værste.“ – *Hvas*: Marcus Pauli Hvass (1801–1864), cand. theol., huslærer hos W. F. Treschow, tilknyttet det udenrigske departement, forulykket som godsejer og hofjægermester 1864 på en rejse fra Aalborg til København. – *Museet*: British Museum, der både er museum og nationalbibliotek. – *König*: Karl Dietrich Eberhard Koenig (1774–1851), tysk palæontolog. Keeper (bibliotekar og læsesalsinspektør) på British Museum. – *Begyndte jeg*: Det er en afgørende notits. Det er begyndelsesdagen for den moderne Bjowulf-forskning. – *Ant. Soc.*: Antiquarian Society. – *Raynold*: Kan ikke identificeres. – *30. Maj–18. Juni*: En del af almanakkens oplysninger bekræftes af Gr.s breve til Lise af 4., 11. og 12. juni, E. t. H. p. 12–19. Af interesse er det at vide, at adskillige af de bøger, hvis indkøb Gr. gør rede for i almanakken, er til Det kgl. Bibliotek, jvf. brev fra Gr. til Molbech af 11. juni 1829 med tak for Molbechs anbefaling til Mr. Miller og med redegørelse for Gr.s møde med Mr. Ellis. I resten af brevet fortæller Gr. om besøg hos diverse boghandlere i London og oplyser om bogkøb og bogpriser, ligesom han spørger, om Det kgl. Bibliotek er interesseret i at anskaffe sig forskellige bøger, han har truffet på. Korrespondancen fortsætter med et brev, som Molbech har modtaget 2. juli 1829, og et par breve fra Molbech af 11. juli og 29. aug. s. å. samt et par breve fra Gr. til Molbech af 18.–20. aug. (Christian Molbech og Nikolai Frederik Severin Grundtvig. En Brevvexling samlet af Chr. K. F. Molbech og udg. af L. Schrøder, 1888, p. 154–169). – *Mr Dick*: Jeremias Dick, engelsk mægler. Var i 1½ år konstitueret dansk vicekonsul i Lon-

don. Han var englænder, eftersom den danske koloni i London under og efter Napoleonskrigene var skrumpet ind til nogle ganske få familier, hvoraf tilmed de fleste var mere eller mindre ruinerede. Først i 1861 kunne man igen udnævne en dansker til vicekonsul i London. – *Provett*: londonsk boghandler, jvf. Gr.s brev til Molbech af 11. juni 1829, anf. udg. p. 155. – *Fabian*: Robert Fabyan, død 1513, historiker og kronikør. Hovedværk: *The Chronicle of England and of France*, udg. 1811 med fortale og register af H. Ellis, jvf. anf. brevudg. p. 155.

430. *Hazlitt*: William Hazlitt (1778–1830), maler, forfatter, kritiker og essayist. Ud gav 1824 en antologi: *Select British Poets*. – *det første Brev*: Jvf. E. t. H. p. 19 f. – *Nehus*: Johan David Leopold Nehuus (1791–1844), dansk officer, premierløjtnant, senere kaptajn i ingeniørkorpset, jvf. Gr.s breve til Lise af 12. juni 1829, anf. udg. p. 20, og 18. juni, *ibid.* p. 22. – *Stachelberg*: Otto Magnus de Stackelberg (1787–1837), estisk baron, anset tysk arkæolog, var P. O. Brøndsteds rejsefælle i Grækenland. – *min Kones Brev af 6te Jun*: Brevet er ikke medtaget i E. t. H. – *Brev til Lise*: E. t. H. brev nr. 7 af 12. og 18. juni, anf. udg. p. 19–22. – *Mr. Madden*: Sir Frederick Madden (1801–1873), direktør for håndskriftafd. ved British Museum, har bl. a. udg. *Havelok the Dane* (1828). Se endv. om Madden i E. t. H. p. 26 og 79, Brevveksling med Molbech p. 157, 160, 171, 176, 214 f. og 240, Rønning IV, p. 356, samt H. Toldberg: *Grundtvig og de engelske Antikvarer, Orbis Litterarum*, 1947, V, p. 280 ff., 298 f., 304–306. – *Bjovulfs-Drape*: Digt af Gr. udkom 1820. – *Havelok etc.*: I Nordens Mythologi 1832, p. 565, fodn., skriver Gr.: „Havelok the Dane, hvis Engelske Text giennem flere Aarhundreder forstak sig i det *Bodleianske* Bibliothek, men opdagedes i vore Dage af *F. Madden Esq.*, som besørgede en prægtig og usædvanlig god Ud gave deraf, tillige med den Franske Text. Kun Skade at det var fra *Roxburgh-Klubben*, der vil have Alting for sig selv, saa Vi ene maa takke Justitsraad *Molbechs* særegne Forhold til Lord Spencer (Klubbens Præsident) for, at der dog kom *et Exemplar til Danmark*“. „Sagnet om Havelok Danske“ findes genfortalt på dansk og kommenteret af Kristian Køster (1868). – *Percy*: Thomas Percy (1729–1811), digter, biskop af Dromore. Ud giver af *Reliques of Ancient English Poetry*,

1765. – *Cowper*: William Cowper (1731–1800), poet og salmedigter. „Poems“ 1782–86. – *Shakespears Works*: Formentlig „Works of W. Shakespear, carefully revised and corrected, 1–6, London 1745“. Udg. findes i fortegnelsen over N. F. S. Grundtvigs efterladte bogsamling. I et brev af 24. juni til Lise (E. t. H. p. 27) skriver Gr., at han „har faaet Fingre paa en storstilet Shakespear, som jeg læser dygtig i. Ved et Lykketræf traf jeg den paa Holborn hos en Boghøkerske og fik den godt indbundet i 6 Bind stor Octav for eet Pund“. – *Erichsen*: Kendes ikke. Om besøget hos ham se E. t. H. brev nr. 9, af 22. juni 1829, p. 26 f., der skildrer Gr.s første udflugt fra London, og besøget hos Erichsen, hvis kone havde opholdt sig en del i Kbhvn., „og taler meget godt Dansk“. – *min Kones Brev af 16de Jun*: ikke medtaget i E. t. H. – *Irving*: Edward Irving (1792–1834), grundlægger af den katolsk-apostoliske kirke (Irvingianerne). Om Gr.s syn på I. 1829, se E. t. H., brev nr. 10 af 30/6 1829, p. 30, og brev nr. 11 af 8/7 s. å., p. 35. Se i øvrigt Rønning: N. F. S. Grundtvig og den oldengelske Literatur (Historisk Maanedskrift for folkelig og kirkelig Oplysning, IV, 1885, p. 358 ff.). – *besøgte jeg Irving*: Det hedder i Gr.s brev til Lise af 30/6 1829: „Jeg var i Gaar hos Irving, en høi skarp Mand med stort sort busket Haar og et Øie som han enten er blind paa eller seer galt med, og jeg kommer neppe der tit, thi vel var han baade høflig og snaksom, men det var alt saa koldt og ligegyldigt, at jeg isneede lidt. Vi har nu ogsaa faaet dagligt Regnveir, . . .“. – *Dr. Wallichs*: Nathanael Wallich (1786–1854), født i Kbh. af jødisk slægt, havde navn som botaniker og har bl. a. korresponderet med den danske botaniker Hornemann. Forlod Danmark 20 år gl. og var en overgang overintendant ved den botaniske have i Calcutta. Om Gr.s besøg hos W. se brev til Lise af 2/7 og 3/7, E. t. H., p. 32 f. Det fremgår heraf, at Gr. den 1/7 bankede på W.s dør: „og syndes at finde samme tynde Lykke som her ved slige Leiligheder er sædvanligt; thi han var ikke hjemme . . .“. Dagen efter kom W. på visit, „og lod til at tage mange Ting mere paa Dansk end paa Engelsk“. Om Gr.s indtryk fra middagen hos W. skriver han d. 3/7 til Lise, anf. brev p. 33, at fru en upåtvivlelig er „en Jødeinde og som det synes en fornem Dame, saa jeg veed ikke selv, hvad jeg skal sige om Udsigterne fra den Side“. Han konstaterer

endvidere, at hun „kan næsten slet intet Dansk og har ingen Længsel efter Danmark, saa vi vil neppe harmonere synderlig“. Efter et maleri at dømme var hun en skønhed og næppe jødinde. – *Chaucer*: Geoffrey Chaucer (ca. 1344–1400), digter, forf. til bl. a. *Canterbury Tales*. – *Ritson*: Joseph Ritson (1752–1803), historiker, bibliograf. *Bibliographia Poetica*, 1802. Af Gr.s brev til Molbech af 11/6 1829, anf. brevveksling p. 155, fremgår det, at Ritsons bøger var blandt dem, som Det kgl. Bibliotek gerne ville have Gr. til at skaffe. Iflg. Ludv. Schrøders anmærkninger, *ibid.* p. 240, drejer det sig om følgende værker: „*Scotish Songs*“ I–II, London 1794, „*Ancient English metrical Romances*“ I–III, London 1802, „*Northern Garlands*“, London 1810, og „*A select Collection of English Songs*“ I–III, London 1813. – *Johnson*: Samuel Johnson (1709–1784), skribent, digter. *Lives of the Poets*, 1779–1781. Muligvis 3-bindts udgaven hos Nichols & Son, London 1816. – *hørde jeg . . . Irving*: I brev til Lise af 8/7 1829, E. t. H. p. 35, hedder det: „I Søndags var jeg da i den skotske Kirke og hørde Irving, og vel sad jeg saa langt nede i den pragtfulde Kirke, at jeg hverken kunde see ham i Øinene eller nær høre alt, hvad han sagde, men han er saa riig paa synlige Fagter og taler saa lydelig, naar han løfter Røsten, at jeg, i de to Klokke-Timer han var paa Prækestolen, saae og hørde Nok, for at være lige saa lidt opbygget af hans Prædiken, som indtaget af hans Person. Han har naturligtvis gode Gaver, men han er saa forgabet i alle sine egne Tanker og saa skuespillerisk i Ytringen deraf, at det, for at bruge hans eget Mundheld om Alt hvad der i mindste Maade afveg fra hans Mening, er ikke at udholde, eller, som vi vilde sige, er utaaaleligt. Hører jeg ham derfor oftere, som nok er mueligt, bliver det mest for at vænne mig til Sproget, og, paa den mindst ubehagelige Maade, lære at kiende lidt mere til hans Tankegang“. – *Nathansen*: Mendel Levin Nathansen (1780–1860), købmand, nationaløkonomisk forf. og senere mangeårig redaktør af *Berlingske Tidende*. Om middagen hos Wallich sammen med N., se E. t. H. p. 35. – *Brev fra Lise*: Iflg. Gr.s brev af 8/7, E. t. H. p. 34, var det ikke den 7/7, men den 8/7, at han fik det brev, han måtte betale 5 sh. for.

431. *en mærkelig lille Nyhed*: Se E. t. H., p. 38–39, hvor det

hedder: „Imidlertid fandt jeg dog i Fredags det mærkeligste Nytt, jeg hidtil er stødt paa, en hidtil ganske ubekjendt Samling af Angelsachsiske Sentencer og Ordsprog, der vel kun er lille men særdeles god, og i Dag var jeg saa heldig at støde paa en anden og ældre Afskrift af det Samme, der vel er hullet og afstumpet, men gav dog mange Oplysninger og Rettelser“. – *M. S. Vespasianus D XIV*: Betegnelsen på det ms., som Gr. har benyttet 10. juli. – *Frokost hos Miller*: Se E. t. H., p. 39. Gr. beklager sig her over, at det ikke er muligt at aftale et ugentligt besøg, hvor han kunne „tale en Times Tid med et Menneske; Londonerne er i det Stykke som de var forhexede“. – *Mr. Cooper*: Charles Purton Cooper (1793–1873), advokat, juridisk og politisk forf. Gr. nævner ikke i ovf. anf. brev til Lise, at Cooper var med til frokosten hos Miller, men oplyser E. t. H. p. 47, at han „engang havde frokostet“ med Cooper hos Miller. – *Salting*: S. K. Salting, var i 1826–1833 sekretær hos den danske konsul i London. En korrespondance på 15 breve til Gr. er bevaret. Formentlig død i Sidney, hvortil han rejste 1833. Hans årstal er ukendte. Om Gr.s besøg d. 11/7 hos Salting, som blev ham en trofast og beskeden ven under London-opholdene, se E. t. H. p. 39. Af E. t. H. p. 42 fremgår det, at Salting i København havde været håndskriver for Ove Malling og var blevet anbefalet til ansættelse i konsulatet af ovf. nævnte Grev Moltke. – *Ray*: John Ray (tidl. Wray) (1627–1705), lærer og forf. *Collection of English Proverbs, etc.* 1670. – *Cottle*: Amos S. Cottle „*Icelandic Poetry or the Edda of Saemund translated into English verse* by A. S. Cottle“, 1797. I Molbechs brev af 29. august 1829, anf. udg. p. 166, siger denne: „Med Alt hvad De har sendt os, er jeg, som De kan tænke, høiligen tilfreds; og jeg har ikke hørt Et.[ats] R.[aad] Werlauff yttre nogen Utilfredshed. – Cottles engelske Edda havde vi uden Tvivl allerede, men dette er jo en stor Bagatell“. – *Burke*: Edmund Burke (1729–1797), politisk skribent, taler. *Reflections on the Revolution in France*, 1790. – *Salting . . . Companion*: Om besøget, hvor Salting og hans ledsager først indfandt sig mere end 1 time senere, end Gr. havde ventet dem, se E. t. H., p. 42. – *der var Brorsonsk i Fynd*: Jvf. brev af 23/7 E. t. H., p. 45: „Jeg hørde i Søndags en engelsk Præst i Brorsons Smag, som dog ei skal være sædvanlig her . . .“.

Brorson er formentlig Johs. Brorson (1796-1848). Var fra 1825-29 ordineret som kateket ved Garnisons Kirke. Fremhæves hos Wiberg for „gode Talegaver“. – *Ainsworth*: Robert Ainsworth (1660-1743), skoleleder og forf.: *Thesaurus linguae Latinae compendarius or a compendious dictionary of the Latin tongue*. The fourth edition revised by William Young, I-II, 1752, fol. – *Miller* . . . reiste: Jvf. Gr.s brev af 23/7 1829, E. t. H., p. 44. – *besøgte jeg* . . . *Mr Cooper*: Jvf. brev til Lise 28/7 1829, E. t. H., p. 47. Gr. fandt ham i øvrigt lidet åndfuld: „Stort er der dog neppe at tale med ham, thi hvor alle Folk er stundesløse, kan man nok begribe Advocaterne maae være aandeløse“. – *Lises Brev* . . . *Kredit-Brev*: Jvf. brev fra Gr. til Lise af 28/7 1829, E. t. H., p. 46. – *Pakke fra Brøndsted*: Findes ikke omtalt i brevene til Lise, men bl. breve fra Gr. findes et til etatsråd, professor P. O. Brøndsted dateret London 11/9 1829, hvori Gr. takker for tilsendelsen af venskabeligt brev med bilag (anbefalinger), som han ikke undlader at meddele Brøndsted er kommet for sent. I brevet beretter han i øvrigt om sine studier i London. (Breve II, p. 175-176). – *Ritson*: Se ovf. n. t. I, p. 430. – *Gross's Vocabulary*: Francis Grose (1731?-1791): „*A Classical Dictionary of the Vulgar Tongue*“ (1785) og „*A Provincial Glossary*“ (1787). Hvilket af de 2 værker der er tale om, kan ikke afgøres. Jvf. endv. optegnelsen 4/8. – *Butler*: Samuel Butler (1612-1680), digter og satiriker. *Hudibras* I-III, 1663-1678. – *Salting og Franskmanden*: Om Saltings og franskmandens besøg hos Gr., se brev af 30/7 og 31/7 til Lise, E. t. H., p. 48-49. At der blev drukket på kongehusets velgående, skyldtes, at Gr. fejlagtig troede, at ægteskabet mellem Frederik VI.s ældste datter, arveprinsesse Caroline, og prins Frederik Ferdinand fandt sted d. 31/7. Datoen var først den følgende dag d. 1/8. I brevet til Lise af 31/7 hedder det, at de drak kongehusets skål „i suur Viin. Jeg havde nemlig, efter Kaffe og Thee, bestilt Kirsebær, Stikkelsbær og en Flaske Claret (vores Rød-Viin) som her er tilstrækkelig dyr, men Vinen var saa slet, at vi alle tre kun drak af Høflighed og kigede slet ikke dybt i Flasken“. – *King*: Peter King (1669-1734), baron, lord chancellor of England: *History of the Apostles' Creed*, 1703. – *Flyttede jeg*: Jvf. brev til Lise af 31/7 1829, E. t. H., p. 49, og brev af 4/8 1829, E. t. H., p. 50-51. *Salting*

havde tilbudt Gr. værelse i sit hus, der lå i landlige omgivelser i nærheden af Hampstead Road.

432. *Ritsons Metrical Romances*: Se n. t. I, p. 430. – *Var jeg i Hampstead*: Jvf. brev til Lise af 4/8 1829, E. t. H., p. 51. – *Hoole*: John Hoole (1727–1803), oversætter, dramatisk forf. og kritiker. Udgav oversættelse af Lud. Ariosto: *Orlando Furioso* 1773–83. – *Byron*: Lord Byron (1788–1824), udgav 1812–19 sit store digt *Childe Harold's Pilgrimage*. – *Pegge*: Samuel Pegge (the Younger) 1733–1800, forf. og litterat. *Anecdotes of the English Language*: chiefly regarding the local dialect of London and its environs. 1803. Til 2. udg. 1814 er føjet et supplement til Groses „*Provincial Glossary*“. – *Melvil Wilson*: Mewil Wilson, engelsk forretningsmand og dansk konsul i London. Havde som dansk konsul afløst faderen, der var død i midten af juni 1829. Gr. havde fået en anbefalingskrivelse med til den gamle konsul fra minister Møsting, men nåede ikke at træffe ham. Jvf. E. t. H., p. 27 og 51. Om Gr.s første besøg „i et complet engelsk Huus“, se brev til Lise af 7/8 1829, E. t. H., p. 52 f. – *for afsendte Bøger*: I brev til Molbech af 18/8 1829 nævner Gr., at han for henvend 14 dage siden har leveret 16 stykker bøger til Black (et bogfirma) etc., „som maaskee er i Kbhvn før dette“, og det er formentlig „den rigtig modtagne Boggpakke“, som Molbech nævner i sit brev af 29/8 1829, samtidig med at han beklager sig over, at den „med Længsel ventede Gave fra the Commission of public Records“ ikke er nået frem fra gesandtskabet i London til Kbhvn. Molbech beder i denne sammenhæng Gr. gå til gesandten Grev Moltke og „erkyndige Dem om Bøgerne, samt, om muligt, faae ham til blot at sende Kassen til Blacks i Tavistock Street, og dernæst bede disse Herrer lade den afgaae . . .“. – *Spiste jeg hos Moltke*: Jvf. brev til Lise af 12/8 1829, E. t. H., p. 55. – *Dick*: Se n. t. I, p. 429. Jvf. brev til Lise af 12/8 1829, p. 55, hvor Gr. udtrykker tilfredshed med at kunne sende afbud til Dicks, til hvem han „ogsaa var budet endelig for Skams Skyld“. – *Kiøbt hos Mackie*: Gr. nævner de her i almanakken omtalte bogkøb i sit brev til Molbech af 18/8 1829, anf. udg. p. 162–163, og det hedder i denne sammenhæng: „Selv kiøbte jeg forleden et Ex. af Barbour's Bruce by Pinkerton uncut, for 10 sh. – saaledes er det at komme selv“. Denne Gr.s

beretning om et røverkøb får Molbech til, i sit brev af 29/8 1829, anf. udg. p. 168, under fremsættelsen af en række ønsker om billige bogkøb til Det kgl. Bibliotek, at udbryde: „Men hvo veed dog, om De ei kunde være ligesaa heldig her, som med The Bruce, hvor jeg ikke nok kan forundre mig over Deres Held; ligesom De overhovedet synes at købe heldigt og billigt“.

– *Pinkert(on)*: John Pinkerton (1758–1826), skotsk arkæolog og forfatter. Hans udg. af Barbour's Bruce kom i 1790, *Scottish Tragic Ballads*, 1781. Genoptrykt som *Select Scottish Ballads*, 1783. – *Ritsons Caledonian Muse*: *The Caledonian Muse: a chronological selection of Scottish poetry from the earliest times* Edited by the late J. Ritson, London 1821. – *Ritsons Life*: Sandsynligvis J. Haslewood: *Some Account of the Life and Publications of J. Ritson*. 1824. 8°. – *Thomson*: James Thomson (1700–1748), engelsk digter. *The Seasons*, 1726–1744. – *Mirroure for Magistrates*: Et værk, i hvilket et par forfattere lod fremragende mænd på vers berette om deres fald. 1. udg. stammer fra 1559, nye og mere udvidede udg. kom i 1563, 1574, 1578, 1587 og 1610. Forbilledet var Boccacios „Fyrsternes Fald“. Til udg. 1563 skrev den engelske digter Ths. Sackville (1536–1608) en indledning samt et afsnit „The Complaint of Buckingham“. Disse 2 bidrag er ene om at have litterær værdi. I et brev af 18/8 1829 til Molbech skriver Gr. om muligheden af at få et reprint of *The Mirroure for Magistrates*. „De mindes maaskee, at dette sidste (3 Vol. 4) er publiceret til 12 Pd., og kan jeg faae et godt Ex. for 3 Pd., da køber og sender jeg det; thi et saadant *standard-work* bør findes i Danmark, enten det saa skal være paa Hs Majestæts Bibliothek eller paa min forrøgede Hylde“. I en fortsættelse af brevet dateret 20/8 (anf. udg. p. 163 f.) hedder det: „Nei, jeg skal ikke friste Bibliotheket med det dyre Reprint af the mirroure, thi i Gaar stødte jeg paa et Exp. af Udgaven 1610, som vel ikke var godt nok til Bibliotheket, men dog til mig, og skiøndt det i hele sin ringe Skikkelse egenlig var mig for dyrt (*only*, som det lyder, for one L) købde jeg det dog, for at kunne rolig oppebie Bibliothekets Bestemmelse om Reprintet, som, naar man kan træffe det usolgt efter Cataloger, sædvanlig koster 2½ Pd.“. I sit brev af 29/8 1829 tager Molbech stilling til spørgsmålet om at købe *The Mirroure of Magistrates*, idet han siger, „at

dersom det Exmpl. af den gl. Udg. De har kiøbt, er daarligt, eller den nye Udg. i 3 Quartbind er bedre og fuldstændigere, ved Collationer, Register etc., burde Bibliotheket foretrække den sidste, især naar samme kan faas for 2¹/₂ L. i Stedet for 12. Dette maa nu overlades til Deres egen Skiønsomhed . . .". (Anf. udg. p. 166–167). Af optegnelsen for 2/9 fremgår det, at Gr. nu har fundet et eksemplar af reprintet fra 1815 og købt det for 2 Pd. 12 sh. – *Markedet i Camberwal*: Se brev til Lise af 27/8 1829, E. t. H. p. 63–64. – *Johnsons and Todds Dictionary*: A dictionary of The English Language, in which the words are deduced from their originals, and illustrated in their different significations by examples from the best writers. To which are prefixed a history of the language, and an English grammar . . . With numerous corrections and . . . additions . . . by H. J. Todd. Second edition 3 vol., London 1827. – I Gr.-ark. fasc. 521 er bevaret nota og kvittering for dette køb (dateret 22. august). – *Mr Cooper*: se n. t. I, p. 431. – *Mr Appleyard*: Bibliotekar hos Lord Spencer, der besad et kostbart bibliotek. Iflg. brev til Molbech (modtaget af denne 2/7 1829, anf. udg. p. 157) har Lord Spencer anbefalet Gr. til ovenn. Mr. Madden (jvf. n. t. I, p. 430). – *Mr Wilson*: se n. ovf. De forgæves visiter d. 22/8 synes ikke at have sat spor i Gr.s breve. – *Vision of P. Ploughmann*: The Vision concerning Piers Plowman. Tillægges William Langland og er antagelig skrevet ml. 1330–1399. Der findes 3 versioner af digtet, hvis tilblivelse og indbyrdes forhold er omstridt. Måske er det andre versioner, som nævnes under 29/8. I et brev til Molbech af 18/8 1829, anf. udg. p. 162, skriver Gr.: „Jeg er nu paa Spor efter et *reprint* baade af Pierce Plowmann's Vision og hans *creed* . . .". – *John Caley*: se n. t. I, p. 429. – *Petri*: Henry Petrie (1768–1842), arkivar, keeper of the records i Tower. Se n. t. I, p. 433. – *Minot*: Laurence Minot (1300?–1352?), digter.

433. *Northern garlands*: Om Ritson se n. t. I, p. 430. – *Warton*: Se n. ndf. – *Petri i Tower*: „Jeg . . . fandt en vakker midaldrende Mand, som ikke alene underholdt sig med mig en god Stund, men beklagede, at jeg ikke var kommet til ham før (hvad jeg ogsaa for Alvor gjorde) og forsikkrede mig, at naar jeg kom igien ad Aare, vilde han træde isteden for en Landsmand, og gjøre mig al den baade Nytte og Fornøjelse, der stod i hans

Magt . . .". (Se E. t. H. brev af 1/9 1829, p. 66-67, hvor besøget i Tower er indgående skildret). – *Ploughm. Vis. Whitaker Edit*: Visio Willi de Petro Plouhman . . . item Visiones ejusdem . . . together with an introductory discourse, a perpetual commentary, annotations, and a glossary by T. D. Whitaker, 1813. – *Ploughm. Crede repr.*: Crede, London 1553, reprinted from the edition of 1553, 1814. – *Surrey & Wyatt*: Sir Henry Howard Surrey (1517?-1547), engelsk renæssancepoet. Sir Thomas Wyatt (1503?-1542), engelsk renæssancepoet. Surrey skrev ligesom Wyatt sonetter og oversatte Virgil i engelske blank-verse. – *Udflugten til Richmond*: Skildret i brev til Lise af 1/9 1829, E. t. H. p. 67. – *der ei engang kan lignedes*: I ovenn. brev til Lise taler Gr. om en „ret smuk Udsigt over Themsen, der noget ligner den udover Isse-Fjorden ved Roskilde, men er i mine Øine ei nær saa kiøn“. – *Wilson*: Thomas Wilson (1525-1581). Formentlig en udg. af to af hans hovedværker „The Rule of Reason“, 1551, og „The Art of Rhetoric“, 1553. – *Puttenham*: George Puttenham (1529?-1590), formentlig forfatter til „The Arte of English Poesie Contrived into three Bookes: the first of Poets and Poesie, the second of Proportion, the third of Ornament“. 1589. – *Hoccleve*: Thomas Occlve ell. Hoccleve (1370?-1450?), „Poems“ udg. 1796. – *Mirroure for Magistrates*: Se n. t. I, p. 432, II, p. 206. – *Johnsons Lifes of Engl. Poets*: Måske Rivingtons 2-binds udg., London 1820 (jvf. n. t. 4/7 1829). – *Ramsay*: Allan Ramsay (1685?-1758), skotsk digter. „The Ever Green“, 1724. – *Douglass*: Gavin Douglas (1474?-1522), skotsk digter og biskop i Dunkeld, oversætter af Virgil. Hans overs. af Æneiden er den ældste kendte overs. til eng. af klassisk digtning. – *Warton*: Thomas Warton the Younger (1728-1790), digter og kritiker. Udgav „The History of English Poetry“ (3 bind), 1774-1781. En ny udg. i 4 bind „with . . . notes by . . . Mr. Ritson . . . and other eminent antiquaries, and by the editor R. Price“, London 1824. Om Gr.s syn på Warton og Ritson se Toldberg: „Grundtvig og de engelske Antikvarer“ i *Orbis Litterarum* 1947, V, p. 270-272. – *Weber*: Henry William Weber (1783-1818), litterat, historiker, medhjælper hos Walter Scott. „The battle of Flodden Field . . . with various readings . . . notes and an appendix . . .“ by H. W. 1808. – *Walker*: John Walker (1732-

1807), skuespiller, filolog og leksikograf: „Rhyming Dictionary“, 1775. – *Nicolson*: William Nicolson (1655–1727), engelsk gejstlig og antikvar. „Historical Library“, 1696, 97, 99.

434. *Harms*: Claus Harms (1778–1855), ærke diakon, senere provst i Kiel. – *Flor*: Chr. Flor (1792–1875), skolemand, politiker. Lektor (tit. professor) i dansk sprog og litteratur i Kiel. Under stærk påvirkning af Gr. efter fremkomsten af Nordens Mythologi, 1832. Kæmpede sammen med sin danske Kielerkollega, Chr. Paulsen, for dansk sprog og kultur i Sønderjylland. Medopretter af Rødding Højskole 1844 og forstander for denne til dens lukning i 1864. – *Amtmd Treschow*: Herman Gerhard Treschow (1780–1836), amtmænd i Frederiksborg amt. Gr. havde i 1813 været i brevveksling med dennes far, konferentsråd Michael Treschow, der var forstander for det Kgl. Selskab for Fædrenelandets Historie, og som i februar 1813 erklærede sig rede til at optage sprog- og litteraturhistoriske samt historiske afhandlinger af Gr. i selskabets publikation „Nye danske Magasin“ (jvf. Albeck: Omkring Grundtvigs Digtsamlinger, p. 168). H. G. Treschow havde været amtmænd i Nordre Bergenhus amt indtil afståelsen i 1814, dernæst i Vejle fra 1820 og endelig i Frederiksborg fra 1826. Det er derfor næppe ham, som Gr. besøger ved ankomsten til København (jvf. optegnelsen fra 30/9), men snarere generalfiskal og repræsentant for Nationalbanken W. F. Treschow, der i 1826 som assessor havde været Gr.s forsvarer i sagen mod H. N. Clausen. – *Gladsaxe*: Gr.s bror Otto (1772–1843) var præst i Gladsaxe-Herlev 1823–43. – *Moltke*: Se n. t. I, p. 429. – *talde Oehlschläger til mig*: Om Oehlschlägers brud med Gr., se Oehlschlägers brev af 28/6 1812 som svar på Gr.s brev af 23/6 1812. Det hedder mod slutningen af Oehl.s brev: „Efter denne vexelsidige Forklaring skulde jeg neppe troe vi To have meget mere at sige hinanden. Maa-ske vi om nogle Aar tales ved igjen“. Nogen nær forbindelse medførte mødet ved bispegården ikke, men Gr. bevarede til det sidste stor beundring for „Hakon Jarl“s digter. I sin afhandling „Grundtvigs sysler og interesser i første halvdel af 1831“ (Gr.-St. 1964, p. 27–28) er Helge Toldberg ikke langt fra i forsoningen med Oehlschläger at finde „en af rødderne“ til Gr.s plan om en revideret udg. af Nordens Mythologi. – *Biskop Mynter*:

Friederich Münter (1761–1830). Faderen var 2. præst ved Sct. Petri tyske Kirke, og sønnen voksede op i et hjem, hvor de mest kultiverede repræsentanter for den tyske koloni i Kbhvn. havde deres gang. Münter engagerede sig i sit liv inden for talrige videnskabsgrene. Han blev 1788 professor i teologi ved Københavns Universitet og ved biskop Balles afgang den danske kirkes primas, Sjællands bisp. Fra første færd sigtede han mod en højnelse af præstestandens videnskabelige dannelse, bl. a. ved at indføre de videnskabelige forhandlinger ved Landemoderne, hvor den unge Gr. tidligt udfoldede sig. Dette forhold, mere end sammenfaldende synspunkter med hensyn til kristendomsopfattelse og kirkelige anskuelser, forklarer Gr.s stedsevarende agtelse for ham. – *Prof. P. E. Müller: (1776–1834)*, biskop, professor. Ligesom Münter en lærd teolog med speciel interesse for den nordiske oldtid og norrøn digtning. – *Grev Holstein: Frederik Adolph Holstein (1784–1836)*, „Bidrag til Danmarks Krønike for Aaret 1828“, (1829). Lensgreve til Holsteinborg. Efter studieophold ved tyske universiteter tog han i 1808 den juridiske eksamen i Kbhvn. Såre dygtig og human i sit forhold til sine undergivne, specielt interesseret i oprettelsen og indretningen af skoler, og lagde megen vægt på religionsundervisningen. Interesserede sig for missionen og for lægmandsbevægelserne, de gudelige forsamlinger. Hans bog har til hensigt at meddele alle fakta om historiske tildragelser i Danmark i året 1828. Hans bevæggrund er troen på historiens store betydning for folkets dannelsesniveau. Derfor fremhæver han, hvilken „indgribende Indflydelse“ Mallings Store og gode Handlinger etc. „har havt paa de Danskes nærværende Dannelse“. Han efterlyser en sammenhængende Danmarkshistorie for de senere perioder og udlover en præmie på 200 rigsbankdaler „for den bedste Danmarks Historie . . . fra den oldenborgske Stammes Tronbestigelse indtil Frederik den 6tes Kroning 1815“, ligesom han betoner, at hans „Bidrag til Danmarks Krønike for Aaret 1828“ er ment som en opfordring til, at folk med „værdigere Hænder“ påtager sig frem i tiden at levere tilsvarende bidrag for hvert af de kommende år. Gr. har næppe følt sig fristet af hverken den ene eller den anden af de to nævnte opgaver. Men der kan formentlig ikke være tvivl om, at han har set med sym-

pati på de bevæggrunde, der lå bag Grev Holsteins forehavende. – *Lindberg*: Jacob Chr. Lindberg (1797–1857), præst. Grebet af Gr. allerede i sit rusår. Magister (dr. phil.) 1828. Stod ved Gr.s side under opgøret med H. N. Clausen 1826 og fortsatte i de følgende år opgøret med denne. Ved skrivelse af 25. august 1829 havde konstitueret generalfiskal O. E. Høegh-Guldberg rejst tiltale mod Lindberg for hans skrift „Er Dr. Professor H. N. Clausen en ærlig Lærer i den christne Kirke“, med den begrundelse, at Lindberg havde „paastaaet, at Regeringen, til trods for at den ved, at Prof. Clausen lærer falsk, tvinger Studenterne til at følge hans Forelæsninger“. Mølbeck underrettede i brev af 29. august Gr. herom, men kendte ikke grunden til anklagen: „Der siges for et Skrift mod Clausen, som ei er udkommet, hvilket forekommer mig besynderligt“. Anklageskriftet forelå 7. september 1829, og sagsbehandlingen, som Gr. altså ved sin hjemkomst fik lejlighed til at overvære, fandt sted i Landsoverretten d. 3. oktober. Dommen faldt 19. januar 1830 og lød på frifindelse. Generalfiskalen appellerede til Højesteret, som 30. juli 1830 stadfæstede Landsoverrettens dom. (Jvf. Harald Jørgensen: Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799–1848, p. 349). Herom synes Gr. ikke at have fået nogen meddelelser under sit andet Londonophold i 1830, skønt han et par gange i breve til Lise spurgte til „*Lindbergs Sag*“ (E.t.H. p. 112 og 119). Af et brev til P. Fenger af 26. september 1829 fremgår det, hvor alvorligt Gr. så på ytringsfrihedens vilkår, da han erfarede om generalfiskalens anklage: „alt i London havde jeg ved et Tilfælde hørt den sørgelige Tidende om Lindberg, som jeg, paa Danmarks Vegne, maae grue for, efter at have erfaret, *hvad det er*, man nu tiltales for af Fiskalen. Altid har jeg havt godt Haab om Danmarks endelige Beslutning under Krigen med Kongernes Konge, og jeg opgiver det end ikke nu; men dog kan jeg ikke dølge for mig selv, at for det Første vil i det Mindste jeg næppe have noget Valg uden imellem Udvandring og det Skridt, jeg, mellem alle nødigt gjør, men maa dog bede Gud om Mod og Kraft til at gjøre, naar det er Ret for ham!“. (Breve II, p. 178). Om Lindbergs biografi, se Kaj Baagø: „Magister Jacob Christian Lindberg. Studier over den grundtvigianske bevægelses første kampe“. Kirkehistoriske Studier, 2. R. Nr. 5, Kbhvn. 1958. –

Mynster: Jacob Peter Mynster (1775-1854), biskop over Sjællands Stift fra 1834 til sin død. Fætter til Gr. – *Hørde jeg Mynster*: Dagbogsnotatet anf. i Rønning III, 2, p. 27 fodn. som hørende til 8. oktober 1830, en fejl der er så meget mere mærkelig, som Rønning i „Historisk Månedsskrift“, IV Bind, 1885, p. 386, citerer korrekt efter Almanakken fra 1829. Steen Johansen, Bibliografien IV Bind, p. 45, mener, at 8. oktober i Rønning III, anf. st., er en trykfejl for 3., men er ikke opmærksom på, at årstallet skal være 1829 og ikke 1830.

435. *Listen over bogkøb*: På almanakkens bageste hvide sider (fol. 1-6) har Gr. anført en række titler på bøger, som han øjensynlig har købt, hvorfor han har vedføjet bøgernes pris. Nogle af værkerne har han kendt på forhånd, hvilket fremgår af en lang række optegnelser bevaret i Gr.-A. fasc. 328, og nogle af værkerne har han studeret mere indgående under besøg på British Museum 1829, 1830 og 1831. Dette fremgår af en stor protokol (fasc. 327 folio), der bl. a. bringer uddrag af Wartons „History of English Poetry“ (udg. af R. Price 1824, bind II til IV), samt excerpter af og om værker som Pierce Ploughman, Barbours Bruce, Miltons „Paradise lost“, Shakespeares dramaer, Byrons Works og mange andre. Disse excerpter er skrevet på British Museum, medens andre optegnelser specielt om nordiske emner hidrører fra hans ophold i Kbhvn. ml. rejserne. (Se nærmere Toldberg: „Grundtvig og de engelske Antikvarer“, Orbis Litterarum V, 1947, p. 269-274, samt Gr.-St. 1949, p. 7-15). Enkelte titler på nogle få engelske bøger og værker har Gr. indført på indersiderne af papbindet på en optegnelsesbog, som han efter alt at dømme har benyttet på British Museum i 1829 og 1830 (fasc. 328.1 oktav). Bogen rummer udskrifter af og notater om oldengelske håndskrifter. Ingen af optegnelserne i fasc. 327 og 328 har karakter af dagbogsnotater og er derfor ikke medtaget her. Når listerne over bogindkøbene i Skriv-Calenderne 1829 til 1831 er medtaget, skyldes det deres forekomststed og deres relation til mange af de i Skriv-Calenderne forekommande dagbogsnotater. – *Bruce and Wallace*: The Bruce; and Wallace; published from two ancient manuscripts preserved in the library of the Faculty of Advocates. With notes, biographical sketches and a glossary. (by J. Jamieson), 1820.4°. –

2 r *Baldock High Holborn 85*: Boghandleradresse. – *Hyde . . . Bodl*: Thomas Hyde (1636–1703), dr. theol., chef for Bodleian Library, død som professor i Oxford. Sandsynligvis originaludg. af „Catalogus Impressorum Librorum in Bibliotheca Bodleiana“, 1674, folio. – *Marianas*: Juan de Marianas (1532–1624). „Historiae de rebus Hispaniae“, 1592, overs. t. engelsk af J. Stevens, 1699. Muligvis står der Marianus, og så kan der være tale om Marianus Scotus (1028–1086), som er forfatter til en krønike fra Jesu fødsel til 1083. – *Phil. Comines*: Memoirer af Philippe de Commines (1445?–1511) udkom posthumt (I–II 1524–28); der kendes 33 optryk indtil 1600, 55 indtil 1903. En eng. overs. v. Ths. Danet udkom 1596, en udg. i 4 bd. i London og Paris 1747, men hvilken Gr. har købt er uvist. En i 1605 afsluttet dansk overs. udkom først 1913–15. – *Speed*: John Speed (1552–1629). „The History of Great Britain under the Conquests of ye Romans, Saxons, Danes and Normans“, 1611. Der fremkom i det 17. årh. 6 folio-udg. af bogen, og det er uvist, hvilken Gr. har købt. – *Spencer*: Antagelig digteren af bl. a. „The Faerie Queene“, Edmund Spenser (1552?–1599). I 1699 kom en samlet folioudg. med hovedtitlen „The Works of Edmund Spenser“. – *Angleseys history*: Arthur Annesley, Earl of Anglesey. „The Earl of Anglesey’s State of the Government & Kingdom; prepared . . . for his Majesty King Charles II in the year 1682 . . . With vindication of his Lordship from several aspersions cast upon him, in a pretended letter that carries the title of his Memoirs . . . By Sir John Thompson“, London 1694, 4°. Ny udg. 1808, 8°. – *Camden*: William Camden (1551–1623). „Brittania, sive florentissimorum regnorum Angliæ, Scotiæ, Hiberniæ, et Insularum adiacentium, ex intima Antiquitate, Chorographia descriptio“, 7 senere udg. fra forfatterens levetid, 3. og 4. udg. (1590 og 1594) in quarto. – *Puttenham*: se n. t. I, p. 433. Et optryk af „The Arte . . .“ ved J. Haslewood udkom 1811 i to bind in 4°. – *Smith*: John Smith (1747–1807), dr. theol. „Gaelic Antiquities“, Edinburgh 1780. – *Brown*: John Brown of Great Yarmouth. „The Northern Courts; containing Original Memoirs of the Sovereigns of Sweden and Denmark since 1766 etc.“, London 1818, 2 vol. 8°. Bogens beretninger karakteriseres i „London Quarterly Review“ XIX, p. 380, med ordene: „A more

- clumsey and unworkmanlike performance we have seldom witnessed"; partiel dansk overs. Christiania 1832 ved C. N. Schach. – *Burke*: Edmund Burke (1729-1797), politisk skribent, taler. „Reflections on the Revolution in France in a letter to a French gentleman“, 1790. – *Butler*: Se n. t. I, p. 431. Muligvis en 3-binds udg. i oktav fra 1819. – *Byron*: Lord Byron (1788-1824). „Childe Harold's Pilgrimage“. Formentlig 1. samlede udg. 2 bind 8°, London 1819. „English Bards and Scotch Reviews“. Udg. uvis. Bogen udkom i talrige oplag og 4-5 forskellige udg. og synes i tiden 1809-16 at have været i oktav. Senere kom der en række udg. i 12° og 16°, men i 1827 foreligger en ny udg. i oktav ved T. Kay. I en afh. „Grundtvigs sysler og interesser i første halvdel af 1831“ (Gr.-St. 1964, p. 21 f) hævder Toldberg, at Gr. var bjergtaget af Byrons poesi, da han vendte hjem fra sin anden Englandsrejse 1830, og sætter denne betagelse i forb. med hans møde med mrs. Clara Bolton, der fandt sted 24. juni 1830. Dagbogen i 1830 indeholder intet om dette møde, der iflg. Kaj Thaning: „Menneske først –“ blev af afgørende betydning for Gr.s livssyn. – *Camden*: William Camden, se n. ovf. „Annales rerum Anglicarum et Hibernicarum regnante Elisabetha“. 1615. Her muligvis Hearne's udg. i 3 bind, 8°, 1717. – *Cottle*: Se n. t. I, p. 431. – *Crawford*: Charles Crawford (1752-ca. 1815). „The Christian“ a poem etc., 1781, 8°.
- 2 v **436. Cromwell**: „Cromwell Flagellum: or the Life and death birth and burial of Oliver Cromwell, the late usurper . . . by S. T. Gent“ (i. e. James Heath), 1663, 8°, og flere senere udgaver. – *Dalrymple*: Alexander Dalrymple (1737-1808). „Collection of English Songs with an Appendix of original pieces“, 1796. – *Froissart*: Jean Froissart (ca. 1337-1410), fransk historieskriver, som under indtryk af rejser har skildret forskellige europæiske landes historie, heriblandt Englands. – *Grose*: Se n. t. I, p. 431. – *Henry*: Sandsynligvis Thomas Birch: „The Life of Henry, Prince of Wales, eldest son of King James I. Compiled chiefly from his own papers etc.“, London 1760, oktav. – *Jamieson*: Robert Jamieson (ca. 1780-1844). „Popular Ballads and Songs from Tradition, MSS, and Scarce Edit.“, Edinburgh 1806, 2 bind. – *Jones*: Kan være polyhistoren Sir William Jones (1746-1794), som i 1772 og 1777 udsendte „Poems, consisting chiefly

of Translations from the Asiatic Language", 8°. – *Locke*: Sir John Locke (1632–1704). „Constitution of Carolina“ findes i 9. bind af hans samlede værker, hvis 12. udg. kom 1824 i 9 bind, 8°. – *Merlin*: Ambrose Merlin/Merdhin, britisk forf. fra 5. årh. Engelsk udg. med titlen „The Life of Merlin surnamed Ambrosius, his Prophecies and Predictions interpreted, and their truth made good by our English Annals, pub. by Thomas Heywood“, 1641. – *Mill*: Nicholas Mill (?–?). „History of Mexico from the Spanish Conquest to the Present Æra“, London 1824, 8°. – *Milton*: John Milton (1608–1674). „Some account of the Life and Writings of John Milton, derived principally from documents in his Majesty’s State-Paper Office, now first published“. 1826, 8°. Bogen er et optryk af bind 1 af Poetical Works of John Milton . . . udg. af H. J. Todd. – *Montgomery*: James Montgomery (1771–1854). „Greenland, and other poems“. London 1819, oktav. – *More*: Thomas More (1478–1535). „Utopia“. Uvis udg. En udg. på latin i oktav fremkom i Paris formentlig 1517, og en udg. på engelsk i oktav fremkom 1758 ved Ferdinando Warner i dennes „Memoires of the Life of Sir Thomas More“, optrykt 1762 og 1795. – *Morrison*: Robert Morrison (1782–1834), dr. theol., sinolog. „Horae Sinicae. Translations from the popular literature of the Chinese“. London 1812, 8°. – *Otway*: Thomas Otway (1652–1685). „The Works of Mr. Thomas Otway . . . Consisting of his plays, poems and love-letters“, I–II, 1712. Muligvis 7. udg., 8° (v. Dr. Johnson), 1812. – *Percy*: Thomas Percy (1729–1811). „Five Pieces of Runic Poetry from the Icelandic Language translated by Bishop Percy“. 1763, 8°. – *Ph. Comine*: Formentlig „Cronique & histoire . . . contenant les choses aduenues durant le regne du Roy Loys vnziesme, & Charles huictiesme son filz. Nouuellement reueue & corrigée etc.“, Paris 1549, oktav. Se n. t. I, p. 435. – *Ray*: Se n. t. I, p. 431. En revideret 5. udg. af „A Collection etc.“ udk. 1813, 8°. – *Ritson*: Se n. t. I, p. 430. – *Sheringham*: formentlig Robert Sheringham (1602–1678), hvis afh.: „De Anglorum gentis origine disceptatio . . . qua etiam de veterum Britannorum origine aliquoties disceptatur etc.“ udkom 1670, 8°. – *Chaucer*: Se n. t. I, p. 430. Siden 1532 fremkom en lang række udgaver af Chaucers værker, alle i folio. „The Poetical Works“ I–XIV, 12°,

Edinburgh 1782–83, og „The Poems of Geoffrey Chaucer“, I–V, 1822. – *Dryden*: John Dryden (1631–1700). „Poetical Works. With a life of the author by E. Sanford“, I–II, 1819, 12°. – eller snarere „Drydens Poems. The life of John Dryden, by Dr. Johnson“, I–III, 1822, 12°. – *Hall*: Joseph Hall (1574–1656). Sandsynligvis „Satires . . . with the illustrations of the late Rev. T. Warton, and additional notes by S. W. Singer“. 1824, 12°. – *Johnson*: Ben. Jonson (1573?–1637). Sandsynligvis „The three celebrated Plays of that excellent poet Ben Jonson, viz. the Fox . . . the Alchymist . . . and the Silent Woman . . . To which is added, a compleat catalogue of all the plays that were ever printed in the English language to the year 1732“, 12°. – *Macintosh*: Donald Macintosh (1743–1808). Sandsynligvis „Macintosh’s Collection of Gaelic Proverbs“. Edinburgh 1819, 12°. – *Milton*: Se n. ovf. „The poetical works of J. Milton with a preface biographical and critical by S. Johnson“. 1806, 12°. – *Old Ballads*: Muligvis „Ancient Ballads, Songs and Poems“, 1799, 12°. – *Ray*: Se n. t. I, p. 431. Sandsynligvis „A Collection of English Words not generally used, etc.“, af hvilken der foreligger en duodez-udg. fra 1691. – *Robin Hood*: Sandsynligvis „Robin Hood. A Collection of all the ancient poems, songs and ballads . . . relative to that celebrated English Outlaw etc.“. 1820, 12°. Udg. af J. Ritson.

437. *Shakspear*: William Shakespeare (1564–1616). I 1752 fremkom „The Beauties of Shakspear: regularly selected from each play . . . Illustrated with explanatory notes and similar passages from ancient and modern authors“. By W. Dodd. 12°. Flere udg. og optryk delvis i 12°, her muligvis et oplag fra 1818 med bemærkninger om Shakespeares liv og skrifter af S. Britton. – *Young*: Edward Young (1681–1765). Muligvis „The Poetical Works of the Rev. E. Y. etc.“, 2 vol. 1752, 12°. – *Ainsworth*: Se n. t. I, p. 431. Muligvis The thirteenth edition . . . improved by John Carey. 1828, 8°. – *Bailey*: Nathan Bailey (?–1742). „English and Latin Exercises for school-boys, to translate into Latin syntactically, comprising all the rules of grammar“. 1. udg. kom 1706 og den 18. udg. i 1798. Det er fristende at tro, at Gr. har købt bogen med henblik på undervisning af sønnerne Johan og Svend. – *Bright*: Henry Bright (?–?). „The Praxis; or

a course of English and Latin excercises". Oxford 1783, 8°. – *Comenii janua reserata*: Jan Amos Komensky (Comenius) (1592–1670). „Porta linguarum trilinguis reserata et aperta. Siue seminarium linguarum & scientiarum omnium etc.“. Udk. i London 1631. En udg. med den af Gr. anførte titel „Janua Linguarum reserata . . . The Gate of Languages unlocked . . . Formerly translated by T. Horn, afterwards . . . corrected . . . by J. Robotham“ fremkom som 6. udg., 8°, 1643, optryk 1667. Det skelsættende værk foreligger i talrige udgaver (Amsterdam, Frankfurt, Prag, Schaffhausen, København m. m.). – *Entick*: John Entick (1713–1773). „The New Latin and English Dictionary in two parts“. 1771, 12°. Nye udgaver 1782, 1783 og 1786 (alle i duodez). – *Ind. lib. prohib*: „Index Librorum Prohibitorum“. Den først kendte udg. kom i Rom 1557, og senere fremkom der talrige forøgede udgaver. De seneste udg. inden Gr.s Englandsophold fremkom i Rom 1819 og 1821 og i Paris 1825 og 1826. – *Lansdown*: William Petty (1737–1805). „Lansdowniana“. A catalogue of the entire library of . . . William, Marquis of Lansdowne. London 1806, 8°. – *Bosworth*: Joseph Bosworth (1789–1876). Der kan være tale om 1) „The Elements of Anglo-Saxon grammar, with copious notes . . . and a grammatical praxis, with a literal English version: to which are prefixed remarks on the history and use of the Anglo-Saxon, and an introduction etc.“, London 1823. 2) „A Compendious Grammar of the Primitive English or Anglo-Saxon Language . . . Being chiefly a selection of what is most valuable and practical in The Elements of Anglo-Saxon Grammar, with some additional observations.“ London 1826. – *Johnson*: Samuel Johnson (1709–1784), berømt engl. litterat. Om „A Dictionary etc.“ se n. t. I, p. 432. – *Arcdeac. Exam. f. Cand*: Har ikke kunnet identificeres. – *King*: Peter King (1669–1733). „The History of the Apostles Creed: with critical observations on its several articles“. 1703, 8°. Senere udgaver 1711, 1719 og 1738. – *Walker*: John Walker, D. D. Rector of St. Mary Major, Exeter (1674–1747). Titlen kan være Gr.s forkortelse af John Walkers „An attempt towards recovering an account of the numbers and sufferings of the clergy of the church of England who were sequester'd harass'd, & . . . in the . . . times of the great rebellion, oc-

casion'd by the ninth chapter . . . of Dr. Calamys Abridgement of the life of Mr. Baxter, etc.", London 1714. – *Wesley*: John Wesley (1703–1791), metodistpræst og salmedigter. Formentlig Robert Southey's (se n. t. I, p. 447) „The Life of Wesley“, London 1820. – *Chalmers*: Thomas Chalmers (1780–1847), professor i teologi i Edinburgh 1828–1843. Sandsynligvis enten „Sermons preached in St. John's Church“, Glasgow 1823, eller „Sermons preached in the Tron Church“, Glasgow 1819. – *Nares*: Edward Nares (1762–1848), professor i moderne historie i Oxford. „Discourses on the Three Creeds, and on the Homage offered to Our Saviour on certain and particular occasions during his Ministry, as expressed in the evangelical writings etc.“, London 1819. – *Apol. Eccl. Angl.*: Muligvis „Doctrina et politia Ecclesiæ Anglicanæ by R. Mocket . . . Quibus ejusdem ecclesiæ Apologia præfigitur pro sua discessione in utraque a gravissimis Romanæ Ecclesiæ corruptelis“ etc. (By Bishop Jewel), London 1616. – *Edinburgh Review*: Muligvis „The Edinburgh Review“, et halvårsskrift indeholdende en oversigt over alle de bøger og pjecer, der var blevet offentliggjort i Skotland i tidsrummet 1. januar–1. juli 1755, og fra 1. juli 1755–1. januar 1756. Redaktionen lovede, at der til hvert nummer skulle føjes et tillæg med en omtale af de i England og andre lande udk. bøger „that are most worthy of notice“. Blandt udgiverne var Adam Smith. En 2. udg. med fortale og forklarende noter fremkom i 1818 i London. Da Gr. ikke anfører pris på værket, er det dog muligt, at der kan være tale om et eller flere numre af „The Edinburgh Review, or Critical journal“, som udkom i tiden 1802–1929, og som Gr. fra tid til anden læste under sit ophold i England. – *Dunham*: Thomas Dunham Whitaker. Se n. t. I, p. 433. – *P. Ps Creed*: Se n. ibid. – *Southey*: Robert Southey (1774–1843). Udgav 1808 sin overs. „Cronicle of the Cid, from the Spanish, by R. Southey“. – *William Wallace – blind Harry*: Blind Harry = Henry the Minstrel, skotsk digter som levede i sidste halvdel af det 15. årh., og hvis berømteste værk er det 12.000 vers lange digt om William Wallace. Den af Gr. købte udg. er formentlig „The Metrical History of Sir William Wallace . . . Carefully transcribed from the MS copy of that work, in the Advocate's Library. With notes and dissertations“. 3 vol.,

- Perth 1790, 12°. – *Mirrou for Magistrates*: Se n. t. I, p. 432. Optegnelsen kunne tyde på, at Gr. har fået fat på endnu et eksemplar af bogen, men hvilken udg. kan ikke oplyses. – *Douglas*: Se n. t. I, p. 433. „Virgils Æneis, translated into Scottish verse by G. Douglas. To which is added a glossary by T. Ruddiman“, 1710, 2°. – *Pinkerton*: Se n. t. I, p. 432. Der er formentlig tale om 2 forsk. udg. eller et sammenstykket eksemplar: 1) „Ancient Scottish Poems; never before in print but now published from the MS. collections of Sir R. Maitland . . . comprising pieces written from about 1420 till 1586, with . . . notes and a glossary. Prefixed are an essay on the origin of Scottish Poetry, and a list of all the Scottish Poetry; and an appendix is added containing . . . an account of the contents of the Maitland and Bannatyne MSS.“, 2 vol., London 1786. 2) Et optryk i 3 bind, som er dateret 1792.
- 4 r 438. *Charlotte Smith*: (1749–1806), digter. I hendes dødsår kom „History of England“, 3 vol., 12°, fuldført „by another hand“. – *Vol 1st etc.*: Købet gælder åbenbart kun bd. 1. – *Mac-kie 30 Greek st. Soho*: Boghandleradresse. Se n. t. I, p. 432. – *Hall*: Edward Hall (1499–1547). Må være „Hall’s Cronicle; containing the History of England during the reign of Henry the Fourth, and the succeeding Monarchs, to the end of the reign of Henry the Eight; . . . Collated with the editions of 1548 and 1550 (edit. by Sir Henry Ellis)“, London 1809, 4°. – *Holms-head*: Kan ikke oplyses. – *Contest of twelve autions*: Kan ikke oplyses. – *Illustrations of Northern Antiquit*: „Illustrations of Northern Antiquities from the earlier Teutonic and Scandinavian Romances; being an abstract of the Book of Heroes and Nibelungen Lay; with translations from the old German, Danish, Swedish, and Icelandic languages; with notes and dissertations. By H. W. Weber, R. Jamieson and Walter Scott“. Edinburgh 1814, 4°. – *Ossian’s poems*: Muligvis „The Poems of Ossian in the original Gaelic, with a literal translation into Latin by . . . R. Macfarlan. A dissertation of the authenticity of the poems by Sir J. Sinclair, Bart, and . . . with notes and a supplementary essay by J. M’Arthur“. 3 vol., London 1807, 8°. – *Painter*: William Painter (1540?–1594). Offentliggjorde i 1566 og 1567 en samling overs. til engelsk af fornøjelige historier og

fremragende romaner af diverse gode og anbefalelsesværdige forfattere med titlen „Palace of Pleasure“. Værket tjente som inspirationskilde for de elisabethanske dramatikere. – *Pinkerton*: Se n. t. I, p. 432 og 437. – *Barbours Bruce*: Se n. t. Pinkerton, I, p. 432. – *Bl. Harry's Wallace 1790*: Se n. t. I, p. 437. – *Cromwelliana*: „Cromwelliana. A chronological detail of events in which Oliver Cromwell was engaged; from the year 1642 to his death, 1658: with a continuation of other transactions to the Restoration. Compiled by James Caulfield“, 1810, folio. – *Kelley*: James Kelly (?-?). „A complete collection of Scottish Proverbs, explained and made intelligible to the English Reader“. London 1721, 8°, ny udg. 1818, 12°. – *Life of Wolsey*: „The Life of Cardinal Wolsey, and Metrical Visions; from the original autograph manuscript. With notes and other illustration, by Samuel Weller Singer. (Who wrote Cavendish's life of Wolsey? A dissertation by Joseph Hunter)“. 2 vol., London 1825, 8°. Undertitlen hentyder til George Cavendish: „The Negotiations of Thomas Wolsey . . . his life and death etc.“ 1641. – *Ritsons Caledonian Muse*: Se n. t. I, p. 432 (Løverdag 15.). – *Ritsons Life*: Se n. t. I, p. 430 og 432. – *Todd*: Henry John Todd (1763–1845). Archdeacon of Cleveland. „Illustrations of the lives and writings of Gower and Chaucer, collected from authentic documents etc.“, 1810, 8°. – *Britich Bibliographer*: Ordene er skrevet med blyant og kan opfattes som en slags overskrift, men er sandsynligvis oplysning om et bogkøb af „The British Bibliographer“. By Sir E. Brydges (og Joseph Haslewood). London 1810–14, 8°. – *Lilly 20 etc.*: Boghandleradresse. I fasc. 516 findes en lille rejsemappe med et visitkort, hvorpå bl. a. er trykt: „Joseph Lilly, Bookseller. No. 20. Henrietta Street, Covent Garden“. Allerede 20. august 1829 havde Gr. købt bøger hos Lilly (jvf. I, p. 432). Af en kvittering (fasc. 521) fremgår det, at hans indkøb af 4 bøger 29. aug. (I, p. 433) er sket sst. – *Smith's Catalogus*: „Catalogus Librorum Manuscriptorum Bibliothecæ Cottonianæ. Cui præmittuntur . . . Roberti Cottoni, equitis auro-rati & baronetti, vita: et Bibliothecæ Cottonianæ Historia & Synopsis. Scriptore Thoma Smitho“. Oxonii 1696, 2°. – *MS. Cott.*: Robert Bruce Cotton (1570–1631) var en fremtrædende antikvar og samler af manuskripter og mønter. En stor del af

hans samling af manuskripter blev skænket The Bodleian Library i Oxford, medens andet såre værdifuldt materiale er havnet på British Museum i 1773. Gr.s interesse for den pågældende bog har tydeligt nok sammenhæng med den kendsgerning, at Cottons samling omfatter et ms. til Bjowulf – *Dialogues of creatures*: „The Dialogues of Creatures moralised. Applicable and edifying to every merry and jocund matter, and right profitable to the governance of men. Edited by Joseph Haslewood“. London 1816. (Genoptryk af et værk, der formodes trykt i Antwerpen 1535). – *Gesta Romanorum*: „Gesta Romanorum; or entertaining moral stories; . . . translated from the Latin with preliminary observations and copious notes. By . . . C. Swan“, 2 vol., London 1824, 12°. – *History of Anglesey*: Antagelig den ovf. n. t. I, p. 435 nævnte bog af Arthur Annesley og næppe en skildring af øen A, som f. eks.: A guide to the Beauties of Anglesey and Carnarvonshire etc., 1830(?), 12°. – *Hoccleves Poems*: Se n. t. I, p. 433. – *Poems of K. James*: „The Works of James I (af Skotland) . . . containing The King's Quair, Christis Kirk of the Grene, and Peblis to the Play. (Two ancient Scottish poems etc.)“. Perth 1786, 12°. – *Klims Journey*: Ludvig Holberg „A Journey to the World Under-Ground. By Nicholas Klimius. Translated from the original“. 1742, 8°. – *Lindsay*: Muligvis Sir David Lindsay (1490–1555). En samlet revideret udg. af hans værker fremkom 1592 og opnåede talrige optryk helt frem til 1936. – *Byrth Lyf etc of Arthur*: „The Byrth, Lyf and Actes of Kyng Arthur . . . With an introduction and notes by Robert Southey“. London 1817, 4°. (Optryk af en udg. fra 1485).

439. *Nicolsons Historic. Lib.*: Se n. t. I, p. 433. „The English Historical Library, or a short view and character of most of the writers, now extant . . . etc.“. 2. rettede og forøgede udg. 1714, 2°. – *Walkers Rhyming Diction*: Se n. t. I, p. 433. – *Woods Athenæ Oxoniens*: Anthony À Wood (1632–1695). „Athenæ Oxonienses. An exact history of all the Writers and Bishops who have had their education in the most ancient and famous University of Oxford, from . . . 1500 to the end of the year 1690 etc.“. London 1691–92, 2 vol., 2°. Værket kom i flere udg., bl. a. en 4-bindes udg. London 1813–20, 4°. – *Minots*

Poems: Se n. t. I, p. 432. „Poems on interesting events in the reign of Edward III, written in the year MCCCLII . . . with a preface, dissertations, notes, and a glossary by J. Ritson“. London 1795, 8° og 1825, 8°. – 17 *Wardour st.*: Boghandleradresse.

5 r – *Hossling and Eyley etc.*: Boghandleradresse. – *Pinkertons ancient Scottish Poems etc.*: Se n. t. I, p. 432 og 437. – *Puttenham's Arte*: Se n. t. I, p. 435. – *Killing no murder*: „Killing noe Murder. Breafly discourst in three quæstions. By W. Allen“ [dvs. Silas Titus]. Trykt i Holland 1657, 4°. Der kom adsk. udg. af dette stridsskrift, der var foranlediget af frygten for, at Cromwell ville gøre sig til konge. Dets egentlige forf. var Edward Sexby, som havde været en af Cromwells officerer, ligesom William Allen. Den seneste udg. før 1829 er London 1792, 8°. – *Webers . . . romances*: „Metrical romances of the thirteenth, fourteenth, and fifteenth centuries, published from ancient manuscripts. With an introduction, notes and a glossary by H. Weber“. 3 vol., Edinburgh 1810, oktav. Om Weber se n. t. I, p. 433. – 20 *King st. etc.*: Boghandleradresse. – *Singers early Engl. Poets*: Har ikke kunnet identificeres, men Samuel Weller Singers navn er – foruden til „The Life of Cardinal Wolsey etc.“ (jvf. n. t. I, p. 438) – knyttet til en udg. af „British Poets (with lives by Samuel Johnson)“, som udkom i 1822. – *Hearne*: Thomas Hearne (1678-1735), historiker. Var en tid andenbibliotekar ved Bodleian Library i Oxford. „Ductor Historicus or a Short system of universal history etc.“, 1698, 8°. Nye udg. i 1705, 1714, 1723. – *Ossian etc. Gal.*: Muligvis „An Original Collection of the Poems of Ossian, Orrann, Ulin and other bards, who flourished in the same age . . . Collected and edited by Hugh and John M'Callum“. 1816, oktav. Se n. t. p. 438. – *Douglas's Virgil*: Se n. t. I, p. 433 og 437. – *Warton by Price*: Se n. t. I, p. 433. – *Asserii Annales*: Joannes Asser, biskop i Sherburn. I tiden omkring 885 lærer for Kong Alfred, hvis liv han har skildret på latin, ligesom han har skrevet en krønike om Englands historie mellem 849 og 887. Det her omtalte værk er „Annales rerum gestarum Ælfredi Magni . . . etc.“ Oxford 1722, oktav. – *Athenian oracle*: „The Athenian Oracle; being an entire collection of all the valuable questions and answers in the old Athenian Mercuries . . . By a member of the

Athenian Society (R. W.).“ (udg. af J. Dunton), London 1723, 8°. Udg. uvis, muligvis en forkortet udg., London 1820, 8°. – *Palmer*: Samuel Palmer (?–1724). „Moral Essays on some of the most Curious and Significant English, Scotch and Foreign Proverbs“. London 1710, 8°. – *Sharpe*: „The history of the Kings of England, and the modern history of William of Malmesbury; translated from the Latin by J. Sharpe“ (1769–1859). London 1815, 2°. – *Math Paris*: Matthew Paris (d. 1259), engelsk historieskriver. „Matthæi Paris, Monachi Albanensis Angli, Historia Major, juxta exemplar Londinense 1571, verbatim recusa, et cum R. Wendoveri, W. Rishangeri, Autorisque Majori Minorique Historiis cronicisque M.SS . . . collata. Huic primam editioni accesserunt, duorum Offarum Merciorum Regum, et viginti trium Abbatum S. Albani vitæ: una cum Libro Aditamentorum per eundum Authorem. Editore W. Wats . . . qui et variantes lectiones, adversaria, vocomque barbararum glossarium adjecit, etc.“, London 1639, 1640. – *Puttenham 1583*: Se n. t. I, p. 433, 435. Årstallet 1583 er formentlig en fejl. – *Restituta*: Muligvis „Acta divæ Restitutæ Virginis et Martyris, cum philologicis enarrationibus Jacobi Castelli“. Neapoli 1742, 5 v 8°. – *I Wilson etc.*: Boghandleradresse. – *Asserii Annales*: Se n. ovf. p. 222.

440. *Athenian oracle*: Se n. t. I, p. 439. – *Baker*: Sir Richard Baker (1568–1644/45). „A Cronicle of the Kings of England from the time of the Romans government unto the raigne of our soueraigne Lord King Charles, etc.“, London 1643, 2°. Adsk. senere udg., deriblandt en folioudgave fra London 1684: „Whereunto is added, the reign of King Charles the First, and the first thirteen Years of . . . King Charles the Second (by Edward Phillips) . . . All which additions are revised in this eight impressions etc.“. – *Barbour*: John Barbour (1316?–1395), skotsk digter, ærke diakon i Aberdeen. Hans hovedværk er digtet „The Bruce“, som skildrer Kong Robert the Bruce's og James Douglas' historie og Uafhængighedskrigen 1375. Det indeholder ud over digteriske passager forskellige gode beskrivelser først og fremmest af slaget ved Bannockburn. Den fulde titel på førsteudg. fra 1616, 8°, er „The Actes and Life of the most victorious conquerour Robert Bruce, King of Scotland. Wherein

also are contained the Martiall deedes of the valliant Princes, Edward Bruce . . . Newly corrected, and conferred with the best and most ancient manuscripts". Den af Gr. nævnte udg. fra 1758 har titlen "The Life & Acts of . . . Robert Bruce . . . Carefully corrected from the edition printed by Andro Hart in 1620." Edinburgh 1758, 4°. Om Pinkertons udg. se n. t. I, p. 432. – *Byrth of Arth etc.*: Se n. t. I, p. 438. – *Cron. de Reb Franc. 1548*: Værket kan ikke identificeres. – *Forduns Scotcchron*: Johannes de Fordun (d. ca. 1384). „Scoti-Chronicon, sive Scotarum historia." 1684, 2°, adsk. senere udg., bl. a. i 1722 ved Thomas Hearne. – *Gesta Roman. Swan*: Se n. t. I, p. 438. – *Gross Clas. Diction*: Se n. t. I, p. 431. – *Hearnnes Rob. Gl. a R L*: Tilføjelsen a R L er vanskelig. R kan evt. stå for P. og i så fald kan der være tale om „The Works of Thomas Hearne", I-IV, som indeholder Robert of Gloucesters krønike offentliggjort efter et ms. i Harleian Library, samt Peter Langtofts krønike (fra ca. 1300), offentliggjort efter et ms. „in the Inner Temple Library, each in verse, with glossaries etc.". London 1810, 8°. Begge krøniker foreligger med specielt titelblad dateret henholdsvis 1824 og 1825. For øvrigt er de udgivet særskilt i henholdsvis 1724 og 1725. Se n. t. I, p. 441. – *Hist. o. Engl. Mart.*: „The History of the English Martyrs, who suffer'd death for opposing the Romish Religion, from the reign of . . . Henry the IVth . . . to . . . Mary . . . Collected from authentick authors." London 1720, 8°. – *Nicolsons Hist. Libr.*: Se n. t. I, p. 433 (og 439). – *Parad. of daintie devices*: Richard Edwards (1523?-1566), eng. digter og lærer i Oxford. „The Paradyse of daynty deuises. Conteyning sundry pithy preceptes, learned Counsels, and excellent inuentions, right pleasant and profitable for all estates . . .", London 1578 (1576), 4°. Der synes i året 1810 at være udk. 2 optryk af værket. – *Pierce Ploughman*: „The Vision of Pierce Plowman, now fyrste imprinted by R. Crowley etc." med noter. London 1550, 4°. Der synes at foreligge 4 udg. med årstallet 1550. Se n. t. I, p. 432. – *Ritsons Ancient Songs*: Formentlig „Ancient Songs from the time of King Henry the Third to the Revolution. (Collected and published, with observations on the ancient English minstrels, a dissertation on the songs and music of the ancient English, notes and a glosary by J. Rit-

son).“ London 1790, 8°. – *Todds illust. of Gower a Chau*: Se n. t. I, p. 438. – *Trithemius*: Johann Tritheim (1462–1516), tysk historiker og teolog, død som abbed i St. Jakob klostret i Würzburg. Det er ikke blandt hans talrige genoptrykte skrifter lykkedes at finde noget, der bærer årstallet 1648. Muligvis „*Johannis Trithemii Spanheimensis . . . abbatis . . . Opera historica . . . partim ex manuscriptis nunc primum edita . . . Ex bibliotheca M. Freheri etc.*“, Frankfurt 1601, men der ses ikke et genoptryk af dette værk fra 1648. – *Wilson's Logik a Rhetorike*: Se n. t. I, p. 433. – *Bruce and Wallace*: Se n. t. I, p. 435. – *Pinkertons Poems*: Se n. t. I, p. 432. Det er uklart, om der er tale om Pinkertons egne produkter, f. eks. „*Rimes*“, 1781, eller „*Two Dithyrambic Odes*“, 1782, eller en samlet udg. af hans gamle engelske og skotske digte. – *Douglass Poems*: Der synes ikke at foreligge en særlig udg. af Douglas' digte, og det er muligt, at der hentydes til værket „*Cronicle of Scottish Poetry from the thirteenth century to the union of the Crowns etc.*“ ved J. Sibbald, Edinburgh 1802, men måske snarere til „*Select Works*“, 1782. Se n. t. I, p. 433, 437, 439. – *Boyles Chronologist etc.*: Formentlig Joseph Martin „*The Universal Chronologist and Historical Register, from the Creation to the year 1825, comprising the elements of General History, from the French of M. St Martin, with an elaborate continuation . . . by H. Boyle*“ (dvs. S. W. H. Ireland 1777–1835), 2 vol., London 1826, 8°.

22: Spredte dagbogsnotater fra Englandsrejserne 1830 og 1831

Fasc. 515 II a + b.

441. På forreste side er med fremmed hånd indført nogle strofer sandsynligvis fra en eng. salme: Thou art gone to the
1 r Grave, but . . . – *Robertson*: William Robertson (1721–1793), presbyteriansk præst og historiker. Udg. 1777 „History of America“ i 2 bind. – *Skottowe*: Augustine Skottowe (?–?). „The Life of Shakespeare“ Enquiries into the Originality of his Dramatic Plots and Characters; and Essays on the Ancient Theatres and Theatrical Usages, 1824, samt tillæg til Shakespeares dramatiske værker, 1826. – *Goldsmith*: Oliver Goldsmith (1728–1774). „Poems“ findes i udg. fra 1795, 1800, 1804, 1822 og 1827. – *Speed*: John Speed (1552–1629). Udgav 1611 „The History of Great Britain“. – *Goldsmiths Hist. of Eng.*: „A History of England in a Series of Letters from a Nobleman to His Son“, 1764, eller „History of England from the earliest times to the Death of George II“, 1771. Af begge værker forelå senere udgaver. – *Wendeborn*: Fred. Aug. Wendeborn (1742–1811), præst ved den tyske kirke i Ludgate Hill i London 1770–1793. Død som Privatgelehrter i Hamburg. Udgav „View of England toward the Close of the Eighteenth Century, from the German by the Author“, 2 Vol., 1791. – *Goldsmiths Abridgment*: Udkom 1774. – *Dryden*: John Dryden (1631–1700), digter, dramatiker og kritiker. Hans overs. af Virgil kom 1697. – *De La Rue*: Gervais de La Rue (1751–1835). „Recherches sur les ouvrages des Bardes de la Bretagne Armorienne dans le moyen age“, 1815. – *Fairfax*: Edward Fairfax (1580?–1635), oversætter og digter. „Godfrey of Bulloigne, or The Recovery of Jerusalem“ kom år 1600. – *Grainger*: James Grainger (1721?–1766), læge og digter. „The Sugar-Cane; A Poem“, 1764. – *Rob. Glost*: Robert of Gloucester (ca. 1260–1300), forf. til en rimkrønike, ho-

vedsagelig en metrisk overs. af Geoffrey of Monmouth's latinske krønike vedr. Englands historie fra Brutus til omkring år 1300, udg. i Oxford 1724 og 1810, og senere (i 1824) af Bagster. I samme udg. findes Robert de Brunnes (1288–1338) overs. af Peter Langtofts versificerede Englandskrønike, der var affattet i, hvad man har kaldt „his barbarous Yorkshire French“. Det er formentlig denne udg. Gr. har købt. Disse krønikers første udgiver roser især Robert af Gloucester for hans kendskab til det gamle angel-saksiske sprog, „han og ikke Chaucer er den engelske Nations Genius“. Man tør derfor formode, at Gr. har haft speciel interesse for den her omtalte udg. Se n. t. I, p. 440. – *Crabb*: George Crabb (d. 1851) udgav „English Synonymes“, hvoraf udkom nye udgaver 1824 og 1826. – *Leigh*: formentlig S. Leigh, som bl. a. udgav Guide-books i tiden 1818–1840. – 1 v *Mariboe*: sandsynligvis Carl Rudolf Ferdinand Mariboe (1800–1860). „Key to the pronounciation of English proper names“ har ikke kunnet identificeres. Derimod nævner Erslews forfatterleksikon en vejledning til de engelske vokalers og diftongers udtale, 1828. – *Campe*: Joachim Heinrich Campe (1746–1818), tysk pædagog. Besørgede den tyske bearb. af Defoes „Robinson Crusoe“, „Robinson der Jüngere“. Kom i mange udgaver.

442. *Goldsmith's abridgment*: Se n. t. I, p. 441. – *Collection of The best English Divines*: Bogen har ikke kunnet identificeres. Valpy er muligvis Abraham John Valpy (1787–1854), som var udgiver og boghandler i London i tiden op til 1838. – 2 r *Ingram*: James Ingram (1774–1850). President of Trinity College fra 1824. Professor i angelsaksisk i Oxford. – *Bandinel*: Bulkeley Bandinel (1781–1861), højt estimeret bibliotekar ved Bodleian Library i Oxford. Bidrog stærkt til bibliotekets vækst, anlagde dets katalogsystem og forestod udgivelsen af bibliotekets katalog i 1843. – *Pott*: Joseph Holden Pott (1759–1847). Archdeacon of London, Canon and Chancellor of Exeter. – *John Miller*: Se n. t. I, p. 429. – *Surgeon James*: kirurg i Exeter. – *Henry Ellis*: Se n. t. I, p. 429. – *Ralph Barnes*: (1781–1869), præst ved domkapitlet i Exeter fra 1802 til sin død. – 2 v 443. *John Conybeare*: (1779–1824), blev allerede 1807 professor i angelsaksisk i Oxford. Hans værk „Illustration of Anglo-Saxon Poetry“ indeholder bl. a. afsnit af Beowulf. – Mr.

Hyett: Ikke identificerbar. – *The Bishop of Exeter*: Christopher Bethel (1773-1859). Teolog af højkirkelig observans. Blev i 1824 udnævnt til biskop i Gloucester. Hertugen af Wellington udnævnte ham 8. april 1830 til biskop i Exeter, hvor han blev indsat i sit embede 22. juli 1830. Den 28. oktober s.å. forflyttedes han til det mere lukrative bispesæde i Bangor. Gr. ankom til Exeter i juli 1830, samme dag som Bethel blev indsat som biskop: „just som Klokkerne ringede og Alt strømmede til Dom-Kirken at synge *Tedeum* for den ny Biskop, der var ankommet nogle Timer før jeg, men hvad De vil finde flaut, jeg gik ikke over i Kirken, skøndt jeg steg af i Hotellet, 10 Skridt derfra. Deels var jeg lidt utilpas efter Reise og Nattevagt, og deels lidt vranten over, at jeg nu den Eftermiddag ei kunde komme til Nogen af *Capitelet*, som dog var dem jeg ene søgde her“. (Molbech, anf. brevvexling p. 173). En kort præsentation fandt sted 24. juli. (E.t.H., p. 115). – *Rev Martin*: George Martin (1789-1860). Fra 1815 til sin død præst ved Domkapitlet i Exeter. Muligvis den Chapter Clerk, som Gr. omtaler i sit brev af 25/7 1830 til Molbech (p. 173), og om hvem det hedder, at han „vicarierer for den Bibliothekar, Man fattes“.

- 3 v 444. *Wm Manning*: (1763-1835), vestindisk købmand, direktør i Bank of England, parlamentsmedlem i ca. 30 år. – *Henry Wollaston*: Udgiverne af E.t.H. læser p. 115 *Wollurton*, og det forklares i noterne, at det muligvis er en bankier George Carr Glyn Wolverton (1797-1873). I Gr.-Regstr. XXX, p. 490 omtales en Henry Wollaston som bankier. – *Mr Madden*: Se n. t. I, p. 430. – *Dr Bliss*: Philip Bliss (1787-1857). Blev 1810 assistent ved Bodleian Library i Oxford, beklædte lavere kirkelige embeder, men var først og fremmest tilknyttet biblioteket, fra 1822-28 som underbibliotekar under dr. Bandinel (se n. t. I, p. 442), siden indehaver af talrige høje universitetshverv inden for administrationen. Han betegnes som legemliggørelsen af Oxford Universitets traditioner og historie og roses for sin umådelige hjælpsomhed og venlighed. – *Richard Price*: (1790-1833), advokat. Udgiver af engelsk-historiske kildekrifter, bl. a. den angelsaksiske del af *Corpus Historicum*. Gr. kalder ham (se tillæg C i Brevvexling med Molbech, p. 218) „Min Ven Advocaten Richard Price, som vel er den eneste Mand i Engeland,

der egentlig forstaaer Angelsachisk Poesie". Se også Rönning i „Historisk Månedsskrift“ V, 1885, p. 12–13, hvor der citeres breve fra ham til Gr. I et af dem siger Price bl. a.: „husk paa, at naarsomhelst De kommer til England, saa har De Venner her, der baade elske og agte Dem“. Om den skuffelse Price senere beredte Gr., se Rönning ibid. p. 134, og Toldberg i *Orbis Litterarum* 1947, V, p. 292. – *Rev. Forshall*: Josiah Forshall (1795–1863). Havde tilbragt en del af sin skoletid i Exeter. Ansattes i 1824 ved manuskriptsamlingen på British Museum og blev chef for denne 1827. Udgav kataloger over museets håndskriftsamlinger, og i 1850 sammen med Sir F. Madden (jvf. n. t. I, p. 430) „The Holy Bible . . . in the earliest English Versions made by John Wycliffe and his followers“ samt andre ud-
4 r gaver vedr. bibeltekster. – *Barnes*: Se n. t. I, p. 442. – *Henry Petrie*: Se n. t. I, p. 432, 433.

445. *Leofrics MSS*: Leofric, biskop i Exeter fra 1050 til sin død i 1072, skænkede domkapitlet i Exeter den berømte samling af bl. a. oldengelske digte, som går under navnet Exeter-Bogen. Et af hovedmålene for Gr.s studierejse i 1830 var at finde og afskrive denne. Om hans arbejde hermed og betydningen deraf se Andreas Haarder „Beowulf. The appeal of a poem“,
4 v *Kbhvn.* 1975. – *present*: Læsningen af ordet er usikker. Dette ord har Gr. øjensynlig ikke kunnet læse eller forstå meningen af, derfor har han sat spørgsmålstegn efter. – *Richard Price*: Se n. t. I, p. 444. – *Robert Chapman*: Har ikke kunnet identificeres. – *Miss Paget*: Har ikke kunnet identificeres. – *Rev Carne*: Robert Harkness Carne (1784–1844), teologisk skribent. Hans skæbne som gejstlig var ikke ganske ulig Gr.s, for så vidt som biskoppen af Exeter nægtede ham ret til at prædike, da Carne i 1820 fik et lektorat ved The High Street Chapel i Exeter. Carne meldte sig derefter ud af den etablerede kirke. – *Thom Pugeley*: Kan ikke identificeres. – *Barrings*: Barring Brothers & Co, berømt bankhus i London. – *Mrss Sparkes*: Har ikke kunnet identificeres.

5 r 446. *Rich Taylor*: (1781–1858), engelsk bogtrykker, litterat, medudgiver af en ny, stærkt forøget og kommenteret udg. af Joseph Priestleys „Lectures on History and General Policy“, 1826, samt udgiver af en ny udg. af Wartons „The History of

English Poetry", 1840. (Se n. t. I, p. 433). – *Rev. Rich Walker*: (1791–1870), teologisk forf., kvæstor ved Magdalene College i
 10 v Oxford 1825, fra 1833 vice-president. – *Landsby Kirke-Sogne i Danmark*: Af en eller anden grund har Gr. benyttet den næstsidste side i almanakken for 1830 til den anførte statistik. –
 1 r *W. Taylor*: William Taylor (1765–1836). Rejste som ung handelsmand meget i Europa og blev begejstret for tysk poesi, en interesse han fastholdt gennem hele sit liv. Det af Gr. købte værk „Historical Survey of German Poetry“ (1828–30) betegnes som et flikværk eller et slags kludetæppe med indslag af hans mange tidligere artikler og oversættelser af tysk digtning. – *Bunyan*: John Bunyan (1629–1688). „The Pilgrim's Progress from This World to the World Which Is to Come“ I–II, 1678 og 1684. Udg. uvis.

447. *Southey*: Robert Southey (1774–1843), digter, litteraturhistoriker. „The Life of Nelson“, 1813, 2 bind. – *Moore*: Thomas Moore (1779–1852), irsk digter. „Letters and Journals of Lord Byron“, 1830. – *Kirkwhite*: Henry Kirke White (1785–1806), „the boy poet of Nothingham“. „The Poetical Works and
 2 r Romaines of Henry Kirke White“ kom 1807–22. – *Nordens Mythologi*: Sandsynligvis en af de første optegnelser (måske den første) til en disposition for værket „Nordens Mythologi“, der kom i 1832. Dispositionen svarer, som nævnt af Thaning i „Menneske først“ I, 1963, p. 257–258, til Gr.s første udk. til en fortale til NM 1832. Forskellen både m. h. t. rækkefølgen og omfanget af mytestoffet mellem udkastet i almanakken fra 1831 og det endelige værk afspejler den voldsomme ændring i Gr.s holdning, som Thaning gør rede for (anf. skr. p. 114 ff.). – *Fremstilling*: Det kan ikke med sikkerhed afgøres, om der står *Forestilling* eller *Fremstilling*. Dersom det skal læses *Forestil-*
 2 v *ling*, må ordet her betyde *præsentation*. – *Verset*: Stammer sandsynligvis fra Sir Henry Wotton (1568–1639), diplomat, der foruden et stort forfatterskab specielt omfattende arkitektur, personalhistorie og breve har skrevet digte.
 3 v 448. *V. S.*: Verdens skabelse. – *Synd-Floden*: Gr. delte *Irenæus'* tro på, at „Skabningen . . . skal fuldendes i sex Aar-Tusinder“ – svarende til de seks skabelsesdage, jvf. Thaning „Menneske først“ I, 1963, p. 30, 257–258. I sine første udkast

til NM 1832 opererer Gr. med forestillingen om, at Verden endnu har 600–700 år tilbage, „naar vi begynder en ny Tidsregning med Luther“. Denne beregning synes at harmonere med Gr.s allerede i 1810 udformede tanker om de forudsigelser vedr. historiens forløb, som han udlæser af de 7 Menighedsbreve i Apokalypsen (jvf. Albeck: „Omkring Grundtvigs Digtsamlinger“, 1956, p. 130–133), hvor Gr. afsætter 300 år til hver menighed og regner med, at den 6. menighed – den nordiske – står over for sin påbegyndelse. Som påvist af Thaning skyder Gr. ved den endelige udarbejdelse af NM det bibelkristelige skema til side, „nu tænker han kulturelt og så passer jo de 500 år bagud: Dante træder i stedet for Luther!“, og vi står over for den sidste Phønix-alder: „enten maa Videnskabelighed uddøe, eller i en høiere Orden gienfødes i Norden“. Denne ændring i Gr.s beregninger spores i „Haandbog i Verdens Historien efter de bedste Kilder etc.“, 1833. Her hævder han i overensstemmelse med de i almanakken for 1831 gjort beregninger, at jøderne, „naar Vi skrive 1832 efter Christi Fødsel, skrive 5593 efter Verdens Skabelse“, og at jøderne (omtrent) skrev 3761 som året for Jesu fødsel (VU. 5, p. 32–33). Samme sted lufter han sin skepsis over for naturvidenskabelige teorier om Jordens høje ælde og om menneskets nedstamning fra „en Østers, en Græs-Hoppe og Orang-Utang“.

- 4 v **449.** *A. Chr. 1832*: Anno Christi 1832. Årstallet 1832 er bemærkelsesværdigt, da det forekommer i en almanak for 1831. Der er imidlertid tegn på, at Gr. har rettet et oprindeligt *A. Chr. 1831* til *A. Chr. 1832*, hvilket kunne tyde på at han har haft skrivekalenderen fremme under udarbejdelsen af NM 1832. –
- 5 r *A. M.*: Anno Mundi, år efter Verdens skabelse. – *Anben/Abeben*: Læsningen højst usikker. – *Salting*: Se n. t. I, p. 431; i brev af 25/1 1831 beder Salting Gr. købe ham en lodseddel (fasc. 448).

450. *Walker*: Se n. t. I, p. 433, 439. „Critical Pronouncing Dictionary“, 1791. – *Watkins*: John Watkins (startede sit forfatterskab i 1792, sidste skriftlige arbejde fra hans hånd er dateret 30. maj 1831). Hans hovedværk er „Universal Biographical and Historical Dictionary“, 1800, der kom i talrige udg. – *History of George III*: Muligvis „The History of England during the reign of George III“, 4 vol., London 1825, by Robert

- 1 v Scott. – *Whewell*: William Whewell (1794-1866) prof. i mineralogi 1828-32 ved Trinity College, Cambridge. Prof. i moralfilosofi 1838-55. Se Gr.s digt til ham i PS. V, p. 500-501, jvf. Rønning i „Historisk Månedsskrift“, V, 1885, p. 142-143. Om Whewell's omsorg for Gr. i Cambridge se E.t.H. p. 146.
451. *agnost mod*: Uvidende i forhold til. (Læsningen er dog
- 2 r usikker). – *Schleiermacher*: Friedrich Ernst Daniel Schleiermacher (1768-1834), tysk filosof. – *Mst Thirlwall*: Connop Thirlwall (1797-1875), fellow of Trinity College, Cambridge, senere „bishop of St. Davies“. Offentliggjorde 1828-32 en overs. af den tyske historiker Barthold Georg Niebuhr (1776-1831) „Röm. Geschichte bis 241 v. Chr.“ i samarbejde med dr. Julius Hare (1795-1855), ligeledes fellow of Trinity, senere
- 2 v archdeacon of Lewels. – *Dr Hair*: dr. Hare.
- 3 r 452. *Det er med Fruentimmere*: Aforismen muligvis affødt af betagelsen af mrs. Clara Bolton, som Gr. traf 24. juni 1830, jvf. Indledningen, II, p. 45.
- 4 r 453. *History of George III*: De anførte gloser med sidehenvisninger passer *ikke* til det ovf. p. 450 nævnte værk om George
- 4 v III. – *Carl Ritter*: Formentlig den tyske geograf Carl Ritter (1779-1859), fra 1820 til sin død prof. i geografi ved Universitetet i Berlin. Hans videnskabelige udgangspunkt var interessen for Pestalozzis opdragelsesprincipper og Herders idé om forholdet mellem mennesket og dets omgivelser. Ritter anså naturhistorie, menneskets historie og geografi som en uadskillelig enhed, hvad der også fremgår af titlen på et af hans kendteste værker: „Die Erdkunde im Verhältnis zur Natur und zur Geschichte des Menschen“. I-II, Göttingen 1817-18. Gr. kan være bragt på sporet af ham i kraft af Ritters syn på Jorden som en
- 13 v indretning, hvis formål var menneskets opdragelse. – *Christelig Forklaring*: Muligvis en tidlig disposition for „en christelig Forklaring“ til de nordiske myter i den påtænkte nye udg. af „Nordens Mythologi“. Tegnene * og ** på fol. 13 v angiver den rækkefølge, som findes på 14 r.

23: Referat af audiens hos geheimstatsminister Stemann

11. februar 1832.

Fasc. 511.

1 r **455. Stemann:** Poul Christian Stemann (1764–1855). Blev efter ovenn. (I, p. 424–427) Frederik Julius Kaas' død geheimstatsminister og kancellipræsident, embeder han beklædte indtil 21. marts 1848, da Frederik d. 7. afskedigede sit ministerium og banede vejen for et demokratisk styre (Grundloven). Stemann nærede store betænkeligheder ved alle tilløb til demokratiske reformer og fremtræder for eftertiden som personifikationen af Frederik d. 6. bureaukratisme. Ofte satte han i opposition til sin kollega Anders Sandøe Ørsted mange kræfter ind på at holde igen over for tidens påkrævede liberale reformer. Kancelliet havde afslået en ansøgning fra medlemmer af fhv. pastor L. Siemonsens tyske menighed på Christianshavn og tilhængere af Gr. om at måtte danne en fri luthersk menighed med Gr. og Siemonsen som præster og om at få lov at benytte Frederiks tyske Kirke (den nuv. Christianskirke) på Christianshavn til menighedens gudstjenester. Ansøgningen, som overrakte kongen, var bl. a. bilagt en erklæring affattet af Gr. (trykt i Ny Kirketidende, 1836, sp. 522–524, og dateret 26/11 1831). Gr.s audiens hos Stemann var foranlediget af afslaget på denne ansøgning. Om følgerne af audiensens negative resultat: se St. J. I, 1948, p. 260 f., og IV, 1954, p. 45–46 med henvisninger. – *nedlagt mit Embede:* Hentyder til Gr.s embedsnedlæggelse i maj 1826, foranlediget af forbudet mod afsyngelsen af Gr.s salmer til Tusindaarsfesten i anl. af Ansgars komme, se Rønning III, 1, p. 139–147.

2 v **457. Alterbogen:** Der var kommet en ny udg. i 1830.

24: Referat af samtale om jødedåb

9. juli 1855.

Fasc. 514.

Referatet foreligger trykt i Dansk Kirketidende 1881, s. 65–67.

Umiddelbart efter samtalen belyser Gr. i sin prædiken til 6. søndag e. Trinitatis 1855 (15. juli) sit standpunkt nærmere. Prædikenen, udgivet i P. G. Lindhardt: *Konfrontation*, 1974, s. 138–141, er antagelig inspireret af samtalen i valget af tema: hvad „det vil sige efter vor christelige Daabs-pagt“ at omvende sig og tro evangelium.

I sidste uge af juli 1855 udkom også Gr.s afhandling „Den Christelige Daabs-pagt“ i *Kirkelig Samler, Tidsskrift til christelig Oplysning* (I, s. 193–288, senere optrykt i Gr.s „*Den Christelige Børnelærdom*“, 1868).

458. *Præsten B*: Se n. t. p. 459. – *H. H.*: Hans Højærværdighed = biskoppen. Formentlig Sjællands for nyligt (1854) udnævnte bisp, dr. H. L. Martensen (1808–1884).

459. *den anden af præsterne i Sognet B2*: De to præster (B1 og B2) ved samme sogn er formentlig de to residerende kapellaner ved Garnisonskirken Carl Bruun (1805–1883) og Nicolai Gottlieb Blædel (1816–1879), begge udnævnt i 1853.

25: Optegnelser i en Bibel, 1807 og 1822-54.

460. *Dominica Quasimodogeniti*: Herrens dag. 1. søndag e. Påske. – *Johan Grundtvig*: (1822–1907). Arkivar, kaptajn i reserven. Dygtig organisator for Kammerarkivets kongerigske afdeling. Kendteste historiske arbejder om Grevefejden, 1871, og Frederik d. 2.s Statshusholdning, 1876; fremsatte ideen om et rigsarkivarembede, men blev ved dets oprettelse vraget til fordel for A.D.Jørgensen. – *Svenn (Svend) Grundtvig*: (1824–1883). Kaptajn i reserven, filolog, litteraturhistoriker. Docent ved Københavns Universitet 1863, professor 1871 og 1877 æresdoktor ved Uppsala Universitet. Især berømt for sin epokegørende udg. af Danmarks gamle Folkeviser, som efter hans død fortsattes af andre og først afsluttedes med Bd. XI–XII, 1976. Udgav efter faderens død en del af hans skrifter, bl. a. Mands-Minde forelæsningserne fra 1839 (1877), ligesom han påbegyndte udg. af N. F. S. Grundtvigs Poetiske Skrifter I–IX, der først afsluttedes i 1930 ved Georg Christensen. Sv. Grundtvig var opkaldt efter Gr.s ungdomsven og kollegiekammerat fra Walkendorffs Kollegium, nordmanden Svend Borchmann Hersleb (1784–1836), der i 1813 blev lektor (fra 1814 prof.) i teologi i Christiania. Gr. satte ham et smukt minde i et stort digt PS. VI, p. 145–153, hvis 17. str. lyder således:

Derfor tidlig jeg opkaldte
I min Søn min Ungdomsven,
For, hvad Fimbulvinter kvalte,
Snart i Vaar at se igjen:
For mig til de gamle Dage
En *Svend Hersleb* at opdrage,
I hvis Barm ej findes Svig.

– *hvor godt og hvor lifligt det er*: Citat fra den 133. salme, 1. vers i Salmernes Bog. – *Meta Grundtvig*: (1827–1887), gift med Vartov-kapellanen Peter Outzen Boisen. – *Børn ere Herrens Arv*: Citat fra den 127. salme, vers 3, i Salmernes Bog.

461. *Busck*: Fejlskrivning for Busck. Præsten Gunni Busck (1798–1869), som Gr. stod i meget venskabelig forbindelse med. – *Frederik Lange Grundtvig*: (1854–1903), cand. polit. Studerede naturvidenskab, sagn og folkløse, specielt fuglenes liv og fuglene i folketroen. Udvandrede 1881 til Amerika, hvor han slog sig ned i ensomhed i skovene ved Schiocton, Wiscounsins. Blev 1883 præst for den danske menighed i Clinton, Iowa. Formand for bestyrelsen for Dansk Folkesamfund i Amerika og medstifter af højskolen i Des Moines, Iowa. Blev skuffet i sine forhåbninger vedr. mulighederne for at videreføre et dansk, grundtvigsk folkeliv bl. udvandrere og deres efterkommere. Vendte tilbage til Danmark 1900, hvor han blev rejsepræst for Kirkeligt Samfund. Hans studier i kirkefædrene havde ikke samme originalitet og værdi som hans folkloristiske arbejder. Som digter skænkede han sine udvandrede landsmænd adsk. sange, som de værdsatte. Hans „Sangbog for det danske Folk i Amerika“ fik en lign. betydning for de danske udvandrere som herhjemme „Højskolesangbogen“ og udk. i fl. oplag helt op i vort årh. (Jvf. Høirup: „Frederik Lange Grundtvig“, 1955).

Personregister

- Abram (Abraham). I 448 449.
- Abrahamson, Werner Hans Frederik (1744–1812), oberst, forfatter. I 147. II 127 131 139 146 184.
- Absalon, bibelsk person, Davids søn. I 43.
- Absalon (ca. 1128–1201), ærkebiskop. I 43 44 148.
- Adam af Bremen (11. årh.), krønikeskriver. I 87. II 90.
- Adams, se Moltke, Adam G. D.
- Addison, Joseph (1672–1719), eng. forfatter. I 26 94 95 124 241 244 245 247 250 257 259. II 13 15 28 29 30 31 71 92 93 116 156 157 158 159 160.
- Adolf Frederik (1710–1771), sv. konge. II 134.
- Ahlefeldt, Frederik Carl Christian Ulrik (1742–1825), greve. I 45.
- Ahlefeldterne på Tranekær. I 318. II 168.
- Ainsworth, Robert (1660–1743), eng. skoleleder og forfatter. I 431 437. II 204 216.
- Albanus, eng. helgen. II 223.
- Albeck, Gustav (f. 1906), professor. II 16 22 26 43 70 78 84 130 142 146 151 152 156 158 166 169 172 173 192 195 209 231.
- Albini, kardinal i Rom. I 215.
- Alboin della Scala (d. 1311), hertug i Verona. I 211.
- Albrekt (1490–1568), hertug af Preussen. I 165.
- Aleksander d. Store (356–323 f. Kr.), makedonisk konge. I 120.
- Alfons II (1559–1597), hertug af Ferrara. I 214 215 216.
- Alfred (871–901), eng. konge. II 222.
- Ali, dansk sagnkonge. I 65. II 81.
- Allen, W., officer hos Cromwell. II 222.
- Andresen, skibskaptajn. I 428.

- Anne Sofie, datter af hertug Albrekt af Preussen. I 165.
 Annesley, Arthur (1614–1686), Earl of Anglesey. I 435. II 213
 221.
 Ansgar (801–865), Nordens apostel, tysk missionspræst. II 233.
 Appleyard, G., bibliotekar hos Lord Spencer. I 432. II 207.
 Aratin (Pietro Aretino) (1492–1556), ital. forfatter. I 247. II
 158.
 Ariosto, Ludovico (1474–1533), ital. digter. I 216. II 149 205.
 Aristofanes (ca. 450–380 f. Kr.), gr. komediedigter. I 247. II 29
 157.
 Aristoteles (384–322 f. Kr.), gr. filosof. II 126.
 Archenholz, Johann Wilhelm (1743–1812), ty. tidsskriftudgiver.
 I 203 229. II 145.
 Arminis, Harry, sv. Ovidoversætter. II 121 122.
 Arngrímur Jónsson (1568–1648), isl. præst. I 130 135 149 178
 381. II 120 124 129.
 Arnholtz, Arthur (1901–1973), professor. II 156.
 Árni Magnússon (1663–1730), håndskriftsamler. II 120f. 128.
 Arnórr (Þórðarson) jarlaskáld (ca. 1010–1080), isl. skjald. I 239
 240. II 155.
 Arthur, eng. sagnkonge. I 438 440. II 221 224.
 Asbak, se Aspach.
 Ashworth, E. J., amer. filolog. II 94.
 Aspach, Sixtus (1757–1814), universitetspedel. I 39 41. II 74.
 Asser, Joannes (slutn. af 9. årh.), biskop i Sherburn. I 439. II
 222 223.
 August (1670–1733), konge af Polen. II 154.
 Augustus (63 f. Kr.–14 e. Kr.), rom. kejser. I 362.
- Baden, Jacob (1735–1804), professor. I 13 45 61 65 187. II 66
 76 80 81 142.
 Bagger, Mathias (1683?–1744), norsk litterat. I 109. II 103.
 Baggesen, Jens Immanuel (1764–1826), digter. I 158 (159) 161
 162 193 195 196 201. II 17 18 22 47 72 97 133 134 135 143
 144 145 153 163.
 Bagster, eng. udgiver. II 227.
 Bailey, Nathan (d. 1742), eng. lærebogsforfatter. I 437. II 216.

- Baker, Sir Richard (1568–1644/45), eng. historiker. I 440. II 223.
- Baldock, eng. boghandler. I 431 435. II 213.
- Balle, August (Johan Otto August Balle?) (1780–1842), distriktslæge. I 24. II 69.
- Balle, Nikolai Edinger (1744–1816), biskop. I (45). II 195 210.
- Balle, P. H. (1777–1835), officer. I 45. II 76.
- Balle, Peder Thomsen (1755–1846), præst i Åker. I 169. II 136 138.
- Bandinell, Bulkeley (1781–1861), bibliotekar i Oxford. I 442 444. II 227 228.
- Bang, Balthasar Nicolai (?). I 24. II 69.
- Bang, Carl Wilhelm (1755–1806), kaptajn, Grundtvigs morbroder. I 53 65. II 79 81.
- Bang, Cathrine Marie, se Grundtvig.
- Bang, Frederik Ludvig (1747–1820), etatsråd, professor, overmedicus v. Frederiks Hospital, Gr.s morbroder. I 53 180. II 66 79 139 178.
- Bang, Jacob Peter (1865–1936), professor theol. II 45.
- Bang, Oluf (ca. 1480–1522), død som borgmester i Middelfart. II 76.
- Bang, Oluf Lundt (1731–1789), konferensråd. II 76.
- Barbour, John (1316?–1395), skotsk digter. I 432 438 440. II 205 212 220 223.
- Barnes, Ralph (1781–1869), præst i Exeter. I 442 444 445. II 227 229.
- Barring, indehaver af bankhus i London. I 445. II 229.
- Bartholin, Thomas (d. Y.) (1659–1690), professor. I 98 130. II 94 120.
- Bastholm, Christian (1740–1819), kgl. konfessionarius. I 133 134. II 16 122 123.
- Baxter, Richard (1615–1691), eng. biskop, teologisk forfatter. II 218.
- Begtrup, Holger (1859–1937), højskoleforstander. II 53 72 80f. 180 185 191.
- Belisar (505–565), Justinian I's feltherre. II 118.
- Bembo, Bernardo, venetiansk patricier. I 212.
- Benediktsson, Jakob (f. 1907), isl. filolog. II 120 129.

- Bergenhammer, Mads Christian (1771–1850), lærer og litterat.
I 26. II 71.
- Bernadotte (Karl XIV Johan) (1763–1844), sv. konge. II 190.
- Bernstorff, Andreas Peter (?) (1735–1797), minister. I 93.
- Bernstorff, Johan Hartvig Ernst (?) (1712–1772), minister. I 93.
- Bertelsen, Henrik (1874–1933), undervisningsdirektør, dr. phil.
II 80.
- Bethel, Christopher (1773–1859), biskop i Exeter. II 228.
- Biehl, Charlotte Dorothea (1731–1788), forfatter. II 153.
- Birch, Andreas (1758–1829), biskop. I 68 69 71 141. II 14 82
125.
- Birch, Frederik Sneedorf (1805–1869), adjunkt, forfatter. II 82.
- Birch, Thomas (1705–1766), eng. teolog og historiker. II 214.
- Birckner, Michael Gottlieb (1756–1798), præst og politisk skribent. II 167 168.
- Birket-Smith, Sophus (1838–1919), overbibliotekar. II 69.
- Biødstrup, Johannes, elev i Aarhus Katedralskole. II 11.
- Bjørn, Karen, (1742–1795), g. m. Tyge Rothe. I 416. II 192.
- Bjørner, Erik Julius (1696–1750), sv. oldforsker. I 181. II 126
127 133 134 140.
- Black, eng. bogfirma. II 205.
- Blicher, Bodil Marie Elisabeth, se Glahn.
- Blicher, Didrik Nicolai (1746–1805), provst. I 18 71 197 198
209. II 13 22 67 68 83.
- Blicher, Elisabeth (Lise) C. M., se Grundtvig.
- Blicher, Pauline, præstedatter. I 197 202 209. II 67 144.
- Blicher, Steen Steensen (1782–1848), præst og digter. II 68, 177.
- Bliss, Philip (1787–1857), bibliotekar i Oxford. I 444, 445. II
228.
- Bloch, Tønne (1733–1803), biskop. I 68. II 82.
- Blædel, Nicolai Gottlieb (1816–1879), præst. II 234.
- Bobé, Louis (1867–1951), historiker. II 88.
- Boccaccio (1313–1375), ital. digter. I 213 215. II 148 206.
- Boeck, Christian Carl (1765–1846), læsebogsforfatter, justitsråd.
I 288. II 166.
- Boisen, Peter Outzen (1815–1862), præst. II 236.
- Bolten, Johan Adrian (1742–1807), ty. teolog og historisk forfatter. I 149. II 130.

- Bolton, Clara (d. 1839), englænderinde. II 45 214 232.
- Bolverkr Arnórsson (11. årh.), isl. skjald, bror til Þjóðolfr A. I 240. II 155.
- Bondone, Giotto di (1266–1337), ital. maler. I 211 212. II 148.
- Bonifacius VIII (1235–1303), pave. I 211.
- Bording, Anders (1619–1677), dansk digter. II 87.
- Bosworth, Joseph (1789–1876), eng. filolog. I 437. II 217.
- Boyle, Henry, se Ireland.
- Brahe, Thyge (Tycho) (1546–1601), astronom. I 109 175. II 103 145.
- Brestrup, Johan Christian (1777–1807), visedigter. I 201. II 144.
- Bright, Henry, eng. lærebogsforfatter. I 437. II 216.
- Britton, S., eng. litteraturhistoriker. II 216.
- Brorson, Christian Frederik (1758–1847), præst i København. I 181 381. II 140 173.
- Brorson, Johs. (1796–1848), præst. I 431. II 203f.
- Brown, John, of Great Yarmouth, eng. historisk skribent. I 435. II 213.
- Brown, John (1735?–1786), eng. læge. I 397. II 178.
- Bruce, Edward (d. 1318), konge i Irland. II 224.
- Bruce, Robert (1274–1329), konge i Skotland. I 432 435 438 440. II 205 206 212 220 223 224 225.
- Brun, Friderike, f. Münter (1765–1835), forfatterinde. I 174. II 138.
- Brunne, Robert de (1288–1338), eng. oversætter. I 441. II 227.
- Brutus, Marcus Junius (85–42 f. Kr.), Cæsars morder. I 120. II 112 113 227.
- Bruun, Carl (1805–1883), præst. II 234.
- Bruun, Malthe Conrad (1775–1826), forfatter, geograf. I 46 (47) 75 (122) (159) (245). II 47 77 (85?) 86 111 115 134 143 156 168.
- Bruun, Niels Thorup (1778–1823), litterat. II 84.
- Bruun, Thomas Christopher (1750–1834), forfatter. I 46 58 62 101 (242?). II 47 66 77 80 (85?) 96 145 156.
- Bryant, eng. boghandler. I 432.
- Brydges, Sir Samuel Egerton (1762–1837), eng. udgiver. II 220.
- Brynhild, kong Hakes datter. I 157. II 133.
- Brøndsted, Peter Oluf (1780–1842), arkæolog. I 431. II 200 204.

- Buckingham, Henry (1454–1483), second Duke af B. II 206.
- Bugge, Knud Eyvin (f. 1928), afdelingsleder, dr. theol. II 33 54
68 72 76 85 100 116 145 164 166 169 172 195.
- Bugge, Thomas (1740–1815), professor, astronom. I 57. II 79f.
189.
- Bunyan, John (1629–1688), eng. teologisk forfatter. I 446. II
230.
- Burke, Edmund (1729–1797), eng. politisk skribent. I 431 435.
II 203 214.
- Busck, Gunni (1798–1869), præst. I 461. II 236.
- Butler, Samuel (1612–1680), eng. digter. I 431 435. II 204 214.
- Butses (?). I 21. II 68.
- Byron, George Noel Gordon Lord (1788–1824), eng. digter. I
432 435 447. II 205 212 214 230.
- Böckh, Christian Gottfried (1732–1792), ty. filolog. II 127.
- Bøgh, Mathias Frederik Georg (1762–1831), amtsprovst. I 422.
II 195.
- Bøgild, Petrus, elev i Aarhus Katedralskole. II 11.
- Baagø, Kaj (f. 1926), dr. theol. II 211.
-
- Calamy Edmund (1671–1732), eng. teolog og biografisk histo-
riker. II 218.
- Calderon de la Barca, Pedro (1600–1686), sp. dramatiker. I 206.
II 147.
- Caley, John (d. 1834), eng. antikvarisk forfatter. I 429 431 432.
II 198f. 207.
- Calzabigi, Ranieri (1714–1623), ital. kritiker og operatekstfor-
fatter. II 153.
- Camden, William (1551–1623), eng. antikvar og historiker. I
435. II 213 214.
- Campe, Joachim Heinrich (1746–1818), ty. pædagogisk forfat-
ter. I 208 441. II 227.
- Cane (1291–1329), hertug i Verona. I 211.
- Caretta, abbed i Modena. I 216.
- Carey, John (1756–1826), eng. litterat og udgiver. II 216.
- Carne, Robert Harkness (1784–1844), lektor i Exeter. I 445. II
229.

- Caroline (1793–1881), arveprinsesse, datter af Frederik VI, g. m. prins Frederik Ferdinand. II 204.
- Casella (d. ca. 1300), florentinsk tonekunstner. I 211. II 148.
- Castelli, Jacob, ital. filolog. II 223.
- Caulfield, James (1764–1826), eng. forfatter og udgiver. II 220.
- Cavalcanti, Guido (ca. 1255–1300), ital. digter. I 211. II 148.
- Cavendish, George (1500–1561?), eng. biografisk forf. II 220.
- Cervantes Saavedra, Miguel de (1547–1616), sp. digter. II 143.
- Chalmers, Thomas (1780–1847), eng. teol. professor. I 437. II 218.
- Chapman, Robert, eng. lærd?. I 445. II 229.
- Charles I (1600–1649), eng. konge. II 223.
- Charles II (1630–1685), eng. konge. II 213 223.
- Charles VIII (1470–1498), fr. konge?. II 215.
- Chaucer, Geoffrey (ca. 1344–1400), eng. digter. I 430 436. II 202 215f. 220 225 227.
- Chenard, Simon (1758–1832), fr. skuespiller. I 189 207 208. II 142 144.
- Christensen, Georg (1877–1966), seminariefors­tan­der, litteratur­historiker. II 53 235.
- Christian III (1503–1559), konge. I 109 151 165 166 167 (168) (169). II 19 103 130 135 136.
- Christian IV (1577–1648), konge. I 175.
- Christian V (1646–1699), konge. II 91.
- Christian VI (1699–1746), konge. I (82) 95. II 88.
- Cicero, Marcus Tullius (106–43 f. Kr.), rom. statsmand. I 48 61 94 98. II 78 93.
- Cid (Rodrigo Diaz de Vivar) (ca. 1045–1099), sp. krigshelt. II 218.
- Clausen, H. N. (1793–1877), professor. II 209 211.
- Clausen, Peder (1545–1614), biskop, oversætter af Heimskringla. II 159 160.
- Colbjørnsen, Christian (1749–1814), justitiarius i Højesteret. I 75 113. II 86 107.
- Collet, Peter (1767–1823), hof- og stadsretsassessor. II 168.
- Comenius, se Komenský.
- Commines, Philippe de (1445?–1511), fr. statsmand og historie­skriver. I 435 436. II 213 215.

- Conring, Herman (1606–1681), ty. naturvidenskabsmand og statsretskyndig. I (89). II 91.
- Conybeare, John (1779–1824), professor i Oxford. I 443. II 227.
- Cooper, Charles Purton (1793–1873), eng. advokat, juridisk forfatter. I 431 432. II 203 204 207.
- Cornelius Nepos (ca. 100–ca. 32 f. Kr.), rom. historieskriver. I 48. II 78.
- Cottle, Amos S. (1768?–1800), eng. skribent. I 431 435. II 203 214.
- Cotton, Robert Bruce (1570–1631), eng. baron, antikvar, møntsamler. I 438. II 220f.
- Cowper, William (1731–1800), eng. digter. I 430. II 201.
- Crabb, George (1778–1851), eng. lovkyndig og filolog. I 441. II 227.
- Cramer, Peter Christian (1762–1818), sognepræst i Mern, dr. phil. II 145.
- Crawford, Charles (1752–ca. 1815), eng. digter. I 435. II 214.
- Cromwell, Oliver (1599–1658), eng. statsmand. I 436 (438). II 214 220 222.
- Crowley, Robert (1518?–1588), eng. teolog, forfatter og bogtrykker. II 224.
- Curtius Rufus, Quintus (o. 50 e. Kr.), rom. historieskriver. I 120. II 113.
- Cyrus, se Kyros.
- Cæsar, Gaius Julius (ca. 100–44 f. Kr.), rom. statsmand. I 120 246 279. II 112 113.
- Dalhoff, Peter (1757–1827), sognepræst for Ønslev og Eskildstrup. I 22 71. II 68 83.
- Dalin, Olof von (1708–1763), sv. digter og videnskabsmand. I 161. II 18 134 135.
- Dalrymple, Alexander (1737–1808), eng. hydrograf. I 436. II 214.
- Danet, Thomas (1566–1601), eng. skribent. II 213.
- Dansius ?. I 48.
- Dante (1265–1321), ital. digter. I 206 211 212 213. II 23 148 231.
- Darwin, Charles Robert (1809–1882), eng. naturforsker. II 87.

- David (10. årh. f. Kr.), jødisk konge. I 43 63 448 449.
- Defoe, Daniel (1659–1731), eng. forfatter. I 441. II 227.
- Dick, Jeremias (kst. da. konsul i London 1826–29), eng. mægler. I 429 432. II 199f. 205.
- Diogenes (fra Sinope) (4. årh. f. Kr.), gr. filosof. I 54.
- Dodd, William (1729–1777), eng. teolog og skribent. II 216.
- Donatus, Ælius (ca. 350 e. Kr.), rom. grammatisk forfatter. I 45. II 76.
- Douglas, James (1286?–1330), skotsk ridder og krigere. II 223.
- Douglas, Gavin (1474?–1522), skotsk digter og biskop. I 433 437 439 440. II 208 219 222 225.
- Dryden, John (1631–1700), eng. digter. I 436 441. II 216 226.
- Dumouriez, Charles Francois (1739–1823), fr. general. I 135. II 123.
- Dunham, se Whitaker, T. D.
- Dunton, John (1659–1733), eng. udgiver. II 223.
- Dusaulx, Jean-Joseph (1728–1799), fr. litterat og politiker. I 206. II 147.
- Dyveke (d. 1517). I (13) (65).
- Dørup, Knud, traktør. I 16. II 67.
- Eadgyth, datter af Godwin, g. m. Edward the Confessor 1045. I 239. II 155.
- Eberhard, Johann August (1739–1809), ty. filosofisk og æstetisk skribent. I 28. II 71.
- Edgitha, se Eadgyth.
- Edmund (Jernside) (ca. 980–1016), eng. konge. I 148.
- Edsberg, Joh. Henr. (1784–1871), præst. I 181 (381). II 140.
- Edward III (1327–1377), eng. konge. II 222.
- Edwards, Richard (1523?–1566), eng. digter og skuespilforfatter. II 224.
- Egede, Hans (1686–1758), præst, missionær. II 104.
- Egil Skallagrímsson (ca. 900–ca. 983), isl. stormand. I 89 130 148. II 90 120 121 128.
- Ehrencron-Müller, Holger (1868–1953), bibliograf. II 85.
- Eilífr Guðrúnarson (10. årh.), isl. skjald. II 128.
- Eilífr Kúlnasveinn (12. årh.?), isl. skjald. II 128.
- Einar Tambeskælver (o. 1000), no. krigere. I 239. II 155.

- Elert, Nicolai (1740–1803), bibliotekar, professor, udgiver af Ovid. II 121.
- Elias, bibelsk person, profet. I 173.
- Elisæie Famulus (2. Kong., 6. Kap.). I 173.
- Ellis, Henry (1777–1869), overbibliotekar ved British Museum. I 429 442. II 199 200 219 227.
- Emund, sv. konge ca. 1049–1060. I 87.
- Engelstoft, Laurits (1774–1851), historiker. I 98. II 94.
- Ennius, Qvintus (239–169 f. Kr.), rom. digter. I 94. II 92.
- Entick, John (1713–1773), eng. leksikograf. I 437. II 217.
- Epiktet (ca. 100), gr. filosof. I 56. II 78 79 94.
- Erasmus Rotterdamus (1466–1536), nederl. humanist. I 110.
- Erichsen, da. forretningsmand(?) i London. I 430. II 201.
- Erik (o. 1100), prins af Danmark. I 26. II 71.
- Erik Blodøxe (d. ca. 954), no. konge, senere konge i York. II 186.
- Erik Jarl (o. 1000), no. jarl. I 153 154 155. II 132.
- Erik (Sejersæl) (o. 950–o. 1000), sv. konge, far til Olaf Skødkonge. I 87.
- Erik Veltalende (målspage), no. sagnhelt. I 59.
- Erslew, Thomas Hansen (1803–1870), bibliografisk leksikograf. II 227.
- Espersen, Johan Christian Subcleff (1812–1859), ordbogsforfatter. II 139.
- Ethelred (ca. 970–1016), eng. konge. I 84 153 (154) 155 (157). II 89 131.
- Euripides (484–406 f. Kr.), gr. tragediedigter. II 92.
- Ewald, Enevold (1696–1754), præst, forfatter. I 38. II 74.
- Ewald, Johannes (1743–1781), digter. I 135 185 203 (205). II 22 97 119 124 142 144 145 146.
- Ewers, Carl Andreas (f. 1780). I 24. II 69.
- Eyley, eng. boghandler. I 439. II 222.
- Eysen, værtshusholderske i København. I 159. II 17 134.
- Eysteinn Ásgrímsson (d. 1361), no.-isl. digter. I 135. II 16 124.
- Ezekiel (6. årh. f. Kr.), jød. profet og præst. II 88.
- Faber, Knud (1862–1956), overmedicus, professor. II 87.
- Fabrice, Friedrich Ernst (1687–1750), holstein-gottorpsk diplo-

- mat, attacheret Karl XII under dennes ophold i Tyrkiet 1710–1714. II 120.
- Fabyan, Robert (d. 1513), eng. historiker og kronikør. I 429. II 200.
- Fairfax, Edward (1580?–1635), eng. oversætter og digter. I 441. II 226.
- Fallesen, Lorenz Nicolai (1757–1824), præst og tidsskriftudgiver. I 203. II 37 144f.
- Fasting, Claus (1746–1791), no. digter. II 78.
- Faverskov, Bertel (d. 1807), lærer i Udby. I 44 45. II 76.
- Feld, Laurits (1750–1803), præst i Thyregod. I 45 46 (47) (48) 50 53. II 76.
- Fenger, Peter Andreas (1799–1878), præst. II 211.
- Fichte, Johann Gottlieb (1762–1814), ty. filosof. I 16 229 402. II 25 26 40 48 67 145 180.
- Filip IV (1268–1314), fr. konge. I 211.
- Fjeldsted, Thorkel Jonsson (1741–1796), amtmand på Bornholm. I 170. II 19 137.
- Flaccus, se Horats.
- Flor, Chr. (1792–1875), professor i Kiel, højskoleforstander. I 434. II 209.
- Florian, Jean Pierre Claris de (1755–1794), fr. digter. I 190 191 192 193 194 197. II 22 143.
- Foersom, Peter (1777–1817), skuespiller, Shakespeareoversætter. I 190 206. II 21 147.
- Fordun, John (d. ca. 1384), skotsk krønikeskriver. I 440. II 224.
- Forshall, Josiah (1795–1863), bibliotekar ved British Museum. I 444. II 229.
- Foss, Holger (d. 1818), godsejer. I 21. II 67 68.
- Francesco Maria II (1548–1631), hertug af Urbino. I 216.
- Francis, Sir, protestantisk irsk prælat. I 451.
- Franckenau, Rasmus (1767–1814), læge, visedigter og oversætter. I (245). II 157.
- Franklin, Benjamin (1706–1790), nordamer. fysiker og statsmand. I (146).
- Frederik (10. årh.), biskop, Islands første missionær. I 408.
- Frederik II (1534–1588), konge. II 235.
- Frederik III (1609–1670), konge. I 89 (90) 175. II 90.

- Frederik IV (1671–1730), konge I 82. II 88.
 Frederik VI (1768–1839), konge. I (416) (434) (444). II 86 197
 204 210 233.
 Frederik VII (1808–1863), konge. II 233.
 Frederik Ferdinand (1792–1863), arveprins. II 204.
 Frederiksen, Emil (f. 1902), kritiker, mag. art. II 24 48 149 172.
 Freher, Marquard (1565–1614), ty. lærd, statsmand og bogsam-
 ler. II 225.
 Freud, Sigmund (1856–1939), østr. læge. II 87.
 Fribert, Anne Marie f. Madsen (1752–1807). II 79.
 Fribert, F. W. Trojel (1810–1862), apoteker. II 79.
 Fribert, Lorens (1781–1814), godsejer. I 24 25. II 70 82.
 Friderichsen, Johan (Hans) (1603–1641), ty. salmedigter. II 194.
 Friederich II (1712–1786), preussisk konge. I 91. II 10 87.
 Friederich II (1720–1785), landgreve af Hessen-Kassel. I 159. II
 133.
 Friis, Carl Christian ?. I 23 24 25. II 69.
 Friis, Elisabeth Marie, norsk præstedatter. II 73.
 Friis, Immanuel (1782–1841). II 69.
 Friis, Severin (Søren Hielm Friis?) (1781–1856), præst i Norge.
 I 36. II 69 73.
 Froissart, Jean (ca. 1337–1410), fr. historieskriver. I 436. II 214.
 Funke, Karl Philipp (1752–1807), ty. skolemand. I 287 291. II
 166.
 Fædrus (Phaedrus) (o. Kr. fødsel), lat. fabeldigter. I 48. II 78.
- Gad, Elieser(1771–1838), sognepræst i Rø. I 169 171. II 136
 138.
 Gall, Franz Joseph (1758–1828), ty. frenolog. I 77 78. II 87.
 Galetti, Johann Georg August (1750–1828), ty. historiker og
 geograf, lærebogsforfatter. I 292 300 301 303 304 305 306
 307 308 309 310 311 312 314 315 316 317 319 320 322 323
 325 327 332 333 334 336 337 338 340 342 344 345 346 351
 353 354 355 356 357 358 361 364 365. II 167.
 Gamburg, Anders (1753–1833), filosof, professor. I 57. II 80.
 Garrick, David (1717–1779), eng. skuespiller. I 73. II 85.
 Garve, Christian (1742–1798), ty. moralfilosof. I 77. II 86.

- Gebhardi, Ludwig Albrecht (1735–1802), ty. historiker. I 26. II 71 91.
- Gellius, Aulus (f. ca. 130 e. Kr.), rom. litterat. II 97f.
- Gent, T., se Heath, James.
- Geoffrey of Monmouth (1102?–1154), eng. krønikeskriver. II 227.
- George II (1683–1760), eng. konge. II 226.
- George III (1738–1820), eng. konge. I 450. 453. II 231 232.
- Giessing, Christopher (1723–1791), genealog, forfatter. I 44. II 76.
- Giovanni, Villani (o. 1300–1348), ital. Dante-biograf. I 213.
- Gjessing, Gustav Antonio (1835–1921), no. filolog. II 129.
- Glahn, Bodil Marie Elisabeth, f. Blicher (1783–1862). I (18) 19 20 21 22 28 29 88 197 209. II 13 67 72.
- Glahn, Henrik Christoph (1738–1804), sognepræst, professor. II 67.
- Glahn, Poul Egede (1778–1846), præst. II 67 72 190.
- Glúmr Eyjólfsson (10. og 11. årh.), isl. skjald. I 147. II 127.
- Godfrey of Bulloigne (d. ca. 1100), hertug af Nedrelothringen, korstogsfarer. II 226.
- Godvin (d. 1053), angelsaksisk jarl. I 239 240 241. II 155.
- Goethe, Johann Wolfgang (1749–1832), ty. digter. I 127 213 223 226 236 238 261 273 380 387 405. II 15 30 32 37 41 57 67 118 147 148 149 151 155 159 161 172 173 174 184.
- Goldsmith, Oliver (1728–1774), eng. digter. I 441 442. II 226 227.
- Gorm d. Gamle (ca. 900), konge. II 94 129.
- Gower, John (1325?–1408), eng. digter. I 440. II 220 225.
- Grainger, James (1721?–1766), eng. læge og digter. I 441. II 226.
- Gram, Hans (1685–1748), historiker, professor. I 76. II 86 103 135.
- Gregor VII (d. 1085), pave. I 282.
- Greiling, Johann Christoph (1765–1840), ty. teolog. II 68.
- Griffenfeldt, Peder, f. Schumacher (1635–1699), statsmand. II 95.
- Griis, Nikolas (Niels?) (d. 1697?). I 111. II 104.
- Grímr Hólmsteinsson (d. 1298), isl. præst. I 142. II 125.

- Grose, Francis (1731?–1791), eng. leksikograf. I 431 432 436 440. II 204 205 214 224.
- Grundtvig, Cathrine Marie, f. Bang (1748–1822), Gr.s mor. I 43 (44) (210) 413 414 415 416 418 434. II (189).
- Grundtvig, Elisabeth (Lise) Christine Margrethe, f. Blicher (1787–1851). I (18) (20) (21) 88 89 182 183 197 202 203 209 413 414 417 422 430 432 460 461. II 15 21 22 23 67 90 141 189 190 198 199 200 201 202 203 204 205 207 208 211.
- Grundtvig, Frederik Lange (1854–1903), præst i Amerika. I 461. II 47 79 236.
- Grundtvig, Johan (1734–1813), sognepræst i Udby. I 43 53 (54) (123) (177) 234 413. II 189 192.
- Grundtvig, Johan Diderik Nikolai Blicher (1822–1907), arkivar. I 434 460. II 46 53 216 235.
- Grundtvig, Marie Amalie, f. Balle (1778–1833). I 18 19 20 198 202 209 210. II 67.
- Grundtvig, Meta Cathrine Marie Bang, g. Boisen (1827–1887), Gr.s datter. I 434 460. II 46 236.
- Grundtvig, Niels (1777–1803), præst i Guinea, Gr.s bror. I 65. II 81.
- Grundtvig, Otto (1772–1843), præst, Gr.s bror. I 18 19 20 53 135 198 202 209 210. II 23 94 209.
- Grundtvig, Svend Hersleb (1824–1883), nordisk filolog, professor. I 434 460. II 46 59 84 192 216 235.
- Grundtvig, Ulrike Eleonora (1782–1805), Gr.s søster. I 19 20 21 44 210 233. II 148 152.
- Grundtvig, Vilhelm (1866–1950), overbibliotekar. II 79.
- Gräter, Friedrich David (1768–1830), ty. filolog. I 147. II 127 141.
- Graae, Berthe Lorentse, f. Brandt (1771–1858), pastorinde. II 29.
- Graae, Christian (eller Chresten) (1775–1852), sognepræst i Bøstrup. I 300. II 167.
- Graae, Kristian (Christian) (1801–1875), præst, søn af pastor C. Graae. I (299) (305) (306) 307 308 309 310 311 312 314 322 356. II 167 170.
- Guðriður Ingimundardóttir af Rogalandi (beg. af 1400-tallet), g. m. Vigfús hólmr. I 138.

- Guldberg, Arnold de Fine Olivarius (f. 1781), student. II 70.
- Gunderode (18. årh.), forfatter til et skrift om Kassel. I 158. II 133 134.
- Gunnlaugr Illugason ormsgunga (d. 1008), isl. skjald. I 147 151 152 153 154 155 156 157 180 402 405. II 17 40 41 127 130 131 132 139 181.
- Göransson, Johannis (1712–1769), sv. antikvar. II 183.
- Hadrian, Publius Ælius (76–138), rom. kejser. II 74.
- Hakon (ca. 937–995), no. jarl. I 153 252 253.
- Hall, Edward (1499–1547), eng. historiker. I 438. II 219.
- Hall, Joseph (1574–1656), eng. biskop og digter. I 436. II 216.
- Hallberg, Peter P. (f. 1916), sv. professor. II 128.
- Hallfræðr Óttarsson Vandræðaskáld (o. 967–o. 1007), isl. skjald.
- Haller, Paul, se Pál Hallsson.
I 155 156 253 254. II 159f.
- Hamsfort, Cornelius (1546–1627), apoteker og historiker. I 186 (187). II 21 142.
- Harald Blaataand (d. ca. 985), konge. I 130 149 253. II 129 135 159.
- Harald Sigurdsson Haarderaade (ca. 1015?–1066), no. konge. I 240.
- Harald Haarfager (ca. 860–930), no. konge. II 121, 186.
- Hardouin, Jean (1646–1729), fr. jesuit. II 101.
- Hare, Julius (1795–1855), eng. historiker, ærkediakon. I 451. II 232.
- Harms, Claus (1778–1855), provst i Kiel. I 434. II 209.
- Harry (Blind Harry, Henry the Minstrel) (ca. 1470–1492), skotsk digter. I 438. II 218 220.
- Hart, Andro (d. 1621), skotsk bogtrykker og publicist. II 224.
- Hasle, Christen Mikkelsen (1781–1867), præst. I 23. II 69.
- Haslewood, Joseph (1769–1833), eng. antikvar. II 206 213 220 221.
- Hasse, Laurits (1737–1821), oversætter, provst. II 100.
- Hauch, Adam Wilhelm (1755–1838), hofmarskal, teaterdirektør, fysiker. I 66. II 81.
- Hazlitt, William (1778–1830), eng. essayist. I 430. II 200.

- Hearne, Thomas (1675–1735), eng. historiker og antikvar. I 439 440. II 214 222 224.
- Heath, James (1629–1664), eng. historiker. II 214.
- Heiberg, Peter Andreas (1758–1841), forfatter. I 46 73 112 113 117 169 (245). II 47 77 84 86 106 107 110 136 143 145 153 156 168.
- Heilmann, Johan Ernst Augustsen (1735–1800), præst, oversætter. II 71.
- Heins, Andreas (1760–1791), oversætter. I 129. II 120.
- Henrik III (1207–1272), eng. konge. II 224.
- Henrik III (1551–1589), fr. konge. II 143.
- Henrik IV (1367–1413), eng. konge. II 219 224.
- Henrik IV (1553–1610), fr. konge. II 143.
- Henrik VII (1269–1313), ty. kejser. I 212.
- Henrik VIII (1491–1547), eng. konge. II 219.
- Henriksen, H. (o. 1800), litterat, oversætter. II 154.
- Henry Frederick (1594–1612), prins af Wales. I 436. II 214.
- Herder, Johann Gottfried (1744–1803), ty. filosof. II 232.
- Herholdt, Johan Daniel (1764–1836), læge, professor. I 77. II 87.
- Herodot (o. 490–420 f. Kr.), gr. historieskriver. I 50. II 78.
- Hersleb Svend Borchmann (1784–1836), teol. professor i Christiania. I 414 418 (460). II 190 191 194 235.
- Hertugen af Urbino, se Francesco Maria II.
- Hertz, Jens Michael (1766–1825), biskop, forfatter. II 143f.
- Heywood, Thomas (o. 1575–1650), eng. antikvar. II 215.
- Hincheldey, Christian (d. 1793), justitsråd, godsejer. II 148.
- Hincheldey, Gerhardine (1787–1850), frøken. I 209 210. II 23 148.
- Hoccleve (eller Occeleve), Thomas (1370?–1430?), eng. digter og embedsmand. I 433 438. II 208 221.
- Hoff, Sigvard (1780–1855), præst. II 11.
- Hoff, Simon (1634–1708), rektor i Trondhjem. II 102.
- Hofgaard, Laurentia, g. Hincheldey (1755–1841). II 148.
- Hofman, Tycho de (1714–1754), genealog, justitsråd. II 10.
- Holberg, Ludvig (1684–1754), no.-da. forfatter, professor. I 24 38 43 44 56 74 78 81 82 83 96 97 98 99 102 105 106 107 (108) 109 110 111 112 (113) 114 (115) 116 117 120 121 122

- 124 130 178 (184). II 15 20 47 70 74 80 85 86 88 91 93 94-
117 120 139 141 145 149 156 160 221.
- Holbergs formynder, se Lem, P.
- Holm, Andreas Krag (1767-1851), præst. I 172 414. II 137 138
190 191.
- Holstein, Frederik Adolf (1784-1836), lensgreve. I 434. II 210
211.
- Homann, Peter Jacob (1753-1827), præst. I 415. II 191.
- Homer, gr. digter. I 200. II 78 92.
- Hoole, John (1727-1803), eng. oversætter, dramatiker. I 432. II
205.
- Horats, Quintus Flaccus (65 f. Kr.-8 e. Kr.), rom. digter. I 120
163 164 224 (247) (249). II 19 24 29 113 135 139 153 155
158.
- Horne, Thomas (1610-1654), oversætter, rektor på Eton Col-
lege. II 217.
- Hornemann, Claus Frees (1751-1830), professor theologiæ. I 16
18 23 24 25 40 240. II 67 70 77 155 201.
- Horrebow, Otto (1769-1823), teologisk forfatter. I 47 201. II
77 144.
- Hossling, eng. boghandler?. I 439. II 222.
- Hrafn (Skáld Hrafn) Önundarson (d. 1008), isl. skjald. I 147
157. II 132.
- Hrokur Svarte, sagnkonge. I 157. II 133.
- Hugh, eng. antikvar?. II 222.
- Huitfeldt, Arild (1546-1609), adelsmand og historiker. I 51. II
78 94.
- Hume, David (1711-1776), eng. filosof. I 15. II 66.
- Hunter, Joseph (1783-1861), eng. antikvar. II 220.
- Hvass, Marcus Pauli (1801-1864), godsejer, hofjærgermester. I
429. II 199.
- Hyde, Thomas (1636-1703), professor i Oxford. I 435. II 213.
- Höcke, bogtrykker i København. I 415. II 191 192.
- Høegh-Guldberg, Frederik (1771-1852), digter. II 191.
- Høegh-Guldberg, Ove (1731-1808), teolog, geheimekabinetsse-
kretær, stiftamtmand. I 46. II 77.
- Høegh-Guldberg, Ove Emmerich (1798-1843), højesteretsadvo-
kat. II 211.

Høirup, Henning (f. 1909), biskop, dr. theol. II 79 126 171 187
195 236.

Haarder, Andreas (f. 1934), professor. II 176 229.

Iacopo, søn af Dante. I 213.

Illugi svarti Hallkelsson (10. årh.), fader til Gunløg Ormstunge.
I 152 153.

Ingibjörg, Ásbjarnardóttir (10. årh.), g. m. Illugi svarti. I 152.

Ingram, James (1774-1850), eng. antikvar og professor. I 442.
II 227.

Innocens (1432-1492), pave. I 282.

Ireland, Samuel William Henry (1777-1835), eng. udgiver =
H. Boyle. I 440. II 225.

Irving, Edward (1792-1834), eng. præst. I 430. II 201 202.

Ívar Vigfússon hólmr (d. 1371), „den udlændiske“, isl. „stat-
holder“. I 138.

Ivar Vigfússon hólmr d. Y. (d. 1433), isl. lovmand, „stathol-
der“. I 138 139.

Iversen, student?. I 25. II 70.

Jacob, Isaks søn?. I 449.

Jacobi, Friedrich Heinrich (1743-1819), ty. filosof. II 178.

James I af England, IV af Skotland (1566-1625), konge. I 438.
II 214 221.

James, John Haddy (1788-1869), kirurg i Exeter. I 442. II 227.

Jamieson, John (1759-1838), eng. antikvar og teolog. II 212.

Jamieson, Robert (ca. 1780-1844), eng. antikvar. I 436. II 214
219.

Jansen, F. J. Billeskov (f. 1907), professor. II 95 100 103 105
109 110 111 113.

Janson, Hector Frederik (1737-1805), biskop. I (50).

Jesus, se Kristus.

Jewel, John (1522-1571), eng. biskop. II 218.

Joachim II Hector af Brandenburg (1535-1571), kurfyrste. I
168. II 136.

Jófrðr (10. og 11. årh.), g. m. Þorsteinn Egilsson. I 152. II 131.

Johann Albrekt (1525-1576), hertug af Mecklenburg. I 165.

Johannes den Døber. I 142. II 125.

- Johansen, Holger Friis (f. 1927), professor. II 96.
- Johansen, Steen (f. 1908), bibliotekar. II 80 81 82 120 194 212 233.
- Johnson, Samuel (1709–1784), eng. skribent, digter. I 430 432 433 437. II 202 207 208 215 216 217 222.
- Jón Björnson (16. årh.), islænding. I 151.
- Jón Geireksson (d. 1433), isl. biskop, afsat ærkebiskop i Uppsala. I 138.
- Jón Loptsson (1124–1197), isl. stormand. I 148.
- Jón Snorrason (d. 1692), isl. præst?. II 140.
- Jones, William (1746–1794), eng. filolog og digter. I 436. II 214.
- Jonson, Benjamin (Ben) (1573?–1637), eng. dramatiker. I 436. II 216.
- Jónsson, Finnur (1704–1789), isl. biskop, kirkehistoriker. I 135 139 178. II 16 20 124 125 126 129 130 139 185.
- Jónsson, Finnur (1858–1934), professor. II 125 131 132.
- Jón Jónsson (Jonæus, Jonas) (ca. 1747–1831), sysselmand. II 140.
- Josephine (1763–1814), fr. kejserinde. II 144.
- Justesen, Jens, se Müller, C. C.
- Justinian (527–565), østrom. kejser. II 118.
- Justinus, Marcus Junianus (ca. 200 e. Kr.), rom. historiker. I 48. II 77.
- Juul, Svend Brun (1774–1813), geografisk forfatter, politimester. I 262 (269). II 32 57 161 162 167.
- Juvenal (ca. 60–140), rom. satiredigter. I 61 120. II 101 113.
- Jünger, Johann Friedrich (1759–1797), ty. forfatter. I 237. II 27 154.
- Jøde af håndværkerstanden. I 458.
- Jørgensen, A. D. (1840–1897), historiker, rigsarkivar. II 235.
- Jørgensen, Harald (f. 1907), landsarkivar. II 139 143 148 168 211.
- Kalilin, romer fra 1600-tallet. I 247. II 157.
- Kall, Abraham (1743–1821), historiker, professor. I 45 48. II 76 78.
- Kall, Nicolai Christoffer (1749–1823), professor i østerlandske sprog. I 39. II 74.

- Kant, Immanuel (1724–1804), ty. filosof. I 15 16 79 (147) (238). II 17 67 72 87 126 (154).
- Karl V (1519–1556), ty. kejser. I 168 216.
- Karl XII (1682–1718), sv. konge. I 129 346. II 119.
- Karl af Valois (1270–1325), fr. greve. I 211.
- Kattaneo, Maurizio, adelsmand fra Bergamo, 16. årh. I 213.
- Kay, T., eng. litterat?. II 214.
- Kejseren, se Otto I.
- Kellgren, Johan Henrik (1751–1795), sv. digter. II 173.
- Kelly, James, eng. litterat?. I 438. II 220.
- Kielsen, Frederik (Friedrich) Christian (1774–1850), skolemand, lærebogsforfatter. II 166.
- King, Peter (1669–1734), eng. baron og historiker. I 431 437. II 204 217.
- Kingo, Thomas (1634–1703), salmedigter, biskop. II 89.
- Kirchheiner, Johan Jacob (1764–1841), præst. I 20. II 67.
- Kjerulf, Jørgen (1757–1810), teaterdirektør, historiker, æstetiker. I 66. II 82 119.
- Klausen, læge. I 20 197. II 67 143.
- Klemp, person på Nebølleegnen?. I 21. II 68.
- Klopstock, Friedrich Gottlieb (1724–1803), ty. digter. I 220 221. II 143.
- Knud VI (1163–1202), konge. I 148.
- Knud den Hellige (o. 1040–1086), konge. II 98.
- Knud den Store (o. 995–1035), konge. I 62 63 71 103 148 155 177 179 (180) (241?). II 20 80 98 132 139.
- Knudsen, Hans Christian (1763–1816), skuespiller. II 81.
- Koch, Hal (1904–1963), professor. II 53.
- Koenig, Karl Dietrich Eberhard (1774–1851), ty. palæontolog. I 429. II 199.
- Kofod, Børge Poscholan (1752–1839), præst, musikforfatter. I 111 242. II 27 105 156.
- Kofoed, Niels (f. 1930), litteraturhistoriker, dr. phil. II 140, 183.
- Komenský, Jan Amos (Comenius) (1592–1670), mährisk filolog og teolog. I 437. II 217.
- Konstantin den Store (274–337), østrom. kejser. II 74.
- Kopernikus, Nicolaus (1473–1543), astronom. I 109.
- Kornel, se Nepos, Cornelius.

- Kornelia, søster til Tasso. I 216.
- Kornin, se Conring.
- Kotzebue, Aug. Friedrich Ferdinand von (1761–1819), ty. digter. II 84 101.
- Kraft, Peder (1711–1764), landsdommer, forfatter. I 95 247. II 29 92 93 156 158.
- Krag, Niels (1550–1602), filolog og historiograf. I 109 166. II 103 130.
- Kragelund, Aage (f. 1894), lektor, dr. phil. II 104.
- Krarup, Thure (1739–1808), rektor. I 48 (49) (50). II 78 79.
- Kristus, Jesus. I 88 111 131 144 (241) 366 374 375 412 413 414 415 422 430 448 449 (454) (460). II 16 34 35 36 42 59 77 100 105 170 189 194 213 231.
- Krumpen, Otte (o. 1500–1569), rigsmarsk. I 165.
- Krøsus (o. 560 f. Kr.), lydisk konge. I 328 336 347.
- Kveld Ulf (o. 900), no. stormand. I 130. II 121.
- Kvillet, se Quillet.
- Kvintilian, se Quintilian.
- Kyros (ca. 558–530 f. Kr.), pers. konge. I 449.
- Køster, Kristian (1836–1871), præst, forfatter. II 200.
- Kaas, Frederik Julius (1758–1827), kancellipræsident. I 424 425 426 427. II 43 46 61 197 233.
- Lafontaine, August Heinrich Julius (1758–1831), ty. romanforfatter. I (203). II 144.
- Lambertus Scafna burgensis (Lambert von Hersfeldt) (d. 1077), ty. annalist. I 165. II 135.
- Landgreven af Hessen-Kassel, se Friedrich II.
- Lange, J. F. L., urtekræmmer. I 24. II 69f.
- Langebek, Jacob (1710–1775), geheimearkivar. I 89. II 90.
- Langland, William (1330?–1400?), eng. digter. II 207.
- Langtoft, Peter (d. 1307?), eng. krønikedigter. II 224 227.
- Larsen, Martin (1906–1964), lektor. II 186 187.
- La Rue, Gervais (1751–1835), fr. litterat. I 441. II 226.
- Laudon, Gideon Ernst (1717–1790), friherre, østr. feltmarskal. I 236.
- Lauremberg, Hans Willumsen (1590–1658), digter og videnskabsmand. II 80.

- Leigh, S., eng. publicist. I 441. II 227.
- Lem, Peter, Holbergs formynder i Bergen. I 96 111.
- Leofric, biskop i Exeter fra 1050–1072. I 445. II 229.
- Leonora (16. årh.), søster til Alfons II af Ferrara. I 214 215 216.
- Leonora (16. årh.), hofdame hos Leonora Ferrara. I 215.
- Leonora Sanvitare (16. årh.), grevinde af Scandiano. I 215.
- Lessing, Gotthold Ephraim (1729–1781), ty. digter. II 146.
- Leth, Carl Frederik Steensen (1774–1825), kaptajn. I 181 (182)
(227) (289) (290) (351) (371). II (166) 169.
- Leth, Constance Steensen, f. Fabritius de Tengnagel (1777–1827). I (181) (227) 228 230 232 (289) (290) (293) (296)
(299) (300) (310) (311) (317) (325) (327) (329) (351) (367)
(368) (369) (370) (371) (372) (382) (402) 460. II 24 25 26
27 28 29 30 33 34 35 38 46 53 62 105 149 151 156 160
(166) 169 174 181.
- Leth, Karl Fr. Steensen (1798–1889), godsejer. I 227 228 229
(233) 283–312 314–365 (382). II 25 32 33 49 53 58 166 172.
- Leti, Gregori (1630–1701), ital. oversætter og eventyrer. II 157.
- Lilly, Joseph, eng. boghandler. I 432 438. II 206 220.
- Lindberg, Jacob Chr. (1797–1857), teolog. I 434. II 211.
- Lindhardt, P. G. ((f. 1910), professor. II 234.
- Lindholm, Elisabeth Reinhardine, f. Fabritius de Tengnagel
(1775–1856), admiralinde. I 181. II 140.
- Lindholm, Hans (1757–1821), søofficer. I 181. II 140.
- Lindsay, David (1490–1555), eng. digter. I 438. II 221.
- Liunge, Christian (1734–1779), oversætter. I 10.
- Livius, Titus (59 f. Kr.–17 e. Kr.), rom. historieskriver. I 110.
- Locke, John (1632–1704), eng. filosof. I 26 229 257 436. II 31
71 152 215.
- Lonicerus, Johannes (o. 1499–1569), ty. filolog og teolog. II 77.
- Loptr hin ríki Guttormsson (d. 1432), isl. stormand og skjald. I
138.
- Loptr Sæmundsson (12. årh.), isl. præst. I 148.
- Lovisa Ulrica (1720–1782), sv. dronning. II 134.
- Lucanus (39–65), rom. digter. I 120. II 113.
- Ludvig (1506–1526), ung. konge. II 76.
- Ludvig XI (1423–1483), fr. konge. II 215.
- Ludvig XVI (1754–1793), fr. konge. II 123.

- Luigi af Este (1538–1586), kardinal. I 214.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (f. 1937), universitetslektor. II 67
80 81 84 88 97 101 108 112 115 116 118 125 147 148 151
155 173 174 191.
- Luther, Martin (1483–1546), ty. reformator. I (282) 448. II 70
77 165 231.
- Lyschander, Claus Christoffersen (1558–1624), historiker og digter. I 44.
- Löhr (Loehr), Johann Andreas Christian (1764–1823), ty. teolog, pædagog og børnebogsforfatter. II 166.
- McArthur, John (1755–1840), eng. forfatter og admiralitetssekretær. II 219.
- McCallum, John, eng. Ossianudgiver. II 222.
- Macfarlane, Robert (1734–1804), skotsk litterat. II 219.
- Macintosh, Donald (1743–1808), skotsk „frikirkelig“ biskop og gælisk filolog. I 436. II 216.
- Mackenzie, John, sekretær i Highland Society. II 177.
- Mackie, boghandler i London. I 432 438. II 205 219.
- Madden, Sir Frederick (1801–1873), bibliotekar, direktør for håndskriftafd. v. British Museum. I 430 444. II 200 207 228 229.
- Magnus Barfod (1073–1103), no. konge. I 148.
- Magnus Eriksson (ca. 1400–1450), søn af Jón Geireksson. I 138 139.
- Magnus d. Gode (1024–1047), no. konge. I 239 240.
- Magnússon, Guðmundur (1741–1798), isl. sagaudgiver. II 128.
- Maitland, Sir Richard (1496–1586), eng. digter, jurist, folkevisesamler. II 219.
- Malling, Anders (f. 1896), sognepræst, salmeforsker. II 194.
- Malling, Ove (1747–1829), historiker. I 291 323 324 331. II 9 110 166 168 203 210.
- Manning, William (1763–1835), eng. købmand, bankdirektør. I 444. II 228.
- Mapæus Gualterus (Walter Maps/Mapes) (ca. 1140–1208/9), eng. middelalderdigter og satiriker, ærke diakon i Oxford. I 240. II 155.
- Marcus Aurelius Antoninus (121–180), rom. kejser og forf.

- Margareta Vigfús dóttir hólmr (ca. 1400–1450). I 138 139. II 124.
- Maria, Jesu moder. I 111. II 105 124.
- Marianas, Juan de (1532–1624), sp. historieskriver. I 435. II 213.
- Mariboe, Carl Rudolf Ferdinand (1800–1860), filolog og skolemand. I 441. II 227.
- Marmontel, Jean François (1723–1799), fr. forfatter. I 128. II 118.
- Marte, uidentificerbar. I 351. II 170.
- Martensen, Hans Lassen (1808–1884), biskop. II 234.
- Martin, George (1789–1860), præst i Exeter. I 443. II 228.
- Martin, Joseph, eng. udgiver. II 225.
- Mary I, den Blodige (1516–1558), eng. dronning. II 224.
- Mau, Jens Christian Edvard Theodor (1808–1885), præst og forfatter. II 79.
- Mazarin, Jules (1602–1661), fr. kardinal og statsmand. II 158.
- Mendelssohn, Moses (1729–1786), ty. filosof. I 73. II 85.
- Merlin, Ambroise, walisisk „trollmand“ og skjald. I 436. II 215.
- Michelsen, William (f. 1913), universitetslektor, dr. phil. II 23 24 117 148 149 150 155 156 164 166 169.
- Mikler?. I 23 25. II 69.
- Mill, Nicholas, eng.? historiker. I 436. II 215.
- Miller, John, eng. advokat o. 1830. I 429 431 443. II 198 199 203 204 227.
- Milton, John (1608–1674), eng. digter. I 436. II 143 212 215 216.
- Minot, Laurence (1300?–1352?), eng. digter. I 432 439. II 207 221f.
- Mocket, Richard (1577–1618), eng. præst og forfatter. II 218.
- Molbech, Chr. (1783–1857), historiker, filolog. I 429. II 44 199 200 202 203 205 206 207 211 228.
- Molbech, Christian Knud Frederik (1821–1888), digter, professor. II 199.
- Moldenhawer, Daniel Gotthilf (1753–1823), teologisk professor. I 42. II 75.
- Molière, Jean Baptiste (1622–1673), fr. komediedigter og skuespiller. I 189.

- Moltke, Adam Gottlob Detlef (1765–1843), greve, godsejer. I 158. II 133.
- Moltke, Carl Emil (1773–1858), greve, gesandt. I 429 430 432. II 199 203 205 209.
- Monnoye, Bernhard de la (1641–1728), fr. skribent. I 171. II 137.
- Monrad, Ditlev (f. ca. 1780), student. II 70.
- Monrad, Hans Chr. (1780–1825), præst. I 149? 171?. II 70 130 137.
- Montgaillard, Jean-Gabriel-Maurice Roques, Conte de (1761–1841), fr. politisk agent. I 148. II 129.
- Montgomery, James (1771–1854), eng. forfatter. I 436. II 215.
- Moore, Thomas (1779–1852), irsk digter. I 447. II 230.
- More, Thomas (1478–1535), eng. statsmand og forfatter. I 436. II 215.
- Moritz, Karl Philipp (1757–1793), ty. mytolog og filolog. I 261. II 32 57 161.
- Morrison, Robert (1782–1834), eng. sinolog. I 436. II 215.
- Moses. II 100.
- Munk, sorte, værtshusholder O. Munck?. I 24?. II 69 70.
- Muratori, Ludovico Antonio (1672–1750), hertugelig arkivar i Modena. I 216. II 149.
- Müller, Carl Arnoldus (Jens Justesen) (1818–1893), no. skolemand, forfatter. II 96 97 98 99 106 107 108 109 110 111 113 114 115 116 117.
- Müller, Peter Erasmus (1776–1834), professor, biskop. I 23 25 41 42 434. II 69 128 210.
- Müller, Tage Christian (1780–1849), præst i Køng, senere biskop. I 415. II 192.
- Mynster, Jakob Peter (1775–1854), præst, biskop. I 434. II 212.
- Mynster, Ole Hieronimus (1772–1818), læge. I 65 398. II 81 178.
- Münter, Friederich Christian Carl Hinrich (1761–1830), professor, biskop. I 24 25 38 39 40 41 42 414 (422) (423) 434. II 70 75 191 (196) 209f.
- Møller, skrædder i København. I 26. II 71.
- Møller, studenterkammerat af Gr., identisk m. Morten M? I 24.
- Møller, Jens (1779–1833), teolog, professor. II 40 181.

- Møller, Morten (1783–1854), præst. I 422. II 195f.
- Møller, P. E., se Müller, P. E.
- Møller, Per Stig (f. 1942), kulturskribent, dr. phil. II 77.
- Møller, Poul Martin (1794–1838), digter, professor. II 192.
- Møller, Rasmus (1763–1842), præst, biskop. I 415. II 192.
- Møsting, Johan Sigismund v. (1759–1843), geheimestatsminister. II 205.
- Maaløe, Christopher Saabye (f. 1928), filolog. II 105 108.
- Napoleon Bonaparte (1769–1821), fr. kejser. I (107) 135 208. II 16 33 101 123 144 148 165 (200).
- Nares, Edward (1762–1848), professor i Oxford. I 437. II 218.
- Naso, se Ovid.
- Nathansen, Mendel Levin (1780–1860), købmand, nationaløkonomisk forfatter. I 430. II 202.
- Naubert, Christiane Benedicte Eugenie (1756–1819), ty. forfatter. II 68.
- Naumann, Johann Gottlieb (1741–1801), ty. komponist. II 153.
- Nehuus, Johan David Leopold (1791–1844), officer. I 430. II 200.
- Nelson, Horatio (1758–1805), eng. lord, admiral. I 447. II 140 230.
- Nepos, Cornelius (ca. 100–32 f. Kr.), rom. historieskriver. I 121. II 113.
- Niccols, Richard (1584–1616), eng. digter og udgiver. I 432?
- Nichols, John (1745–1826), eng. antikvar og bogtrykker. II 202.
- Nichols, John Bowyer (1779–1863), bogtrykker og antikvar, søn af John N. II 202.
- Nicholson, William (1655–1727), eng. gejstlig og antikvar. I 433 439 440. II 209 221 224.
- Nicolaus de Clemaniis (Niels Klim). I 108. II 102.
- Niebuhr, Barthold Georg (1776–1831), ty. statsmand og historieforsker. I 451. II 232.
- Nielsen, E. Brandt (f. 1917), sognepræst. II 69.
- Nielsen, Fredrik (1846–1907), professor, biskop. II 77 151.
- Nielsen, Kai Møller (f. 1937), adjunkt, dr. phil. II 144.
- Nissen, Niels Lang (1771–1845), filolog, rektor. I 219. II 150.
- Njáll Þorgeirsson (d. 1010), isl. høvding. I 180. II 140.

- Nordahl-Olsen, Joh. (1876–1939), no. pressemand og forfatter. II 73.
- Nyerup, Rasmus (1759–1829), professor. I 40 84 86 405. II 74 89 90 100 127 142 177 184.
- Occleve, se Hoccleve.
- Oehlschläger, Adam (1779–1850), digter, professor. I 16 135 188 206 220 235 401 434. II 16 22 40 44 67 89 123 124 142 145 146 147 154 179 209.
- Olaf d. Hellige (d. 1030), no. konge. I 239.
- Óláfr Tryggvason, no. konge fra 995–ca. 1000. I 149 180 252. II 30 140 159 160.
- Óláfr Þórðarson hvítaskáld (ca. 1210–1259). I 148. II 127 128.
- Ólafsson, Jón (1731–1811), forfatter. I 148. II 128.
- Ole den Frøkne, se Ali.
- Olrik, Jørgen (1875–1941), historiker, museumsinspektør. II 159 170.
- Olsen, Christen (1785–1833), præst. I 413 (414). II 189 190.
- Olsson, Johan Emil (1876–1937), sv. professor. II 129.
- Oluf Kvaran (10. årh.), far til Sigtryg Silkeskæg. I 154.
- Oluf Skødkonge (d. ca. 1020), sv. konge. I 87.
- Oluf Svenske (o. 1000), bror t. Erik Sejersæl, sv. regent?. I 155.
- Olufsen, Christian (1763–1827), statsøkonom. forfatter, professor. II 69.
- Obsopaeus, Vincentius (ca. 1500–1550?), ty. luthersk teologisk skribent. II 77.
- Origenes (ca. 185–254), gr. kirkefader. I 375. II 172.
- Othar (Ottar eller Othere) (9. årh.), no. høvding. I 87. II 90.
- Othin hvide (Odinkar Hvide) (o. 1000), da. stormand, kristen missionær i Sverige. I 26.
- Othincar (Odinkar d. Yngre) (d. 1043), biskop i Ribe. I 26.
- Ottar Jarl (o. 1000), gotlandsk jarl. I 252 (253).
- Otto I (912–972), ty. kejser. I (252).
- Otway, Thomas (1652–1685), eng. digter. I 436. II 215.
- Ovidius, Publius (43 f. Kr.–17 e. Kr.), latinsk sølvalderpoet. I 48 61 (97) 108 131 (132) (133) 224. II 10 16 78 94 104 115 121.

- Paget, Miss, Exeter. I 445. II 229.
- Painter, William (1540?-1594), eng. forfatter og oversætter. I 438. II 219f.
- Pál (1155-1211), biskop på Skálhólt. I 148. II 127 129.
- Pál Hallsson (Paul Haller) (d. 1663), isl. præst og latinskjald. II 125.
- Palmer, Samuel (d. 1724), eng. litterat. I 439. II 223.
- Palmine, dæknavn for Constance Leth. I 244. II 28, 72 156.
- Palnatoke. I 381. II 129 173.
- Pálsson, Gunnar (1714-1791), isl. oldforsker. II 186.
- Paludan, Johan (1756-1821), sognepræst på Møn. II 71 72.
- Paludan, Julius (1843-1926), professor. II 80.
- Paris, Matthew (d. 1259), eng. historiker og munk. I 439. II 223.
- Paul I Petrovitsch (1754-1801), russ. zar. II 86.
- Paulsen, P. D. Christian (1798-1854), professor, retslærd. II 209.
- Paulus, apostel. I 25 218 240 388. II 66 149 167 175.
- Pavels, Claus (1769-1822), no. præst og forfatter. I 205 206. II 22 146 147.
- Pedersen, Niels (Nicolaus Petræus) (ca. 1522-1579), præst og digter. I 169. II 137.
- Pegge, Samuel (the Younger) (1733-1800), eng. forfatter. I 432. II 205.
- Pellegrino, Camillo (1527-1603), ital. litterat. I 216.
- Percy, Thomas (1729-1811), biskop i Dromore. I 430 436. II 200 215.
- Persius Flaccus, Aulus (34-62), rom. digter. I 121. II 113.
- Pestalozzi, Johann Heinrich (1746-1827), sveits. pædagog. I (87). II 89 100 232.
- Petersens, Carl Justus Fredrik af (1851-1925), sv. fil. dr. og overbibliotekar. II 129.
- Petrarca, Francesco (1304-1374), ital. digter. I 206 211. II 148.
- Petrie, Henry (1768-1842), eng. antikvar, keeper of the records i Tower, udgiver. I 432 433 444. II 207 229.
- Petty, William (1737-1805), Marques of Landsdowne, godsejer. I 437. II 217.
- Pétursson, Guðmundur (1748-1811), isl. sysselmand. II 127.

- Phillips, Edward (1630–1696), eng. forfatter og historiker. II 223.
- Phillips, Richard (1767–1840), eng. boghandler, forfatter. I 438.
- Pietro, søn af Dante. I 213.
- Pindar (o. 55 f. Kr.), gr. lyriker. I 95. II 92 93.
- Pinkerton, John (1758–1826), skotsk antikvar og historiker. I 432 437 438 439 440. II 205 206 219 220 222 224 225.
- Piron, Alexis (1689–1773), fr. forfatter. I 206 207. II 147.
- Piø, Iørn (f. 1927), arkivar. II 79.
- Platon (427–347 f. Kr.), gr. filosof. I 146 241. II 17 126.
- Plum, Frederik (1760–1834), stiftsprovst, senere biskop. II 90.
- Plutark (ca. 48–ca. 122), gr. essayist. II 147.
- Pope, Alexander (1688–1744), eng. digter. I 452.
- Popp, Sebastian (1755–1828), bogtrykker, kaptajn. I 28. II 145.
- Potentia, Guido Novello da (d. 1322?), fyrste i Ravenna. I 212.
- Pott, Joseph (1759–1847), archdeacon i London, canon and chancellor of Exeter. I 442. II 227.
- Poulsen (o. 1800), boghandler i København. I 28.
- Prahl, Niels (1724–1792), forfatter. II 9.
- Pram, Christen Henriksen (1756–1821), no.-da. forfatter. I 205.
- Price, Richard (1790–1833), eng. filolog og antikvar. I 444 445. II 208 212 228 229.
- Priestley, Joseph (1733–1804), eng. teolog og naturforsker. II 229.
- Proft, Chr. Georg (1761–1809), universitetsboghandler. II 134.
- Prokopios (6. årh. e. Kr.), gr. historieskriver. II 118.
- Provett, boghandler i London. I 429 430. II 200.
- Pugeley, Thom. Barnstable. I 445. II 229.
- Puttenham, George (1529?–1590), eng. forfatter. I 433 435 439. II 208 213 222 223.
- Pöllnitz, Karl Ludwig Freiherr v. (1692–1775), ty. eventyrer og skribent. II 154.
- Quillet, Claude (1602–1661), fr. læge og digter. I 247. II 157.
- Quintilianus, Marcus Fabius (35–95), rom. retor. I 50 93 106. II 78 92.
- Rafael (Raffaello Santi da Urbino) (1483–1520), ital. maler. I 243.

- Rafn, se Hrafn.
- Ragneida, se Ragnheiða.
- Ragnheiða Þorhallsdóttir (o. 1130), mor til biskop Pál Jónsson. I 148.
- Rahbek, Kamma, f. Heger (1775–1829), g. m. Knud Lyhne Rahbek. I 206. II 22 147.
- Rahbek, Knud Lyhne (1760–1830), forfatter. I 13 28 46 128 190 201 205 206 236 287 402. II 22 66 71 82 116 119 123 142 144 145 146 147 155 157 166.
- Ram (el. Ramsing) (o. 1800), student?. I 24. II 70.
- Ramsay, Allan (1685?–1758), skotsk digter. I 433. II 208.
- Rasmussen, Rasmus Alexander (1868–1932), præst, teolog og historisk forfatter. II 191.
- Raunholt, Hans (d. 1624), præst, sognebeskriver. I 173. II 138.
- Ray (Wray), John (1627–1705), eng. naturforsker. I 431 436. II 203 215 216.
- Raynold, muligvis søofficeren Sir Barrington Reynold (1786–1861). I 429. II 199.
- Reenberg, Tøger (1656–1742), digter. I 59. II 78 80.
- Reenhjelm, Jacob Istmen (1644–1691), sv. antikvar. I 252 253. II 30 140 159 160.
- Regnar Lodbrog, da. sagnkonge. I 129 360 362.
- Reichardt, Johann Friedrich (1752–1841), ty. komponist, musik-kritiker og kunsthistoriker. I 207. II 147.
- Rein, Jonas (1760–1821), no. præst og digter. I 62 186. II 22 142 146.
- Resen, Peder Hansen (1625–1688), historiker, retslærd. II 184.
- Riegels(en), Niels Ditlev (1755–1802), historisk skribent. I 38. II 74 91.
- Riisbrigh, Børge (1731–1809), filosof, professor. I 57. II 79 126.
- Rishanger, William (1250?–1312), eng. munk og krønikeskriver. II 223.
- Ritson(Joseph (1752–1803), eng. antikvar. I 430 431 432 433 436 438 439 440. II 202 204 205 206 207 208 215 216 220 222 224f.
- Ritter, Carl (1779–1859), ty. geograf. I 453. II 45 232.
- Rivington, Francis? (1745–1822), eng. udgiver og forlægger. II 208.

- Robert of Gloucester (ca. 1260–1300), historisk forfatter. I 440 441. II 224 226 227.
- Robert Mannyng eller de Brunne (1288?–1338), eng. digter. II 227
- Robertson, William (1721–1793), præst og historiker. I 441. II 226.
- Robin Hood, eng. legendarisk folkehelt. I 431 436. II 216.
- Robotham, John (o. 1654), eng. teolog og skribent. II 217.
- Rosenkrantz, Holger Ottosen (1517–1575), rigsråd. I 165.
- Rossi, Porsia, Tassos mor. I 213.
- Rostgaard, Frederik 1671–1745), embedsmand, litterær samler. I 78 82. II 87 100.
- Rothe, Tyge (1731–1795), filosof og skribent. I 86. II 89 110.
- Rousseau, Jean-Jacques (1712–1778), fr. forfatter. I 206 207. II 144 147.
- Rudbeck, Olof (1630–1702), sv. botaniker og oldgransker. II 103.
- Ruddiman, Thomas (1674–1757), eng. filolog. II 219.
- Rufus, se Curtius.
- Runolfr Sigmundsson (d. 1307), isl. abbed. I 142. II 125.
- Rülhière, Claude de (1735–1791), fr. satirisk digter. I 207. II 147.
- Ræder, Hans (1869–1959), klassisk filolog, bibliotekar. II 159.
- Rögnvald Jarl (o. 1050), søn af Harald Hårderåde. I 180. II 140 186.
- Rønning, Frederik (1851–1929), professor, litteraturhistoriker. II 11 45 53 67 73 76 78 81 82 90 100 117 140 151 164 172 175 181 190 192 195 196 197 200 201 212 229 232 233.
- Rørdam, Holger Frederik (1830–1913), præst, kirkehistoriker. II 130 136.
- Sackville, Thomas (1536–1608), eng. digter. II 206.
- Sahl, Laurits (1734–1805), filolog, professor. I 50 97. II 78 94.
- Salomon (ca. 975–935 f. Kr.), konge i Israel. I 145 165. II 17 92 135.
- Salting, S. K. (d. ca. 1840), konsultssekretær. I 431 432 (433) 449. II 203 204 231.

- Sames, Carl Erik (1754–1828), officer, medlem af direktionen for Det kgl. Teater. I 66, 67. II 82.
- Samsøe, Ole Johan (1759–1796), forfatter. I 13 65 128. II 47 66 81 82 119.
- Sanctorius (Santorio) (1561–1636), ital. læge. I 247. II 158.
- Sandal, Henrik Paulin (1751–1833), professor, præst i Udby. I 415. II 192.
- Sandvig, Bertel Christian (1752–1786), historiker, litterat. I 84 407 (409). II 10 14 184 185 186 187.
- Sanford, E. (o. 1820), eng. udgiver. II 216.
- Saxo (ca. 1150–ca. 1210), historieskriver. I 149. II 94 95 129 159 170.
- Scaliger, se Alboin della Scala.
- Schach, C. N., no. oversætter?. II 214.
- Scharling, Carl Immanuel (1879–1951), biskop, dr. phil. II 180.
- Schelling, Friedrich Wilh. Joseph (1775–1854), ty. filosof. I 391 392 (393) (394) 397 402. II 38 39 40 177 178 179 180.
- Schepelern, Gerhard (f. 1915), kapelmester. II 153.
- Schiller, Johan Christoph Friedrich von (1759–1805), ty. digter. I 229 273 275 280 385 386 (388) (389) (390) 402. II 25 26 32 33 38 40 47 57 164 165 173 174 175 176.
- Schjødte, Søren (1791–1836), præst. II 197.
- Schlegel, August Wilhelm (1767–1845), ty. filolog, kritiker og digter. I 206. II 147.
- Schlegel, Johan Frederik Wilhelm (1765–1836), da. retslærd. I 313. II 167 168.
- Schleiermacher, Friedrich Ernst Daniel (1768–1834), ty. teolog og filosof. I 451. II 232.
- Schlez, Johann F. Ferdinand (1759–1839), storhertugelig kirkeråd, folkelig forfatter. II 100.
- Schröder, Friedrich Ulrich Ludewig (1744–1816), ty. komediedigter. I 238. II 154.
- Schröder, Ludvig (1836–1908), højskoleforstander, forfatter. II 199 202.
- Schubothe, Johan Henrich (1761–1828), boghandler og forlægger. I 415. II 90 191.
- Schumacher, Peter, se Griffenfeldt.
- Schummel, Johann Gottlieb (1748–1813), ty. forfatter. I 9.

- Schwarz, Berthold (13. el. 14. årh.), ty. franciskanermunk. I (146). II 126.
- Schöning, Gerh. (1722–1780), da.-no. historiker. I 89. II 90 186.
- Scott, Robert, eng. antikvar?. II 231f.
- Scott, Sir Walter (1771–1832), eng. digter. I 438. II 208 219.
- Scotus, Marianus (1028–1086), skotsk krønikeskriver. II 213.
- Sehested, Anders Michael (1790–1850), officer, godsejer. II 152.
- Sehested, Anna Marie, f. Fabritius de Tengnagel (1765–1835). II 151.
- Sehested, Frederik Jørgen (1761–1849), officer, godsejer. I 226 (336) 343. II 151 169.
- Sehested, Hannibal (1609–1666), statsmand. I 99. II 95 96.
- Sehested, Vibeke Adolphine (1789–1873). II 152.
- Seidelin, Andreas (1777–1840), hof- og universitetsbogtrykker, oberstløjtnant. I 413 415. II 85 189 191.
- Seneca (d. 65 e. Kr.), rom. statsmand og forfatter. II 94 101.
- Sexby, Edward (d. 1658), eng. officer, konspirator. II 222.
- Shakespeare, William (1564–1616), eng. digter. I 94 223 224 229 430 437 441 (452)?. II 52 145 201 212 216 226.
- Sharpe, John (1769–1859), eng. historiker. I 439. II 223.
- Sheringham, Robert (1602–1678), eng. gejstlig, antikvar. I 436. II 215.
- Sibbald, James (1745–1803), eng. boghandler og forfatter. II 225.
- Siemonsen, Lorenz (1800–1872), ty. præst på Christianshavn. II 233.
- Sigismund August (1520–1572), konge af Polen. I 165.
- Sigtrygg Silkeskæg (o. 1000), konge i Dublin. I 154.
- Sigurd (o. 1000), jarl på Orkneyar. I 154.
- Sigvald (o. 1000), skånsk jarlesøn, jomsviking. II 160.
- Sinclair, Sir John (1754–1835), forfatter, præsident for Board of Agriculture. II 219.
- Singer, Samuel Weller (1783–1858), eng. forfatter, udgiver. I 439. II 216 220 222.
- Sixtus V (pave 1585–1590). II 157.
- Sixtus Vs søster (16. årh.). II 157.
- Sjöborg, Niels Henrik (1767–1838), sv. professor, historiker. I 148. II 128.

- Skalla-Grímr Kveldulfsson (o. ca. 934), isl. landnamsmand. I 130. II 121.
- Skapti Þóroddsson (d. 1030), isl. lovsigemand. I 155.
- Skialm Bang (Skjalm Hvide?) (d. 1113). II 76.
- Skibsted, Poul Frederik (1753–1812), generalfiskal. I 118. II 86 110.
- Skjöldebrand, Anders Frederik (1757–1834), sv. militær og forfatter. II 68.
- Skottowe, Augustine, eng. dramaturg?. I 441. II 226.
- Skougaard, Peder Nikolai (1783–1838), historisk forfatter, translator, vicekonsul. I 22 23 24 25 26 61 65 66 67 129 131 148 149 169 170 171 172 173 174 178 180 404 405. II 16 19 20 41 69 71 81 127 128 129 130 136 137 138 139 143 183.
- Skúli Þorsteinsson (o. 970–1040), isl. skjald. I 153 254. II 160.
- Smith, Adam (1723–1790), skotsk nationaløkonom. II 218.
- Smith, Charlotte (1749–1806), eng. digter. I 438. II 219.
- Smith, Jfr. I 210.
- Smith, John (1747–1807), eng. antikvar og gælisk filolog, dr. theol. I 435. II 213.
- Smith, Thomas (1638–1710), eng. teolog og humanistisk forsker. I 438. II 220.
- Sneedorf, Frederik (1760–1792), historiker, professor. I 98. II 95.
- Snorri Sturluson (1178–1241), no.-isl. historieskriver. I 148 252 406. II 127 159 183 184.
- Sofie Amalie (1628–1685), Frederik III's dronning. I 175.
- Sokrates (d. 399 f. Kr.), gr. filosof. I 247. II 29 157.
- Soldin, Salomon (1774–1837), litterat. I 14, 65. II 66 81.
- Solon (6. årh. f. Kr.), gr. lovgiver. I 328.
- Sommerfeldt, Christian (1746–1811), amtmand, geografisk forfatter. I 288. II 166 167.
- Soutgate, Johanna, eng. „profetinde“. II 145.
- Southey, Robert (1774–1843), eng. digter og litteraturhistoriker. I 437 447. II 218 221 230.
- Sparkes, Mrs., Exeter. I 445. II 229.
- Speed, John (1552–1629), eng. historiker. I 435. II 213 226.
- Spencer, George John (1758–1834), Earl of Spencer, lordseglbevarer, admiralitetslord. II 200 207.

- Spenser, Edmund (1552?–1599), eng. digter. I 435. II 213.
- Spittler (Spitler), Ludwig Thimotheus (1752–1810), ty. historiker, professor. I 24 38. II 69 70 74.
- Stackelberg, Otto Magnus de (1787–1837), estisk baron. I 430. II 200.
- Staffeldt, A. W. Schack v. (1769–1826), digter. II 145.
- Stampe, Carl Adolph (1767–1831), godsejer. II 68.
- Stampe, Ole Henrik (1791–1831), overkrigskommissær. II 68.
- Stampe, Tyge Rothe (1793–1878), bureauchef, konferensråd. II 68.
- Steenberg, Jacob (1783–1875), præst. I 24. II 70.
- Steffens, Henrich (1773–1845), no. naturvidenskabsmand, filosof. I 14 15 16 27 113 123 126 127 (135) 192 213 214 220 221 223 224 225 226 236 237 238 247 252 257 258 380 387 391 400 401. II 15 22 23 24 27 29 30 31 37 38 40 47 66 67 81 102f. 115 118 143 147 148 149 150 151 154 155 157 158 160 162 172 173 174 177 179 180.
- Stemann, Poul Christian (1764–1855), geheimestatsminister. I 455 456 457. II 46 61 233.
- Stephanus, Stephen Hansen (1599–1650), filolog og historiker. I 165 166 167 168. II 19 130 135 136.
- Stevens (Stephens), John (d. 1726), irsk? oversætter. II 213.
- Stevensen, John, englænder(?), begravet i Lambeth. I 442.
- Stiernholm, 2 brødre, sønner af Niels Christian Stiernholm, elever af Laur. Feld. I 45.
- Stiernholm, Niels Christian (1738–1818), provst. I 45. II 77.
- Stigsen (Stigssen), Otto (o. 1510–1567), sø- og landkriger, foged på Island?. I 151.
- Stolberg, Christian (1748–1821), greve, ty. digter og oversætter. I (272). II 162.
- Stolberg, Friedrich Leopold (1750–1819), greve, ty. digter og diplomat. I (272) 273. II 32 57 162 177.
- Storm, Edvard (1740–1794), no. digter. I 62.
- Stougaard, Jens (1761–1838), konrektor. I 49 (50) (52) 53. II 78 82 166.
- Strass, Johann Gottlieb Friedrich (1766–1845), ty. historiker og skolebogsforfatter. I 290 298 314 318 319 321 324 326 327 331 332 333 337 338 354. II 166.

- Struensee, Johann Friedrich (1737–1772), ty. læge, da. geheimekabinetssekretær. II 77.
- Stub-Jørgensen, Christian (f. 1897), bibliotekar, forfatter. II 69.
- Sturla Þórðarson (1214–1284), isl. skjald og sagaskriver. I 148 149 150 153. II 127 129 130.
- Suhm, Peter Frederik (1728–1798), historiker. I 26 49 51 58 86 87 106 128 148 149 400. II 9 14 47 78 80 89 90 100 110 118 119 127 129 135 146 155 156 180.
- Surrey, Sir Henry Howard (1517?–1547), eng. renæssancedigter. I 433. II 208.
- Swan, C., eng. oversætter og udgiver. I 438 440. II 221 224.
- Sveinn Ásleyfason (o. 1100–1150?), hirdmand på Orkn.øerne. I 180. II 140.
- Svend Estridsøn (Ulfssøn) (o. 1020–1076), konge. I 239 240 241. II 135 155 156.
- Svend Tveskæg (o. 960?–1014), konge. I 26 130 253. II 129.
- Svendsen, manuduktør?. I 26 (39). II 71.
- Sverdrup, Georg (1770–1850), no. professor. I 421. II 43 194.
- Syv, Peder (1631–1702), præst, sprogmand. I 59. II 80.
- Sæmundr Sigfússon fróði (1056–1133), isl. præst og historieskriver. I 84 148 406. II 14 41 184 185 186.
- Tacitus, Publius Cornelius (o. 55–120), rom. historieskriver. I 61 279.
- Tasso, Bernardo (1493–1569), ital. digter. I 213.
- Tasso, Torquato (1544–1595), ital. digter. I 211 213 214 215 216 441. II 23 148 149.
- Taylor, Richard (1781–1858), eng. bogtrykker, litterat. I 446. II 229.
- Taylor, William (1765–1836), eng. skribent. I 446. II 230.
- Teit Gunlaugsson (14. og 15. årh.), isl. lovsigemand. I 138.
- Temple, William (1628–1699), eng. statsmand og historisk forfatter. I 246. II 157.
- Terentius Afer, Publius (185–159 f. Kr.), rom. komediedigter. I 48.
- Thaning, Kaj (f. 1904), dr. theol. II 45 214 230 231.
- Theseus, græsk sagnskikkelse. I 336.
- Thiele, Thomas Rudolph (1773–1841), jurist, sproglærer. II 144.

- Thirlwall, Connop (1797–1875), eng. historisk forfatter, teolog. I 451. II 232.
- Þjóðolfr Arnórsson (1010?–1066?), isl. skjald. I 239. II 155.
- Þjóðolfr ór Hvini (o. 900), isl. skjald. II 128 187.
- Thomas (o. 1500), kardinal i Ungarn?. II 76.
- Thomesen, Hans (1532–1573), salmedigter. I 168. II 19 136.
- Thompson, Sir John (17. årh.), eng. antikvar?. II 213.
- Thomsen, Joseph (evt. Jacob) (o. 1800), teol. skribent. I 21. II 68.
- Thomson, James (1700–1748), eng. digter. I 432. II 206.
- Thora (12. årh.), uægte datter af Magnus Barfod. I 148.
- Þórðr Sturluson (1165–1237), isl. stormand. I 148. II 129.
- Þórðr Þorláksson (d. 1697), sagaudgiver, biskop i Skálholt. I 149.
- Thorfæus (Torfasen), Thormod (1636–1719), isl. historieskriver og kgl. historiograf. I 149 169. II 129 137.
- Þorgerð, søster til Þorsteinn Eigelsson. I 152.
- Þorgrímr pruði (9. årh.), no. jarl i Rogaland. II 127.
- Thorkel Geyse (o. 1050), da. storbonde?. I 240. II 155.
- Thorkelin, Grímur Jónsson (1752–1829), isl.-da. arkivar og lærd. II 127.
- Thorlacius, Skúli Þórðarson (1741–1815), isl. da. skolemand og filolog. I 148. II 128 187.
- Thorlák, se Þorlák.
- Þorlák helgi Þórhallsson (1133–1193), isl. biskop. I 148.
- Þorleifr Þorleiksson (Þorláksson) beiskáldi (ca. 1210–1250?), isl. bonde og skjald. I 149 150. II 130.
- Þormóður Torfason, se Thorfæus.
- Þorólfr Kveldulfsson (d. 877). I 130. II 121.
- Þorsteinn Eigelsson (10. og 11. årh.), isl. bonde på Borg. I 152 153 155.
- Þorvaldr Viðfærli (10. årh.), isl. skjald. II 146.
- Þorvarðr (10. årh.), isl. røgter. I 152.
- Þorvarðr Loptsson (d. 1446), isl. bonde. I 138 139.
- Thott, Otto (1703–1785), greve, bogsamler. I 106. II 100.
- Thurah, Laurids L. de (1706–1759), arkitekt. I 169 170. II 137.
- Thaarup, Frederik (1766–1845), statistiker. II 137.
- Thaarup, Thomas (1749–1821), digter. I 201 205. II 144.

- Titus Flavius Vespasianus (41–81), rom. kejser. I 110.
- Titus, Silas, se W. Allen.
- Todd, Henry John (1763–1845), archdeacon of Cleveland, eng. antikvar. I 432 436 438 440. II 207 215 220 225.
- Tode, Johan Clemens (1736–1806), læge og forfatter. I 236. II 154.
- Toft, Ane Marie Elise, f. Carlsen (1813–1854), Grundtvigs 2. hustru. I 461. II 47.
- Toldberg, Helge (1913–1964), dr. phil. II 51 101 120 140 183 185 189 194 200 208 209 212 214 229.
- Treschow, Herman Gerhard (1780–1836), amtmand. I 434. II 209.
- Treschow, Michael (1741–1816), højesteretsassessor, amtmand. II 209.
- Treschow, Willum Frederik (1786–1869), højesteretsadvokat, politiker. I 434. II 199 209.
- Trissino, Gian Giorgio (1478–1550), ital. digter. I 216.
- Trithemius (Tritheim), Johann (1462–1516), ty. polyhistor og teolog. I 440. II 225.
- Trogus, Pompejus (o. vor tidsregnings begyndelse), rom. historiker. II 77.
- Trojel, Frants Wilhelm (1746–1819), godsejer. II 140.
- Trojel, Jakob Thomas (1783–1859), godsejer. I 22? 24? 162 163 180 381. II 69 140 173.
- Troxler, Ignaz Paul Vitalis (1780–1866), svejts.-ty. filosof og læge. I 393. II 178.
- True, Tomas Jensen (1781/82–1847), sognepræst. II 11.
- Tychsen, Thomas Christian (1758–1834), da. teolog og orientalist, professor i Göttingen. II 123.
- Ulf Jarl (d. ca. 1026), I 62, 63. II 80.
- Ulfeldt, Corfitz (1606–1664), rigshofmester. I 175.
- Unger, Carl Richard (1817–1897), no. filolog. II 125.
- Wadskiær, Christian Frederik (1712–1779), digter, professor. II 67.
- Vahl, Martin (1749–1804), botaniker. II 145.
- Valdemar II Sejr (1170–1241), konge. I 148. II 129.

- Walker, John (1674–1747), eng. teolog og historiker. I 437. II 217.
- Walker, John (1732–1807), eng. leksikograf og skuespiller. I 433 439 450. II 208 221 231.
- Walker, Richard (1791–1870), eng. teolog og forfatter. I 446. II 230.
- Wallace, William (1272?–1305), skotsk general og patriot. I 435 437 438 440. II 212 218 220 225.
- Wallich, Nathanael (1786–1854), da.-eng. botaniker. I 430. II 201 202.
- Valpy, Abraham John (1787?–1854), eng. udgiver og bogtrykker. I 442. II 227.
- Warner, Fernando (1703–1768), eng. skribent og udgiver. II 215.
- Warthoe, Joachim Otto Schack (1774–1833), præst. I 415. II 192.
- Warton, Thomas, the Younger (1728–1790), eng. digter og kritiker. I 433 439. II 207 208 212 216 222 229f.
- Watkins, John (ca. 1750?–1831), eng. biografisk leksikograf. I 450. II 231.
- Watts, William (1590?–1649), eng. udgiver og teolog. II 223.
- Weber, Henry William (1783–1818), eng. litterat. I 433 438 439. II 208 219 222.
- Webster, eng. teolog. I 451. II 45.
- Vedel, Anders Sørensen (1542–1616), historiker. II 88.
- Wellington, Arthur Wellesley, first Duke of (1769–1852), II 228.
- Wendeborn, Gebhard Friedrich August (1742–1811), ty. præst og kulturhistoriker. I 441. II 226.
- Wendover, Roger de (d. 1236), eng. krønikeskriver og munk i St. Alban. II 223.
- Werfel, Johan (1764–1831), litterat. I 287. II 118 166.
- Vergil, se Virgilius.
- Werlauff, Erich Christian (1781–1871), bibliotekar, historiker. II 203.
- Wesley, John (1703–1791), eng. metodistpræst og salmedigter. I 437. II 218.
- Vespasianus, Titus Flavius, rom. kejser fra 69–79. II 78.

- Wessel, Johan Herman (1742–1785), no.-da. digter. I 62 203 205 237 390. II 22 145 146 150 154 176.
- Westengaard, Frederik Ludvig (1770–1817), præst i Sværdborg. I 415. II 192.
- Whewell, William (1794–1863), professor i Cambridge. I 450. II 232.
- Whitaker, Thomas Dunham (1759–1821), eng. gejstlig topograf og udgiver. I 433 (437). II 208 218.
- White, Henry Kirke (1785–1806), eng. „rimsmed“, historisk skribent. I 447. II 230.
- Wiberg, Sophus Vilhelm (1811–1882), præst og præstehistoriker. II 67 140 204.
- Wieland, Christoph Martin (1733–1813), ty. digter. I 128 220 221. II 15 118 119.
- Vigaglúmr, se Glúmr Eyjolfsson.
- Vigfús Ivarsson hólmr (d. 1419), isl. „statholder“. I 138. II 124.
- Víglundur Þorgrímsson (10. årh.), isl. skjald og bonde. II 127.
- Willemoes, Peter (1783–1808), søofficer. II 70.
- William of Malmesbury (d. 1143?), eng. krønikeskriver. II 223.
- Wilson, I., eng. boghandler. I 439. II 223.
- Wilson, Mewil (o. 1830), dansk konsul i London. I 432. II 205 207.
- Wilson, Thomas (1525?–1581), eng. filosof. I 433 440. II 208 225.
- Winckelmann, Johann Joachim (1717–1768), ty. oldtidsforsker. I 405. II 184.
- Virgilius Maro, Publius (70–19 f. Kr.), rom. digter. I 50 95 108 224 433 439 441. II 24 76 92 93 102 115 150 208 219 226.
- Vogler, Georg Joseph („Abbé“) (1749–1814), ty. organist og komponist. II 68.
- Wolff, Odin (1760–1830), litterat. I 203 206 211. II 23 101 144 147 149 159 170.
- Wollaston(?), Henry, bibliotekar? i Exeter. I 444. II 228.
- Wolsey, Thomas (1475?–1530), kardinal og statsmand. I 438. II 220 222.
- Voltaire, François Marie Arouet de (1694–1778), fr. forfatter. I 129 189 206 207. II 9 15 119 143 147.
- Wolverton, Carr Glyn (1797–1873), eng. bankier. II 228.

- Wood, Anthony A. (1632–1695), eng. antikvar og historiker. I 439. II 221.
- Worm, Ole (1588–1654), læge og oldforsker. II 138.
- Vorsøe, Peter L. (f. 1780), student?. I 24. II 70.
- Voss, Johann Heinrich (1751–1826), ty. digter og filolog. I 220.
- Wotton, Henry (1568–1639), eng. diplomat og digter. I 448. II 230.
- Vries, Jan de (1890–1964), nederl. professor. II 128.
- Wyatt, Sir Thomas (1503?–1542), eng. renæssancepoet. I 433. II 208.
- Wycliffe, John (d. 1384), eng. religiøs reformator. II 229.
- Young, Edvard (1681–1765), eng. digter. I 437. II 216.
- Young, William, eng. udgiver?. II 204.
- Zambaccari, Francesco (1762–1812), ital. ballonfører. I 348. II 170.
- Zimmer, C. urtekræmmer (1768?–1817?). I 26. II 71.
- Zimmermann, Johan Georg Ritter von (1728–1795), svejts. læge og filosof. II 10.
- Æskebek, Lars, forpagter. II 169.
- Ørsted, Anders Sandøe (1778–1860), jurist, statsmand. II 81 233.
- Ørsted, Hans Christian (1777–1851), fysiker, professor. I 398. II 81 179.
- Østrup, Vilhelm (1777–1850), præst. I 354. II 170.
- Aagaard, Just Michael (1757–1819), major, godsbesidder. I 417. II 192.
- Aarnes, Sigurd Aa. (f. 1924), no. dr. philos. og førsteamanuensis. II 24.